

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kastellet Frederikshavns Fængselshistorie

gennem 250 Aar

af

VICTOR KROHN

fhv. Oversergent

-----oOo-----

Dette som A. beleggede Eksemplarer er ideen for
Tallet af de nedenaførte 100 Eksemplarer, og Grunden
hertil er den, at Skriften gaa enkelte Lieder staa min-
dre klar.

Victor Krohn

Nr. A.

Med Bidrag fra
DIREKTIONEN FOR DEN GREVELIGE HJELMSTJERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE
og fra
DIREKTIONEN FOR CARLSEN LANGES LEGATSTIFTELSE
er der duplikeret fire med Nr. 1-Nr. 4 nummererede Eksemplarer til Ind-
sendelse til
Rigsarkivet,
Det kgl. Bibliotek,
Universitetsbiblioteket
og
Statsbiblioteket i Aarhus.

Endvidere er der duplikeret to med Nr. 5-Nr. 6 nummererede Eksemplarer
til Direktionerne for de to ovennævnte Stiftelser.

Saa vel overfor de to Direktioner som overfor
KRIGSMINISTERIET,
der ogsaa i al Almindelighed har ydet mig Bidrag, udtaler jeg min
ærbødigste Tak.

København i April 1926.

Victor Krohn.

Yderligere har jeg ladet duplikere 94 med fra Nr. 7-Nr. 100 nummererede
Eksemplarer.

-----oOo-----

F o r o r d.

Efter at jeg omtrent i en Menneskealder havde været knyttet til Kastellet som Underofficer, vakte min Interesse for dette Sted i en saa høj Grad, at jeg i Tiden omkring 1904 begyndte at fordybe mig i dets Historie, der indtil da i Hovedsagen havde været et udyrket Felt.

Det gik imidlertid snart op for mig, at jeg i min fremrykkede Alder og med den korte Tid, jeg daglig kunde ofre paa dette Arbejde, maatte opgive enhver Tanke om at skrive Kastellets Historie som Helhed, hvis jeg da skulde nære Haab om at se Værket afsluttet - kun de første 20 Aar foreligger helt færdige - og jeg valgte da at stykke de forskellige Emner ud i selvstændige Afhandlinger, af hvilke bl.a. følgende foreligger færdige fra min Haand: "Kastellet Frederikshavn som Fængsel", "Kastellets Marketenderier", "Bageriet og Møllen i Kastellet", "Huset i Falsters Kontregarde og dets Beboere" og "Kastellets ældste Kirke", alle henholdsvis optaget i eller antaget af "Historiske Mæddelelser om København", samt Bogen: "Kastellets Volde og Udenværker".

Efter senere at have gennemgaaet hele Kastellets- og Københavns Kommandantskabs- m.fl.a. Arkiver, har jeg følt Lyst til at uddybe min første korte Afhandling ved at foretage et Forsøg paa at give en detailleret Fremstilling af Kastellets Fængselshistorie, saaledes som denne har udviklet sig i Løbet af de første 250 Aar af Kastellets Tilværelse, og det er dette Forsøg, der herved fremlægges.

Jeg skylder ved denne Løjlighed først og fremmest med Tak at mindes forlængst afdøde Generalmajor F.C.Krabbe, der som Kaptajn havde beskæftiget sig med det samme Emne, og som beredvilligt skænkede mig sin ret betydelige Samling af Arkivnotitser, der kom til at danne et kærkomment Fundament for mine senere selvstændige Arkivarbejder.

Jeg retter dernæst en Tak til saavel Hs. Eks. Generalløjtnant El-

lis Wolff som til Københavns Kommandanter, Generalmajorerne I.Lembcke og A.G.Nyholm for deres ansporende Støtte og Hjælp; en Tak til Forfatteren, Oberst P.Fr.Rist for hans varme Forstaaelse og gode Raad, og sidst, men ikke mindst, en Tak til Arkivaren i Hærens Arkiv, Kaptajn K.C.Rockstroh og Arkivets øvrige Personale for den udmærkede og aldrig svigtende Hjælp og Vejledning, man her ved enhver Lejlighed har ydet mig.

København, den 24. Februar 1926..

Victor Krohn.

Kastellet Frederikshavns Fængselshistorie

gennem 250 Aar

af

Victor Krohn

fhv. Oversergent.

I. Tiden 1664-1800.

1664-1680.

Under Kastelets Opførelse blev der, alt som Arbejdet skred frem, til forskellige Tider oprettet ialt 5 Kontrakter mellem Regeringen og Kastelets Bygmester, Generalmajor Henrik Ruse, og mellem disse Kontrakter findes en af 20. April 1664, i hvilken der tales om Opførelsen af "et Hus sammesteds, indrettet til Fængsel, Arsenal, Bryggeri og Bageri" til et Beløb af 24.000 Rdl. Med dette "Hus" er uden al Tvivl ment den Bygning, der i vor Tid bedst kendes under Betegnelsen: Nordre Magasinbygning; ¹⁾ men endnu paa et Kort fra 1686 findes denne Bygning ikke anført hverken som Stok- eller Arresthus. ²⁾ Paa et andet Kort, ganske vist fra en saa sen Tid som 1829, ³⁾ findes derimod anført, at den østligste af de 2 Portbygninger ved Norgesporten fra de ældste Tider skal have indeholdt saavel Mandskabsvagtstue som Arrest, idet den sidste var en Del af Vagtstuen, afskildret fra denne ved en Tremnevæg; men ud over dette primitive Opholdssted for Arrestanter synes der i de første Aar ikke at have været noget egentligt Fængsel; thi da Kastelet i Juli 1666 skulde modtage de første Arrestanter, om hvilke man ved Besked: 3 Jøder, som General Hans Schack fik Ordre til i Stilhed at lade fængsle, maatte Forholdet ordnes saaledes, at Kommandanten,

Oberstløjtnant Johan Hafften tog sig af den ene og Major Abraham og Kaptajn Magnus Jacobsen af de to andre,⁴⁾ hvilket næppe vilde være sket, hvis der havde været et Fængsel, særlig naar man tager i Betragtning, at Jøderne den Gang blev anset som en foragtet Klasse Mennesker. Sagen har vel været den, at Kastellet, der ved Hjælp af sine dobbelte Grave og optrukne Vindebroer saa fuldstændig kunde isoleres fra Omverdenen, som Helhed maatte betragtes som et eneste stort Fængsel.⁵⁾

Aaret efter hører vi, at Oberstløjtnant Friederich Wilhelm Knoblauch ved Sjællandske Regiment er bleven idømt en Maanedes Arrest i Kastellet som Følge af en Strid paa offentlig Gade med en Kaptajn,⁶⁾ men der forlyder intet om, hvor Straffen er bleven afsonet. Samme Aar tales der om, at Officerer sad fængslede i Kastellet, men først fra 1670 siges det, at der findes Arrester for fornemme militære Personer,⁷⁾ uden at der dog forlyder noget om, hvor disse fandtes; men da der nogle Gange er Tale om et Stokhus - der bliver saaledes i 1676 betalt 209 Rdl. 4 Sk. til Mester Jon Amtjørn og Christen Ibsen for Reparation af Stokhuset⁸⁾ - taler Sandsynligheden ogsaa her for, at det er en Del af Nordre Magasinbygning eller Proviantgaarden, som den paa hin Tid kaldtes, der er bleven benyttet som saadan.

Skal man dømme efter, hvad der senere fremkommer om disse Arresters hele Indretning, selv hvor de kom til at tjene som Fængsel for Statens øverste Embedsmænd, maa de have været i høj Grad spartanske, vel næppe andet end tomme Rum. Den Forplejning man bød disse "fornemme militære Personer" har sikkert været yderst ringe; Maden blev som Regel leveret fra et af Kastellets fire Marketenderier, og naar man erfarer, at en Marketender i 1677 for at have "spiset" (bespist) en Fange i 2 Maaneder og 28 Dage herfor har erholdt en Betaling af ialt 1 Rdl. 5 Mk. 8 Sk., maa Kosten, selv om Pengenes daværende Værdi tages i Betragtning, have været meget tarvelig.⁹⁾ Senere, i 1683, hedder det i Christian V's Krigsartikelsbrev, at Arrestanten selv skal betale Slut-

terpenge og Fortæring i Arresten i Forhold til sin Lønning.

I 1677 findes der i Kastellet svenske Krigsfanger, til hvilke der hos Byens Bryggere købes 288 Tdr.Øl.¹⁰⁾

Om Kastellets første Aar flyder Kilderne kun meget sparsomt, og dette mærkes selvfølgelig ogsaa paa Fængselsvæsenets Omraade. Vi træffer dog i denne Periode netop paa tre af de paa denne Tid mest bekendte Statsfanger, og blandt disse først og fremmest Danmarks store Statsmand: Peder Griffenfeld.

Efter sin Anholdelse paa Københavns Slot Lørdag d. 11. Marts 1676 om Morgenen blev Griffenfeld under Eskorte af 1 Løjtnant og 12 Mand af Garden til Hest ført over i Kongens Bibliotek, hvorfra han atter Kl. 4 samme Dags Eftermiddag blev ført ned til den Havn, der paa de Tider fandtes, hvor nu Bibliotekshaven er, for herfra i en Baad at transporteres gennem Havnen ud til Kastellet, hvor han efter al Sandsynlighed er bleven ført i Land ved en gammel Pælebro, der henyttedes ved Ilandbringelsen af Toldbrændet, og som strakte sig ud fra den sydlige Ende af Langelinie tæt nord for Toldbodbatteriet, hvor Brændehuset med tilhørende Brændehusvagt fandtes. Herfra førtes han gennem Konge-(Sjællands-)porten ind i Kastellet.

Griffenfeld's Historieskrivere er ikke enige i deres Mening om Karakteren af hans første Fængsel; nogle beskriver det som mørkt og skummelt og taler om, at han var sluttet i Lænker; andre at det var saa godt, som det efter Omstændighederne kunde være, og andre igen, at det var standsmæssigt, og at han blev behandlet hensynsfuldt. Da han imidlertid i de første Dage indtog sine Maaltider sammen med Kastellets Kommandant, Oberstløjtnant Sten Andersen Bille, og da denne havde sit Domicil i den sydlige Ende af Generalstokken, hvor Kasernekommandanten senere, indtil 1925, har haft tilhuse, taler Sandsynligheden for, at han i hvert Fald har tilbragt de første Dage som Arrestant i Kommandantens Kvarter.

Der blev imidlertid hurtigt tilvejebragt et Fængsel for ham. Nu at ville fastslaa noget afgørende med Hensyn til dettes Beliggenhed, vil sikkert være ganske umuligt. En af hans Historieskrivere lader det være i den nordlige Ende af Stjernestok og angiver dette nærmere ved paa en Tegning at skravere denne Ende af Stokken i hele sin Bredde. Alene heri ligger imidlertid en Fejl, der skyldes den nævnte Forfatters Ukendskab med, at Stokkene paa Griffenfeld's Tid ved en Brandmur, der endog gik helt op gennem Skorstenspiberne, var delt paalangs i to Dele: en Forbarakke mod Gaden og en Bagbarakke mod Gaarden, og dersom Fængslet skal søges her, kan der derfor kun være Tale om enten mod Gaden eller mod Gaarden. Skønt der i vore Dage ikke staar meget tilbage af de oprindelige Stokke, kan der dog imidlertid endnu i den næstnordligste af Stokkens gamle Bagbarakker mellem det 3. og 4. Fag (2. og 3. Vindu) paavises en rundbuet tilmuret Indgangsdør, der af den i Kastellet herskende Tradition anses for at være Indgangen til Griffenfeld's Fængsel. Af en senere Forsker er der imidlertid fremdraget Kilder, ifølge hvilke Griffenfeld efter Henrettelsesscenen af Præsterne blev ført tilbage "til sit forrige Fængsel i Proviantsgaarden". At Proviantsgaarden er identisk med den nuværende Nordre Magasinbygning kan ikke betvivles, men da denne omkring Midten af det 18. Aarhundrede næsten blev helt nedrevet og genopført fra ny, vil et Griffenfeld's-Fængsel her nu ikke kunne lade sig paavise.

Hans Fængsel, der skal have bestaaet af to Rum, en Forstue, i hvilken Vagten opholdt sig, og selve Arresten, har sikkert været meget tarveligt udstyret, hvilket alene fremgaar af, at der endog fattedes et Sengeleje, hvorfor ogsaa Griffenfeld's Broder, Albert Gyldensparre, sendte ham Seng og Sengeklæder. Rummet havde kun et eneste Vindu, som han dog først senere fik Tilladelse til at faa aabnet.

Der vistest ham den Begunstigelse, der iøvrigt var meget almindelig i hine Tider, at han fik Lov til at have sin Kammertjener, Jens

Fris, hos sig, og denne delte trofast hans strenge Fængsel, indtil faa Dage før Henrettelsen skulde foregaa, hvorfor Griffenfeld ogsaa skænkedes ham Smykker og Juveler til en Værdi af op imod 10.000 Kr. Ogsaa for Griffenfeld's Forplejning blev der sørget, idet der straks til Kommandanten blev udbetalt et Beløb af 220 Rdl. beregnet til de første 26 Dage. Senere, efter d.6.April, blev der sluttet Akkord med Kastellets Proviantforvalter, Niels Simensen, der for hans videre Forplejning modtog 5 Rdl. daglig.

Den 26.Marts lod Kongen Generaladjutant Hans Christian Schack sende til ham for at faa udleveret hans Ordener og det Portræt af Kongen, som denne personlig havde skænket ham kort efter sin Tronbestigelse, og som var indfattet med Diamanter. Den franske Gesandt Terlon, hvem denne Meddelelse skyldes, skriver herom: "Hr.Schack, som jeg kender, har sagt mig, at Grev Griffenfeld modtog denne Befaling vel med Ærbødighed, saasom det var Kongens Villie, men tillige med megen Smerte og Sorg."

En overordentlig Domstol var imidlertid bleven nedsat, og d.14. April blev Griffenfeld for første Gang stedet til Forhør for denne i Kommandantens Bolig. Den 3.Maj indgav Generalfiskalen, Christen Pedersen, sit første Indlæg imod ham, og til Besvarelsen af dette blev der bevilget Griffenfeld 8 Dage, hvorfor der ogsaa samtidig blev udleveret ham Skrivematerialer. Hans Indlæg i Sagen, der blev afleveret d.11.Maj, var paa 7 Ark.

Den 26.Maj faldt Dommen, der var underskrevet af 10 af Dommerne, medens kun en, Gehejmeraad Kristen Skeel, nægtede at skrive under, fordi han ikke mente at kunne forsvare det for sin Samvittighed. Griffenfeld dømtes til at degraderes fra sin adelige Stand, miste sit Gods og al sin anden Formue og derpaa, naar hans Vaaben, Hjelm og Skjold var sønderbrudt af Bøddlen, for sin Person til Skarpretteren overleveres, som ham paa et tilforordnet Sted Hovedet skal afhugge og fra Livet til

Døden henrette og saadant ham, Schumacher, til vedbørlig Straf, men andre til et afskyeligt og eftertænkeligt Eksempel.

Søndag d.4.Juni meddelte Generaladjutanten ham, at Henrettelsen vilde finde Sted den næstfølgende Dag. Samtidig forlod hans Kammertjener ham efter først at have maattet underskrive en Erklæring om, at han aldrig vilde røbe noget om, hvad han havde været Vidne til i Fængslet. Sognepræsterne Esaias Fleischer fra Helligaandskirken og Magister Michael Henriksen fra Nikolaj Kirke skiftedes i de to Dage til at være hos ham og berede ham til, hvad der forestod. Den næste Dags Aften lod hans Broder Ligtøjet og Kisten bringe ud i Kæstellet.

Det var i disse Dage, han med Diamant skrev de bekendte Linier paa Ruden i Fængslets Vindu:

"Da Verden blev mig vred, da lærte jeg at kende
for Alvor først min Gud, mig selv, min Ven, min Fjende;
min Fjende var mig gram, min Ven var svigefuld,
jeg selv var skrøbelig, - Gud blev alene huld!"

Imidlertid var Retterstedet bleven bragt i Stand paa Alarmpladsen, den nuværende Kirkeplads, midt imellem den gamle Kirke nord for Artilleristok og Kommandantens Bolig i Generalstok. Her fandtes Kæstellets Justitssted tæt ved Kæstellets ældste Brønd, og ved dennes Post var bl. a. Træhesten, nogle Haandjern og flere Strafferedskaber fæstede ved Jernkæder.

Selve Retterstedet bestod ved denne Lejlighed kun af en lille Forhøjning dannet af Sand, over hvilket var bredt et sort Klæde; derimod var der hverken Stillads eller Blok, thi Henrettelsen skulde foregaa ved Sværd, altsaa ved et vandret Hug. Ved Siden af Retterstedet stod Kisten, udvendig overdraget med sort Baj, indvendig foret med hvidt Kattun, samt hans Vaaben, der var bleven nedtaget fra dets Plads i Helligaandskirken.

Allerede ved 4-Tiden Tirsdag Morgen d.6.Juni mødte de to Præster hos Griffenfeld for at tale med ham, trøste ham og tildele ham Alterens Sakramente. Noget senere gik han den tunge Gang fra sit Fængsel

til Retterstedet; han var iført en hvid Silkeklædning, over hvilken han bar en sort Overklædning med Sørgeflor, hertil kom den sædvanlige Halsklud, graa Silkestrømper og Tøfler. Paa Hovedet bar han sin Paryk, der dog var opbundet. Saaledes skred han frem med stor Frimodighed, ledsaget af de to Præster.

Et Kommando af de i Kastellet garnisonerende Soldater havde staaet Kreds om Retterstedet, ved hvilket isøvrigt kun de var tilstede, der i Embeds Medfør skulde overvære Ceremonien. Da Griffenfeld traadte ind i Kredsen, vekslede han nogle Ord med de omstaaende; særlig takkede han Schack for hans Venlighed imod ham under hans Fangenskab; derimod henvendte han intet Ord til Oberst Barthold Bülow, der under hans Fangenskab havde afløst Sten Andersen Bille som Kommandant, og som paa forskellige Maader skal have vist sig mindre velvillig overfor ham.

Griffenfeld udtalte derpaa højt, at han døde uskyldig i den Brøde, man tillagde ham; han havde aldrig haft ondt i Sinde mod Konge og Fædreland, og de, som paastod dette, vilde komme til at bære Ansvaret derfor.

Garnisonens Bøddel var for nylig død; Enken sad imidlertid endnu i Bestillingen, men hun havde formaaet Natmanden Jørgen til at træde i sit Sted, og efter at en Officer havde oplæst Dommen, traadte derfor denne nu frem, holdt hans Vaaben hen foran ham, brød det itu og kastede det paa Jorden, hvor han traadte paa det, idet han udtalte, at den dømte nu var nedstødt fra sin Ære og ikke mere skulde bære Navnet Griffenfeld, men Schumacher som før. Griffenfeld svarede hertil, at Kongen havde givet ham det, Kongen kunde ogsaa tage det fra ham igen.

Man tilraadede ham at aftage Parykken, hvad han dog først efter nogen Modstand indvilgede i, og rakte den til en Befalingsmand. Selv aftog han sin Halsklud, løsnede sin Klædning saaledes, at Hals og Skuldre var blottede og bandt sig selv for Øjnene med det Bind, der blev rakt ham. Han sagde til Natmanden, at han først vilde bede en Bøn, men

naar han saa, at han skilte sine Hænder, skulde han kun dristig slaa til. Han knælede derefter ned, bad længe stille, og idet han skilte Hænderne ad og samtidig strakte Hoved og Hals stift i Vejret, som det var nødvendigt ved Henrettelse med Sværd, udbrød han højt: "Herre Jesus! Jeg befaler min Sjæl i Din Haand!", men idet nu Natmanden hævdede sit Vaaben, raabte Schack: "Holdt, der er Pardon!".

Ved den bratte og uventede Overgang blev Griffenfeld ganske for-
tumlet; Præsterne maatte træde til for at rejse ham op, og han frem-
stammede nogle usammenhængende Ord om, at nu havde han været rede til
at dø, men at han dog takkede for Kongens Naade. Schack oplæste nu Be-
naadningsdokumentet for ham, hvorefter det fremgik, at han skulde henleve
Resten af sit Liv i Fængsel. Natmanden kastede Resterne af det sønder-
brudte Vaaben i Kisten, og Griffenfeld førtes tilbage til sit Fængsel.

Straks efter at Griffenfeld igen havde taget dette i Besiddelse,
rettede han gennem Vagtmesterløjtnanten følgende Spørgsmaal til Komman-
danten:

1) Om der i Fængslet maatte indsættes en Rude til at lukke op?
(Svaret var: Ja!).

2) Om han maatte modtage Besøg af en Præst en Gang om Ugen? (Sva-
ret var: Ja, en Gang om Maanedens. Da det senere viste sig, at Præsten
til Gengæld ofte opholdt sig indtil 4-5 Timer hos ham og altid lukkede
sig inde hos ham, saaledes at Vagten i Forstuen ikke kunde høre deres
Samtaler, beklagede Kommandanten sig herover til Kongen dog uden at
modtage noget Svar).

3) Om han maatte faa sendt Bøger fra sit Bibliotek? (Svaret var,
at det blev tilladt Dr. Worm at bringe ham nogle Bøger).

4) Om han maatte faa Pen, Blæk og Papir? (Svaret var: Nej!).

5) Om han maatte faa en Person til sin Opvartning? (Svaret var:
Ja!).

6) Om der maatte komme en Barber til ham? (Intet Svar) og

7) Om hans Broder maatte sende ham Linned og Klæder? (Svaret var
Ja!).

Til disse Spørgsmaal føjede Kommandanten yderligere følgende:

Hvem skal bringe Fangen Spise og Drikke? og
Hvor mange Retter skal han have?

Der blev akkorderet med en af Marketenderne, Peter Hübertz, der iøvrigt var Major, om for 1½ Rdl. daglig at levere ham hans Forplejning, endvidere blev der holdt en Kone for ham til Vask og Rengøring, ligesom han fik sit sædvanlige Kvantum Vin til sine Maaltider, saavel som Brændsel - 20 Favne pr.Aar - og Lys fra Kongen.

I dette Fængsel henlevede Griffenfeld nu 4 Aar, 2 Maaneder og 5 Dage. Den 7.Marts 1680 blev der udfærdiget en Ordre til Generalmajor Reinhold v.Hoven i Trondhjem om til Griffenfeld at lade indrette "tven- de bekvemme Værelser udi det inderste Taarn paa Fæstningen Munkholmen, saaledes at de kan være varme og digte til at logere udi". To Dage senere sendte Kongen ham følgende Brev:

"Vor allernaadigste Villie og Befaling er, at Kommandanten paa Munkholmen nærværende Person, Peder Schumacher, af Oberst Schultz antager, ham flittig forvarer og paa hans Aktioner og Væsen Aet giver, saaledes som han det agter at forsvare og være bekendt; i det øvrige har han sig med samme Schumachers Underholdning at rette efter Vor Statholdere og Generalfeltmarskal Gyldenløves Ordre."

Efter at Griffenfeld gennem sin Broder, Statsraad Albert Gylden- sparre havde modtaget Meddelelse om den Forandring, der skulde foretages med ham, mødte Oberst Georg Christian Schultz af Trondhjems Regiment Fodfolk d.16.Maj 1680 i Kastellet for at modtage Statsfangen af Kommandanten dersteds; samtidig mødte Gyldensparre med en lukket Karosse, og efter at Griffenfeld havde taget Plads i denne sammen med Broderen og Oberst Schultz, blev han gennem Norgesporten og videre mod Nord ad Strandvejen ført til Rungsted, hvor han gik ombord i Fregatten "Antonette", der skulde føre ham til hans fremtidige Fængsel. Uagtet Forholdet mellem de to Brødre ikke skal have været særlig hjerteligt, skal dog Afskeden mellem dem have været meget gribende.

Hermed ophører Griffenfeld's Fangenskab i Kastellet; om hans videre Skæbne skal her kun kortelig meddeles, at han først i 1698 delvis blev sat paa fri Fod med Paalæg om at opholde sig i Trondhjem; han var dog da saa nedbrudt paa Legeme og Sjæl, at han afgik ved Døden d.12.

Marts Aaret efter i en Alder af 64 Aar. Hans Lig blev samme Aar bragt til Vær Kirke ved Stensballegaard i Jylland. Her, under den simple rundbuede Kirkes Hvælvinger, staar Griffenfeld's Kiste, paa hvis anløb-¹¹⁾ ne Sælvplade hans Levnedsløb er indridset med snørklede Bogstaver.

Den anden af de tre bekendte Statsfanger i Kastellet fra denne Periode var Johan Adolf Kielmann v. Kielmannsegg.

Kielmann var født d. 15. November 1612 i Itzehoe som Søn af Foged for Jomfruklostret i Itzehoe, Hans Kielmann og Anna Runge. Han blev Advokat og arbejdede sig efterhaanden op til at blive Regeringspræsident hos Hertugen af Holsten-Gottorp. Han nød et glødende Had til Danmark og dets Konge og arbejdede med alle Midler paa en intim Forbindelse med Sverrig for derigennem at kunne fremtvinge en Forandring i Hertugens Afhængighedsforhold til Danmark. Da den svenske Hær i 1657-60 oversvømmede Landet, saas han derfor stadig i den svenske Konges Nærhed og optraadte i Løb af denne hovmodigt og trodsigt overfor de danske Udsendinge, hvis Opgave det var at faa genoprettet Freden. Senere var det dog lykkedes den danske Konge at tvinge Hertugen til et Forlig, ved hvilken Lejlighed Kielmann, der allerede i 1652 havde erholdt Tilladelse til at føre Tilnavnet: Kielmannsegg, maatte underskrive en Erklæring om, at han mod Tab af Ære og Formue forpligtede sig til aldrig at foretage sig noget Skridt, der kunde være til Skade for Danmark. Paa Trods heraf forfattede han dog og lod udsprede Småeskrifter i Udlandet om den danske Konge, hvis Adfærd overfor Hertugen han fremstillede paa en usandferdig og forvrænget Måde.

Den danske Regering tabte endelig Taalmodigheden og besluttede i de første Dage af Marts 1676 at sikre sig hans Person, hvorefter han d. 17. s. M. sammen med tre af sine Sønner blev fængslet i Slesvig og ført til København, hvor han efter i en kortere Tid at være holdt under Bevogtning i et Hus ved Frederiksholms Kanal sammen med en af Sønerne

blev anbragt i Kastellet, medens de to andre Sønner fik et bedre Logis i Byen.

Kielmann's Fængsel blev dog kun af kort Varighed, thi allerede i Juli Maaned s.A. afgik han ved Døden i sin Arrest, idet et Slagtilfælde gjorde Ende paa hans Liv. Der forlyder intet om, hvor i Kastellet hans Fængsel har været, eller hvorledes dette har været indrettet; kun gennem et Brev af 18. April fra den engelske Gesandt Johan Pouel til sin Regering erfarer man, "at man er i Færd med at indrette 8 nye Kamre i Kastellet, som efter den Beskrivelse, man gav mig af dem, er saa stærke, at de Personer, som skulle bo i dem, maa være dømte til bestandigt Fængsel. Jeg tænker, at Griffenfeld bliver den ene og Præsident Kielmann den anden, maaske ogsaa to af hans Sønner faar Pladsen."

Uden nogen synderlig Pragt blev Kielmann begravet d. 16. Juli om Aftenen i St. Petri Kirke.
12)

Den tredie mere kendte Statsfange i denne Periode var Segnepræsten ved Graabrødrekirken i Viborg, Magister Jacob Worm, der var en Stedsøn af Thomas Kingo.

Worm, der var født i 1642, var i 1669 bleven ansat som Lector theologiae i Viborg, hvor han i 1677 opnaaede Embedet som Sognepræst. Ved Siden af sin Præstevirksomhed dyrkede han ogsaa en rig poetisk Aare, men til sin egen Ulykke anvendte han næsten udelukkende dette sit Pund i satirisk Retning, og hans Digte, i hvilke han ikke skaanede sin Samtid og endog fordristede sig til at lade sin skarpe Satire gaa ud over Regeringen og Kongen selv, cirkulerede i talrige Afskrifter mellem Venner og Venners Venner.

Man begyndte dog omsider at fatte Mistanke til ham, men da man gik ham paa Klingen, nægtede han frækt og rensede sig ved at aflægge Ed overfor Biskoppen. Han blev dog ikke tabt af Syne, og det endte med, at man lod Fiskalen anstille en Husundersøgelse hos ham, ved hvilken

Lejlighed han viste sig meget imødekommende, villigt udleverede Husets Nøgler og lod dem søge fra Kælder til Kvist, medens han selv ganske rolig sad ved sit Skrivebord og udarbejdede sin Prædiken til den næste Dag. Fiskalen fandt intet; men nu fortælles der, at da han Dagen efter vilde benytte Lejligheden til at høre Worm tale, førte denne, fræk og kaad som han var, sin Tale ind paa Historien i 1.Mosebøgs 31.Kapitel, Vers 34 og 35, hvori det hedder:

"Men Rachel havde taget de Afguders Billeder, og lagt dem i et Kæmels Strøelse, og sad paa dem; og Laban randsagede ganske Paulunet, og fandt dem ikke. Da sagde hun til sin Fader: min Herre bliv ikke vred, at jeg kan ikke staa op mod dig, fordi det gaar mig efter Kvinders Sædvane; saa ledte han, og fandt ikke de Afguders Billeder."

Næppe hørte Fiskalen dette, før han begyndte at spidse Øre, og ganske stille rejste han sig, forlod Kirken og søgte tilbage til Worms Studerekammer, hvor han straks fandt Smædeskrifterne skjult i Præstens Stolesæde.

Worm fik nu Ordre til d.8.December 1680 at møde for en Kommission i København, men da han her straks overtraadte et Forbud mod at forlade sit Løgis paa Vestergade og endog fordristede sig til at søge at faa Kongen i Tale, blev han d.20.December ført som Fange til Kæstellet, hvor han blev indsat i det af Griffenfeld indtil kort forinden benyttede Fængsel, hvilket fremgaar af, at et Brev fra ham er dateret: "e museo Griffenfeldiano". Humøret synes han ikke at have tabt, thi i det samme Brev, der er stilet til Præsten ved St.Petri Kirke, Johan Lassenius, roser han sit Opholdssted, der efter hans Formening kun har den lille Ulempe, at Beboerne ikke maa gaa ud.

Den 26.Januar 1681 dømtes han af Konsistoriet til at regnes som en uordineret Person og aldeles uværdig til herefter at betjene det hellige Embede eller bære den præstelige Dragt, hvorefter han blev indsat i Slutteriet. Herfra indsendte han det ene rimede Bønsskrift efter det andet, ja, han ydmygede sig endog i den Grad, at han søgte Beskyttelse hos Sophie Amalie Moth, hvis Forhold til Kongen han ikke havde

skaaenet, men til Trods herfor blev han dog indstillet til, at hans Skrifter skulde opbrændes ved Bøddlen, han selv henrettes med Sværd og hans højre Haand afhugges, hvorefter hans Legeme skulde parteres og hans Ære fortabes.

Fra d.11-16. Februar sad han atter i Kastellet, men i April benaaedes han for saa vidt, som han d.22. blev bragt ombord paa Skibet "Phoenix", der d.30.s.M. førte ham til Trankebar. Her synes en ny og bedre Tid at være oprundet for ham; thi han lærte Landets Sprog saa godt, at han blev i Stand til at oversætte det nye Testamente og gøre det tilgængeligt for Befolkningen; i det hele taget ser det ud, som om han ved sin Død i 1694 havde opnaaet en ret stor Anseelse i sin Landflygtighed. Fra hans andet Ophold i Kastellet tillægges der ham mærkeligt nok følgende Digt, der stærkt minder om Griffenfeld's i den samme Situation:

"Da Lykken slog mig fejl, da lærte jeg at kende
min Gud, min Ven, mig selv, men allermost min Fjende:
Min Fjende blev mig gram, min Ven mig og forlod,
jeg selv var skrøbelig - Gud blev alene god." 13)

1681-1700.

I de nærmeste Aar derefter høres der intet særligt om Fanger i Kastellet, hvad der dog sikkert maa forstaas saaledes, at ingen af dem, der har siddet der, har haft et saa betydningsfuldt Navn, at det er bleven fundet værdigt til at opnoteres og derfor ikke er naaet til Efterverdenen; thi uden Tvivl har der til enhver Tid hensiddet Fanger i Kastellet. Dette fremgaar ogsaa af en Anordning af 1682, ifølge hvilken det var tilladt Godsejerne at lade indsætte de Bønder, der "forsad" eller "forløb" deres Gaarde, eller som blot var dovne eller hengivne til Fylderi, samt Krybskytter paa Bremerholm eller andre Steder for at arbejde et Aars Tid eller flere i Jern. Vel skulde Amtmanden lade ethvert saadant Tilfælde undersøge og attestere, at det forholdt sig,

som der blev sagt, men dette var en ren administrativ Kendelse, der næppe har haft synderlig praktisk Betydning. Dette Forhold vedvarede i hvert Fald til 1706. En lignende Myndighed havde Sessionerne, som kunde lade Husmænd og Tjenestekarle, der havde vist Opsætsighed overfor deres Ladefoged, arbejde i 3 Maaneder i Jern. En saadan Afgørelse krævede vel en højere Myndigheds Approbation, men kunde dog ogsaa realiseres uden Dom. Af saadanne Fanger har en stor Del siddet i Kastellet, men isøvrigt ydede Hæren ganske naturligt sit store Bidrag til Kastellets Fangehuller af Soldater, der for Forseelser blev idømt Arbejde i Skubkarren lænket til denne med Jernkæder og saaledes forrettende Slavearbejde, Fæstningsarbejde. Denne Straf anvendtes ogsaa som Afsoning for Straffebøder eller - for Soldaters Vedkommende - som Erstatning for ødelagte eller bortkomne Munderingsgenstande, for saa vidt de paa-gældende ikke kunde betale Erstatningsbeløbet, hvad kun meget sjældent var Tilfældet. Man satte dem da simpelt hen paa halvt Traktement og benyttede Resten af deres Lønning som Afdrag paa Gælden. Finder man saaledes paa den ene Side ofte en meget vilkaarlig og streng Straffemaade, bliver man paa den anden Side lige saa ofte Vidne til Formildelse af selv de strengeste Straffe, naar offentlige eller private Interesser krævede det, hvilke Forhold just ikke egnede sig til at have Retsbevidstheden.

Slaverne inddeltes i "ærlige" og "uærlige", og i deres sørgelige Tilværelse og umenneskelige Behandling faar man allerede paa dette Tidspunkt et Indblik gennem en Forestilling af 7. September 1688 fra General Schack til Kongen; han indstiller i denne, at 11 Fanger i Kastellet, af hvilke nogle i visse Aar, andre for Livstid skulde arbejde sluttede i Jern, og hvis/^{hele}Kost udelukkende bestod af 1½ Pund Brød pr. Dag, maatte faa endnu 1 Pund Brød, ligesom han beder om at maatte faa Brændsel til dem for den kommende Vinter. At dette sidste var en Undtagelsesbegunstigelse viser sig bedst derved, at man endnu i 1. Halv-

del af det 19.Aarhundrede lod Slaverne sidde Vinteren igennem uden Spor af Varme i deres Celler, til Trods for at de maatte udføre indendørs stillesiddende Arbejde. I en Paategning paa selve Forestillingen gaar Kongen ind paa begge de fremsatte Ønsker og giver Ordre til de Deputerede ved Land- og Sæetaten om at foranstalte det fornødne, hvorhos disse igen lader Ordren gaa videre til Proviantforvalteren i Kastellet,¹⁾
Jørgen Helt.

Den 14.April 1696 hører vi om en Kaptajn Tønne Grubbe, der maa løslades af sin Arrest og afskediges uden Pension; Maaneden efter idømmes en Smedesvend, Jost Been, Arbejde ved Hjulbøren indtil videre for at have yppet Klammeri paa Gaden; d.28.Juli skal en Bondekarl, Jens Hansen af Valby, arbejde 4 Maaneder ved Hjulbøren for at have bestyret en Soldat i hans Forsæt i at undvige, og d.23.December skal en Christian Klumpen indtil videre sluttet til Hjulbøren, men løstages dog d.9.Karts Aaret efter mod at blive Soldat.²⁾

Den 10.Januar 1698 bliver Major af Artilleriet, Martin Maul, fængslet i Kastellet. Han var født i 1656, havde i 1691 faact tildelt Artillerikompaniet i Kastellet, men bortbyttede det 8 Dage efter med Kompaniet paa Christianshavn, for at han kunde være nærmere ved Haanden, naar Kongen "maatte behøge ham noget at anbefale enten med Ridser eller andet, som ogsaa for de kgl. Prinsers Information."

Han var imidlertid bleven gift; men hans Kone, født Anna Wilster, afgik ved Døden i hvert Fald før 1698, og han ansøgte da om Tilladelse til at gifte sig med hendes Søster Dorotea Wilster. Dette kunde ikke paa de Tider lade sig gøre paa Grund af det nære Slægtskab mellem de to Kvinder, og Ægteskabstilladelsen blev ham nægtet. Paa Trods heraf lod han sig dog d.10.Januar 1698 vie til hende i Tikøb Kirke, hvor Svo-
geren, Søløjtnant ^{Daniel} Wilster og Premierløjtnant Niels Alfsen var hans Forlovere, men næppe var han samme Dag vendt tilbage til Byen,

før han blev arresteret og ført til Kastellet, hvor det blev ham tilladt at modtage Besøg af alle andre end sin unge Frue, der maatte finde sig i at blive landsforvist til Bornholm, hvorefter Ægteskabet blev erklæret for ugyldigt. I Marts s.A. søgte han forgæves om Pardon og om Tilladelse til at beholde sin Kone; men det blev ham nægtet, og 2 Aar senere ægtede hun en Kaptajn i Artilleriet.

Maul's Arrestophold siges at have været ret mildt, og efter at have siddet i 3 Maaneder for at afsone sin Brøde, blev han atter sat paa fri Fod. Han fik senere en Del at gøre med Kastellets Skyts og avancerede i 1716 til Oberst i Artilleriet med Rang som Generalmajor til Fods; d.30.Juni 1727 tog han sin Afsked paa Grund af Svægelighed, og faa Dage efter afgik han ved Døden og blev begravet i Helsingør.

I 1701 havde han trøstet sig efter det forulykkede Ægteskab ved at indgaa nyt Ægteskab med Charlotte Hedevig f.Arentsen - Tiden læger jo alle Saar.³⁾

1701-1720.

I Marts 1703 udstedes der Afskedspatent for en Stokmester Brummer Jensen,¹⁾ der har tjent i Kastellet som saadan i 21 Aar; det er første Gang i Kastellets Historie, at en Stokmester, vor Tids Arrestforvarer, dukker frem af sin Ubemærkethed for at nævnes ved Navn.

Den 13.November s.A. løstages 2 Delinkventer af Kaptajn Barner's Kompagni; de havde arbejdet i Skubkarren, og den ene havde udstaaet sin Straffetid, medens den anden blev benaadet paa sin Regimentschefs "Interesse". Den 27.s.M. hedder det i en Skrivelse til Kommandanten:

"Vor Villie er, at Du efter Vor Jægermester Gram's Anmodning en Mand navnlig (d.v.s. ved Navn) Jens Constabel udi Vort Kastei Frederikshavn indtager ham sammesteds 14 Dage ved Hjulbøren sluttet arbejde og videre paa fri Fod sætte lader."²⁾

Den 1.December s.A. pardonneres Ole Jensen for den ham ved Lands-tinget idømte Straf for ulovligt Skytteri, imod at arbejde 3 Aar ved

Hjulbøren i Kastellet. Aaret efter løstages han dog, fordi Kongen nu har tilgivet ham (!) og skænket ham til Kaptajn Jesper Friis af Livgardens til Fods. Den 22.s.M. skal tre Bønder: Ole Olsen, Lars Nielsen Tott og Peder Clausen fra Arenstorffs Gods paa Ejerens Forlangende arbejde 2 Aar i Kastellet ved Hjulbøren; kun Tott mødte, men løstages efter 1½ Aars Forløb.³⁾

Den 10.Juni 1704 dømmes Løjtnant Christian Lorentzen Frick ved en Overkriksretsdøm til at arbejde ½ Aar i Jern i Kastellet i Anledning af et Sammenstød mellem ham og hans Major; han løstages dog først i Marts 1705.⁴⁾

En Musketer, Knud Jensen, af Schwärtzel's Regiment, skal i Juli 1704 miste sin Ære og i Livstid forrette uærligt Arbejde i Kastellet sluttet i Jern; han havde i Retten, da Dommen blev publiceret og ligeledes senere i Stokhusvagten udskældt sin Kaptajn og sagt, at han hellere vilde lide Dødsstraf end tage imod den kongelige Naade. Aaret efter, i September Maaned, har han formodentlig yderligere forsyndet sig, thi han skal nu bringes til Bremerholm og slutes i Lænker.⁵⁾ I 1706 ikendtes 9 Rytterbønder Fæstningsarbejde i Jern fra 4 Dage til 3 Aar, fordi de havde forsiddet deres Fæstegaarde. En Grenader blev i 1707 dømt til Jern paa Livstid for at have forbrændt noget Læder for en Skindbereder i Roskilde; han blev dog pardonneret og sendt tilbage til sit Kompagni. Det var i det hele taget meget almindeligt, at Soldater, der arbejdede i Jern, blev løstaget længe forinden deres Tid var omme for at sendes til deres Afdeling, ja, der findes talrige Eksempler paa, at civile Forbrydere, der var dømt til flere Aars Fæstningsarbejde for Mord eller Tyveri, blev frigivet paa Betingelse af, at de paatog sig Tjeneste som Musketer.

Der vilde kunne fortsættes saaledes i det uendelige; men da Variationerne er ret smaa, maa disse Prøver foreløbig være tilstrækkelige, idet fremtidig kun de mere specielle Tilfælde vil blive draget frem.

Som et karakteristisk Eksempel paa, hvorledes Myndighederne skaltede og valtede efter eget Forgodtbefindende, skal det fortælles, at da Københavns Politimester Claus Rasch døde i Januar 1705, viste det sig, at han havde benyttet den for en Politimester lidt mærkelige Fremgangsmaade efterhaanden at aflevere sine Arrestanter som Soldater og modtage Hververpenge for dem, hvorved det bliver forstaaeligt, at Afstanden fra Soldat til Slave og omvendt i Virkeligheden var saa kort. ⁶⁾

I Juni 1709 er der to Murersvende, der "udi et usædvanligt Opløb af deres Medgeseller" havde "betet sig saa opsætsige og formastelige" paa Raadhuset, "at man til videre Oprør og Urolighed at forkomme har maattet tage deres Personer i Hæft og Forvaring". De synes dog at have fortsat med deres "Oprør og Urolighed" ogsaa indenfor Raadhusets ærverdige Mure, eftersom Magistraten nogle Dage efter bad Kommandanten om at lade dem afhente ved en militær Vagt for at sætte dem til Arbejde i Kastellet paa Vand og Brød i Skubkarren. Dette Middel virkede i den Grad beroligende paa dem, at de lovede Bod og Bedring, hvorfor Magistraten, efter at de havde prøvet Kuren i 22 Dage, atter udvirkede deres Løsladelse. ⁷⁾

Fra Skåne sendes der d.4. Februar 1710 439 Krigsfanger, af hvilke 24 Ryttere skal anbringes i Kastellet, hvor der i Forvejen sad 8 andre saadanne. Til hver af dem skal der daglig leveres $1\frac{1}{2}$ Skaalpund Brød og 4 Sk. ⁸⁾

Et Stokhus maa Kastellet have haft paa denne Tid, og uden Tvivl har en Del af Nordre Magasinbygning været anvendt som saadant; thi af en Skrivelse af 3. April 1710 fra Kommissariatet til Kommandanten, Charles Damas Cormailon, fremgaar det, at denne Bygning blev anvendt saavel til Bageri som til Arresthus, men da der nu skal opsættes flere Bagerovne, gives der Ordre til, at "bemeldte Fange Hus til den Ende jo før jo bedre maa vorde ryddeliggjort, og Fangerne paa et andet Sted ..
..... i Forvaring hensat". ⁹⁾ Der tales da ogsaa ofte om en Stokhus-

vagt, til hvilken der i Aarene omkring 1712-17 aarlig bevilges 6 Favne Brænde af det saakaldte "Toldbrænde"¹⁰⁾.

I den første Fjerdedel af det 18.Aarhundrede møder vi atter et af de store kendte Navne i Kastellets Fængselshistorie, en af de Mænd, for hvem Fængslet her ude blev den triste Afslutning paa et daadrigt Liv, nemlig den svenske Feltherre, Grev Magnus Stenbock.

Efter at Stenbock, haardt trængt af den danske Hær og dens Allie-rede, i Januar 1713 havde afsluttet en Traktat med Gottorp, hvorved Tønningen aabnede sine Porte for ham og hans Hær, var hans Skæbne dermed afgjort, og d.16.Maj s.A. maatte han kapitulere og overgive sig selv og hele sin Hær til den danske Konge Frederik IV.

Der var ved Kapitulationen truffet den Bestemmelse, at den svenske Hær atter skulde løsgives, saasnart Sverrig havde betalt en vis ~~Kø~~sesum, men paa Grund af visse Vanskeligheder, saavel fra svensk, russisk som dansk Side trak denne Udveksling af Krigsfanger i høj Grad i Langdrag.

Stenbock blev i Begyndelsen bevogtet med stor Mildhed vekselvis i Byerne Husum, Flensborg og Slesvig, men da han benyttede sin Frihed til at indlade sig paa en hemmelig Korrespondance med Danmarks Fjender, blev han d.26.November under Bevogtning ført til København, hvor han ankom d.30.s.M., og hvor der blev anvist ham en rummelig Lejlighed ved Gammelstrand paa Hjørnet af det da eksisterende Store Færgestræde. Vel blev der kommanderet Officerer til hans "Opvartning og Opsigt", ligesom Bygningens eneste Indgang blev bevogtet af Militær, men isøvrigt nød han en udstrakt Frihed, idet han ikke alene blev modtaget ved Hof-fet, men ogsaa, paa nogle faa Undtagelser nær, maatte færdes hvor han vilde.

Aaret var dog næppe gaaet til Ende, før man var fuldt ud paa det rene med, at han ikke alene stadig førte en hemmelig Korrespondance

med sit Fædreland, i hvilken han paa den skaanselløseste Maade omtalte den danske Konge og Regering, men at han tillige ved Hjælp af en Skipper og forskellige andre Personer havde planlagt et Flugtforsøg, der imidlertid blev forpurret. Omtrent samtidig havde man opsnappet et Brev fra ham til den svenske Prinsesse Ulrika Eleonora, i hvilket han benytter følgende Vending: "..... kommer jeg først ud fra disse falske Hænder og fra dette daglige Helvede, hvori jeg befinder mig: saa ved jeg nok, hvad jeg vil, kan og maa gøre. Især da en Konge har saa uforskammet brudt sin Parole: saa kan en Stenbock ogsaa med en god Samvittighed hasardere alle Ting, dersom min Øvrighed vil tillade sligt." Paa samme Tid tilsendte han Frederik IV det ene Brev efter det andet med de dyreste Eder og Forsikringer om, at han var aldeles uskyldig og intet ulovligt foretog sig.

Ved Hjælp af Postinspektør Christian Erlund's Snedighed var det lykkedes at opsnappe og aabne Stenbock's hemmelige Breve, hvilke man derefter i Forbindelse med de Svar, der indløb, ved et kompliceret Af-skrivnings- og Omskrivningsystem forfalskede paa en saadan Maade, at ikke alene Stenbock's egen Færd, men ogsaa Hertugen af Gottorp's Forræderi derigennem forelaa fuldt belyst. Resultatet af hans Dobbeltspil blev da omsider, at man d.12.November 1714 besluttede yderligere at sikre sig hans Person ved at lade ham hensætte i Kastellet, hvor der netop i den Anledning igen blev oprettet et særligt Kommandantskab med General Jacob Peter Bonar som Kommandant. Under Foregivende af at lade ham foretage en længere Køretur, blev han d.17.s.M. bragt direkte ud i Kastellet, hvor hans første Opholdssted blev i Kommandantens Logement i den sydlige Ende af Generalstok, udenfor hvilken der blev anbragt 8 Grenaderer.

Stenbock blev i høj Grad bestyrtet over den Vending, Sagen dermed havde taget og sendte faa Dage efter en meget lang Skrivelse til Kongen, hvori han i de ydmygste Vendinger forsikrede om sin Uskyld og

kaldte Gud til Vidne paa, at han ikke et Øjeblik havde tænkt paa at desertere. Dette Brev faar sin rette Belysning gennem et andet Brev, som han samme Dag gjorde Forsøg paa at faa afsendt til sin egen Konge. Næst heri at berette om den Forandring, der var sket med hans Fangenskab, taler han om de hemmelige Fjender, han mener at have, idet det er ham ganske uforstaaeligt, hvorledes ellers alt, hvad han efter sin "Ed og Pligt har Tid efter anden kunnet indberette til Sverrig" er kommen de danske for Øje. Selv anede han jo endnu intet om, hvorledes hans Breve og Svarene paa disse blev opsnappede og omskrevne. For at faa Lejlighed til at afsende dette sidste Brev afgav han en højtidelig Forsikring overfor Kommandanten om, at det hele for ham kun drejede sig om en Anmodning til hans i Byen boende Kirurg om at faa tillavet nogle for hans Helbred nødvendige Medikamenter. Brevet blev selvfølgelig opsnappet som alle dets Forgængere, og da Stenbock erfarede dette, skrev han til Kommandanten:

"Jeg beder, min Hr.General, se hvorledes min Fortvivlelse har bragt mig til at begaa den største Taabelighed af Verden. Jeg bekender og fortryder samme, og beder Dem, for Guds Skyld ødelæg mig ikke, og mag det saa, at Hans Majestæt ikke kaster sin retfærdige Vrede paa mig. Jeg har syndet og beder om Forladelse paa mine Knæ. Dersom Gud ikke staar mig imod, saa rød mig for H.M.'s ganske Unåde. Jeg skal erkende med en udødelig Forbindtlighed, at jeg skylder Dem Resten af mit Liv."

Dagen efter sendte han atter en lang Memorial til Frederik IV, hvori han dels undskylder sig, dels bortforklarer sin Handlemaade, og dels atter sværger de dyreste Eder paa, at han hverken har villet flygte eller har indladt sig paa fjendtlige Skriverier.

Under Stenbock's Ophold i Kommandantens Kvarter blev der bevilget ham en Ovn med det fornødne Brænde og Kul, ligesom hans daglige Traktement blev fastsat til 4-5 Retter, af hvilke dog ogsaa hans Kammertjener og Lakaj, der havde fulgt ham i Arresten, skulde bespises.

I en Skrivelse af 24. November direkte fra Kongen til Bonar modtager denne sidste sin Instruks med Hensyn til hans Forhold over for den farlige Fange, hvis Person skulde sikres, og hvis Handlinger nøje skul-

de observeres; ingen maatte gaa ind eller ud, hverken hos ham selv eller hans Tjenerskab, uden speciel Ordre fra Kongen; selvfølgelig maatte han ej heller føre Korrespondance "eller hemmelig bortsende eller paa anden Maade bortpraktisere Brevskaber".

Atter d.4.December s.A. skriver Kongen til Bonar:

"Eftersom den kgl. svenske Generalfeltmarskal, Grev Stenbock kun ad interim logerer i Dit Hus, og nu de for ham destinerede Logements i Vort Kasteel Frederikshavn apteret ere, saa er det Vor Villie og Befaling, at Grev Stenbock med sin Kammertjener og Lakaj bringes derhen og der holdes under god og sikker Forvaring."

Naar det andetsteds hedder, at dette Stenbock's Fængsel var "bag Kasteellets Kirke", er dette kun for saa vidt rigtigt, hvis man omskriver det til "hvor Kasteellets gamle Kirke havde været", thi vel eksisterede den nuværende Kirke fra 1704, men Arresthuset bag den fandtes først fra 1725, og da var Stenbock død for 8 Aar siden.

Den gamle Kirke laa fra 1664 til 1705 nord for Artilleristok - ikke sammenbygget med denne, som det almindeligt menes, thi mellem Kirken og Stokken var en smal Gyde, der kaldtes "Kantorens Gang". I 1705 blev denne gamle Kirke revet ned, og den nye Bygning, der blev opført, og som fortrinsvis skulde benyttes til Beboelse for Kirkens Embedsmænd, blev da ombygget som en Forlængelse af Artilleristok, hvilket endnu den Dag i Dag kan ses af den paa dette Stykke Bygning fra de øvrige Bygninger i Kasteellet afvigende Gesims. Stenbock's Fængsel vil derfor være at søge i Artilleristok Nr.12. En anden Paastand, at hans Fængsel skulde søges bag det ene af Gavlvinduerne i Stokkens nordre Gavl, er lige saa uholdbar, bl.a. af den Grund at Stenbock ved en bestemt Lejlighed har beklaget sig over de Uddunstninger, der steg op fra en Sump umiddelbart under Gulvet i hans Celle.

Stenbock's Arrest bestod af 3 Værelser - i Postinspektør Erlund's Indberetning til Kongen anføres 5, medens de svenske Historieskrivere kun taler om 2, af hvilke endog det ene var til Tjenerskabet. De 3 Værelser benyttedes henholdsvis som Dagligstue, Soveværelse og Tjenervæ-

relse, alle forsynede med Kakkellovne, hvad der paa den Tid var en stor Sjeldenhed selv i gifte Officerers Lejligheder. Stenbock havde udstyret sine Værelser med 14 større og mindre Billeder samt med et Par Selvportrætter, af hvilke det ene nu findes paa Rosenborg. En Feltseng med Himmel og nogle Stole fuldendte Bohavet, hvortil dog endnu kom en Drejebank og nogle Brædtspil.

Med Hensyn til hans Forplejning var der fra Kongens Side truffet saadanne Foranstaltninger, at der for hver Uge blev ham bevilget følgende:

"For 2 Gange Spisning om Dagen, som Greven selv ordinerede, blev betalt	48	Rdl.	o	Mk.	o	Sk.
For 14 Potter Rhinskvind & 3 Sk.	7	-	o	-	o	-
Men det stod Greven frit for at tage hvad Vin, han selv vilde for disse 7 Rdl.						
For 1½ Favn Brænde & 5½ Rdl.	8	-	1	-	8	-
For 28 Stykker Vokslys, 6 Stk. paa Pundet, & 40 Sk. Pundet	1	-	5	-	11	-
For 35 Pund Tællelys & 14 Sk. Pundet	5	-	o	-	10	-
For et Stykke Vildt, beregnet til	4	-	o	-	o	-
For ½ Tønde Øl	1	-	1	-	8	-
En Top Kanariesukker paa 3½ Pund & 40 Sk.	1	-	2	-	12	-
Summa	77	Rdl.	o	Mk.	1	Sk."

hvilket altsaa for et Aar beløb sig til 4.004 Rdl.52 Sk.

Nogle Oberster, bl.a. Marcus Heinsohn, Hartvig Huitfeldt og Niels Harbou, skiftedes til at holde Vagt over ham.

Før vi forlader det Aar, i hvilket Stenbock blev fængslet i Kastellet, kan det mulig have sin Interesse at høre, hvorledes en svensk Historiekriver, Oscar Malmström, der har skrevet om Magnus Stenbock i Fangenskab, ser paa Kastellet med Nutidsøjne. Efter at have talt om dets Beliggenhed, giver han først et poesifyldt Billede af dets vandfyldte Grave, de høje Volde og de yndede Promenader i skyggefulde Alléer, hvorfra der opruller sig "et Billede af malerisk Skønhed". "Men", skriver han videre, "sjældent vender Beskueren sit Blik fra dette smukke Billede til de Huse og Kaserner, som skjules bag disse Volde, og gør han det, kan han vel næppe undgaa at føle sig slaaet af Modsætning-

gen. Det er en Verden for sig, som ligger fængslet bag disse Volde, og endnu stærkere vilde Modsætningen være, hvis vi kunde tænke os flyttet 200 Aar tilbage i Tiden. Voldene rejste sig da højere (!), og de lave Huse, som omsluttedes af dem, blev sjelden truffet af Solens Straaler (!). Det var et mørkt og fugtigt Sted, og fra de med Gitter forsynede Vinduer spejdede Øjet forgæves efter Lys og Skønhed". Selv om Kastellets Fængselshistorie har sine mørke Sider, hvad der jo mere eller mindre altid vil være Tilfældet med alt, hvad der kommer ind under Begrebet Fængsel, og som særlig maatte klæbe ved det paa de Tider, hvor Stenbock sad der, faar man - hvad Skildringen af Kastelet angaar, saaledes som der her er set paa det med moderne Øjne - næppe et eneste Menneske til at underskrive den svenske Forfatters Ord, og hvad specielt Stenbock's Fængsel angaar, er al Tvivl udelukket om, at dette har været bedre end nogetsomhelst andet Fængsel her ude baade før og senere, saavel naar der paa den ene Side tages Hensyn til Fangens høje Stilling, som paa den anden Side til hans mildest talt meget ukloge og utiltalende Dobbeltspil.

Den 20. December mødte en over ham nedsat Kommission i hans Kvarter og foreholdt ham, at han havde handlet stik imod alle sine dyre Eder. Han paastod desuagtet med stor Bestemthed, at han aldrig nogensinde havde skrevet noget til Fornærmelse af Kongen og sluttede som saa ofte før med at kalde Gud til Vidne paa sin Uskyldighed. Da man derefter fremlagde nogle af de opsnappede Breve for ham, blev han ganske bestyrtet og undskyldte sig med, at han intet kunde huske om dem; men straks efter udbrød han dog, at Hs. kgl. Majestæt havde stor Ret til sin Forfaring med ham, og bad om Tilladelse til skriftlig at henvende sig til Kongen for at tilstå sin Forbrydelse og bede om Tilgivelse; dette blev ham tilladt, hvorefter en ny Memorial blev skrevet; men Kongen afholdt sig selvfølgelig fra at besvare saavel denne som alle hans tidligere og senere skriftlige Henvendelser.

Stenbock begyndte det nye Aar med at indsende to nye Memorialer til Kongen under 1. og 10. Januar; den første indeholder nogle meget højtravende Nytaarsønsker for Majestæten, og begge indeholder de sædvanlige Bønner om Naade iblandet med de højtideligste Løfter; det eneste positive i de to Breve er en Anmodning om Tilladelse til at maatte skrive til sin Familie og til at maatte trække frisk Luft.

Den 25. Januar mødte han sidste Gang for Kommissionen, hvorefter han paany tilskrev Kongen et ydmygt Bønnskrift om Naade; tilsidst synes det dog at være gaaet op for ham, at han maatte opgive ethvert Haab om Frihed, og først da begyndte han at slaa sig til Ro.

Ved Generalløjtnant Hans Christoffer Schönfeld's Mellekomst opnaade han dog Tilladelse til med et Par Ugers Melletrum at skrive aabne Breve til sin Hustru og atter at modtage hendes. Iøvrigt fordrev han Tiden med at læse, male, dreje i Elfenben og foretage kemiske Eksperimenter, ligesom han ogsaa udarbejdede et Forsvarsskrift for sine Handlinger - "En kort dock sanfärdig relation om min tilstötta olycka" - hvilken han afsluttede d. 23. Marts 1716.

De Officerer, der skulde holde Vagt over ham, blev udvalgt med den største Omhu, og under Trusel om Kongens Unaade og deres Charges Fortabelse blev det dem forbudt at deltage i hans Maaaltider eller paa anden Maade have nogensomhelst Forstaaelse med ham.

Under sit Fængselsophold blev han ramt af flere tunge Familiesorger, saaledes døde hans ældste Datter, Grevinde Wachtmeister, i sin første Barselseng, og hendes Mand, Admiral Wachtmeister, tabte et Søslog imod de danske og blev saaledes ogsaa den danske Konges Fange. Den indespærrede Tilværelse og dermed Manglen paa frisk Luft og Bevægelse gjorde ogsaa sit til, at det begyndte at gaa ned ad Bakke med hans Helbred.

Foruden de to af hans Tjenere, der delte hans Fængsel, var hele hans øvrige store Tjenerstab bleven tilbageholdt andetsteds; alle dis-

se blev dog frigivet af Kongen i Slutningen af Marts, og d.1. Februar approberede denne, at hele Staben samt 6 Heste, der hørte til Stenbock's Karosse, maatte føres til Helsingør og derfra til Helsingborg.

Der berettes om en Del Ærgrelser, der blev paaført Stenbock gennem Kommandanten og dennes Frue; Stenbock betegnede den første som værende af en mindre ædel Natur, og i Spydighed kaldte han dem begge for "dette værdige Par", der tilsammen vaagede over ham, som om de ventede, at han en skøn Dag skulde forlade sit Fængsel gennem Luften ligesom Fuglene.

Det fortælles, at Sagen begyndte i Sommeren 1715 med, at den Karl, der bragte ham hans Mad fra Kommandantens Køkken, ønskede at komme i hans Tjeneste og derfor forsøgte at indynde sig hos Stenbock ved at fortælle ham løst og fast om de Udtalelser, der kom ham for Øre ovre hos Kommandantens; men da Stenbock afviste ham, forandrede han Taktik og gav sig nu omvendt til at bagtale Stenbock over for sit Herskab, hvad der yderligere tilspidsede Situationen og gjorde Opholdet saa uholdeligt for Fængen, at han omsider tilskrev Bonar et Brev, hvori han som Udtryk for, at han ansaa hans Frue som den, der havde den egentlige Kommando, betegnede hende som "das ganze gouvernement", hvad der kun skal have ansporet Fruen til yderligere Trakasserier, og uagtet der, som anført, var bevilget meget store Beløb særligt til hans Forplejning, som han altsaa modtog fra Generalens Køkken, beklagede han sig mere og mere over Kosten, der var saa slet, at end ikke Kommandantens egen Datter, der stundom fik Tilladelse til at besøge Fængen, vilde spise af den.

Om Efteraaret bad Stenbock den Præst, der prædikede for ham, om han ikke hellere vilde føre Samtaler med ham. Præsten turde dog ikke paa egen Haand imødekomme hans Ønske, men lod det gaa videre til Kongen; det blev dog bevilget, og Præstens Besøg skal have været ham til megen Trøst. Senere, i 1716, beordrede Regeringen en anden Præst til

at besøge ham, men denne skal have været saa fanatisk, at han ligefrem lyste ham i Ban.

Stenbock's Sygdom tilfog stærkt i Begyndelsen af 1716; det var Sten- og Gigtsmerter, der jærlig pinte ham; hertil kom, at ogsaa hans Synsevne aftog betydeligt. Den 26. Februar bad han Kongen om at maatte blive tilset af en dansk Læge, men der kom intet Svar paa denne hans Anmodning; tværtimod sendte Kongen d. 25. April fra Haderslev Instruks om yderligere Forsigtighedsregler over for ham.

En af de sidste Dage af August s.A. modtog Stenbock et usædvanligt Besøg; Døren til hans Fængsel blev aabnet, og for hans svage Syn stod pludselig Ruslands mægtige Czar, Peter den Store. Som bekendt laa denne paa den Tid i København, og efter hans Ønske blev det ham til- ladt at aflægge Stenbock et Besøg. Denne fik Lejlighed til over for den sjeldne og fornemme Gæst at beklage sig over sit haarde Fængsel og ganske særlig over, at den Kost, der blev budt ham fra Kommandantens Køkken, var saa slet, at han i det sidste halve Aar havde foretrukket at nøjes med Brød og lidt Vin. Czaren forebragte dette for Frederik IV og tilføjede, at havde denne Kommandant staaet i hans Tjeneste, vilde han være bleven hængt.

Denne Fortaler kunde Kongen ikke gaa uden om, og i Løbet af Sep- tember fik Bonar sin Afsked paa en saadan Maade, at han ikke kunde være i Tvivl om, at han havde paadraget sig Kongens Unaade. Han afløstes af Oberst Adolph Bestenbøstel, og dermed ophørte ikke alene alle Tra- kasserierne fra "das ganze gouvernement" og hendes Gemal, men Stenbock nød nu ogsaa den Lykke at faa serveret en Forplejning, der baade var nærende og velsmagende og egnede sig for hans legemlige Svagheder.

Ogsaa med Hensyn til hans aandelige Pleje indtraadte der en stor Forbedring, idet Kongen lod ham betjene af to Præster, der ophævede den Kirkens Banstraale, der var bleven udslynget over ham i Maj s.A.

For alt dette takkede han Kongen i en Memorial af 25. November.

Hvad der endnu skulde bidrage til at forbitre ham hans Fængsel, fremkom fra hans egen Kreds. Den ene af de Tjenere, Borg, der havde fulgt ham i Fængslet, lod sig ikke nøje med den Belønning, som Stenbock lod saavel ham som hans Medtjener blive til Del i Form af ret kostbare Gaver, men bestjal ham efter en udstrakt Maalestok. Stenbock lod det gaa til en Tid, men da det tilsidst gik ham for vidt, advarede han ham, hvad der foranledigede Borg til at true ham med knyttede Hænder. Stenbock tabte da Taalmodigheden og indberettede Sagen; men Borg, der vidste, at han i sin Medtjener og i en hos Kommandanten tjenende hollandsk Pige, der gjorde i Stand i Stenbock's Værelser, havde Vidner imod sig, fik Sagen drejet saaledes om, at det var Stenbock om at gøre at skille sig af med ham, fordi Fangen havde truffet Aftale med den hollandske Pige, der snart skulde rejse, om at være et Mellemlid imellem ham og hans Familie. Atter blev en Kommission nedsat, og selv om der ingen Beviser kunde fremføres for Rigtigheden af Borg's Paastand, idet Pigen kun havde vekslet nogle faa Ord med Fangen og kun havde modtaget nogle faa Gaver, havde Stenbock nu en Gang ved sin tidligere upaalidelige Optræden saaet Mistroen om sig. Borg, der nu hverken kunde forblive hos Stenbock eller turde vende tilbage til Sverrig, fik Tilladelse til at blive dansk Borger paa den Betingelse, at han skulde gaa den danske Regering tilhaende som Spion over for den farlige Fange, medens den hollandske Pige paa et Skib blev ført til sit Fædreland efter først at have maattet tilbagelevere de Gaver, Stenbock havde givet hende.

Ved en kongelig Resolution tilstodes der d. 20. Februar 1717 Stenbock en anden Tjener, der ikke maatte være svensk, og som skulde forpligte sig til at forblive i Fængslet som Arrestant; samtidig blev det tilladt Stenbock, at den Præst, der fra først af havde betjent ham, atter maatte besøge ham, naar han ønskede det.

Det led dog paa det sidste med den fangne Løve; en Søndag Morgen lod han sende Bud efter Biskop Christen Villumsen Worm, hvem han bad om, at der samme Dag maatte gøres andægtig Bøn for ham i alle Stadens Kirker, hvilket Ønske ogsaa blev efterkommet. To Præster var hos ham Nat og Dag for at synge og bede for ham, og d. 23. Februar 1717 udaandede han stille og roligt.

Saa snart Dødsfaldet blev bekendt, lod Kongen befale, at alle hans efterladte Sager skulde registreres og forsegles. Værelserne i hans Fængsel blev betrukket med sort, hans Lig blev standsmæssigt klædt og laa i nogle Dage udstillet paa en Paradeseng, ved hvilken Officerer i sorte Klæder og med lange Sørgekapper paraderede, medens en betydelig Mængde Folk fra Staden drog ud i Kastellet for at se ham og hans Fængsel.

Bisættelsen fandt Sted fra Garnisonskirken med alle de sædvanlige Ærestegn, der skyldtes hans høje Rang og Stand.

Det er foran berørt, at Stenbock i sit Fængsel havde en Drejebænk, hvilket i og for sig ikke var saa ualmindeligt paa en Tid, hvor selv Kongerne ofte dyrkede den ædle Drejekunst. Stenbock's Passion i saa Henseende var imidlertid af en virkelig kunstnerisk Art, og flere af de Arbejder, han frembragte i sit Fængsel, maa betragtes som Kunstværker. Tre af disse findes paa Rosenborg, nemlig en overordentlig smuk Elfenbenspokal og en rund Elfenbensdaase, hvori findes en saakaldt Annulus trinitatis (tredelt Ring), et meget kunstfærdigt Arbejde udført af ét Stykke Elfenben og dannende en Ring, der tre Gange snor sig om sig selv; begge disse Arbejder er udført i 1714. Endelig findes der en Elfenbensstok, benyttet af hans Løber til hemmeligt at overbringe hans Breve, der var viklede om Jernspindelen inde i Stokken.

Hvilken Deltagelse man end kan føle for den ulykkelige Krigsfange, og med hvor stor Ret man end kan mene, at Frederik IV og hans Regering burde have mildnet ham hans Fængsel særlig paa det sidste, maa man dog

ikke se bort fra, dels at Stenbock selv gennem sit utiltalende Misbrug af Eder og Æresord havde fremkaldt den Mistro, der fulgte ham og hans Handlinger til det sidste, og dels at det sikkert vilde have været ganske uklogt af Kongen at lade den farlige Fange komme paa fri Fod.

Den 14.Marts 1718 blev det bestemt, at Stenbock's Lig skulde transporteres til Helsingborg for at afleveres til den derværende svenske Kommandant, men der kom endnu til at hengaa næsten 2 Aar, før det fandt Sted, og først i de sidste Dage af November 1719 naaede Liget af den store svenske Feltherre atter tilbage til Fædrelandets Jord.

I Marts 1718 foreligger der en Regning paa 20 Rdl. fra Organist Johann Georg Wickmann i Kastellet for Leje af en Seng til Stenbock's Tjener, men dels var Grevens efterladte Sager tagne i Forvaring saa længe, indtil hans Enke havde gjort Rigtighed saavel for dette som for et andet Beløb af 96 Rdl., ^{samme} som Tjener var skyldig til Spisemester (Marketender) Becker, og dels blev Tjeneren ikke løsladt af Arresten før i Januar 1720. Først d.11.Marts 1722 blev Stenbock's Sager frigivet, og samtidig blev de to Gældsposter betalt.

I 1722 afgik Stenbock's Enke ved Døden, og senere blev begges Lig nedsat i Domkirken i Upsala, men endnu sad to danske Konferensraader beskæftigede med at undersøge den forlængst afdøde Fanges mange Brevskaber.
11)

Omtrent samtidig med Stenbock hører vi om en anden stor Statsfange i Kastellet, en af dem, der ogsaa tilbragte mange Aar der ude, men hvis Navn og Skæbne ikke i den Grad som Stenbock's og enkelte andres er bleven almen bekendt. Hans Navn var Hans Caspar v.Platen.

Platen var født d.9.November 1678, blev i 1698 Officer i Artilleriet og var bl.a. i 1701 ansat ved Artillerikompaniet i Kastellet; han avancerede efterhaanden til Major i 1704 og blev afskediget fra Staten i 1706. Han var Ejer af Hallebæk Geværfabrik og blev i 1711 af

Kongen sendt til den polske Hær for i Forbindelse med den danske Gesandt at varetage Furageringen og Udskrivningen af Krigsskat i Pommern; Aaret efter erholdt han Bestalling som Generalkrigskommissær.

Den 29. August 1713 blev han belagt med Arrest; men kom atter paa fri Fod. I 1715 blev der imidlertid nedsat en Kommission, der skulde undersøge hans Embedsførelse, og Følgen af denne Undersøgelse blev, at han atter fængsledes som tiltalt for at have begaaet betydelige Under-sløb ved Leverancer og Kontrakter om Furage. Den 16. April 1715 sendte Kongen en længere Skrivelse til Kastellets Kommandant, Generalmajor Bonar, hvori det hedder, at Platen sammen med 2 Tjenere og under Opsigt af en Officer, 2 Underofficerer og 4 Gemene vil blive transporteret "fra hans iværende Arrest herhid til Vands udi en særdeles dertil beordret Jagt" for at tages i "Arrest og Varetægt paa Dit Forsvar udi Vort Kastel Frederikshavn". Bonar beordres til straks at "gøre tilrette en dertil bekvem Barakke og samme med Vinduer, Døre, Laase og anden Lukkelse" saaledes forsyne, at han "kan være under god Forvaring". Platen maa ikke have "Omgængelse eller skriftlig korrespondere" med nogen, og til hans og hans Tjeneres "Subsistance" vil der "af Vor Feltkasse" ugentlig blive udbetalt 14 Rdl., "saalænge han udi Arresten forbliver, eller Vi anderledes derom tilsigendes vorder".

Halvanden Maaned senere ansøger Platen om at maatte erholde Brændsel og Lys samt et Bord, 2 Stole, Hylder og Knager; men først d. 9. Juli Aaret efter indløber der Svar, der gaar ud paa, at Kommandanten gennem Proviantkommissær Salomon Hahn skal lade anskaffe Bordet, Stolene, de nødvendige Hylder til Papirer og Knager til Tjjets Ophængelse samt en Natstol, hvorimod det overlades til Kommandanten efter hans egen gode Smag at lade ham faa Brændsel og Lys; thi, hedder det, videre end de 14 Rdl. ugentlig til hans Underhold kunde man ikke gaa. Brændslet opnaede han dog at faa, men ikke før ved Aarets Udgang, idet der d. 21. December tilstaas ham 8 Favn Brændeved pr. Ovn, efter at Bonar forin-

den havde maattet opgive, hvor mange Ovne der hørte til hans Arrest, hvoraf det vil ses, at den maa have bestaaet af flere end et Rum. Med Hensyn til Stedet hvor han sad, fremgaar det af flere forskellige Oplysninger, at det maa have staaet i umiddelbar Forbindelse med Stenbock's Arrest.

Den 22. April 1716 paalægges det Kommandanten nøje at paase, at Platen under intet Paaskud gennem sine Tjenere lader sig bringe eller bortskaffe Sager, der hører til hans Proces, uden at disse forinden gennemblades, da man vil sikre sig imod, at han paa den Maade fører privat Brevveksling; den vagthavende Officer skulde særlig have sin Opmærksomhed henvendt herpaa, "saa kær hans Ære ham er". Denne Ordre blev ogsaa forelagt for Regimentschefen, Oberst Hans Jacob Arnoldt, der havde at sørge for, at der til denne Tjeneste altid blev anvendt dygtige og paalidelige Officerer, paa hvis Troskab og Vigilance han fuldstændig kunde stole. "Og" hedder det videre "ville Vi ogsaa aller-naadigst og alvorligt, at ikke en eneste, det være den vagthavende Officer eller ellers nogensomhelst, mod at miste Vor Naade og med Tabet af deres Charge og Bestilling spiser eller drikker med forbemeldte to Arrestanter - den anden var Stenbock - eller iøvrigt har den ringeste Forstaaelse eller Fortrolighed med dem".

Saaledes sled Aaret sig hen, indtil Platen d. 30. December indsendte en Memorial til Kongen, der dog nægtede at modtage den, da den efter hans Mening kun indeholdt ugrundede Fremsettelse. Derimod skriver Kongen d. 8. Januar 1717 til Bestenbøstel, der, som tidligere anført, d. 12. Oktober 1716 havde afløst Bonar som Kommandant, at det er blevet ham berettet, at de to Arrestanter - der er stadig ogsaa Tale om Stenbock - har mange Slags Friheder, hvorpaa han paa det allerudtrykkeligste paalægger ham, at de kommer under bedre Opsigt, hvornæst Ordren om, at ingen maatte spise eller drikke sammen med dem, atter gentages, og Skrivelsen slutter med, at ingen maatte gaa ind eller ud hos dem uden

efter Kongens skriftlige Ordre.

Bestenbøstel tog sig denne Skrivelse meget nær, og allerede d.13. s.M. skriver han tilbage til Kongen og forsvarer sig og sine Officerer mod Beskyldningen om ikke at passe tilstrækkeligt paa; han paastår at have holdt sig Kongens Befalinger strengt efterrettelige og beder om den Naade, at Sagen maa blive undersøgt paa det næjeste. Ved samme Lejlighed spørger Kommandanten, om en Præst maa prædike for Platen, og om han maa skrive Memorialer vedrørende sin Proces, hvornæst han slutte- lig erklærer, at der intet bedre kan foretages med Hensyn til Fanger- nes Sikkerhed, med mindre man skulde sætte en Skildvagt ind til hver af dem i deres Arrest. Herpaa svarede Kongen, at hvis Platen havde no- get at forebringe eller Spørgsmaal at stille, skulde det ske gennem Kommandanten, der da maatte bringe det videre til Kommissionen.

Den 11.s.M. blev der udsendt en kongelig Forordning om, at da den forhenværende Generalkrigskommissær Platen's Midler ikke strakte sig til Dækning af det Beløb, for hvilket han havde besveget den kongelige Kasse, opfordredes alle og enhver, som maatte være vidende om, at han er i Besiddelse af andre Midler, til at opgive dette inden 4 Ugers For- løb.

Den 8. Februar blev det ham tilladt at tale med sin Søster i Kom- mandantens og Krigskommissær Junghansen's Nærværelse, og d.27. April tillades det Undersøgelseskommissionen at konferere direkte med ham.

Spørgsmaalet om præstelig Assistance blev løst d.4.Maj, idet det blev ham tilladt ikke alene at overvære Gudstjenesten om Søndagen i Ka- stellet's Kirke, men ogsaa at maatte være alene sammen med Præsten, naar han skriftede. Det var først Præsten Hans Hansen, der overtog det- te Hverv, senere blev det Skibspræsten Jens Spidberg.

Den til Føring af hans Proces bestemte Prokurator A.Lücke maatte kun tale med ham i 2 Officerers Nærværelse og maatte ikke spise sammen med ham. A.Lücke maatte dog paa Grund af Svaghed træde tilbage i Okto-

ber 1718 og blev erstattet af Mathias Lücke.

Hen ad Sommeren blev Platen syg, og paa Kommandantens Indstilling til Kongen, anviste denne Livmedikus, Dr. Johannes Buchwaldt, til at tilse ham.

Vi har erfaret, at Platen, som det den Gang altid var Skik, havde Personale hos sig til sin Opvartning; men da Tidens Fængselsforhold krævede, at ogsaa dette Personale var at betragte som Arrestanter, er det ikke at undres over, at den ene af hans Tjenere, der ikke kunde udholde at være saaledes indespærret for bestandig, ansøgte om at blive fritaget for sin Tjeneste fra Paaske 1718, og paa Kommandantens Indstilling af 2. Marts lykkedes det ham virkelig at faa sit Ønske opfyldt. Platen havde endog en kvindelig Assistance hos sig, hvilket fremgaar af, at en kokkepige samtidig benyttede sig af Lejligheden til at slippe ud, da hun skulde giftes; det lykkedes ogsaa for hende, men samtidig blev det bestemt, at "Kokkepigen" for Fremtiden skulde være et Mandfolk. At der ogsaa blev sørget for Platens Paaklædning fremgaar bl. a. af, at det d. 12. Maj 1719 blev tilladt en Skomager, en Skræder og en Syjomfru at besøge ham for at tage Maal af ham til nye Klæder.

Undersøgelserne i hans Sag var meget omfattende, thi først d. 6. Maj 1720 faldt Dommen over ham, og 12 Dage senere blev der givet Ordre til, at han for Fremtiden selv skulde sørge for sin Forplejning. Lidt senere s. A. gentages Forbudet mod, at han korresponderede med nogen, med mindre alle hans Breve, saavel de afsendte som de ankomne, først forevistest for Kommandanten.

Nogle ham tilhørende Juveler og Pretiosa var bleven stillet til Auktion; men i September anmodede han om Tilladelse til selv at maatte beholde disse Sager for det paa disse gjorde højeste Bud, og han lover i saa Fald at ville stille Kaution for Beløbet inden Udløbet af 4 Uger. Et Ønske fra hans Side om at maatte se disse Sager blev ogsaa bevilget,

imod at det skete i 2 Officerers Nærværelse, og at Sagerne derefter atter blev fjernet, hvorhos det tillodes ham at konferere med den Mand, der skulde være Kautionist for ham. Senere paa Aaret blev det ham tilladt at sælge eller pantsætte et ham tilhørende Guldur.

To Aar senere, i Juni 1722, opdagedes det, at han paa en Blanket, som han formodentlig skulde udfylde, havde benyttet sig af upassende Udtryk, og det blev i den Anledning foreholdt ham, at han skulde afholde sig fra al Uhøflighed og opføre sig med Beskedenhed, da der i modsæt Tilfælde vilde blive anvendt skarpere Midler over for ham.

Der høres saa intet videre til ham, før d.1.Juni 1726, da han endelig efter 11 Aars Forløb skal sættes paa fri Fod. Dette skete dog ikke straks; endnu i 3 Maaneder maatte han forblive i sit Fængsel, og først d.3.September blev han endelig løstaget for under Ledsagelse af en Officer at blive ført til Rostock. Platen fik dog ikke megen Glæde af sin Frihed, thi d.19.Februar Aaret efter afgik han ved Døden.¹²⁾

Efter at have beskæftiget os med disse enkelte Personers Fængselshistorie, glider vi atter over til nogle af Dagliglivets Begivenheder, der ogsaa paa deres Maade kaster Lys over Tiden.

Den 7.Maj 1715 havde Guldsmedesvend Hironimus Johansen ikke alene fusket i Haandværket, men endog forfærdiget Sølvarbejde af ringere Gehalt end Lavets Artikler tillod det; han idømmes herfor en Bøde af 54 Rdl., men da han ikke er i Stand til at betale den, dømmes han til 6 Maaneders Arbejde i Kastellet sluttet i Skubkarren.¹³⁾

Man synes at have staaet ganske ukendt over for den naturlige Fremgangsmaade, at en Soldat, efter at have udstaaet sin Straf, gik tilbage igen til sin Afdeling, thi bl.a. d.9.November 1716 forespørger Kommandanten, hvad der skal gøres ved en Delinkvent, der har været idømt 1 Aars Arbejde, og hvis Tid nu er omme.¹⁴⁾

En Mand var for at have besvangret en Pige idømt en Bøde af 12

Rdl., som han imidlertid ikke kunde betale, hvorefter han dømmes til at arbejde saalænge, indtil han gennem sin daglige Arbejdsløn - 4 Sk.¹⁵⁾ - kunde betale sin Gæld.

I 1717 har vi en Mand, Christen Nielsen Hals, som havde sagt god for en aftakket Soldat, der havde indladt sig i Forhold med en Enke, uagtet han var gift og havde sin Kone boende i Norge; Hals idømmes d.9. Marts Bremerholm paa Livstid, hvilken Straf dog formildes til Arbejde i Kastellet i nogen Tid.¹⁶⁾

Jøderne fik ofte at føle, at de hørte til en lidet agtet Kaste. Ved en Politiretsdom blev 5 Jøder dømt til at arbejde en Maaned ved Skubkarren, hvorefter de straks skulde forføje sig ud af Landet og ikke mere lade sig finde her; saafremt de ikke vilde udsætte sig for at blive straffet efter Loven som fredløse. Og hvad var saa deres Brøde? Ganske vist var de kommet ind i Landet uden Lejdebrev; men saa havde de formastet sig til i en Jødindes Hus at holde Synagoge eller Sabbat paa jødisk Maner. Derfor var de bleven idømt en Bøde af 1000 Rdl., som de selvfølgelig ikke var i Stand til at betale, hvorfor man straffede dem paa Kroppene. Straffens Afsoning maa dog af andre Grunde være bleven udsat, thi d.25.September fritages de for den, imod at hver af dem betalte 10 Rdl. og straks rejste ud af Landet.¹⁷⁾

Fire Skræddersvende havde nedrevet et Skrædderskilt, kastet med Sten mod Huset og slaaet Naboens Vinduer itu; de skal erstatte Skaden, betale Vægterne en Ducør og arbejde $\frac{1}{2}$ Aar i Skubkarren.¹⁸⁾

Den 29.September 1717 foreligger der Ordre til Kommandanten fra Landetatens Generalkommissariatskollegium om at udfærdige en Fortegnelse over samtlige Slaver i Fæstningen med Opgivelse af deres Forseelse, Straf og Navn, for at Kongen kunde udtage dem, der fortjente at benaades ved Jubelfesten, og d.7.November løslades 12 Slaver for at afleveres til deres Regimenter.¹⁹⁾

Om Datidens Arrestforvarere, Stokmestre, høres der kun saare lidt;

kun ganske undtagelsesvis kommer deres Eksistens frem for Dagens Lys, saaledes f.Eks. i en Skrivelse af 11. Februar 1718 fra Kongen til Bestenbøstel, hvorefter det ses, at en Stokmester Christopher Christopher-²⁰⁾sen er død af Pest i 1711.

Den 31. Oktober 1718 modtog Kommandanten Ordre fra Kongen om, at han straks skulde sende Oberst Andreas Augustin v.d.Lühe til Oberst af det norske Artilleri Peter Jacob Wilster for at meddele ham, at naar han havde tilskrevet Kongen og ogsaa mundtlig havde udtalt sig om, at saafremt han ikke blev employeret, vilde han søge sin Fortune andetsteds, saa maatte han vide, at man med stor Eftertænksomhed havde modtaget saa mange Indicier om hans selsomme Konduite, at man ikke kunde lade ham employere i Krigstjenesten, men at man, endskønt han mulig var uskyldig, dog maatte anse det for rettest at sikre sig hans Person, hvorhos Bestenbøstel straks skulde tage ham i Forvaring i Kastellet og være ansvarlig for hans Person. Han maatte give ham saa megen Frihed, som han for godt eragtede, dog maatte han ikke lade ham befatte sig med Korrespondance, med mindre denne først var gennemlæst af Kommandanten og Lühe, og saafremt der deri maatte findes noget mod Landets Velværd eller Kongens Interesser, skulde sligt allerunderdanigst tilstilles Kongen.

Wilster var født i 1661; efter i 1694 at være bleven antaget mellem Vægterne paa Københavns Tøjhus avancerede han over Fyrverker til Stykjunker og derfra videre i 1712 til Oberst af Artilleriet og Kommandant i Frederiksstad. Fire Aar senere blev han kommanderet til Danmark og anklaget for at have brugt det norske Artilleris Munderingspenge og for at have misbrugt Garnisonen. Han blev d.7. Januar 1718 stillet for en Krigsret og sat i Kastellet for sin selsomme Konduite og deraf følgende Soupçons.

Den Barakke, i hvilken han blev anbragt, var endnu d.16. November

ikke forsynet med Møbler, og til Trods for den kolde Aarstid var der ej heller bevilget Brændsel til ham. Selv havde han ingen Penge, hvorfor Kommandanten i den første Tid maatte give ham det fornødne til Livets Ophold; men nu indstilles det, at der gives ham 2 Rdl. daglig samt noget af Toldbrændet, eftersom den paagældende Barakke er en af de koldeste i Kastellet, fordi der var en Kælder under den, og Gulvet kun bestod af tynde Brædder. Da en lignende Udtalelse i sin Tid var fremkommen for Stenbock's Arrests Vedkommende, kunde dette tyde paa, at Wilster har været anbragt i denne.

Kommandantens Indstilling bevilges 2 Dage senere, hvorhos det befales, at Wilster skal forskaffe sig sin Kost hos den Kok, som koger for Platen; hans Tjener skal forblive hos ham og maa ikke komme ud.

Kongen benaadede ham, hvilket maa være sket før Foraaret 1719, idet Wilster da ses som Kommandant i Glückstadt, hvor han optraadte meget egenraadigt og laa i Ufred med alle Mennesker. Han døde 1725 i Hamborg.

Wilster's Fængselsophold er typisk for Tiden; der fremkommer under Sagen den Udtalelse, at han mulig er ganske uskyldig; desuagtet anbringes han trods sin Oberstgrad i et Fængsel, hvor det nødtørftigste Møblement savnes, hvor han i den kolde Aarstid maa hensidde uden Brændsel, og hvor Kommandanten ved en ren Barmhjertighedshandling giver ham til Livets Ophold.²¹⁾

En næsten lignende Skæbne har Gehejmekrigsraad Müller, der fængsles d.13.November 1718 for at holdes under nøje Bevogtning. Han erholdt endda kun 1 Rdl.2 Mk. pr.Dag og har sikkert siddet i en nærliggende Arrest, eftersom det hedder, at han og Wilster skal holdes hver for sig. Nogle Dage efter hans Fængsling beordres Kommandanten til at overlade et Kammer i sin Bolig til Brug ved Forhør over ham, men derefter høres der intet andet om ham, end at der d.3.Oktober Aaret efter

gives Ordre til, at han skal transporteres til Bornholm, hvilket ikke var noget godt Tegn. Dermed glider Müller ud af Sagaen.²²⁾

Den 26. December 1718 skal Skipper Peder Friis fra Holmen tages i Forvaring, og der skal sørges for, at ingen kan faa Lejlighed til at tale med ham. Som vi senere vil komme til at høre, naar Turen kommer til at fortælle om Eventyreren Norcross havde Tordenskjold i Marts d. A. taget denne sidste til Fange ud før Dragør, hvorefter han var bleven anbragt paa Bremerholm, hvor han sammen med nogle svenske Fanger sad paa et Sted, der kaldtes for Trunken, og hvor den nævnte Skipper Friis havde ham i Forvaring. Fængselsforholdene var imidlertid paa de Tider saare mærkelige, idet den mest detaillerede Paapasselighed ofte afløstes af en ganske ubegribelig Ligegyldighed, og da Friis havde en Slægtning, Madam Kragelund, der holdt Kaffehus i Hummergade, tog han uden videre sin Fange med sig der hen om Aftenen. Nu var Norcross i Forvejen ikke af dem, det var let at passe paa, men naar man som her ganske lod fem være lige, siger det sig selv, at han ikke var længe om at tage en Beslutning, og medens Friis i det ene Værelse gjorde sig tilgode, klædte Norcross sig i det andet Værelse om og var over alle Bjerge, før man savnede ham.

Tabet af den gode Fangst ærgrede selvsagt Kongen, og den ligegyldige Fangevogter maatte nu bøde for sit Forhold ved selv at blive anbragt som Fange i Kastellet, indtil han d. 17. April 1719 blev afgivet til Admiralitetet. Hans senere Skæbne vedkommer os ikke her.²³⁾

Vi har set, at Kastellets Fængsler til alle Tider rummede en Sammenblanding af de mest uensartede Personer, lige fra ulykkelige Fæstebønder til højtstaaende Officerer og Statsmænd, hvis Forseelser strakte sig lige fra almindelige dagligdags Gadeuordner til storstilede Underslæb, og vi har været Vidne til, at Personer, om hvis Skyld man paa Forhaand nærrede Tvivl, desuagtet blev indsat her under saadanne For-

hold, som man i vore Dage ikke vilde byde den værste overbeviste Forbryder; men alt som vi gaar videre i Kastellets Fængselshistorie, vil vi faa endnu flere Mærkeligheder at høre, og som et enkelt Eksempel skal følgende nævnes.

En Pastor Schrøder, vistnok Johannes Hansen Schrøder ved St.Olavi's Kirke i Helsingør, var afgaaet ved Døden i 1711 og havde efterladt sig Enke og en, som det synes, temmelig vanartet Søn, Anton Johan Schrøder; men da Enken vel ikke har kunnet klare sig med ham, beklagede hun sig til Politikamret over sin Søns liderlige Levned og fik ham i Kraft heraf d.7.Februar 1719 indsat til Arbejde i Kastelet paa Vand og Brød indtil Paaske eller St.Hansdag. Desværre melder Historien intet om, hvor vidt det probate Middel havde den ønskede Virkning.²⁴⁾

Det skal her indskydes, at Oberst Jørgen Christoffer v.Klenow d.8. August 1719 afløste Bestenbøstel som Kommandant.

Den 10.November s.A. blev en Korporal ved Livgarden til Hest, Lorentz Paulsen, sluttet i Jern paa Vand og Brød paa Livstid. Dette, at et Menneske til sine Dages Ende dømtes til udelukkende at leve af Vand og Brød, kunde mulig se ud som en spøgfuld Overdrivelse, hvad det dog ingenlunde er; thi naar de paagældende ikke ved kongelig Naade eller af andre særlige Grunde blev sat tilbage til deres Regimenter, hvad der i mange Tilfælde kun var at betragte som en noget mildere Form for Slaveri, maatte disse ulykkelige Stakler virkelig henleve Resten af deres Liv med strengt Arbejde uden at faa anden Kost end Vand og Brød, og vi skal endnu et Stykke frem i vor Historie, før vi hører om den første lille Forbedring paa dette Omraade.²⁵⁾

Den 17.s.M. blev Proviantforvalter Hans Ottesen og Hofbager Jakob Lillebeck, begge af København, arresterede, uden at der høres noget om Aarsagen, men da Medlemmerne af Byens Møller- og Bagerlav efter visse Regler skulde deltage i Formalingen af de militære Kornbeholdninger og

Bægningen af Brødet, taler Sandsynligheden for, at der bag Fængselinen skjuler sig et eller andet Underslæb paa dette Omraade. Ej heller høres der noget om deres senere Skæbne, hvad der i og for sig ikke er saa mærkeligt, thi først saa sent som fra 1808 føres der Fortærelse over Kastellets Arrestanter, og i den Tid, med hvilken vi her beskæftiger os, sker det ofte, at et Navn pludselig kommer for Dagens Lys, uden at der forlyder noget om, hvornaar eller af hvilken Grund den paa-gældende er bleven fængslet. ²⁶⁾ Man blev det jo ofte for saare lidt, og Straffen stod som Regel i et mærkeligt Misforhold til Forseelsen, hvad efterfølgende kan tjene som Eksempel paa.

Under en Ildebrand paa Amagerterov i Begyndelsen af 1720 havde en Mand, Frantz Olufsen (Olsen), der var Kusk hos Politimester Ernst kørt en eller anden Vogn, og hvad enten det nu var sket med Villie eller af Vanvare; Faktum er, at han ramte en Officer med sin Pisk. Dette kunde ikke gaa af uden Straf, og d.9. Februar 1720 bliver da Olufsen "for hans utilbørlige Forhold imod en og anden paa Amagerterov her i Staden i 3 Dage en Dag efter den anden en Time om Dagen, nemlig imellem 11 og 12 om Formiddagen, straffet med at bære den spanske Kappe paa bemeldte Amagerterov og derefter ført ud i Kastelet Frederikshavn for der indtil videre i Skubkarren at arbejde". Han sættes først paa fri Fod d.29. Marts s.A. ²⁷⁾

Tiden var rig paa Modsetninger ikke mindst med Hensyn til alt, hvad der kom ind under det religiøse; paa den ene Side en Gudsdyrkelse der dreves i sine yderste Konsekvenser gennem tvungen Kirke- og Altergang og med Djævelen som noget virkeligt haandgribeligt eksisterende, mod hvis Forførelse det gjaldt om at være paa sin Post ved alle til Raadighed staaende Midler, men hvis Assistance man i et givet Øjeblik dog bejlede til, og paa den anden Side en Slaaen-sig-løs, en Raahed og en Gemenhed i Ord og Handlinger, der absolut intet havde med Religionen at gøre og stod i et mærkeligt Modsetningsforhold til alt det ydre

og paaklistrede ved den kunstige Kirkegang.

Der er talrige Eksempler herpaa ogsaa fra Kastellet. To Underofficerer kommer i Strid med hinanden og bliver enige om at duellere, naar de har ført deres Mandskab til Kirke, og saa snart dette er sket, mædes de med koldt Blod i en af Bastionerne, hvor de kæmper, indtil den ene saares. Senere vil vi faa at høre om en Morddaad under selve Gudstjenesten. Soldater paakaldte Djevelen, naar de i en sen Nattetime stod paa Post, og andre forskrev sig med deres Blod til Satan i Troen paa, at de derved blev forlenet med en vis Mægt. Saadanne Kontrakter blev højtideligt opbrændt af Bøddlen enten foran en Kirkedør eller paa Retterstedet.

Det kan efter dette ikke vække Forbavselse, at en Musketer, Ditlev Hein, ved Oberst Reventlow's Regiment, i fuldt Alvor blev arresteret d.12. April 1720, "formedelst han skulde have sluttet Pagt med Djevelen", og at der i den Anledning nedsattes Forhør og Krigsret, dog med den Tilføjelse, at Generalauditøren ikke maatte offentliggøre Dommen, forinden nærmere Resolution forelaa fra Kongen.²⁸⁾

Selv om det ikke direkte vedrører Fængselsvæsenet, har det dog formentlig sin Interesse at erfare, at det først d.27. April 1720 i en Instruktion for Auditørerne befales disse at holde og føre en Justitsprotokol med gennemtrukne Blade;²⁹⁾ ganske vist havde saadanne i enkelte Tilfælde, bl.a. i Kastellet, været anvendt ogsaa før den Tid, men mere som en privat Sag, og Protokollerne ses i saa Tilfælde ofte at være skænket af den paagældende Afdelings Officerer, i et enkelt Tilfælde "aus sonderbarer Liebe zu der Justice".

1721-1740.

Den 24. Marts 1721 skriver Kongen til Kommandanten, at han skal lade "den paa Vort Rentekammer tidligere ansatte og nu i Vort Dig betræde

de Kastel Frederikshavn arresterede Anthou Robers arbejde i Skubkarren sluttet paa Vand og Brød i 3 Maaneder, derefter løslade ham og tilkendegive ham, at han straks skal rømme Vore Riger og Lande og under vil-¹⁾kaarlig Livs Straf aldrig igen lade sig finde her".

Politimester Johan Bertram Ernst skriver d.30.s.M.:

"For mig er angivet 2 Tobaksdaaser af 11-løddigt Sølv, forfærdiget af en Matros i Nyboder, som jeg lod arrestere og ved Forhør forfølge. Han har tilforn for slig Formastelse af Politikollegiet været dømt til at arbejde et halvt Aar i Kastellet, hvilken Straf han og har udstanden".²⁾

En Skriver, Johan Martens, skal d.20.Oktober s.A. indtil videre holdes i nøje Forvaring. Efter Kongens Befaling maa han ikke tale med eller veksle Breve med nogen, ligesom han ej heller, hvad der synes lidt overflødig, maa praktisere sig ud af Arresten.³⁾

Det første, der høres fra Aaret 1722, er om en i Kastellet gaaende Slave, Diderik Steffen Aarburg, der efter Ansøgning af Oberstløjtnant Gustav Wilhelm Nicolaus Geistler pardonneres d.25.Februar mod først paany at ansættes i Grenaderkorpset og derefter overlades til Preussen, hvor han tidligere havde gjort Tjeneste. Han har uden Tvivl været en velvoksen og præsentabel Mand; thi saadanne stod i høj Kurs hos alle Potentater, fordi man paa Forhaand ansaa det for givet, at en høj Mand maatte være Indbegrebet af Mod og Tapperhed.⁴⁾

Fra Københavns Distrikts Ryttergods indberettes d.6.Marts, at Ryttersessionens Kommitterede har fundet for godt, at Drengen (Karlen) Hans Larsen hos Rytterbonde Hans Hansen i Egby, for at have "slagen Ild i sin Fyrtønde i Loen" og "gaaet i Gaarden med tændt Tobakspibe", skal til en Afsky paa 2 Maaneders Tid til Arbejde udi Jern ved Skubkarren i Kastellet Frederikshavn paa Vand og Brød. Der var dog næppe gaaet nogle faa Dage, før "Drengen" løslodes, "da hans Hosbond ej kan undvære ham ved Arbejdet paa denne Aarstid".⁵⁾

Den 3.Maj skal 7 Mand fra Bornholm arbejde i Jern i Kastellet paa Grund af begaaet Lejermaal; de sættes dog paa fri Fod d.10.Juni, idet

Kongen eftergav dem saavel Straf som Bøde og endda gav hver af dem et Kommisbrød med paa Hjemvejen.⁶⁾

Fra et løllandsk Rytterdistrikt indsendes d.5.Maj hele 9 Fæstebønder, der havde forsidet deres Gaarde; de skulde egentlig have været paa Korsør Fæstning, men kom af forskellige Grunde i Stedet for til at sidde i Kastellet. Deres Domme lød paa Arbejde i Jern paa Vand og Brød i fra 3 Aar til $\frac{1}{2}$ Maaned.⁷⁾

En Murerdreng havde, formodentlig fra et Stillads, skubbet til en anden Murerdreng, saa at denne var falden ned i Hovedet paa en Jøde, der nær var bleven slaet ihjel. Drengen dømtes d.21.August til Fængsel paa Vand og Brød i 3 Uger og til en Bøde paa 10 Rdl.; kunde han ikke⁸⁾ betale denne, skulde han arbejde endnu i 3 Maaneder i Skubkarren.

Den 2.November 1722 arresteredes Feltkasserer Chr. Sørensen med de sædvanlige Forbud mod at tale med eller skrive til nogen. I denne Anledning indstiller Kommandanten, at der maa blive indrettet 3 Kamre til Arrestanter, samt at der maa blive opført et helt nyt Stokhus - her har vi den første Spire til det i 1725 opførte Arresthus bag Kirken - da det gamle Stokhus er bleven kasseret i Begyndelsen af Krigen for at benyttes til Udvidelse af Magasinerne; Manglen paa Arrester er nu saa stor, at man ikke har anden Udvej end at lade Fangen hensidde i Vagten. I Resolutionen i Anledning af denne Indstilling tillades det at lade indrette 3 Logementer til partikulære Arrestanter, hvilket bliver udført i November for et Beløb af 128 Rdl., derimod gaar man med Tavshed hen over Forslaget om Opførelsen af et nyt Stokhus. Da man alt havde Arrestanter siddende i "Konstabelhuset", hvis Beliggenhed ikke har kunnet fastslaas, maa Sørensen og hans Tjener anbringes i Kastellets Hovedvagt i den vagthavende Officers Stue.

Som tidligere anført har Kastellets Hovedvagt altid, lige indtil Midten af det 19.Aarhundrede, været anbragt i de to indre Portbygninger ved Norgesporten, idet Mandskabet opholdt sig i den østlige, hvor

der inde i Stuens mørkeste Krog fandtes et ved Tremmer afskildret Arrestlokale. I det vestlige Hus havde den vagthavende Officer sin Vagtstue, og her maa det altsaa være, at Sørensen og hans Tjener er bleven anbragt, uden at det ses, om der ogsaa her har været et afskildret Rum. Denne Fællesafbenyttelse af Vagtlokalet har næppe været behagelig for nogen af Parterne.

Den 16. December tillades det ham at maatte konferere med sine Betsjente om visse Regnskaber, men selvfølgelig kun i en Officers Nærværelse. I Begyndelsen af 1723 ser det ud, som om der er bleven indrettet en særlig Arrest til ham, men da den er færdig, bliver den besat med en anden Arrestant, hvorom senere.

Sørensen synes efterhaanden at gaa ud af Sagaen, i hvert Fald høres der intet om ham før i August s.A., da det tillades ham at modtage Besøg af en Præst.⁹⁾

Den 8. Januar 1723 gøres der Bekendtskab med Kancellist Kristian Karl Schäffer fra Rentekamret; han skal modtages paa et bekvemt Sted og holdes i sikker Arrest, saaledes at han ikke kan faa Lejlighed til at echappere. Han kan passende indsættes i det for Chr. Sørensen indrettede Værelse, hvorfor denne maatte forblive i Vagtlokalet.

Om Schäffer høres der sidste Gang d. 14. November s.A., idet der beskikkes en Kommission til Undersøgelse af hans Sag.¹⁰⁾

En Musketer, Christoph Horsche, skulde i Henhold til Skrivelse af 26. November 1722 sættes paa fri Fod og placeres som Musketer ved Kronprinsens Regiment; men han vægrede sig ved at tjene som Musketer og ønskede at holde sin Straffetid ud. Der gives saa d. 4. Januar 1723 Ordre til at lade afholde Forhør og Krigsret over ham, da Kongen allernaadigst stod i den Tanke, at Delinkventen fredelig vilde modtage denne Pardon som en særlig alvorlig kongelig Naade; men da Manden blev ved sit, befalede Kongen, at han skulde sluttes i Skubkarren, og at han,

naar hans Straffetid var omme, atter skulde afleveres til det Regiment, hvorved han sidst havde tjent.

Den 27. Januar afgik Kommandanten, Oberst Klenow, ved Døden, og d. 15. Februar ansættes Oberst Andreas Franck som Vicekommandant i hans Sted.

I Februar 1723 træffer vi den bekendte svenske Officer, Generalmajor, Friherre Gustaf Wilhelm Coyet som Fange i Kastellet.

Coyet var født i 1673 og blev i en meget ung Alder Befalingsmand i den svenske Hær; til Trods herfor følte han sig dog tilsidesat og tog sin Afsked; men da Krigen med Danmark kom, meldte han sig atter ved Hæren, avancerede til General og deltog bl.a. i Slaget ved Helsingborg. Misfornøjet med sin Regering slog han sig derefter ned i København, uagtet han i Virkeligheden nærede et stærkt Had til alt, hvad der var dansk. Her kom han i Forbindelse med den forfængelige og intrigante Nordmand Povl Juel og en svenskfødt Major Hørling, der stod i Hertugen af Gottorps Tjeneste. I Forening lagde disse tre Mænd nogle fantastiske Planer, der i Hovedsagen gik ud paa ved Ruslands Hjælp at skille Danmark af ikke alene med Grønland, Island og Færøerne, men endog med Norge, over hvilket Hertugen af Gottorp da skulde være Konge. De tre sammensvorne var dog saa uforsigtige i hele deres forræderiske Færd, at det nærmede sig til Dumdristighed, og da Regeringen derved snart fik Nys om Sagen, blev denne lagt i den fra Stenbock's Korrespondance kendte Postinspektør Chr. Erlund's Haand, og denne snu, hensynsløse og utiltalende Person var ikke længe om, ved at aabne deres Breve, at lægge de hemmelige Planer frem for Regeringen.

Juel var den første af de tre, der blev fængslet d. 5. Februar 1723, og efter en uhyggelig hurtig og yderst vilkaarlig Retsforfølgning blev han d. 8. Marts henrettet paa Nytorv.

Hørling slap med at blive udvist af Landet; Coyet blev derimod,

ligesom Juel, dømt til Døden, men blev dog benaadet af Kongen med livs-
varigt Fængsel i Kastelet. Den 22. Februar foreligger der en Skrivelse
om, at "da Vi den heri København sig paa nogen Tid opholdte Generalma-
jor Gustaf Wilhelm Coyet for visse Aarsagers Skyld har ladet arrestere
d.18.ds., skal der daglig betaales hans Vært til hans Underhold 1 Rdl."
Det ses heraf, at han har udholdt den første Del af sit Fængsel i sit
Kvarter i Staden, hvilket ogsaa fremgaar af, at Oberst Franck først
Maanedsdagen derefter faar Ordre til at modtage den arresterede Gene-
ralmajor i Kastelet, hvor han skal bevares i de af Stenbock tidligere
benyttede Værelser, "der egentlig til slige Fanger af Karakter er de-
stinerede og altsaa efterdags til dette Brug ene skal reserveres og in-
gen anden indrømmes, omendskønt de er ledige." Denne Ordre hvilede dog
paa fejle Forudsætninger og var et Led i den Kamp, der i lange Tider
stod om, hvor vidt disse Lokaler var forbeholdt "Fanger af Karakter",
eller de tilhørte de kirkelige Myndigheder. Den sidste Anskuelse vandt
dog tilsidst Hævd, idet det oplystes, at det i Bygningsmemorialen for
1705 stod anført: At det var højst nødigt, at paa det Sted, hvor den
gamle Kirkes Bygning havde staaet, blev opført en ny Barakke, der skul-
de tjene til Bolig for en Præst og andre Kirkebetjente, at de kunne
gaa de i Kastelet indlogerede Folk tilhaande særlig ved Nattetid."
Det viser sig da ogsaa nu, at i de 18 Aar siden da, har Præsten i de
14 beboet denne Barakke, medens den i de 4 er bleven anvendt som Arre-
ster. Præsten, der formodentlig straks efter Stenbock's Død havde ta-
get Barakken i Besiddelse, blev nu imidlertid ved Coyet's Fængsling ud-
vist af denne, og der indgaaes nu det Kompromis, at han skal nøjes med
et Par mindre Værelser, saalænge Coyet sidder fængslet; men at deref-
ter det hele skal anvendes af Kirkens Betjente efter den første Bestem-
melse.

Ved Coyet's Fængsling lyder de sædvanlige Ordre om, at han ikke
maatte faa Lejlighed til at echappere, eller til at korrespondere med

nogen, og hvis han endelig ønskede at skrive, skulde det skrevne i forseglet Stand overleveres til General Wilhelm Hedewiger, Grev Sponneck, der var Præsæs i den over Coyet nedsatte Kommission. Ej heller maatte han tale med nogen, medmindre der var en Officer tilstede. Endelig skal der godtgøres ham 1 Rdl. daglig til hans Forplejning. Som noget nyt lyder Ordren om, at han ikke maatte komme paa Volden.

Ved to forskellige Lejligheder tillades det ham at tale dels med sin Søster, dels med sin Hustru, men stadig kun i Vidners Nærværelse.

I Løbet af Sommeren var der mærkelig nok bleven opsat en Kakkellovn hos ham; denne var bleven købt paa en Auktion for 8 Rdl. og skulde nu optages i Inventariet.

Oberst Franck havde indsendt en Skrivelse vedrørende Leje af to Senge til Coyet og hans Tjener, men der svares d. 10. August, at da der ingen kongelig Ordre findes herom, kan der ingen Anstalt gøres til Betaling af Sengeleje; dette maa ske gennem de Deputerede over Finanserne. Man maa ikke have gjort sig mange Skrupler i hin Tid med Hensyn til et Fængsels Udstyr, og naar man som her ser, at man end ikke til "Fanger af Karakter" sørgede for noget saa selvføløeligt som et Sengeleje, faar man et Begreb om, hvorledes det maa have set ud for de Fanger, der ikke var "af Karakter".

Coyet vedblev gennem Aarene stadig at sidde under streng Bevogtning, og da det synes, at man den Gang ikke har anvendt den naturlige Fremgangsmaade at aflaae Arrestdørene, maatte der daglig kommanderes en Officer og nogle Mænd til hans Bevogtning. Dette har selvsagt ikke været nogen behagelig Omgangstjeneste for Officererne, hvis daglige Liv jo ellers for en stor Del hengik i Lediggang, og i 1725 høres der da ogsaa om en Fændrik Christian Meyer v. Hitziger, der uden videre har forladt sin Post hos Fangen og er bleven borte hele Natten, hvorfor han da ogsaa ved en Krigsret blev sat paa Musketer-Traktement, indtil han igen havde gjort sig værdig til at avancere.

Coyet skal have været i høj Grad forfalden til Drik; de Penge, der udbetaltes ham til hans Underhold, benyttedes af ham alene til Indkøb af Brændevin, og han døde i Slutningen af 1730 som et af Drik i Bund og Grund ødelagt Menneske. Det sidste, der høres i Tilslutning til hans Navn, er en kongelig Resolution af 23. Januar 1732 om, at hans Efterladenskaber, der beløb sig til 12 Rdl. 5 Mk. 9 Sk., var skænket til ¹²⁾ Kirkens Nytte.

Den 6. Marts 1723 beordres Proviantforvalter W. Westengaard til at lade gøre 10 Stykker Fangejern, da ingen saadanne findes, og da 3 Mand af Kronprinsens Regiment er bleven idømt dem fra i Morgen. ¹³⁾

I Maj s.A. hører vi om et ret mærkeligt Forhold. En Bonde, Rasmus Hansen, havde hugget 2 af sine Fingre af for at undgaa at blive taget til Soldat, og hans Straf herfor lød paa 3 Aars Fængsel; denne Tid var udløbet d. 15. April, men uagtet der var skrevet tre Gange til hans Chef, Kaptajn Ritz ved Lollandske Landregiment, var der dog intet Svar indløbet, hvorfor Garnisonspræsten, Magister Knud Tommerup, d. 28. Maj indberetter, at der sad en Fange, hvis Straffetid var udløbet for 6 Uger siden, uden at han var bleven afhentet, og uden at han kunde faa det ham som Arrestant tilkommende Brød, eftersom han udgik af sin Straffeforplejning samtidig med, at Arresttiden hørte op, hvorved Manden omsider maatte dø af Sult. Først efter denne Indberetning afgik der Ordre til ¹⁴⁾ den paagældende Regimentschef om at lade ham afhente.

Under Gudstjenesten i Kirken d. 15. August opstod der Klammeri og tilsidst Slagsmaal mellem 2 Slaver, saa at de maatte føres ud; men her saa den ene sit Snit til at stikke den anden ihjel med en Kniv. Denne Sag fik et lille Efterspil, der i og for sig kun indirekte vedrører Fængselshistorien, men som dog paa anden Maade kaster et Strejffly over de herhen hørende Forhold for Kastellets Vedkommende. Kommandanten ønskede nemlig straks at lade nedsætte Forhør; men nu viste det sig, at ingen af Artillerikompagniets Officerer var i deres Kvarterer,

hvorfor Forhøret maatte opsættes. Chefen for Artillerikompaniet, Oberstløjtnant Jørgen Norden, holdt paa, at det var tilstrækkeligt, at Artilleriets Officerer meldte sig til ham, naar de forlod Kastellet, hvorimod Kommandanten paastod, at ingen Officer maatte forlade Kastellet uden hans Tilladelse, ligesom han ej heller selv nogensinde forlod det uden forinden at melde det til den ældste Officer, og han beordrer nu, at der om Dagen altid skulde være mindst én Officer tilstede for hvert Kompagni.¹⁵⁾

Fra Kongen foreligger der d. 13. November en Skrivelse om en ved Generalmajor Mogens Kragh's Regiment staaende og derfra af sin Arrest bortgaaet Sekondløjtnant Peter Rudolph Magnus v. Archel, der har forledet Befolkningen i Segeberg til Opsætsighed i Retning af at nægte at betale deres Kontributioner, hvorimod han til sin egen Nytte har forarsaget den Ekstrapaalæg. Han skulde nu indsættes for at arbejde i Skubkarren, "indtil Vort Kammerkollegium hans Løsladelse af Dig rekviderer, og derefter forvises fra Vore Riger og Lande."¹⁶⁾

Over for 7 Desertører opføres der efter Kongens Ordre af 12. December en hel lille Komædie, der motiveres med, at da man ikke i lange Tider hverken har hængt eller brændemærket Desertører, saa vil Kongen af særlig Naade have det ordnet saaledes, at de skal kaste Terninger paa en foran Galgen oprejst Troeme, med Troen paa at de to, der slog det laveste Antal Øjne, skulde hænges, dog uden at Eksekutionen blev ført tilende, hvorimod Fangerne igen skulde føres tilbage til deres Arreste, hvor de skulde forblive i Uvished om deres videre Skæbne, alt for at jage dem en Skræk i Livet.¹⁷⁾

Som tidligere berørt var det bleven foreslaaet at opføre et helt nyt Arresthus i Kastellet, og denne Tanke blev omsider til Virkelighed, idet det endnu eksisterende Arresthus bag Kirken og sammenbygget med denne rejste sig i Aarene 1724-25.

I Bygningens Ydre er der næppe siden da sket væsentlige Forandringer. Ligesom nu bestod den af en En-Etages Midterbygning flankeret af to To-Etages Sidepavilloner. I Midterbygningen findes Indgangsdøren, over hvilken ses Frederik IV's Navnetræk og Aarstallet 1725, med 2 Fag paa hver Side af denne, medens Sidepavillonerne hver har 4 Fag i hver Etage; alle Vinduerne vender imod Volden. Ydermurene har en Tykkelse af 0,87 m, medens Murene mellem de forskellige Rum gennemgaaende er 0,50 m tykke.

Bygningens sydligste Halvdel, det egentlige Statsfængsel, bestod for den underste Etages Vedkommende af følgende 6 Rum: 1) Mandskabsvagtstuen, der dannedes dels af den Entre, der fra Indgangsdøren endnu fører paa tværs gennem Bygningen og dels af den første Arrest paa højre Haand (nu Nr.2), der først langt senere er bleven afskildret; 2) en Arrest (nu Nr.1); 3) den søndre Trappe; 4) en Arrest, (nu indeholdende Kirkens Varmeanlæg) og 5-6) to Rum, der var forbeholdt som Lejlighed til Stokmesteren, og som endnu bebos af hans Efterkommer: Arrestforvareren. I øverste Etage fandtes foruden Trapperummet fremdeles 3 Arrestor (nu Nr.11-13), af hvilke den sidste ret tidligt, de to andre senere delvis er bleven taget i Brug som Supplement til Arrestforvarerens Lejlighed.

Bygningens nordlige Halvdel, der hovedsagelig anvendtes som Slavefængsel, bestod for den underste Etages Vedkommende af følgende 5 Rum: 1) Officersvagtstuen, den nuværende første Arrest paa venstre Haand (nu Nr.3); 2) en Arrest (nu Nr.4); 3) Trappen samt 4) et mindre og 5) et meget stort Lokale, af hvilke det sidste havde 2 Fag og fyldte den nordligste Del af Bygningen i hele dens Bredde; disse 2 sidste Lokaler tjente som Natteopholdssted for Slaverne, og langs Væggene var der derfor her i 2 Etager anbragt skraa Liggebanke. De to sidste Lokaler omdannedes senere til tre almindelige Arrester (nu Nr.5-7). I øverste Etage fandtes foruden Trapperummet tre Arrestor (nu Nr.8-10), der i

den seneste Tid desværre er blevet annekteret af Kirken som Menigheds-sal.

Størrelsen af de forskellige Rum varierede stærkt, og af de endnu eksisterende Lokaler har ikke to samme Dimensioner. Arrest Nr.11 i øverste Etage er absolut den største (4,0 x 4,15 x 3,04 m), medens Arrest Nr.6 i underste Etage er den mindste (2,85 x 3,42 x 3,16 m). Som det vil ses, er Loftshøjden noget større i underste end i øverste Etage. Arrestdørenes Bredde er 0,76 m, Højden til Vinduets Underkant er i underste Etage omtrent 2 m, i øverste 1,3 m, Størrelsen af de med solide Jernstænger forsynede Vinduer er 1,0 x 1,11 m. Gennem hele Bygnin-gens Længderetning og umiddelbart langs den oprindelige vestre Kirke-mur fører i underste Etage en kun 0,95 m bred Gang, ud til hvilken fle-re af Arrestdørene fører. Fra denne Gang førte der oprindelig smalle Aabninger ind til Kirken, saaledes at Fangerne, hvad der senere skal fortælles om, herfra skjult for alle kunde overvære Gudstjenesten; selv uden disse Aabninger kan man herfra endnu med stor Tydelighed hø-re baade Orkelspillet og Salmesangen i Kirken.

I den indre Side af Kongens Bastion's nordre Flanke findes der endnu i vore Dage noget, der minder om Indgangen til en af Kastellets Udfaldsporte kun i lidt mindre Dimensioner; Gangen gaar kun et lille Stykke ind i Volden og afsluttes med en forsvarlig Mur. I det herved frembragte Rum var anbragt Latriner for dem af Slaverne, der var saa farlige, at man ikke turde lade dem forrette deres Nødtørft paa de sæd-venlige Vandhuse, af hvilke der ialt var seks, nemlig et ud for hver af de tre Udfaldsporte og et ud for henholdsvis Sjællands- og Norges Raveliner samt Pinneberg's Reduit paa Langelinie.

Mellem Forseelser og Straffe synes der at have bestaaet et ganske mærkeligt Misforhold, idet forholdsvis smaa Forseelser ofte straffedes med en overordentlig Strenghed, medens omvendt grove Forseelser blev

straffet med en forbavsende Mildhed.

Fra Marts 1726 foreligger netop to saadanne Modsetsningsforhold.

En Tobaksspindersvend, Hans Nielsen Lünebur, tilstaar, at han Faste-
stelvans Mandag i beruset Tilstand har yppet Klammeri med paafølgende
Haardrag over for en Musketer, hvem han derved er kommen til at saare i
Haanden; herfor idømmes han 2 Aar.¹⁸⁾

En Rytterbonde, Søren Jensen, fra Slagslunde havde stjaalet Bræn-
de i Skoven, hvorfcr Skovrideren sendte Sognefogden, Rasmus Hansen,
der oven i Købet var Jensens Svigerfader, til ham for at undersøge Sa-
gen. Her over blev Søren saa rasende, at han med en Økse huggede Svi-
gerfaderen et Hul i Hovedet og et Saar i Armen; han idømmes en Bøde af
18 Lod Sølv samt 8 Rdl. i Badskærløn og 4 Rdl. i Sagsomkostninger,
hvorhos han for Mangel paa Respekt og Lydighed vil være at straffe paa
Kroppen med Arbejde i Fæstningen i 4 Uger (!), medens han, hvad Skov-
hugsten angaar, henvises til Skovsessionen. Denne erklærer, at Bøderne
skal betales, og at han i modsat Fald skal udpantes, dog saaledes at
Gaardens Inventar ikke bliver rørt, hvorhos de 4 Ugers Arbejde skal
ske "i denne belejligste Tid, førend Vaardriften anfanger". Næppe har
han imidlertid siddet i 2 Uger, før Rentekamret skriver, at "efter Be-
retning til os ikke alene af Regimentsskriveren, men endog af Amtman-
den er han paa denne Tid saa umistelig fra sin i Fæste havende Gaard,
Hs.kgl.Maj, tilhørende, at det er til samme Gaards Konservation, naar
han løslades og for videre Straf at udstaa befries".¹⁹⁾

Den 13.Maj 1726 møder vi Grev Vilhelm Adolf Rantzau som fængslet
i Kastellet, idet der paa denne Dag fra Zahlkammeret bliver anvist Kom-
mandanten et Beløb af 1000 Rdl., som han Tid efter anden, som de behø-
ves, kan lade affordre mod Kvittering for at anvendes til Grevens Un-
derhold.

Rantzau var født 1688 og var som Søn af Grev Ditlev Rantzau en
yngre Broder til Christian Ditlev Rantzau, der var en meget letsindig

Person, og som levede i Ufred med alle Mennesker og ikke mindst med sin yngre oven for nævnte Broder, der kun var 10 Aar gammel, da deres Fader døde, og ved denne Lejlighed blev i høj Grad forurettet af Broderen ved Arvefordelingen, hvad der førte til en langvarig Proces imellem dem. I 1711 vandt Vilhelm Adolf dog Halvparten af to af Godserne; men Christian appellerede Sagen og forholdt uden videre Broderen hans Indtægter.

Den 11. November 1721 blev Christian under en Jagt dræbt ved Snigmorderhaand, og uagtet Vilhelm tog sig ivrig efter at opspore Gerningsmanden, mente dog Samtiden, at han havde en Finger med i Spillet. Kort efter blev han ligefrem sigtet for at have været Medvider i Sagen og blev fængslet i Maj 1722. Den Mand, der havde affyret det dødbringende Skud, Kaptajn Detlev Prætorius, befandt sig imidlertid i Preussen, og Frederik Vilhelm I nægtede at udlevere ham, med mindre han til Gengæld fik 6 lange Karle til sin Potsdammer-Garde; først da dette var sket, udleveredes Prætorius, der blev henrettet i Rendsborg i 1725 efter forinden at have afgivet den Erklæring, at Mordet var sket efter Tilskyn-delse af Vilhelm. Denne dømtes 1726 til livsvarigt Fængsel og hensattes paa Akershus Fæstning, hvor han døde d. 19. Marts 1734. Hans Skyld er ikke fuldt ud bevist, og selv fastholdt han sin Uskyld til det sidste. Hans Hustru søgte ad alle mulige Veje at opnaa hans Befrielse og en Revision af Processen, hvilket dog aldrig opnaaedes. I Kastelet har han formentlig kun siddet saa længe den over ham nedsatte Kommissi-on afholdt Forhører over ham, og indtil han i Juni 1726 blev ført til Norge.²⁰⁾

Mellem Kastelets Fanger træffer vi endelig d. 20. Juni 1726 paa Eventyreren John Nicholas Norcross.

Norcross var født i April 1688 i England, hvor hans Fader var Major i Kong Jacobs Tjeneste. At gøre et Forsøg paa at følge Sønnen i he-

le hans i allerhøjeste Grad eventyrlige Livshistorie, vilde føre for vidt, og her skal derfor kun optrækkes Hovedlinierne i den Del af hans Historie, der ligger forud for hans første Optræden som Fange i Kastellet.

Som ung skulde han have studeret, men han valgte at gaa tilsøs for ad denne Vej at gøre en hastig Karrière; paa Sørvorvis sejlede han fra Land til Land, og overalt kom han til at spille større Roller. Flere Gange toges han til Fange, snart af de franske, snart af et eller andet politisk Parti i hans Fødeland, men hver Gang lykkedes det ham at frigøre sig paa de mest fantastiske Maader. Under den store nordiske Krig deltog han som Kaperkaptajn under svensk Flag, og i Sverrig blev han halvt mod sin Villie gift med en Frøken Brock.

I 1718 blev han af den holstenske Gehejmeraad Georg Heinrich, Friherre Gørtz udpeget som den, der ved et rask Kup kunde bemægtige sig enten Kongen (Fr.IV) eller Kronprinsen (Chr.VI), naar de red deres sædvanlige Morgentur langs Strandvejen til Gyldenlund; Norcross vovede Forsøget, idet han med sit Mandskab forklædt som Fiskere lagde sig ud for den sjællandske Kyst. Forsøget mislykkedes imidlertid af tilfældige Grunde.

Samme Aar, d.11.April, blev han ud for Dragør taget til Fange af Tordenskjold, der lod ham sætte under Bevogtning paa Bremerholm af den foran omtalte Skipper Friis, fra hvem han som tidligere beskrevet slap bort.

Efter nye Rækker af Eventyr kom han atter til København, hvor han opnaaede at faa Kongen i Tale. Ved denne Lejlighed fremkom han med det Forslag, at saafremt man vilde overlade ham en Chalup og 16 Mand, skulde han sejle til St.Petersborg og enten tage selve Peter den Store tilfange eller stikke Ild paa den russiske Flaade. Resultatet af dette Forslag blev, at han maatte underskrive en Forpligtelse om inden 24 Timer atter at forlade Danmark og aldrig mere vise sig her.

Desuagtet finder vi ham atter i 1726 i København, hvor han paany søger at faa Kongen i Tale; men d.29.Maj blev han arresteret og indsat i Byens Hoyedvagt, hvorfra han d.20.Juni førtes ud i Kastellet for at anbringes i det nye Arresthus bag Kirken.

I den nærmest følgende Tid derefter lagde han Planen til sit første eventyrlige Flugtforsøg, til hvis Udførelse han havde vidst at forskaaffe sig et tilspidset Skankeben, en itubrækket Saks og et af Benene fra hans Briks. Med disse primitive Hjælpemidler arbejdede han sig Natten mellem d.29.og 30.September s.A. gennem Muren ud til Arrestgangen, hvor han sprængte Døren til Etagen oven over for i Løbet af de næste fire Timer herfra at arbejde sig gennem den tykke Ydermur. Kl.2 om Morgenen fik han løsnet den sidste Sten, saa at han kunde komme gennem det frembragte Hul, og ved Hjælp af et Halmbaad, som han havde snoot af Halmen fra sin Briks, lod han sig fire ned.

Vil man forsøge at fastslaa, hvor den Arrest var, hvorfra han brød ud, kan dette gøres med en tilnærmelsesvis Sikkerhed. At han har siddet i den nordlige Del kan ikke betvivles, eftersom han overalt henregnes mellem Slaverne, men aldrig mellem Statsfangerne; fremdeles maa han have siddet i Stuen, eftersom han taler om, at han sprænger Døren til den øverste Etage og bryder ud derfra. Men saa skriver han selv: "Man kan og endnu uden paa Muren kendelig se, hvor jeg er brudt igennem", og fortsætter med, at det "er det Sted oven over Stokhuset, hvor Slaverne for nærværende Tid sidder". Nu findes der ganske vist endnu i vore Dage i Ydermuren af denne Del af Bygningen indmuret en stor Kampesten i Murværket, men den sidder rigtignok tæt nede ved Jorden, og hvis der derfor virkelig en Gang har været et synligt Minde om hans Udbrud, maa dette forlængst være fjernet. Sandsynligheden taler stærkt for, at han har siddet i den nuværende Arrest Nr.4.

Efter at være kommen ud, gik han hen over Kirkepladsen, hvor han paa en Skildvægts Tilraab resolut svarede: "Officier!", begav sig op

paa Prinsessens Bastion og svømmede over Graven til Langeliniepynten, hvis Plads i vore Dage maa søges i det sydvestlige Hjørne af Lystbaadehavnen. Her kastede han sig atter i Vandet og paabegyndte sin eventyrlige Svømmetur til Hven, der dog vist ikke bør optages altfor bogstavelig, i hvert Fald fortæller han selv, at han paa Vejen lod sig optage i en Fiskerbaad, men at Fiskerne, da Norcross forekom dem mistænkelig, atter kastede ham ud, da de nærmede sig Øen. Fra Hven kom han senere over til Sverrig.

Hans Frihed varede dog ikke længe; i Marts Aaret efter blev han taget tilfange i Hamborg af Hververløjtnant Kretz, og d. 20. d. M. sad han atter i Kastellet, hvor han den første Tid var lænket paa Hænder og Fødder. Hans Leje var Stengulvet, Vinduet blev muret til, og til hans daglige Forplejning skal der kun have været bevilget 4 Sk. og noget daarligt Brød.

En Kommission blev nedsat, og Forhør blev afholdt over ham, men der fremkom intet af Interesse ud over dette, at Kommissionen erklærede, "at hans Lige i Henseende til Ondskab endnu aldrig havde været til", hvorfor han dømtes til livsvarigt Fængsel med 8 Sk. daglig til "Livets tarvelige Underholdning" og 1 Sk. til Sengeleje.

Norcross laa imidlertid ikke paa den lade Side; han forstod at komme i Besiddelse af en Del Olie og noget grøn Sæbe, og en Morgenstund, kort før Stokmesteren skulde lukke op for hans Arrest, afklædte han sig fuldstændig og indsmurte sit Legeme med Olien og Sæben, saaledes at han var ganske glat at tage paa. Sin Frakke kastede han ganske løst over Skuldrene, og i det Øjeblik, da Døren blev lukket op, styrtede han sig over den gamle Stokmester, stødte ham omkuld og flygtede gennem Vagtstuen, hvor en af Mandskabet forsøgte at standse ham ved at gribe fat i hans Frakke, der imidlertid gled af ham, og i hele sin Nøgenhed entrede han op over Kongens Bastion for, ligesom sidst, at naa ned til Graven, hvad der da ogsaa lykkedes ham, men i sidste Øjeblik

fik en tilløbende Soldat Tag i hans Haar og holdt ham paa denne Maade fast, indtil der kom Hjælp, hvorefter han atter bragtes tilbage i sin Arrest.

Det hedder, at dette Flugtforsøg foregik 2 Maaneder efter hans Indsættelse, hvilket altsaa skulde være i Tiden omkring d.20.Maj, men her synes at være en Misforstaaelse, thi som bekendt gav dette Flugtforsøg Anledning til, at han blev indsat i Egetræsburet, og for dettes Opførelse foreligger der allerede d.31.Marts en kongelig Ordre, ligesom det i en Instruktion af 2.Maj "for den Officer, som har Vagt i Bangehuset", hvorom senere, synes at fremgaa, at han paa den Tid har maattet sidde i Buret eller i hvert Fald under et saadant Tilsyn, at et Flugtforsøg som det skildrede vilde have været ganske ugørligt.

Det Egetræsbur, der efter Kongens Befaling blev opført til ham i hans Arrest, bestod af Bjælker, 4 Tommer paa hver Led, der var anbragt med en Afstand af kun en halv Haandsbredde. Dets Længde var $3\frac{1}{2}$ Skridt, dets Bredde noget mindre, men desuden var det forsynet med en stærk Jernstang, til hvilken han var lanket ved den højre Fod. For Døren blev anbragt en Laas, hvortil Kommandanten personlig havde Nøglen, og denne Nøgle maatte kun benyttes, naar hans Natskrin skulde bæres ud af Slaverne. Buret, der strakte sig fra Gulv til Loft, dog saaledes at dets Gulv var hævet et lille Stykke over Arrestgulvet, kostede 57 Rdl. 8 Sk.

I den ovenfor kortelig omtalte Instruktion af 2.Maj findes der en Del Punkter - 27-33 - der udelukkende handler om Norcross, og gennem hvilke hans frygtelige Fængsel og de Forhold, under hvilke han levede, illustreres bedre end gennem lange Forklaringer.

Pkt. 27 begynder med, at da nu den saakaldte Kaptajn Nordkratz - saaledes kaldes han ofte - atter er indkommen som Arrestant, skal der iagttages følgende. Han skal sidde i det af Træ nyopførte lille Kammer, hvis Dør skal være godt lukket og ikke maa aabnes paa andre Tider end om Morgenen, naar den ene vagthavende Officer overleverer Posterne og Arrestanterne til den anden, ved hvilken Lejlighed hans Natstol skal udbringes af de dertil beordrede Slaver.

Pkt. 28. siger, at hans Mad og Drikke skal rækkes ham gennem den lille Dør, og at hans Mad skal skæres ganske smaat; thi han maa paa ingen Maade være i Besiddelse hverken af Kniv eller Gaffel eller andet Værktøj, hvormed han kan gøre sig Skade, ej heller maa der gives ham Glas, men kun et Lerkrus til hans Drikke, ligesom der i det hele taget ikke maa gives ham nogetsomhelst, hvormed han kunde tænkes at hjælpe sig ved et Udbrud.

Pkt. 29. Af de 2 Underofficerer, som er bestemt til at have Inspektion over ham, skal stadig den ene være hos ham i hans Kammer for nøje at observere alt, hvad der foregaar og ved Afløsningen aflægge nøjagtig Rapport til Overofficeren om alt, hvad han spørger eller taler om.

Pkt. 30. Visiteringen af ham skal ikke alene foretages paa samme Maade som overfor de øvrige Fanger, men hver Onsdag og Søndag Morgen skal han visiteres fra Hoved til Fod, om han mulig kunde have indpraktiseret forbudte Sager.

Pkt. 31. Han maa paa ingen Maade have Lys hos sig, heller ikke Genstande, hvorved han kan foraarsage Ild, og Tobak maa han slet ikke ryge.

Pkt. 32. Naar han skal barberes, hvilket skal foregaa hver 3. Uge ved Garnisonsfeltskæreren, skal hans Hænder forinden bindes, ligesom en Underofficer skal holde hans Hoved fast, medens han bliver barberet paa Halsen, for at han ikke skal begaa Selvmord. Under dette Punkt fortsættes der med, at hvis denne Fange nogensinde skulde komme løs eller afgaa ved Døden, skal enhver, der kommer til at sidde her, behandles paa samme Maade.

Endelig i Pkt. 33 skriver Kommandanten, at da det er nødvendigt, at alle disse Ordre nøjagtigt efterleves, og det mellem saa mange muligt kan ske, at en eller anden foretager sig noget, der ikke altid kommer ham for Øje, saa lover han at udbetale $\frac{1}{2}$ Rdl. til den, der ved Fremlæggelse af Beviser kan meddele ham om Overtrædelser, hvorhos den paagældendes Navn skal blive fortiet.

21)

I dette middelalderlige Fængsel tilbragte Norcross 16 Aar. I det Rum, der fandtes mellem Burets og Arrestens Gulv, havde nogle Mus taget Ophold; et Par af disse fangede han og fik baade dem og deres Afkom tæmmet saaledes, at de kom frem, blot han fløjtede, spiste af hans Haand og kravlede omkring i det lange Skæg, han havde lagt sig til. Der fandtes den Gang den mærkelige Skik, at Publikum havde uhindret Adgang til Arresterne, og særlig havde Norcross ofte Besøg, dels fordi han kunde tale flere Sprog, og dels fordi Folk morede sig over at se ham gøre Kunster med sine Mus. Ved disse Besøg faldt der ikke saa faa Penge af til ham.

Hans Hustru besøgte ham i Fængslet, men hun skal have opført sig

saa uroligt og larmende, at man maatte anholde hende og lade hende arrestere en Tid der ude, indtil hun kunde blive sendt tilbage til Sverrig. Hun skal have været noget løs paa Traaden, og det fortælles, at Officererne var meget ivrige efter at aflægge Besøg i hendes Celle, hvor hun i Løbet af den korte Tid skal have gjort sit bedste for at smykke Norcross Pande. Ogsaa en Søn kom til ham i Fængslet, men da Norcross erfarede, at han af Kongen havde ladet sig ansætte ved Klædefabrikken paa Guldhuset, og at han foruden sin Arbejdsløn yderligere modtog $\frac{1}{2}$ Rdl. ekstra ugentlig af den kongelige Kasse, blev Faderen rasende paa ham og haanede ham, fordi han havde fornedret sin Slægt ved at lære et Haandværk fremfor at søge sin Lykke.

At Norcross stadig blev henregnet mellem Slaverne, er der flere Beviser paa, bl.a. findes han optaget ved Navn mellem disse, hvor der er Tale om Anskaffelse af nye Klæder, hvilket eksempelvis er Tilfældet d.4.September 1734, hvor han nævnes som den sidste af 21 Slaver.

Endelig d.9.November 1742 foregik der efter 16 Aars Forløb en stor Forbedring i hans Skæbne. Christian VI skriver under denne Dato, at "Dronningen har bedt Os for det onde Menneske Norcross, der sidder i Kastellet, at han dog maatte blive trakteret noget mere menneskeligt, og dog i det mindste komme ud af Fugleburet, og i et godt Kammer, som var godt forvaret med Døre og Vinduer, paa det han ikke kan echappere. Denne Dronningens Begæring have Vi saa meget heller givet Rum, som Vi selv have mere Lyst og Behag i Naade og Medlidenhed end i Strenghed og Haardhed", hvorefter han beordrer Kommandanten til at lade "den gudløse Skælm", der er "et saa aldeles ondt og ugudeligt Menneske", udtage af Buret.

Det fortælles, at da man førte ham over i en anden Arrest, medens Buret blev taget ned, besvimede han, fordi Luften var ham for ren. Han blev nu fuldstændig fri for Lænker og kunde saaledes bevæge sig frit i sin Arrest, hvor dog en Underofficer stadig skulde opholde sig hos ham,

men det var ham i lange Tider derefter næsten ikke mulig at bevæge sig mere i én Retning end de $3\frac{1}{2}$ Skridt, som han nu i 16 Aar ustandselig havde gaaet frem og tilbage. En Gefrejter blev beordret som Tjener hos ham, og han fik en Feltseng, Bord, Stol samt Bøger, Blæk og Papir. Publikum kunde stadig besøge ham i hans Arrest ogsaa under de nye Forhold, og det var ikke saa faa Penge, han paa denne Maade forskaffede sig, men da man bragte i Erfaring, at han med disse søgte at bestikke en af de vagthavende Underofficerer, blev Pengene fremtidig taget i Forvaring af Kaptainvagtmasteren. Norcross bar Allongeparyk og havde sit lange Skæg i tre Fletninger, som han stak ind paa Brystet. Det fortælles, at han var en saa stor Hader af Tobak, at naar den vagthavende Underofficer tændte sin Pibe i Arresten, rørte han med en Pind rundt i sit Natskrin.

I sit nye Fængsel begyndte han at skrive sin Levnedsbeskrivelse, som han afsluttede d.14.November 1754. Hans Arrest var nu i Bygningens sydlige Del, nuværende Nr.1, men herom senere.

Først efter c.32 Aars Fængsel, hvoraf de 16 i Buret, fik John Norcross endelig Fred, idet han i Aaret 1758 afgik ved Døden.

Det tør vel siges, at selv om Norcross ikke er Kastellets vigtigste Fange, saa er han maaske dog nok dets mærkeligste, ikke alene ved den sørgelige Skæbne der ramte den ærgerrige Fusentast, men ogsaa derved, at hans ganske barbariske Fængsel sikkert ene skyldtes en personlig Angstfølelse overfor ham fra de to Kongers Side, under hvis Regeringstid hans Fængsling strakte sig. Det Skær af det eventyrlige, hvormed han ved sin Dristighed og Frækhed havde forstaaet at omgive sig, havde i deres Øjne forlenet ham med en Mægt, der kun kunde overvindes ved Anvendelsen af en saa drastisk Fængslingsmaade.²²⁾

I Anledning af Opførelsen og Indretningen af det nye Arresthus havde Kommandanten indstillet, at der skulde være 2 Stokmestre i Ste-

det for som hidtil kun 1; Generalkommissariatskollegiet mente imidlertid, at det kunde være tilstrækkeligt med den ene, men vilde dog gaa med til, at der blev givet ham en Medhjælp i Form af en Stokkeknægt, der skulde lønnes med 3 Rdl. pr. Maaned; det er første Gang i Kastellets Historie, der høres Tale om en saadan.²³⁾

Oprettelsen af det nye Arresthus gav iøvrigt Anledning til en Række Reglementer og Instruktioner etc., der er af stor Interesse, fordi de kaster Lys over mange af Datidens Arrestforhold i Almindelighed og Kastellets i Særdeleshed, hvorfor de ogsaa i Uddrag vil blive fremdraget i det følgende. De skyldes alle Kastellets daværende Kommandant, Generalmajor Gerhard Christian v. Støcken.

I et "Reglement, hvorefter Vagterne i Kastelet sig have at rette" af 2. Maj 1727 hedder det i Pkt. 11, at Natposterne skal udstilles ved Solnedgang; men ved Arresthuset dog saa snart Slaverne kommer fra Arbejde, og i Pkt. 32, at hvis der findes Arrestanter ved en Vagt, skal det anføres, om Arresteringen er sket efter Kommandantens eller Regimentets Ordre.

Da der som foran anført ogsaa fandtes Arrester ved Kastellets Hovedvagt, hedder det i Pkt. 35, at naar Underofficerer eller Gemene arresteres her eller atter løstages, behøver det ikke at meldes til Kommandanten, men kan blot opføres paa Rapportsedlen, hvilket ogsaa er Tilfældet, naar nogen Arrestant skal fremstilles for Forhør eller Krigsret eller skal føres til Eksekution.²⁴⁾

Ulige interessantere er følgende Instruktion af samme Dato for den Officer, som har Vagt i Fangehuset (Arresthuset), og af hvilken der ovenfor under Omtalen af Norcross er anført de Punkter, der særlig angik ham.

Indholdet af de øvrige Punkter er i Uddrag som følger:

1. Ved Vagtens Tiltrædelse skal Officeren lade sig de deri værende Fanger rigtig overlevere, og han lader i sin Nærværelse gennem Stokmesteren alt efterse og visitere efter denne Instruktion, som herved

publiceres for D'Hrr. Officerer, og har Officeren at se godt efter, at Stokmesteren ikke negligerer det saaledes, at Ansvarer falder paa Officeren, ifald han ikke holder Stokmesteren til at gøre sin Pligt, og hvis Officeren finder ham efterladende, skal han straks melde det, for at der ikke skal ske en Ulykke.

2. En Time før Solens Nedgang skal Officeren gennem Stokmesteren lade alt efterse i sin Nærværelse ligesom om Morgenen.

3. Naar en Arrestant kommer i Arresthuset, skal han nøje visiteres, at han ikke er i Besiddelse hverken af Kniv, Gaffel, Saks eller Lommekniv, ligesaa lidt som den mindste Naal, Stykke Glas eller lignende Sager, hvormed han enten kan gøre sig selv Skade eller kan befordre sin Befrielse fra Arresten; alt sligt fratages ham, og Officeren maa nøje passe, at Stokmesteren udfører denne Visitation paa forsvarlig Maade. Officeren tager Kniv og Gaffel til sig og udleverer det kun igen til Arrestanten i den Tid, denne skal indtage sine Maaltider, hvorefter han atter tager det i Forvaring. Men findes der en Fange, der er saa desperat, at Kniv og Gaffel end ikke under Maaltiderne kan udleveres ham, skal hans Mad skæres itu for ham, ligesom det ej heller kan tillades ham at benytte Glas til at drikke af, men kun et Lerkrus.

4. Officeren maa aldrig spise eller drikke sammen med en Arrestant, hvor fornem eller ringe denne end maatte være.

5. Naar Maden bliver afhentet til Arrestanterne, skal Officeren efterse, at der ikke skjules Breve eller skarpe Instrumenter i de Kar, Terriner eller Tallerkener, i hvilke Maden bringes, og særlig skal han røre rundt med en Ske i de Skåle, i hvilke der findes Suppe, for at intet her skal være skjult.

6. Naar Arrestanten lader afhente Vin eller Øl i Flaske, Kande eller Kar, maa det ses efter, at Genstanden ikke er dobbelt eller måske svigagtig indrettet, ligesom alt andet, som kommer til Arrestanterne skal nøje visiteres, saasom Tedaaser, hans Vasketøj og alle andre Sager, som ikke her kan specificeres.

7. Arrestanterne maa ikke lade hente Spiritus, endnu mindre selv destillere det. (!)

8. Ingen af Arrestanternes Sager, ligegyldig hvad det saa end er, maa sendes bort uden først nøje at være eftersat af Officeren, og saadant Eftersyn meddelt til Kommandanten.

9. Arrestanterne maa absolut ikke føre Korrespondance; hvad de af den Slags afsender eller modtager skal først anmeldes til Kommandanten, hvis videre Ordre derom vil være at indhente.

10. Naar en Arrestant lader sig hente Mad, skal Officeren være tilstede, medens han spiser, og maa Officeren arrangere det saaledes, at Arrestanterne ikke alle lader sig bringe Mad paa samme Tid, for at den ene kan spise efter den anden, og for at Officeren kan være tilstede hos hver enkelt.

11. I Tilfælde af, at en Arrestant holder Tjener, maa denne kun indlades til ham i Overofficerens Nærværelse.

12. Bliver det tilladt en Arrestant at tale med nogen, skal der altid være 2 Officerer tilstede for at høre, hvad der tales om, og herom

afgiver den ene Officer Rapport.

13. Kl. 10 om Aftenen skal det efterses, om der endnu er Ild og Lys hos Arrestanterne, for at det kan blive slukket og derved forhindre opstaaende Skade.

14. Nøglerne til Arresternes Døre beholder Overofficeren hos sig i sit Kammer, for at man, om en eller anden skulde ønske det, kan hjælpe ham.

15. Naar Stokmesteren Morgen og Aften efter sin Instruction visiterer, skal Officeren altid være tilstede og derved passe paa, at Stokmesteren ser efter, om Laase, Døre, Hængsler og Jernværk er i god Stand, om der er afkradset noget af Murene, og Loft eller Gulv er beskadiget ved Uddragning af Nøgler, eller om der er brudt Skruer eller Jern fra Kakkelovnen.

16. Det maa ikke tillades Arrestanter at have Knager til Ophængning af Tøj, derimod kan de lade sig forfærdige en Træstok med et Kors eller Kryds foroven til dette Brug.

17. Til hver Arrest, hvori der er Kakkelovn, hører en Ildtang, men dog kun i den Tid, da Opfyring finder Sted, og Tangen maa ikke være spids foroven, men skal være forsynet med en mindre Knop.

18. Naar der bliver prædikeret i Kirken, skal Officeren sørge for, at Arrestdørene aabnes af Stokmesteren, samtidig med at de to Døre, som er paa hver Side, lukkes, for Arrestanterne ikke kan have Forbindelse med hverandre, og dog hver ved sit Hul kan høre Prædikenen. Forinden Værelserne aabnes, skal Officeren erindre Stokmesteren om flittigt at efterse de Huller, der fører ind til Kirken, og straks efter endt Gudstjeneste lukke igen hver Arrestant inde i sit Kammer.

19. For at bære Brænde til Arrestanterne hver 3. Dag udtager Officeren en Gefrejter og et Par Mand.

20. For de Arrestanter, der ikke vil have deres Natstol inde i deres Arrest, bliver der anbragt en saadan i Hullet under Trappen, hvor den daglig bliver rensat af Slaverne. Stokmesteren maa ligeledes daglig efterse disse Huller, om noget der er beskadiget.

21. Naar en Arrestant vil gaa paa Natstolen under Trappen, posteres der en Gefrejter med blottet Bajonet foroven ved Trappen, medens en Underofficer posteres forneden, indtil Arrestanten atter er kommen tilbage til Kammer, og skal Overofficeren gaa med for at se efter, at Kammeret bliver ordentligt aflaaaset.

22. Naar Arrestanterne skal barberes, skal det ske ved den herværende Garnisonsfeltskar, og skal Officeren derved passe nøje paa, at de ikke selv tilføjer sig nogen Skade.

23. Da Slavevagten paa Grund af Folkenes Mængde ikke alle kan opholde sig i Kammeret, skal nogle af dem opholde sig i Arresthusvagten, for at de, om noget skulde komme paa med Slaverne, straks kan være ved Haanden, og for at Vagtmandskabet fra Arrestvagten kan yde Hjælp og Bistand, hvis Slaverne ikke vil lade sig binde.

24. Af Skildvagter skal der, alt i den Udstrækning, i hvilken Arresterne er besat, ialt udstilles 13, deraf de 8 indvendig, 4 i hver

Fløj, og Resten udvendig.

25. Om Natten maa ingen af Landskabet fra Arrestvægten forlade Bygningen, med mindre det er absolut nødvendigt, og i saa Tilfælde skal en Gefrejter følge med ham til den yderste Post for at tilkendesige denne, at han maa passere, hvorfor det ogsaa i

26. indskærpes denne yderste Post ikke at lade nogen passere ud under en eller anden Forklødning, med mindre der følger en Gefrejter med.

Resten af Instruktionen handler, som forhen anført, om Norcross. 25)

Med Hensyn til Pkt.14 er det tidligere fortalt, at Værtstuen laa i Midten af Bygningen; Vagtkommandørens Stue var derimod i den første Arrest paa venstre Side (nu Nr.3).

Naar der i Pkt.18 tales om, at Arrestanterne under Gudstjenesten ikke maatte have Forbindelse med hverandre, tyder dette paa, at den lange smalle Gang har været afskildret ved Døre imellem hver Arrestindgang.

Den i Pkt.23 nevnte Slavevagt var i Stueetagen i Bygningens nordligste Del med Indgang direkte fra Alarmpladsen.

Endelig findes der under samme Dato følgende ligeledes i kort Uddrag gængsive Instruktion for Garnisonens Stokmester:

Han skal nøje iagttage, at der saavel i Arrest- som i Stokhuset baade indvendig og udvendig aldrig mangler noget, hvorfor han ogsaa tidligt hver Morgen, før Vægten trækker op, og ligeledes hver Aften $\frac{1}{2}$ Time før Solnedgang nøje skal visitere alt i Fangehuset, nemlig:

1. Om Laasene og alt, hvad dertil hører, er i god Stand.
2. Om Dørene og Hængslerne til disse ingen Mangler har.
3. Om Jerngitterværket er beskadiget.
4. Om Murene er beskadiget, hvorfor han ogsaa skal bortflytte Senge, Kufferter, Stole eller lignende for bedre at kunne efterse dette.
5. Om Gulvet eller Loftet er beskadiget, og om Nagler er fjernet.
6. I Tilfælde af, at der er Kakkellov i Arresten, skal han se efter, om nogle af Skrueerne eller lignende af Jernværket er løsnet for at kunne benyttes til at gøre Skade.
7. (Omtrent som Pkt.3 under Officerens Instruks).
8. Dørene til de Kamre, i hvilke der ingen Arrestanter sidder, skal altid være aflaaede.

9. Stigen, der fører op til Loftet, skal altid være aflaaet saaledes, at den ikke kan benyttes, ligesom de øverste Loftsdøre skal være lukkede.

10-12. (I Hovedtrækkene som Pkt.12 i Officerens Instruks).

13. Naar Stokmesteren vil visitere i Fanøhuset, melder han sig til den kommanderende Officer, for at denne kan være nærværende under dette, hvilket er absolut nødvendigt. Skulde det ske, at en eller anden Officer af Mægelighedshensyn vægrer sig ved selv at gaa med og i Stedet for sender en Underofficer eller en anden, skal Stokmesteren straks melde dette til Kommandanten, da han i modsat Tilfælde vil udsætte sig for at miste sin Charge og endog blive strengt straffet, eftersom heraf kan opstaa slemme Følger.

14. Arrestanternes Brænde bliver lagt paa Loftet, og herfra udleveres der dem hver 3.Dag saa meget, at de har til alle 3 Dage. Dette sker ved en Gefrejter, der skal være ansvarlig for, at Vagten ikke tilvender sig noget deraf til egen Nytte.

15. (Omtrent som Pkt.21 under Officerens Instruks).

16. I Stokhuset lader Stokmesteren flittig visitere ved Hjælp af en Stokkeknert, hvor vidt Slaverne er forsvarligt sluttede, saaledes at de ikke kan befri sig for deres Jern, hvorved særlig forstaas, at Fodjernene er saa snævre, at de ikke kan trækkes ud over Hælen.

17. Slaverne maa ikke overlades Knive eller lignende skarpe Instrumenter; særlig før de gaar til Arbejde, skal de visiteres, at de ikke har Naale, Jerntraad eller lignende hos sig.

18. Naar de benyttes til Jordarbejde, kan Stokmesteren give dem et Arbejde af en bestemt Størrelse.

19. Om Sommeren, fra Udgangen af Marts til 15.September, arbejder Slaverne daglig 10 Timer; men fra 15.September til Udgangen af Marts kun 8 Timer daglig.

20. En Time forinden Slaverne skal gaa paa Arbejde, lader han dem en for en gaa paa Vandhuset, for at de ikke under Arbejdet behøver at søge derhen; de skal paa det bestemte Klokkeslet staa paa deres Arbejdssted, og maa ikke forlade dette, før Kastelsklokken slaar.

21. Naar en Slave bliver afleveret til Stokhuset, skal han have en fuldstændig Klædning, hvoraf han intet maa sælge eller paa anden Maade skaffe af Vejen.

22. De Slaver, som er raske, maa ikke sælge deres Brød.

23. Fra Arbejdet maa de under ingen Omstændigheder medtage noget, hvad det saa end er, uden at det er befalet, og ifald noget findes hos dem, skal de straffes derfor.

24. Kvinder maa ikke under nogen Omstændighed indlades hos Slaverne; skal en Kone tale med nogen, skal Underofficeren fra Vagten tilligemed Stokmesteren være tilstede for at se, hvad hun bringer med sig, eller hvad hun har at tale med ham om.

25. Naar Stokmesteren har givet Slaverne et bestemt afmaalt Arbej-

de for, skal han om Aftenen, forinden de forlader det, se efter, at det er fuldt udført.

26. Da Slaverne ikke har andet end ondt i Sinde, maa han paa enhver mulig Maade søge at forhindre, at noget saadant sker, og selv om de kun forse sig den mindste Smule, maa han ikke se igennem Fingre med dem, men straks melde det til Kaptajnvagtmesteren, saaledes at den paa-gældende, som har forset sig, kan blive afstraffet paa behørig Maade.

27. To Slaver maa daglig holde de herværende Gader rene, saa at der Kl. 4 Eftm. intet udkastet Skarn maa findes, og sker dette dog efter denne Tid, vil begge Slaver blive straffet.

28. En Slave skal daglig holde alle Kastellets Broer rene, og ligeledes tidligt om Morgenen borttage det Skarn, der henkastes ved den yderste Barriere ved Kongeporten. Skulde nogen Slave gaa og tigge, vil han blive strengt straffet.

29. Stokmesteren inddeler Slaverne, eftersom hvor hver enkelt skal hen, og den vagthavende Underofficer skal dertil give ham det fornødne Mandskab. 26)

Dette er Kastellets ældste Instruks for Stokmesteren, senere Tiders Arrestforvarer, og den giver et fortrinligt Billede af Arrestforholdene paa denne Tid, ligesom den giver Udtryk for de fortvivlede Forhold, under hvilke Slaverne henlevede deres Liv. Ikke alene havde de en lang Arbejdsdag med strengt Arbejde, men de skulde tillige udføre det mest foragtede Arbejde, som f. Eks. at udbære Natspandene og Natpotterne. Selvfølgelig var Kloaker ukendt paa hine Tider og ganske særlig i Kastellet, og Natrenovationen maatte derfor af Slaverne henbringes og udtømmes i Graven ved Udfaldsportenes Vandhuse, men da der først et langt Stykke ind i det 19. Aarhundrede til dette Brug blev opført smaa Træbroer ud i Vandet, indskrænkede man sig før den Tid til ganske simpelt at vælte Indholdet ned ad Gravskraaningen. For Urinens Vedkommende skulde den henbæres og samles i store Baller, som man langt senere fandt paa at sætte paa Hjul for saaledes nemmere at faa dem transporteret ud til det da opførte Huth's Batteri, hvor Indholdet tømtes i Stranden endog længe efter, at der her var bleven anlagt smaa Badehuse for Kastellets Officerer m. fl.

For at bevogte de Slaver, der havde deres Arbejdsplads uden for Fæstningen, anvendte man den ikke særlig økonomiske Fremgangsmaade, at

man lod hvert Hold paa 3 Slaver bevogte af 2 med skarpladte Geværer bevæbnede Soldater, der samtidig skulde hindre dem i at tigge hos de forbigaaende, og viste det sig, at Slaverne var modvillige og enten lagde sig til at sove eller ligefrem næstede at arbejde, skulde de drive dem til Arbejde eller melde det, naar de kom hjem.²⁷⁾

Den 12. November 1727 meddeles det, at en fra Kastellet echapperet Fange, Johan Furst, atter er bleven fanget og indsat i Nyborg Fæstning. Dette er ikke det mærkelige ved Sagen, men da han nu skal afhentes i Nyborg for at føres tilbage til Kastellet af 1 Underofficer og 2 Geme-
ne, ansøger Kommandanten om, at der maa blive medgivet disse 3 Mand nogle Penge paa Rejsen foruden deres Lønning. Over dette Andragende bliver Generalkommissariatskollegiet meget bestyrtet og svarer, at "som her ingen Tid slikt har været brugeligt, at nogen Underofficer eller Soldat, der i Hs. kgl. Majs Tjeneste har været nogetsteds kommanderet, at dem videre end som deres ordinære Traktement er bleven godtgjort, saa understaar vi os ikke heller noget i saa Maade at godtgø-
re."²⁸⁾ Det ses heraf, at en Begreb som Daspense og Rejseudgifter etc., i hvert Fald for Underofficerer og Geme-
ne, paa hine Tider er bleven anset for noget saa utænkeligt og urimeligt, at man har været lige ved at betragte alene Tanken derom som noget af en Formastelse - de havde jo ogsaa den Udvej at tigge sig frem, hvis de da ikke valgte den Fremgangsmaade selv at tage, hvad de trængte til.

I en Afhandling om "Vartovs Kilde ved Strandvejen"²⁹⁾ hedder det, at der her i Kildetiden førtes et meget usædeligt Liv; i Aarene omkring 1728 var dette dog taget noget af, og det hedder i den "forkerte Mercurius": "Man havde ventet, at Hyre-Kuskene skulde haft deres sædvanlige Fragt med sig derud; men de beklagede sig, at der var stor Misvækst paa Kramsfugle i Aar, saasom en stor Del har taget Flugten til Grønland; saa man mener, at flere tager samme Flugt". Denne mærkelige Udtalelse skal have Hentydning til, at man, dels for at skaffe sig af

med nogle af de sletteste Elementer af begge Køn og dels for at tilfø--
re vor nordlige Koloni Grønland nyt Blod, i Maj d.A. efter et ganske
simpelt Lodtrækningsystem havde parret en Del af Kastellets Livssla-
ver med Kvinder fra Spindehuset, hvilke man da sendte afsted til Grøn-
land som rette Ægtefolk at være. Det nye Blod er sikkert snart uddøet,
eftersom disse Individier og deres eventuelle Afkom ganske maatte mang-
le den Modstandskraft, der udkrævedes for at leve under det barske Kli-
ma og de haarde Arbejdsvilkaar; men saa var dog et af Maalene sket Fyl-
dest.

Afgangen af Slaver synes trods denne mærkelige Aareladning ikke
at have kunnet holde Maal med Tilgangen, og i Juli 1730 erklærer Kom-
mandanten, Generalmajor Hans Heinrich Scheel, at Antallet af de til Ar-
bejde paa Vand og Brød dømte Fanger i Løbet af kort Tid er bleven i
den Grad forøget, at der ikke mere er Plads i Stokhuset, og at der ik-
ke er andre Steder i Kastellet, som kan anvendes her til; ganske vist
har man ogsaa Arresterne paa Hovcdvagten, men disse er i Forvejen næp-
pe tilstrækkelige for Kastellets egen Garnison. Han ansøger derfor Kon-
gen om, at et af de Kamre i Arresthusets 1.Etage, der ligger nærmest
Stokhuset, maa blive indrettet til Slaver og forsynet med Brikser; den
kongelige Resolution herom foreligger under 17. s. M.

Ellers er det for Slavernes Vedkommende dels de stadig tilbageven-
dende ulykkelige Rytterbønder (Forsiddelse af Gaarden, Skovhugst, Kryb-
skytteri etc.), dels Soldater (Tyveri, Drukkenskab, Desertering etc.)
og dels endelig Haandværkere (Tumult, Opsætsighed, Fuskeri etc.). Alle
disse Sager er i Realiteten ens, kun sjelden fremkommer der Tilfælde,
der er lidt ud over det sædvanlige; et Par af disse skal dog fremhæves
i det følgende.

Som bekendt havde den store Ildebrand i Oktober 1728 lagt 2 Femte-
dele af Byen i Aske, og til Genopførelsen af de nedbrændte Ejendomme
var der strømmet en stor Mængde Haandværkere, særlig Tyskere, til Byen.

ligesom ogsaa en Del af Garnisonens Soldater benyttede sig af Lejligheden til at tjene en lille Ekstraskilling. Mellem disse Haandværkere og Soldater fandtes selvfølgelig en Del urolige Hoveder, og d.6.Juni 1730 saa Kongen sig nødsaget til at lade nedsætte en Kommission, der skulde dømme "de ved Københavns Brandsteder og Bygningspladser arbejdende Haandværkere saavel af Civil- som Militæretaten" for de af dem i deres Stridighed fremkaldte Uordener og Tumulter, hvilke Domme skulde eksekveres straks og uden Appel og Straffen udholdes i Kastelet. De første Ofre for denne Bestemmelse var 2 Murersvende, der d.4.Juli hver fik 2 Måneder i Jern.³⁰⁾

Den 17.Juli 1730 sker der den Mærkelighed, at Obersten ved Brengtved Rytterdistrikt klager til Kongen over, at en Delinkvent, som han havde indsendt for at afsone 2 Aar i Kastelet, er bleven afvist, fordi han ikke var iført Regimentets Mundering, ihvorvel han dog var godt forsynet med Undermundering. Han havde endda været ledsaget af en Korporal og en Rytter; den første havde gjort Forestillinger over for Kommandanten, men det havde ikke hjulpet, og nu havde de tre Personer altsaa foretaget en Rejse paa 14 Mil ganske forgæves. Obersten gør gældende, at Delinkventens Efterfølger ved Regimentet alt havde faaet hans Klæder, fordi der, naar en Mand kom paa Fæstningen, altid straks igen blev hvervet en ny i hans Sted. Der udspandt sig i denne Anledning en Korrespondance mellem Overkrigssekretær Ditlev Revenfeldt, Generalmajor Scheel og den paagældende Oberst. Revenfeldt skriver, at han nødig vil inkommodere Kongen med Sagen, og da han ikke selv er paa det rene med, hvor vidt Regimentet er forpligtet til at medgive en Slave - Slavebetegnelsen hang altsaa ved Manden fra det Øjeblik, Dommen var falden - en komplet Overmundering, raader han til paany at afsende Delinkventen til Scheel, men dog saaledes at han ikke møder omtrent nogen, men i hvert Tilfælde er forsynet med en Kjole og andre Klæder. Han henstiller ligeledes til Scheel nu at modtage Manden eller at ind-

hente Generalkommissariatskollegiets Ordre. Efter at Scheel d. 27. s. M. havde modtaget den fornødne Ordre, blev Manden igen afsendt med den nødtørftigste Mundering og Klæder og blev nu endelig modtaget.

Denne lille Episode har sikkert tilskyndet Scheel til d. 25. November s. A. at fremkomme med en Forestilling til Generalkommissariatskollegiet, der atter fremsendte den til Kongen, hvis Resolution foreligger d. 4. December. Forestillingen var motiveret med Ønsket om Fastsættelsen af mere ensartede Bestemmelser for de Delinkventer, der dømmes til at arbejde i Jern som Slaver i Kastelet, og af dens 6 Punkter, der her fremsættes i kort Uddrag, var det sidste i Virkeligheden et om end kun lille Skridt hen imod en mere menneskelig Behandling af Slaverne.

Efter Pkt. 1 skulde der ved Afleveringen af Delinkventen forevises Kommandanten en Original af Dommen, medens en Afskrift af denne skulde tilstilles Vagtmesterløjtnanten (Kaptajnvagtmesteren), der var den, under hvem alle Fanger direkte henhørte.

Pkt. 2 bestemte, at naar Straffen lød paa Livstid, skulde Udgifterne til Mandens Pæklædning afholdes af Kongens Kasse; lød den derimod paa visse Aar, skulde hans Regiment afholde dem. Men, hødder det, da flere Regimenter, særlig af Rytteriet, ikke efter endt Straffetid ønsker at faa den paagældende tilbage, saa skulde Regimentet straks ved Indsættelsen oplyse herom. Vilde Regimentet have ham tilbage, skulde det sørge for, at han i den fastsatte Tid var forsynet saadan med Klæder, at han kunde bedække sit Legeme og varme sig mod Kulden; i modsat Tilfælde vilde han blive forsynet med Klæder efter samme Regler som dem paa Livstid.

Efter Pkt. 3 skulde Regimentet ved Afleveringen tilstille Proviant-kommissæren en af Generalkommissariatskollegiet udstedt Ordre vedrørende hans Forplejning.

Efter Pkt. 4 skulde Vagtmesterløjtnanten, naar de foranstaaende Punkter var sket Fyldest, udstede et Bevis for Modtagelsen.

Efter Pkt. 5 maatte der, naar hans Tid var udløbet, ikke tildeles ham mere Brød, men Kommandanten skulde blot lade ham løbe. (Man har saaledes været ganske blind for, at dette kun var at bidrage til, at Manden straks igen skulde og maatte komme i Konflikt med Lovene.) Ønskede Regimentet ham derimod tilbage, var det forpligtet til at lade ham afhente paa den bestemte Dag mod Aflevering af de fornødne Attester.

I Pkt. 6, der absolut er det interessanteste, erindrer Kommandanten om, at kongelige allernaadigste Resolutioner om Indsættelse af Slaver som Regel kun taler om, at de skal sluttes i Jern og arbejde paa Fæstningen, men derimod intet om hvor vidt dette skal ske paa Vand og

Brød. Hertil svarer det paagældende Departement, at dette Spørgsmål i Grunden ikke vedkommer det, men, hedder det, da vi efter de af vor Generalmajor anførte Omstændigheder, nemlig at et Menneske ikke hele sit Liv igennem eller for en Tid af 2-4 Aar kan leve alene paa Vand og Brød og dog holde sig rask, men ofte falder i svære Sygdomme, hvorved han let kan inficere hele Garnisonen, og da det ej heller er brugeligt i nogen anden Fæstning, at Slaverne intet andet nyder end Vand og Brød, saa foreslaas det, at de blot det første Aar skal have dobbelt Portion Brød og Vand, men at de ud over denne Tid skal have en enkelt Portion Brød og $1\frac{1}{2}$ Sk. daglig, ligesom det er Tilfældet i andre Fæstninger. 31)

Man har heri ikke alene Beviset for, at Slaverne, endog paa Livstid, har maattet holde Livet oppe udelukkende ved Vand og Brød, men ogsaa for, at Kastellet i saa Henseende indtog en Serstilling. Den nye Bestemmelse maa saaledes betragtes som en betydningsfuld Forbedring i kasteslavernes sørgelige Tilværelse, og saavel Schoel's Navn som Datoen, d. 4. December 1730, for Kongens Resolution bør ikke forglemmes, hvor Talen er om denne Side af Kasteslets Fængselshistorie.

Om Slavernes Arbejde er forhen talt. Særlig begunstigele var dog de 12 Slaver, der gik til Haande i Bageriet, idet hver af disse hver 10. Dag ekstra fik udleveret et Brød paa $6\frac{1}{2}$ Pund. ³²⁾

Slavernes Antal varierede stærkt; i 1734 er der 21, 2 Aar senere 48, i 1741 er der endog saa mange, at der, efter at være afgivet en Del til Byen, dog bliver 50 tilbage. Dette vil forstås, naar man erfarer, at Slaverne ^{ogsaa} rekrutteredes gennem Tiggerne, af hvilke der altid var et overordentligt stort Antal, og hvoraf, for Mændenes Velkomme, nogle af de "sterke og friske" anbragtes i Kastellet. Deres Natteleje bestod kun af en Trebriks; først i 1794 tilstodes der dem en Halmadrags og en Hovedpølle, men herom senere. Selv efter deres Død maatte de gøre Nytte, for saa vidt som Anatomikamret og det kirurgiske Theatrum anatomicum fra 1750 skiftedes til at modtage deres Lig.

Slaverne stod under stadigt Tilsyn af Stokmesteren og de dertil kommanderede Soldater eller under Opsyn af Slavegevaldigeren (Profossen), der i 1733 hedder Søren Michelsen og fra 2. April s.A. faar Tilladelse til at føre Betegnelsen: Justitssergent. ³³⁾

Som et lille Kuriosum med Hensyn til Arresthuset skal det anføres,

at der endnu i en af Murstenene i den vestlige Ydermur i Bygningens nordre Del findes indridset: L.P.M. Ao 1729.

Medens det mandlige Element selvsagt er det overvejende i alt, hvad der kommer ind under Kastellets Fængsels- og Straffevesen, sker det dog, at ogsaa det kvindelige en sjelden Gang spiller en Rolle med, hvad der bl.a. viste sig ved Norcross' Hustrus kortvarige Fængsling. En Sæd af en betydelig alvorligere Art kendes dog fra 1731. I Tiden fra 1729-1734 laa det Sjællandske hvervede Regiment (5. Bataillon) med en af sine Batailloner indkvarteret i Kastellet. Regimentets Chef i hele denne Periode var Oberst Frederik Valdemar Folckersam, til hvem Kongen d. 29. Januar 1731 skriver, at den paa Grund af en forbryderisk Mordgerning ved hans underhavende Regiment dødsdømte Anna Marie Christiansdatter skal have sin Dødsstraf formildet derhen, at hun i Vort Kastel Frederikshavn som det Sted, hvor den ene Bataillon af Dit Regiment garnisonerer, kun simplet skal halshugges med Skarpretterens Sværd og Legemet følgelig i al Stilhed begravet paa Soldaterkirkegaarden (Garnisons Kirkegaard). Der forlyder ganske vist intet om, hvor vidt hun forinden ogsaa har siddet fængslet i Kastellet, hvad der dog er sandsynligt, da man sikkert ellers vilde have hørt noget om hendes Transport derud umiddelbart før. Derimod fremgaar det med al ønskelig Tydelighed af Skrivelsens Indhold, at Henrettelsen har fundet Sted i Kastellet, antagelig paa det sædvanlige Rettersted imellem Artilleri- og Generalstokkenes Gavle. (Den paagældende Skrivelse findes ikke i Pakken for 1731, men derimod for 1730, hvor den ligger som Bilag til en Skrivelse af 10. Januar, i hvilken der tales om et Mord ved Svenstrup, ved hvilket en Skovløber, hans Kone, hans Svigerfader og et Barn er bleven myr-³⁴⁾det, medens 2 andre Børn er bleven slaaet halvt ihjel).

Den 29. Januar 1731 frigives 15 navngivne Slaver, og paa Dronningens Fødselsdag i November 1732 yderligere 3. Om en Slave, Alf Jacobsen Mørch, hører vi den 12. Marts 1734, at han havde arbejdet paa Fæst-

ningen i 6te Aar, men at Kongen nu vilde gøre ham til Musketer; han var fra Norge og havde for 2 Aar siden arvet en Obligation paa 100 Rdl. efter sin Fader; disse 100 Rdl., af hvilke han erholdt 5% p.a., havde Kapteinvagtmesteren i sit Værge, men nu skulde Obligationen mod Udstedelse af en Revers sendes til hans Kompagnichef for, hvør sørgeligt det end lyder, at tjene som Kaution for hans Forblivelse ved Regimentet. ³⁵⁾

Slaver, der var Udlændinge, skulde, naar deres Straffetid var udløbet, forblive i Kastelet og forplejes med Lønning og Brød paa samme Maade som før Straffens Paabegyndelse, indtil der tilbød sig Skibslejlighed til at faa dem ud af Landet. ³⁶⁾ Den samme Ordning blev i April 1732 truffet med de danske Slaver, som Regimenterne ikke ønskede sig tilbage efter endt Straffetid. ³⁷⁾

Slaverne kunde undtagelsesvis avancere paa en ret mærkelig Maade; ganske vist er nærværende Eksempel taget fra Bremerholm, men det vil senere ses, at noget lignende ogsaa fandt Sted for Kastelets Vedkommende. I 1732, 1733 og 1735 avancerede paa Bremerholm Slaver til at blive Slavefogder, og for det sidste Tilfældes Vedkommende motiveres Indstillingen meget karakteristisk med, at "sligt Menneske er bedre omgangen med Fangerne baade ved Arbejdet og Varetægten bekendt end en Fremmed, som ej heller er at faa til slig Tjenesteforretning for saa liden Subsistance". ³⁸⁾

Værre end de civile Tiggere var dog de militære, der drog om som hjemløse Vagabonder og var en stadig Plage for Almuen. Efter hver Fredsslutning spredtes de i tusindvis ud over Landet, og de nøjedes ikke altid med at tigge, men tog selv, hvor Lejligheden bød sig, hvad de gennem deres Soldaterliv i Felten var bleven vænnet til. ³⁹⁾ Der er ovenfor talt om, at saadanne Tiggere periodevis indsamledes i store Mængder for at arbejde som Slaver; ogsaa i Tiden fra 1734-1738 anholdtes ialt 1800 saadanne, af hvilke de 1350 var afskedigede Soldater.

En anden ustandselig rindende Kilde til Slaveantallets Forøgelse

var begaaet Lejermaal. Efter en gammel Bestemmelse af 2. December 1696 skulde den, der besvangrede en Kvinde, betale 12 Rdl. og staa aabenbar Skrifte, men dette ændredes i Oktober 1731 til, at naar Underofficerer og menige til Lands eller Vands 1. Gang begik Lejermaal, skulde de være fri for saavel at staa aabenbar Skrifte som at betale Bøde, 2. Gang derimod skulde de betale Bøden og udstaa Kirkens Disciplin paa det skarpeste, men 3. Gang skulde de sluttet i Jern og arbejde 3 Aar ved Skubkarren i nærmeste Fæstning.⁴⁰⁾

I April 1733 idømmes en Murerlærling 2 Aars Arbejde i Skubkarren for Tyveri paa Jagersborg Slot, og i Maj s. A. er der 5 Stenhuggere fra Opførelsen af Christian VI's pragtfulde Kongeslot, som for Uroligheder⁴¹⁾ maatte anbringes i Kastellet.

I en Skrivelse fra Februar 1736, i hvilken Kommandanten anmodes om Hjælp af Kastellets Slaver til Udpumpning af Dokken, eftersom der er stor Svaghed mellem Bremerholmsalaverne, fremkømmes en interessant Liste: "Inddeling til dagligt Arbejde af de i Kastellet tilstedsværende Slaver", der lyder som følger:

"Til Rensning af Slamkisterne og disses Afløbsrender, hvorigen-
nem det overflødige Vand fra Rosenborghave, de saakaldte
Nyboder og hosliggende Gader saasom Sølvgade, Adelgade,
Borgergade, Kongensgade og Norgesgade indtil Toldboden
bliver ført ud i Søen, efter Kongens egen Ordre 6 Mand.

Til Bortfjernelse af Uhumskhederne fra Kastellet	2	-
Rensning af de 4 Broer	2	-
Til at bære Vand fra <u>Brøndene</u>	2	-
Til at træde Blæsebælgen i <u>Smedien</u>	1	-
Hos <u>Kaptajnvagtmesteren</u> for at bære Brænde til Vagterne	1	-
Til at bringe Gødningen paa Møddingen	4	-
Syge	6	-
Straffetid udløben; venter paa første Skibslejlighed for at transporteres ud af Landet	4	-
	<u>28</u>	Mand
Bønder, hvis Straffetid udløber i Marts	5	-
Af forskellige Regimentter, som i Aar og næste Aar igen skal afgives til deres Regimentter, hvilke tilligemed oven- nævnte Bønder sprede Gødning paa Glaciet	15	-
	<u>48</u>	Mand."

Kommandanten beordres til at afgive 24 Slaver til Sætaten til Arbejde ved den ny anlagte Dok, og ved denne Ordre findes der en anden

Liste, paa hvilken er anført Antallet af militære Slaver fra de forskellige Regimentter, nemlig:

"af 3. Jyske nationale Rytterregiment	1
- 5. - - - - -	1
- Grenaderkorpset	4
- Garden	5
- H.K.H. Kronprinsens Regiment	2
- Sjællandske Regiment	3
- Fynske Regiment	4
- Marineregimentet	3 og
- Lollandske hvervede Regiment	1."

Alle er opført ved Navn og under Listen staar:

"At forespecificerede Fanger og deres paahavende Fangejern, som bestaar af Lieffbond, Kiede og Fodshelle som og til Nødtørft behøvede Klæder, dels af Regimentterne dem medgivne og dels i hvidt islandsk Vadmel efter Generalkommissariatskollegiets Anordning givne Klæder." (?) 42)

Idet vi atter gaar tilbage til de enkelte mere eller mindre celebre Arrestanter, skal vi først kortelig nævne Løjtnant Hinrich Diderich Kahlden, hvem Kongen d. 13. Marts 1730 paa Generalmajor Johan Friederich Bardenfleth's Forestilling lader anbringe i Kastellet. Kahlden, der stod ved Livgarden til Hest, var "kommen til" at aflive en Vognmand og var i den Anledning blevet arresteret paa Hovedvagten; nu var han imidlertid falden i en svær Sygdom i Forbindelse med Melankoli, og dette er Grunden til, at han kommer til at sidde i Kastellet, da han her bedre kunde blive tilset af en Læge og modtage Besøg af en Præst. 43)

Som Bilag til en Skrivelse af 7. Maj 1736, hvori der spørges, om Benstrup skal modtages "i Dag", findes en Skrivelse af 4. s. M. fra Kongen til Kastellets Kommandant, hvori det hedder:

"Du modtage Kommandørkaptajn Benstrup og lade ham sætte udi Arrest og sikker Forvaring. Hans Forplejning af Vor Sætats Generalkommissariats Kollegium indtil nærmere Ordre skal vorde besørget."

Knud Nielsen Benstrup, der var bleven Sekondløjtnant i Flaaden i 1714, blev i 1729 Fabrikmester paa Holmen og i 1731 Kommandør-Kaptajn og Overfabrikmester. Han studerede i sin Ungdom Skibsbygningskunsten i Frankrig, og som en varm Tilhænger af de skarpe og fine Linier i Skibe-

ne skaffede han den danske Orlogsflaade en lang Række velsjdlende Skibe. Han fik imidlertid den ældre Generation imod sig, hvortil vel ogsaa kom, at han, om end en yderst rettænkende og ærlig Natur, var meget heftig og opførende. Mellem hans Modstandere var ogsaa Marinens almagtige og meget despotiske Overbestyrer, Grev F.C. Danneskjold-Samsøe, og da der blev ført Klage over et nyt Orlogsskib, "Christianus Sixtus", blev der nedsat en Kommission, hvis Flertal var ham imod, men som dog ogsaa talte enkelte Mænd, der antog sig hans Forsvar saa varmt og djærvt, at de selv faldt i Unaade derved, og da Benstrup senere fik Tilladelse til at forsvare sig imod de Beskyldninger, der var rejst imod ham, forløb han sig desværre og benyttede et saa heftigt og ubehersket Sprog, at man lod ham stille for en Krigsret, der dømte ham til at have sit Embede forbrudt, foruden at han, som anført, blev fængslet i Kastellet.

Den 8. Maj foreligger der følgende af 2 Officerer i Forbindelse med en Auditor udfærdiget Fortegnelse over "hvad der befandtes hos den Gaars Aften i det herværende Fangehus indbragte Kommandør Benstrup":

"1. En hel rød Klædesklædning med gule Knapper samt øvrige smaa Munderingsstykker.

2. En hel Seng bestaaende af 2 Under- og 1 Overdyne, 2 Puder, 2 hvide overtrukne Hovedpuder og 1 Par Sengeløgen tilligemed Haandklæde og Lærredstøj til daglig Brug.

3. 12 Stk. grove Underbenklæder.
4. 18 Kraver.
5. 18 Par Armer uden Manchetter.
6. 18 Netteldugs Halsklæder.
7. 5 Servietter.
8. 12 ostindiske kulørte Snus-Tørklæder.
9. 2 Par røde Strømper.
10. 3 - sorte uldne do.
11. 1 - graa Silkestrømper.

12. 1 Par islandske Understrømper.
13. 1 Sovehue.
14. 1 Par Sko og 1 Par Støvler.
15. 8 - Tekopper og 1 Spølkumme.
16. 6 Vin- og 5 Ølglas.
17. 2 Sølvskeer.
18. 8 Tintallerkener.
19. 1 Tværfløjte og
- 20-21. spanske og engelske Bøger i Kvart og Oktav.

Desuden havde Arrestanten 1 dansk og 1 engelsk Bibel, 3 danske Bønnebøger, 1 dansk Sangbog samt 3 franske og 1 engelsk Historiebog. Af Penge en lille Pung med 58 Rdl. courant, 4 Kroner og 1 Medaille (Kong Fr. IV). Linnedet og Klæderne er gemt i den ene Kiste, ligesom Kisten og Pengene er overladt ham tilligemed Nøglen dertil, men den anden Kuffert med de tildels matematiske Bøger og Papirer indtil videre er frataget ham og forvaret i Vagten.

Forespurgt om han endnu havde nogle Sager i Byen, som han ønskede ud i Kastellet, svarede han, at han paa Holmen havde nogle Gangklæder, Bøger, Lys og et Clavier, som han gerne vilde have. Han antyder, at Sengen tilhører Kommandør-Kaptajn Helms. De to Sølvskeer, Tallerkenerne, Glassene og andet til dagligt Brug er overladt ham ligesom et Parti Notebøger."

Det synes at have været et helt lille Flyttelæs, hvormed han har taget sin Arrest i Besiddelse.

Den 11. August er der fra Kongen Ordre om, at han ikke maatte tale med eller skrive til nogen; 3 Dage senere faar han dog Tilladelse til i Anledning af de Forhør, der skal afholdes, at forfatte et skriftligt Forsvar. Gennem en Skrivelse af 21. s. M. fra Oberst Folckersam, der midlertidig var Kommandant, medens Scheel var i Norge, fremgaar det, at det var vanskeligt at finde et passende Lokale i Kastellet til at afholde Forhør over ham, da Værelserne i Arresthuset alle er mørke, eftersom Vinduerne er muret til. Den følgende Maaned giver Kongen Tilladelse til, at Benstrup paa Grund af Svaghed skal flyttes til et andet Lokale, da det, hvori han nu sidder, er meget fugtigt, og senere paa Maaneden gives der Tilladelse til at opsætte en Ovn i hans Arrest. I Oktober ses der dog at være bleven afholdt Forhør inde hos ham.

Der er vel næppe Tvivl om, at Benstrup's Skyld ikke har været stor, men nægtes kan det ikke, at han ved den ubeherskede Maade, paa hvilken han forsvarede sin Sag, selv bidrog til at skade denne. Han forblev siddende i Kastellet indtil d.26.Maj 1739, samme Dag som Holmens nye Dok blev indviet, i hvilken Anledning han "af særdeles kongelig Naade og Clemence" og, som det synes, paa Foranledning af Danne-skjold-Samsøe, blev benaadet og fik tildelt en aarlig Pension af 800 Rdl. med Tilladelse til at tage Ophold hvor i Riget han vilde, undtagen i København. Han valgte at bosætte sig i Æbeltoft, hvor han døde d. 26. Februar 1742.⁴⁴⁾

I Begyndelsen af 1737 fandt der en ret mærkelig Fængsling Sted, idet først den ene, kort efter den anden og senere igen den tredje af ialt fire Brødre Støttrup her en Tid maatte lide for deres Syn paa de pietistiske Ideer, der havde holdt deres Indtog her i Landet under Frederik IV, men som særlig under den asketiske Christian VI og hans Dronning Sofie Magdalene antog rent uhyggelige Former, hvorved der lagdes et tungt og knugende Livssyn over alt og alle, fordi Hykleri, Fordømmelsessyge og Angiveri traadte i deres Spor, og hvor man ved legemlig Tugt og Tvang eller ved et haardt Bødesystem søgte at tvinge Folk til at deltage i de kirkelige Handlinger. Ideerne bredte sig fra Hoffet ud over Staden og fra denne ud over det hele Land, hvor der hist og her vakte Modstand, der udviklede sig i nye Sekter, af hvilke navnlig Hernhuterne, bl.a. i Viborg, havde mange Talsmænd.

Her, i Viborg, virkede da ogsaa 4 Brødre: Morten Jensen Støttrup, født 1705, der i 1728 var bleven Student, Niels Jensen Støttrup, født 1708, ligeledes Student, Anders Jensen Støttrup, der var Guldsmedesvend og Laurids Jensen Støttrup, der var Remmesnidersvend. De optraadte som omrejsende Prædikanter og prædikede mod BARNEDAAB, ALTERGANG og SKRIFTEMAAL.

I Februar 1737 blev de 2 Studenter sendt til Kastelet, hvor de kun paa Provst Mathias Hviid's Forbøn blev fritaget for at arbejde i Smedien, hvad de var bleven truet med; Guldsmeden, der en Tid havde været anbragt mellem de ærlige Slaver i Fredericia, blev senere ogsaa sendt til Kastelet, hvor de alle blev anbragt i et Værelse, der var bleven benyttet af Coyet's Tjener. De blev forskaandede for at paalægges Jern, derimod skulde der holdes særlig Vagt over dem, og de maatte kun tale med de gejstlige, der sendtes til dem. Der tildeltes hver af dem et enkelt Brød og 4 Sk. daglig.

Kommandanten lod forespørge, hvor vidt de skulde forsynes med Sengeleje, og Kongen tillod, at der af Partikulærkassen skulde tilstaa enten hver af dem en Seng eller en bred Dobbeltseng til dem alle tre, hvorved skal bemærkes, at der for ugifte Underofficerer og Gemene paa den Tid kun benyttedes Tremandsenge ved al Indkvartering.

Magister Hviid og flere andre skulde flittig besøge dem for at bringe dem bort fra deres Vildfarelser og ind paa de rette Veje. Det er vanskeligt at se, om dette lykkedes; thi Morten og Niels blev forvist fra Landet 1738, medens Anders, der dog afbad sine Forvildelser, samt Laurids, forvist⁴⁵⁾es i 1745.

Efter Brødrene Støttrup hengaar der 11 Aar, i hvilke ingen mere bekendte eller betydningsfulde Fanger ses at have siddet i Kastelet; derimod er der selvfølgelig stadig en Række Ubetydeligheder, der ustandselig rykker ind i eller ud af Kastelet, og hvis Skæbne i hele dens Sørgelighed er knyttet til Fanøehullerne derude. Det vilde dog kun føre til idelige Gentagelser, om man skulde modtage dem alle, og vi vil for disse Aars Vedkommende derfor nøjes med at fremdrage enkelte mere almindelige Forhold vedrørende Slaverne.

Under 27. November 1739 foreligger der en Resolution, i Henhold til hvilken en Delinkvent ikke mere maatte dømmes til Bremerholm, men

skulde anbringes i nærmeste Fæstning, idet Arbejde i Jern for Fremtiden ganske skulde ophøre paa Bremerholm. Slaverne skulde nu modtages i Kastellet for derfra at afgaa til Stokhuset. ⁴⁶⁾ Denne Ordning blev dog først efterhaanden indført, saaledes befales det d. 11. Maj 1741, at Bremerholmsslaverne, ialt 95 i Tallet, skulde afgaa derfra og modtages og forplejes af Landetaten. ⁴⁷⁾ Antallet af Slaver steg derfor stærkt for Kastellets Vedkommende, hvor der kom til at sidde op imod 200. ⁴⁸⁾ I 1742 bestemmes det, at Kastellet skal afgive saa mange Slaver til Byen, at der kun bliver 50 tilbage. ⁴⁹⁾ Der afleveredes ialt 76. Den stærke Tilgang af Slaver skyldtes nu som tidligere de ofte foretagne Razziaer efter militære Tiggere; alene i Løbet af 3 Maaneder i 1741 blev der i København optaget 1704, der blev afleveret til det militære Arbejdshus paa Ladegaarden, hvor man imidlertid ganske rolig lod dem løbe igen Dagen efter, naar det viste sig, at de ikke var arbejdsdygtige. ⁵⁰⁾ Senere igen afleveredes en Del af de kraftigste i Rasphuset, der havde faaet sin Plads i den nye Bygning i Tugthuset paa Christianshavn. ⁵¹⁾

Slavernes Arbejde var mangeartet, men altid af en meget uhumsk Beskaffenhed. Som bekendt anvendtes Kastelsgraven som Latrin, og da den derved var udsat for stor Forurening, maatte Slaverne aarlig foretage det fornødne Opmudringsarbejde, for at Luften i Kastellet ikke skulde blive alt for forpestet. Om det samme har været Tilfældet med Gravene om Rosenborg Slot skal ikke kunne siges, skønt det jo er bekendt, at allerede Christian IV i Stueetagen i det store sydlige Taarn havde indrettet sig et privat "W.C." med Afløb til Graven, men i hvert Fald maatte Kastellet d. 28. Marts 1740 afgive 20 og Bremerholm 70-80 Slaver for at oprense Graven her, i hvilken Anledning der var afgivet et Kommando af 1 Underofficer og 20 Gemene med skarpladte Geværer for at holde Vagt over dem. ⁵²⁾

Et andet Arbejde, der dog synes at have betalt sig noget bedre, bestod i, at Slaverne i et Antal for hver Gang af 8-12 skulde udbære

Ligene af henrettede Forbrydere og af Selvmordere og herfor hver fik udbetalt fra 16-24 Sk., alt efter Vejens Længde og Besværighed. ⁵³⁾

En Mand, Poul Mortensen, der ved Uforsigtighed havde væltet sin Renovationsvogn over et Kvindemenneske, saa at hun blev dræbt, fik d.5. Maj 1740 denne Forseelse takseret til 1 Aars Fæstningsarbejde. ⁵⁴⁾

1741-1760.

En Fodgarder og en Grenader, der begge tilhørte Separatismen og ifølge deres religiøse Meninger havde vægret sig ved at opfylde de dem i Krigstjenesten paahvilende Pligter, skulde d.30.December 1744 modtages til Arbejde i Jern ved haardt legemligt Arbejde for herved atter ¹⁾ at bringes paa fornuftige og kristelige Tanker.

Samme Aar har vi fhv. Premierløjtnant Johan Adolf Leistman ved Nordsjællandske nationale Infanteriregiment, der var afskediget i 1725 og nu skulde stryges til Kagen og arbejde paa Livstid i Kastellet paa Grund af hans Delagtighed i sine Sønners Tyverier. ²⁾

Om Slavernes Paaklødning og Prisen for denne faar man d.14.Oktober 1741 en meget fyldig Besked i følgende:

- "1. Til Kjole, Bukser og Hue, hvoraf Kjolen i Livet fores med samme Tøj 7½ Al. hvid islandsk Vadmel & 20 Sk. Al.1 Rdl.54 Sk..
- 2. Ubleget Lærred til For under Ærmerne, Kjoleskødet, Bukserne og Huen 5 Al. & 7 Sk.Al. 35 -
- 3. 2 Skjorter & Stk. med Syløn 56 Sk.1 - 16 -
- 4. 2 "Schleslærret"s Halsklude & 18 Sk. 36 -
- 5. 1 Par nye Sko1 - 00 -
- 6. 1 - islandske Strømper 12 -
- 7. For Kjole, Bukser og Hue at forfærdige, samt Knap- per og Traad 50 -
5 Rdl.11 Sk." ³⁾

Hvis en Slave echapperede og igen blev paagrebet, skulde han i

Henhold til Reskript af 6.Maj 1743 ikke for denne sin Undvigelse stilles for Retten, da man gik ud fra den for Tiden saa usædvanlig logiske Betragtning, at det, at en Mand søgte Friheden paa egen Haand, i og for sig ikke var en Forseelse; men for at han dog kunde faa Følelsen af, at han ikke maatte indlade sig paa sligt, skulde han ikkun (1) af en anden Slave piskes eller tampes med de sædvanlige Ris eller Tampe og derved gives saa mange Slag, som hidindtil i deslige Tilfælde har været brugeligt, eller som Kommandanten efter Sagens og Personens Beskaffenhed kan for godt synes. Viste det sig imidlertid senere, at han under sin Fraværelse havde begaaet noget ulovligt, var der intet i Vejen for at stille ham for en Krigsret og lade ham dømme.⁴⁾

Den 11.Oktobre 1747 blev en Delinkvent, der havde villet berøve en Officer Livet, og som derfor var bleven dømt til først at radbrækkes fra neden og derefter levende lægges paa Stejle, paa fleres Forbøn, og blandt disse den Officer, som skulde have været hans Offer, benaadet med i 3 paa hinanden følgende Dage at udholde 8 Gange Spidsrod af 300 Mand for derpaa at afleveres i Kastellet for at anbringes mellem de ærlige Slaver paa Livstid.⁵⁾

Om Justitssergenten hører vi i 1743, at der maa indrettes to Kamre og et Køkken til hans Vaaning i Stokhuset, fordi hans Nærværelse ved Slaverne er nødvendig.⁶⁾

Den 2.Marts 1748 Kl.2 om Natten arresteredes Kaptajn og Kammerjunker Bendix Ahlefeldt i sit Hjem og førtes til Kastellet, hvor han blev indsat i den af Kommandør-Kaptajn Benstrup tidligere afbenyttede Arrest.

Ahlefeldt, der var født d.17.November 1715, var d.17.Juli 1730 bleven Fændrik i Livgarden og avancerede d.6.November 1740 til Kaptajn i Fynske hvervede Infanteriregiment, medens han fra 1742 var bleven ansat som Hofjunker hos Enkedronning Sofie Magdalene. I hans Konduitel-

ste for 1740 er anført, at "han er af godt Exterieur, høj Statur, god Opførsel og Livsvandel, samt kyndig i Fortifikationsvæsenet."

Hans Søster Maria Elisabeth Ahlefeldt var bleven Hofdame hos Frederik V's Søster Louise, der, medens Kongen var paa Rejse i Norge, opholdt sig paa Hirschholm; her havde Ahlefeldt tilbragt det meste af Sommeren 1747 og var bleven saa godt kendt med den 22-aarige Prinsesse, at der efterhaanden udviklede sig et Kærlighedsforhold imellem dem, under hvilket hans Søster var deres fortrolige, idet hendes Værelse blev benyttet som Mødested for de to Elskende. Disse lagde imidlertid ikke den nødvendige Forsigtighed for Dagen, og særlig skal Ahlefeldt i et Brev til en Ven have udtalt sig om Forholdet paa en Maade, som om han ventede og haabede, at det maatte faa Følger, for at Kongen saaledes skulde være nødt til at give dem sit Minde. Den 2. Marts beordrede Kongen Kaptajn Detharding til med 2 Grenaderer at arrestere Ahlefeldt og forsegle hans Papirer. Detharding udførte sit Hverv saa godt, at han endog naaede at beslaglægge et Brev, som Ahlefeldt netop var i Færd med at skrive. Han blev ført til Kastellet, men senere sendt herfra til Munkholmen. Hans Søster blev forvist til Klostret Uetersen, og Prinsessen blev Aaret efter gift med Hertug Ernst Frøderik Carl af Sachsen-Hildburghausen.

Om Ahlefeldt's senere Skæbne skal kun kortelig berettes, at han, efter at være bleven løsladt d. 16. November 1752, først blev Kommandant paa Helgoland og endte som Landraad i Uetersen 1771. Den 3. Oktober 1782 afdik han ved Døden som ugift.⁷⁾

I Tiden fra 1748-1757 er det atter de smaa Begivenheder, der træder i Forgrunden; af disse skal følgende nævnes:

Antallet af Slaver varierede stadigt, men da Tallene ene fremkommer gennem Rekvisition af Tøj, og da mulig ikke alle har faaet nyt Tøj hver Gang, er de næppe ganske paalidelige; det synes at svinge mellem

11 og 44 (i Gennemsnit pr.Aar 33,3), men det virkelige Antal har dog sikkert været oppe omkring 50. Dette viser sig at være Tilfældet bl.a. d.4.Juni 1757, hvor det hedder, at da Arbejdet i Kastellet er bleven stærkt forøget, tillades det, at der ud over det bestemte Antal - 50 - 53 - maa forblive 12 af de først ankommende. 8)

Det viser sig, at der til Tider virkelig var Mennesker, der tænkte med Mildhed og Venlighed paa Slaverne og søgte at lindre deres Nød eller i hvert Fald at kaste en lille Solstraale hen over deres triste Tilværelse. Saaledes oprettede en Matthias Hansen d.12.April 1749 bl.a. et Legat paa 400 Rdl. "til 8 & 16 paa Livstid condemnerede Slaver i Kastellet Frederikshavn". Den af Frederik V d.18.s.M. stadfæstede Fundats lyder som følger:

"Størnægtigste Monark, Allernaadigste Arve-Herre og Konge!

Som formodentlig min meste Livs-Tid er forløben, og i den Tid hidtil (ligesom og venteligst fremdeles) ugift, har altsaa ingen Livs-Arvinger. De mig ellers paarørende har jeg rækket Haanden til deres Forfremmelse og Opkomst. Min allerunderdanigste Begøring og Forlangende er derfor, at saafremt jeg ugift ved Døden afgaar, min fuldkommen Vilje uryggelig og u-igenkaldelig saaledes med mine Efterladenskaber og Midler skal forholdes:

.....
2.Post. Kommandanten i Kastellet Frederikshavn annammer og udfører ligeledes rede Penge 400 Rdl., skriver Fire Hundrede Rigsdaler, dermed at forholde saaledes:

1.Pkt. Bemeldte Kapital 400 Rdl. maa af Kommandanten eller hvem han under sin Kommando dertil anordner, besørge udsat for aarlig Rente 5%, og at Kapitalen ingen Tid forringes, men altid bliver uryggelig og urørt staaende.

2.Pkt. For bemeldte Kapitals Tilsvarelse og Besørgelse paa Rente, nyder Kommandanten, eller derfor beskikkede, forlods ud, af indkomne Rente 20 Rdl., nyder da 4 Rdl.

3.Pkt. De øvrige 16 Rdl. uddeler til 8 & 16 af de Fanger og Slaver, som for begangne grove Forseelser ikke kommer af Fængsel deres Livs-Tid, alt efter Kommandantens bedste Befindende, dog saaledes at ingen af omrørte Antal nyder ringere end 1 Rdl., og ingen over 2 Rdl., siden de ikke har Frihed til liderligt at bruge; men eragtes de undertiden til Fornødenhed dem derved og Fornøjelse kan have at anvende.

4.Pkt. Uddelingen sker ved Jule-Tider.

.....

København, den 12. Februar 1749.

Matthias Hansen." 9)

Med Hensyn til Slavernes Arbejde skal det anføres, at 20 ærlige Slaver i April 1750 under en Justitssergents Kommando maatte arbejde med ved de første Fundamenteringsarbejder ved Marmorkirkens Opførelse, hvor Grundvandet løb saa stærkt til, at der uophørlig maatte arbejdes ved Pumperne; da dette Arbejde var meget besværligt, blev der udbetalt hver enkelt en ekstra Dagløn af 4 Sk., ¹⁰⁾ ja, d.27.Juli 1756 blev det bestemt, at ved særlig strengt Slavearbejde, som naar dette f.Eks. foregik staaende i Vand eller Morads, kunde det daglige Tillæg stige indtil 6 Sk.

Iøvrigt benyttedes Slaverne meget i Kongens Tjeneste især ved alle Fortifikationsarbejder; de læssede Kampesten, opplakkede paa Volden, rensede Gravene, gødede, plantede, beskar Tjørnehækken paa Bærmen og Træerne paa Volden, vedligeholdte Stenbrolægningen, var Pligtfolk for Murerne, rensede Kastellets Gader og Broer o.s.v.

Som en skærende Modsetning til det lille Glimt af Humanitet, der kom til orde i Matthias Hansen's Fundats, foreligger der d.13.Maj 1754 en meget lang Betænkning fra Generalmajor Volffgang Ernst Pauernfeind, der var Kastellets Kommandant fra 1749-1764, fremkaldt i Anledning af et Forslag fra anden Side gaaende ud paa at sende alle de værste af Slaverne ud i Kastellet. Betænkningen, der fylder 4 tatskrevne Foli sider, lyder i al sin middelalderlige og barbariske Uhygge i sammen - trængt Uddrag som følger:

Generalen skriver, at naar hverken Formaninger, Trusler eller alvorlige Straffe hjælper overfor de mest forhærdede Slaver, plejer han altid at indhente en kongelig Resolution, efter hvilken de efter Omstændighederne belægges med dobbelte Hals-, Liv- og Benkæder og Bænd, eller ogsaa om Dagen under Arbejdet sluttes til Karren, og saasnart de kommer ind om Aftenen fra deres Arbejde, sluttes de straks med Hænderne eller tillige ogsaa med Fødderne tæt sammen - med andre Ord en Art livsvariig Krumslutningsstraf - saaledes at de hverken er i Stand til

at tilføje sig selv eller andre den mindste Skæde; da der ej heller udleveres dem Knive eller Sakse, bliver deres Brød og Kød ituskaaret til dem af andre. Han fortsætter derefter med koldt Blod, at naar saadanne Døenigte først én Gang er kommen i denne Situation, interesserer Spørgsmaalet om deres Fremtid ham ikke længere (!); thi naar den kongelige Resolution en Gang er afgivet over en saadan, maa han finde sig i denne Behandlingsmaade i hele sin Levetid (!), da man aldrig tør vente sig, at saadanne ondskafulde Mennesker skal forbedre sig. Han beretter videre, at Forholdene i Kastellet er langt vanskeligere end ved Københavns Stokhus, da Kastelets Slavehus er mørkt og saa snevert, at Slaverne maa ligge tæt sammen imellem hverandre, saaledes at det er umuligt for Skildvagterne at have den enkelte under stadig Opsigt, hvorimod Københavns Stokhus er bedre indrettet, idet Slaverne der om Natten befinder sig indenfor et Gitterværk, gennem hvilket de stadig kan iagttages af Skildvægten, ligesom man ogsaa der kan sondre de værste Forbrydere fra de andre eventuelt ved at sikre sig dem i de der anbragte Kældere,¹¹⁾ hvilket er umuligt i Kastellet. Paa Arbejdsstedet bliver saadanne særlig farlige Mennesker en for en bevogtet af en tilforladelig Skildvagt, der med sin Person indestaar for ham, saaledes at han ej heller der er i Stand til at tilføje andre Skæde. De desperate Trusler en saadan Slave kan lade sig henrive til og de eventuelle Følger heraf kan man langt bedre sikre sig imod i Københavns Stokhus end i Kastellet, hvor Gaderne og Marketenderierne paa Grund af den indskrænkede Plads bestandig er opfyldt af Soldater, Kvinder og Børn, og Følgerne af det Had og Nag saadanne Slaver bære mod deres foresatte, som straffe dem og holde dem fast, kan her lettere komme til Udbrud. Ved Kastelets 50 Slaver findes der kun én Justitssergent, som ganske vist er en brav, paalidelig, men dertil en gammel og udlevet næsten 90-aarig Mand (!), der dog udfører sin Tjeneste paa en retskaffen Maade og holder Slaverne i god Orden, uagtet disse er fordelt paa 13-14, ja,

ofte paa over 20 Steder. Efter at have draget Sammenligning med Københavns Stokhus, hvor der til 120-130 Slaver, foruden 2 Justitssergenter, tillige er en Voldmester og 3 Tornplantere, der hver for sig gør Tjeneste som Justitssergenter, beretter han, at Slaverne i Kastellet gennemgaaende udfører et friere og mere selvstændigt Arbejde, saasom Haandlangere ved Murer-, Tømrer- og Snedkerarbejde, ved indvendigt og udvendigt Arbejde i de kongelige Magasiner, Barakker og Materialgaarden, hvor der altid findes store Oplag af Brænde, ja, endog ved Krudttaarnerne og paa saadanne Steder, hvor ingen Skildvagt kan komme til dem, men hvorhen de selv maa gaa efter at være fordelt til Arbejdet. Han peger paa de store Farer for de kongelige Interesser, der vilde kunne befrygtes, hvis slige til Slaveriet dømte irregulære Mennesker, som han betegner som slette Skurke, ja, som det afskyeligste Udskud af den menneskelige Slægt, i Stedet for de nuværende, blev sat til saadanne Arbejder efter det foreliggende Forslag. Hvor let kunde det ikke ske, at saadanne Døgnigter i Forening stak Ild paa, hvilket paa Grund af den indskrænkede Plads, de tilstedevarende Krudttaarne og de store Brænde-forraad, som findes i Kastellets Bastioner, vilde udsætte Kastellet for stor Fare, men som ogsaa, hvis Vinden var saaledes, vilde udsætte Flaaden og Holmen for Fare. Hvad angaar det Kammeratskab og Maskepi, der ved Københavns Stokhus finder Sted mellem Skildvakterne der og Slaverne, og som giver Anledning til daglige Deserteringer, da er dette nok saa hyppigt Tilfældet i Kastellet, hvor man paa Grund af megen anden Tjeneste er tvungen til for Størstedelen at tage Mandskabet til Slavevagten af det ældste Mandskab af Garnisonsregimentet, der ved deres Efterladenhed overfor Slaverne forlede disse til at desertere og ofte selv følger med, hvilket er saa gødt som umuligt at hemme, uagtet han personlig aldrig ser gennem Fingre med sligt, men lader Slaverne straffe paa det strengeste og lader Skildvagten sætte for Forhør og Krigsret.

Med disse Motiveringer anser han det for meget uheldigt at foretage Skridt i Retning af at forflytte de liderligste og uregerligste Slaver fra Københavns Stokhus til Kæstellet; Arbejdet og Straffen er ganske vist ens begge Steder blot med den Undtagelse, at Slaverne i Kæstellet selv disponerer over deres Lønning, for hvilken de i de fire ¹²⁾ Marketenderier kan købe sig, hvad de ønsker.

Det lyder, som var det vilde Dyr, Tælen var om og ikke om Mennesker; man forstaar saa godt det Had og Næq, der maatte opfylde disse ulykkelige Væsener ved en saadan Behandlingsmaade, og man forstaar, at det næsten hørte til Dagens Orden, at disse Mennesker i et ubevogtet Øjeblik søgte Fred og Frelse det eneste Sted, hvor det var at vente: i Kæstelsgraven; dertil behøvedes jo ingen skarpe Instrumenter; man lod sig kun glide ud over Gravkanten, og saa drog alle de tunge Jernlænker ham saa blideligt ned i Dybet, hvorfra han først senere som Lig viste sig i Vandskorpen for derefter af sine Lidelsesfæller at bæres til det sidste Hvilested.

Fra 1751 fik en Del af Arresterne bag Kirken en fra deres oprindelige Bestemmelse ret divergerende Anvendelse, idet man benyttede dem som Celler for sindsyge Officerer. Den 13. November overlades saaledes en af Arresterne til Opholdssted for Løjtnant ved Garnisonsregimentet Joachim Heinrich Dinckla (Dinclage) paa Grund af hans tiltagende Sinds-
svaghed; i 1754 raader han over hele 2 af Arresthusets Arrester, og ¹³⁾ først d. 11. April 1758 afleveredes han til Ladegaarden.

I 1753 er der en afskeditet Kaptajn Carl Rudolf Høhendorff; han var født 1714, var bleven Kaptajn i 1747 og blev afskeditet i 1751. I Slutningen af 1752 andrager Overpræsidenten i København om, at han maa blive indespærret, da han er fra Forstanden og truer med enten af irasbe sig selv eller andre, og da man frygter for, at han skal stikke Ild paa det Hus, hvori han bor. Den 4. Januar 1753 gives der Ordre til, at

han, der er berøvet Forstandens Brug, skal modtages til Bevogtning i Kastelet i et dertil passende Værelse. Til hans Underhold bevilges der ham en aarlig Pension af 100 Rdl., hvortil Kongen tilskyder 50 Rdl. der skal udbetales ham i to halvaarlige Terminer; men da det viser sig, at han skylder sin Vært i Byen 20 Rdl. i Husleje, skal denne Gæld dog først betales, og Resten anvendes til hans Forplejning. I Oktober s.A. udleveres der ham en Ovn og 2 Favne Brænde. Den 20. April 1754 er der Tale om at sætte ham i Frihed for at lade ham komme i Køst og Pleje et Sted i Provinsen, og d. 7. Maj s.A. forlader han Kastelet for at bo hos en Pastor Trojel i Ørsted, hvor han skal have opført sig helt godt. Han døde 1782.

1753
Den 15. September/ses hele 4 af Arresterne i Arresthuset at være taget i Brug til sindssvage Personer, og paa en Forespørgsel om, hvor vidt dette Forhold skal vedblive at bestaa, resolverer Kongen bekræftende. Det var unægtelig en mærkelig Anvendelse af Arrester.¹⁴⁾

Af Bygningsprojektet for 1752 fremgaar det, at der har været Forslag fremme om Tilbygning af 1/3 Stokbarakke til Anvendelse for særlig fornemme Statsfanger, for hvem Arresterne bag Kirken vel ikke har været anset for fine nok; men Sagen ses ikke at være bleven realiseret, ligesom der ej heller paa dette Tidspunkt er Tale om saadanne særlig fine Statsfanger.

I 1752 blev Jøden Meyer Unna dømt til 6 Aars Arbejde i Kastelet. Unna havde i Forbindelse med en anden Jøde i mange Aar bestyret Assistentshuset, der den Gang var et privat Foretagende; men da hans Kompagnon afgik ved Døden, maatte Unna melde sig fallit, og ved den Under søgelse, der i den Anledning blev foretaget, viste det sig, at han havde taget mange flere Procent i Rente, end det var tilladt, og selv havde beholdt Overskuddet; det lykkedes ham efter 1 Aars Fængsel at bryde ud og paa den Maade igen forskaffe sig den gyldne Frihed, uden at de

nærmere Omstændigheder derved kendes.

I 1754 tales der ogsaa om Arrester i selve Konge-(Sjællands-)portens Vagtlokale.¹⁶⁾

I November 1754 stikker Humaniteten atter Hovedet lidt frem i Slavespørgsmaalet, idet der til syge Slaver indrettes en særlig Stue, der forsynes med Ovn, det fornødne Brænde, Lampe, Tran og Væge samt med 12 Dekkener à 1 Rdl. 8 Sk.¹⁷⁾

Som en lille Mindelse om de i sin Tid saa omstridte Arrester i Artilleristok forlyder det i en Generalrapport fra 1754, at der her endnu findes en Del Vinduer, der er forsynet med stærke Jernstænger, hvilke sidste dog skal forblive siddende.¹⁸⁾

Paa et Grundriis fra s.A. over Arresthusets to Etager¹⁹⁾ er Bygningens forskellige Rum betegnet med Tal med vedføjte Forklaring over Rummenes Anvendelse.

I underste Etage er de 2 smaa Rum: 1 og 2 - (de her anførte Tal maa ikke forveksles med de nuværende Arrestnumre) - betegnet som "Slavehusets 1.Etage"; man ser Indgangen fra Kirkepladsen, og tæt indenfor Døren en ret smal Trappe, der fører op til 2.Etage. Længs Væggene ses de Liggebenke, der tjente som Natteleje for Slaverne. Det større Rum har 2, og det mindre 1 Vindu mod Vest, og i Døraabningen mellem Rummenes ses en Ovn. Derefter følger den nordligste af de to brede Egetræs Trapper. Nr.3 kaldes kun "Arrestlokale" og har formodentlig ikke været benyttet i Øjeblikket; dette Rum er antagelig det, hvori Norcross var anbragt i Egetræs buret; der findes ingen Ovn. Nr.4 betegnes som "Vagtstue for Officeren", det er da ogsaa forsynet med en enkelt Liggebænk samt en Ovn. Indgangen til dette Rum, der senere er bleven benyttet som Arrest, er inderst i Rummet, medens den nu er nærmest Vinduet. Nr. 5 betegnes som "Vagtstue for de Gemene", og der ses da ogsaa Liggebenke langs Vinduessiden, men derimod ingen Ovn; dette Rum med Undtagelse af den Gang, der nu fører ind til Bygningens Indre blev senere omdan-

net til en Arrest. Nr.6 betegnes som "Arreststue for Nørccross", og det er altsaa her, han tilbracte de sidste 16 af sine Leveaar; man lægger ogsaa Mærke til, at Indgangen til Rummet er usædvanlig smal og ligger saaledes, at Passagen nødvendigvis skal gaa umiddelbart forbi Mandskabets Liggebanke. Der ses ingen Ovn. Efter den sydlige Trappe følger Nr. 7, der betegnes som "Prokuratorens Arreststue" og har Ovn, og Nr.8 og 9 er endelig "Justitssergentens Vaaning."

I Bygningens 2.Etage træffes længst mod Nord Nr.10 "Slavehusets 2. Etage", der dog ikke maa kunne have rummet stort andet end Trappen. Nr. 12 er "Profossens Vaaning", Nr.13 "en ledig Arrest", Nr.14 "Arreststue for Løjtnant Dinckla", Nr.17 hører til "Justitssergentens Vaaning" og endelig er Nr.18 og 19 de to store Trapper. I begge Etager lægger man Mærke til Lydhullerne, gennem hvilke Arrestanterne kunde høre Gudstjenesten inde fra Kirken.

Om de Arrester, der fandtes i de 2 Porttaarne over Nørresporten, høres der meget lidt ud over, at de har været anvendt til Udholdelsen af kortvarige Straffe for Underofficerer og Mandskab og hørte til Hovedvægten; men sikkert gaaar deres Anvendelse som saadan meget langt tilbage i Tiden. Atter her skal som et Kuriosum anføres, at i den indre Side af den inderste Dør i det nordligste af de to Taarne fandtes endnu omkring 1920 udskaaret Aarstallet 1754.

Det er bekendt, at der for Opbringelsen af undslupne Slaver betales et vist Beløb, saaledes blev der eksempelvis d.4.Januar 1755 udbetalt 19 Rd1.4 Mk.2 Sk. for Opbringelsen af 2 Slaver; men da det jo gjaldt om at faa disse Penge ind igen, blev det selvfølgelig Slaverne selv, det kom til at gaa ud over, og man hører derfor om, at de 2 nævnte i det første halve Aar kun skulde have 3 Pund Brød daglig, ligesom det lille daglige Skillingsbeløb ogsaa blev inddraget saalange, indtil Beløbet var betalt.

Fændrik Poul Christoff Zülow af Møenske Infanteriregiment skal d. 31. Juli 1755 modtages i Kastelet, hvor han skal hensættes under behørig Forvaring, indtil han kan blive transporteret til Trondhjem, hvor han i 6 Aar skal anbringes paa Munkholmen paa Grund af en Duel, han har haft med en Løjtnant Michaelsen. Den 30. August er han dog endnu ikke kommen afsted, men at det skal være Alvor, derpaa tyder en Ordre om, at han skal rejse uden at være lenket, kun ledsaget af 1 Underofficer og 2 Gemene. Tiden gik dog stadig; i Oktober leveres der ham Brænde til Arresten, og da vi naar Majdag det følgende Aar, gives der ham den store Begunstigelse, at han i godt Vejr maa spadsere paa Volden endda i Følge med en anden Officers-Arrestant; men selvfølgelig under Opsigt. Det er første Gang i Kastelets Historie, at der høres om en saadan Frihed, der i senere Tider betragtedes som en Selvfølge. Kun den lavere, indre Voldgang eksisterede den Gang, idet den ydre Voldgang først blev til et Hundredaar senere, og utallige af Kastelets Statsfanger har her oppe nydt den herlige Voldpromenade og den friske Luft, der havde været tidligere Generationers Statsfanger forment.

Zülow's Arrestation fik en mærkelig Afslutning i Forhold til den Straf, der fra første Færd havde været ham ikendt, thi d. 4. August blev han benaadet med Afsked og blev løsladt 4 Dage senere med Ordre til straks at begive sig ud af Landet, hvorhos der blev udbetalt ham et Beløb af 20 Rdl., som han skulde klare sig med, saa godt han kunde.

Den Officer, med hvem Zülow fulstes paa Volden, var en Sekondløjtnant Moritz Carl Carlowitz, der var bleven arresteret d. 24. Februar 1756 som Følge af et Sammenstød med Kaptajn Bernhard Hohorst. Begge disse Officerer stod ved Grenaderkorpset, Hohorst som Kompagnichef, Carlowitz som Adjutant. Under Afdelingens Øvelser havde Carlowitz en Dag tilladt sig at rette paa Kaptajnen, hvorved der var opstaet et saa heftigt Fjendskab imellem dem, at da de en Dag mødtes paa Kongens Nytorv, før Kaptajnen ind paa Carlowitz og slog ham saa længe med sin

Stok, indtil begge tilsidst trak blank og først ved Hjælp af tililende Officerer atter blev skilt; begge blev arresterede, og Carlowitz, der som Kastelsarrestant kun interesserer os her, blev idømt 6 ~~Maaneders~~ Fængselsstraf, der dog blev afbrudt allerede d.27.Juli s.A. ved, at han blev sat paa fri Fod.²¹⁾

Kastellets Belysningsforhold har alle sine Dage været langt bagud for Byens, og først d.1.December 1756 blev det bestemt at anskaffe 4 - fire - Lygter derude; af disse skulde én anbringes ved Arresthuset.²²⁾

Den 2.Juni 1757 indsættes karakteriseret Underkonduktør Béndix Ludvig Pflueg midlertidigt i Arrest i Kastellet paa Grund af slet Leve-maade og uanstændig Opførsel samt for ulovlig Omgang med betroet Gods; han sad paa Musketer-Traktement og var dømt til med første Skibslejlighed at sendes som Musketer til de vestindiske Øer. Maaneden efter fik han Tilladelse til uden Vagt, men dog under Ledsagelse af sin Broder, Premierløjtnant Pflueg, der skulde være ansvarlig for ham, at spadsere nogle Timer daglig paa Volden, og d.16.December blev han løsladt for at sendes til St.Croix.²³⁾

Den 13.Juli 1757 blev Kaptajn Georg Stein Kalckreuth fængslet under ret mærkelige Omstændigheder.

Kalckreuth var d.10.Juni 1750 bleven viet i Holmens Kirke til Abel Cathrine Liebert; men da han nogle Aar senere laa i Kvarter i Vammen, knyttede han en Kærlighedsforbindelse med en Datter af Generalmajor Christian Detlev Lüttichau paa Tjele, Frk. Cathrine Eleonora Lüttichau. Forholdet blev imidlertid opdaget; men nu skete det mærkelige, at Kalckreuth og hans Frue i al Fordragelighed traf den Aftale, at han skulde udgive hende for død, for at han kunde gifte sig med Frk. Lüttichau, og Manden meldte da ogsaa til Oyerkrigssekretæren, at hans Kone var afgaaet ved Døden d.16.April 1757 paa en Rejse til Slesvig, samt

at han nu som Enkemand havde forlovet sig med Frk. Lüttichau. Sagens Sammenhæng kom dog snart for Dagen, og Kalckreuth blev arresteret. Generalen paastod, at han og hans Familie ikke følte sig sikre for det Tilfælde, at han forblev paa fri Fod, og han skriver om ham til Regeringen, at han har "..... styrtet mig i en usigelig Hjertelidelse og ved en afskyelig Forhaanelse og under de skrækkeligste Forbandelser har truet mit Liv og mine Godser med Mord og Brand, saafremt jeg ikke paa Trods af alle himmelske og menneskelige Rettigheder vilde overgive ham min Datter".

Fru Kalckreuth erklærede paa sin Side, at det var Frk. Lüttichau, der var Skyld i hele Affæren, og at hun havde Beviser i Hænde herfor; hun ansøger derfor om at faa Manden fri og fortæller, at hun hensidder i stor Fattigdom, eftersom hendes sidste Midler er gaaet med til Udgifterne ved hendes Barns Sygdom, Død og Begravelse, saaledes at hun endog har maattet laane Penge paa sine Gangklæder. Generalen kælder hende for en intrigant Kvinde og paastaar, at det er hende, der er Skyld i det hele, medens Fruen vel indrømmer, at Manden har forset sig, men at han dog ved sin lange Fængsling er bleven straffet haardt nok.

I Arresten blev der leveret ham det fornødne Brændsel, medens der daglig blev godtgjort ham 1 Rdl. af hans Gage.

Han synes stadig at have staaet i Brevveksling med Frk. Lüttichau, thi i August 1758 bliver der nedlagt Forbud her imod, og samtidig blev det gjort afhængigt af Kommandanten, hvor vidt han maatte modtage Besøg og da af hvem. Det sidste, der høres til ham, er at der atter i November 1758 bevilges Brændsel til ham; men først i 1760 bliver han løsladt.²⁴⁾

Den 20. Februar 1758 blev Kancelliraad Frederic Hammond og kort efter Svenskeren, Fuldmægtig og Fabrikbestyrer Anders Andersson Sundblad fængslede.

Hammond havde ført en ret eventyrlig Ungdom, men havde dog trods trange Kaar kæmpet sig frem til at blive Student i 1739. Det havde været hans Tanke at studere Teologi, men han opgav det paa Grund af sit "muntre Temperament" og lod sig hverve som Underofficer. I 1742 kom han til Norge, hvor han ad forskellige Veje opnaaede Kancelliraads-Titlen i 1750. Han skabte sig efterhaanden mange formaaende Venner dels i København og dels i Norge, hvilket sidste Sted han oprettede flere Fabrikker, der dog af Mangel paa den nødvendige Driftskapital ikke ret vilde gaa. Han søgte at rejse Laan hos sine Velyndere, men Interessen for hans Planer var for ringe og Ukendskabet til norske Forhold saa stort, at det mislykkedes for ham. Henimod Udgangen af 1756 saa han sin fuldstændige Ruin imøde. Han havde antaget Sundblad som Bestyrer, og da denne tilraadede ham at søge Udvej ved at forfærdige falske Tirigsdalersedler, fulgte han i sin Fortvivlelse dette Raad, ved hvilket Sundblad blev hans trofaste Medhjælper. Man begyndte imidlertid at faa Mistanke til ham, og da han havde lagt sig ud med sin Nabo, Overauditor Peter Lyche Wulff, lod denne Regeringen tilgaa Meddelelse om, hvad der fortaltes om ham.

Under et meget smigrende Tilbud blev han i Begyndelsen af 1758 lokket til København, og da han her ikke anvendte den nødvendige Forsigtighed, blev baade han, hans Hustru, en Pige og 2 Tjenere fængslet, de to første hver i sin Celle i Kastellet. Ved hans Fængsling fandt man ham i Besiddelse af 35.400 Rdl., af hvilke kun de 1100 Rdl. var ægte. Han blev straks belagt med Jern, thi d.9.Marts beklager han sig over, at han ikke er i Stand til at skifte Linned paa Grund af Jernene, hvorfor det tillades ham at faa aftaget den ene af Haandbøjlerne.

Sundblad var samtidig bleven fængslet i Akershus Fæstning, men blev d.4.April beordret ført her til, hvor han ligeledes blev anbragt i Kastellet. Tre Dage senere blev Fru Hammond løstaget af sin Arrest.

Da Kulden begyndte at indfinde sig i Oktober, blev der tilstaaet

dem Kakkelovn, Brændsél og Lys; men forinden Maanedens Udgang var Dømen, der lød paa Dødsstraf for dem begge, falden, og der blev da sendt en norsk Præst, Pastor Blache, der senere blev afløst af Kastellets Præst Christian Michael Johansen Priebst, der i Forbindelse med 2 teologiske Studenter skulde berede dem til Døden. Kommandanten udtalte d. 10. November sin Frygt for, at de skulde gøre en Ulykke paa sig selv eller andre; det var nemlig bleven opdaget, at Sundblad med et Stykke Jern, som han havde slebet skarpt, havde ridset sig i Brystet og derefter havde beskrevet nogle Ark Papir med sit Blod, og han foreslaar, at de skal bevogtes endnu strengere, og at de navnlig skal belægges med flere Jern. Denne Indstilling blev dog imødegaaet d. 13. November med den Motivering, at det vilde være betænkeligt at gøre deres Kaar endnu tungere i de faa Dage, der var givet dem til at berede sig til Døden; derimod skulde de hver bevogtes af en Skildvagt.

Henrettelsen, der var ansat til d. 16. November, blev i sidste Øjeblik udsat 14 Dage, i hvilken Tid Hammonds Kone fik Tilladelse til at besøge Manden i Arresten. Henrettelsen fandt dog først Sted Torsdag d. 7. December paa Nytorv. Begge Arrestanter var paa Vejen iført deres Lænker, der senere blev sendt tilbage til Kastellet, og 100 Mand af Garnisonen ledsagede dem til Grænsen mellem Kastellet og Byen, hvor Byfogden og hans Vægtene overtog Fangernes Bevogtning.

Efter Henrettelsen blev deres Legemer begravede paa Kirkegaarden "Wismar", der laa i Gammelmønt, og som først helt forsvandt i 1907. Det var de sidste Henrettelser, der fandt Sted paa Nytorv.

En anden Forfalsker af Bancosedler, Lars Pedersen Hørbye, slap for saa vidt billigere, som han fritoges for at miste Liv og Ære, men til Gengæld skulde arbejde i Kastellet sin Livstid.²⁵⁾

I Marts 1758 sidder der en Bonde, Lars Knudsen, som Slave i Kastellet, fordi han ved Trusler og tyrannisk Adfærd mod sin Kone havde

været Aarsag i, at denne havde begaaet et Mord; ikke desto mindre skal der d.21.s.M. afgives Betænkning om, hvor vidt han kan løslades for at tjene som Stokkeknægt, hvad man formodentlig, i Betragtning af hans tyranniske Fremfærd mod sin Kone, har anset ham som fortrinlig egnet til; Betænkningen gaar ud paa, at det kun bør ske, saafremt hans Virksomhed som saadan ikke falder udenfor Kastellet og paa Betingelse af, at han, saafremt han atter dimitteres fra Stillingen, paany indsættes i Slaveriet. Den kongelige Bevilling om hans Ansættelse foreligger d.26.s.²⁶⁾
M.

Slavernes Antal var i 1758 atter 50, thi den d.4.Juni Aaret forinden givne Tilladelse til at have indtil 12 Slaver udover det sædvanlige Antal var bleven taget tilbage i April 1758.²⁷⁾ I Anledning af 100-Aarsdagen, d.16.Oktobre 1760, for Suveranitetens Indførelse frigaves 14 af Kastellets Slaver,²⁸⁾ og d.11.Maj 1763 tillodes det at løstage alle de i Slaveriet væren/^{de} Islændere, der sig "dertil godvillig ville bekvemme", for at lade dem sende op til Finmarken, hvor der var stor Mangel paa Indbyggere.²⁹⁾ Den 2.December s.A. var man naaet til det Resultat, at en udløst Slave ikke nu mere maatte genansættes ved sit gamle Regiment, da det vilde skade Aanden i dette, at saadanne forhenværende Slaver skulde agtes lige med Soldater.³⁰⁾ I Marts 1764 er Antallet af Slaver pludselig igen steget til 107, og endelig foreligger der d.12.September 1771 en Bestemmelse om, at Slaver, der efter visse Aar³¹⁾ sættes paa fri Fod, ikke, som tidligere, skal sendes ud af Landet.

1761-1780.

Efterhaanden som Tiden bringer Fremskridt, opdager man først ret, hvor galt det i Virkeligheden har været før i Tiden; saaledes med en lille Forandring i Slavernes Behandling, der fremkom ved en kongelig Resolution af 9.December 1761 og bestod i, at naar de blev syge i det

første Aar af deres Slavetid, hvor de jo ellers efter Bestemmelserne udelukkende var henvist til Vand og Brød, skulde de sættes paa almindeligt Slavetraktement, indtil de atter blev raske; senere, da der i 1764 blev oprettet en saakaldt Slavekasse, blev de syge Slaver underholdt ved Tilskud fra denne. Samtidig hermed ansattes der en fast Læge for Slaverne; som den første af disse nævnes Regimentsfeltskær Lorents Andersen, der d.19.September 1765 afløstes af Professor med. Georg Heuermann, der beklædte Pladsen til sin Død i 1768, hvorefter Overkirurg David Spierling overtog Embedet til sin Død i Januar 1777. Lægehonoraret for denne Virksomhed var 100 Rdl.aarlig.

Om Slavernes uhumske Arbejde er forhen talt, og der skal derfor her kun fremføres et enkelt nyt Arbejdsfelt. Fra Byens ældste Tider havde dens Borgere været vant til uden videre at skille sig af med deres selvdøde Kreaturer, store som smaa, ved at kaste dem ud paa Gaderne, der blev betragtet som en Allemands-Mødding; senere, da dette delvis forhindredes ved de fremadskridende Forsøg paa at skabe forbedrede Renovationsforhold, nødtes man til at udvælge sig Pladser, der efterhånden kom til at ligge længere og længere fra Byen, og tilsidst fandt man i de den Gang miløvidt udstrakte Fællede et ypperligt Sted, hvor man fuldstændig ugenert kunde transportere sine døde Kreaturer hen. Når der saa skulde afholdes "Campement", derude, eller Luften forpestede Vejene saa stærkt, at "Kongehuset" følte sig incommoderet deraf, maatte de uærlige Slaver derud for under Skarpretterens Tilsyn at samle Aadslerne og Benradene sammen for at faa dem gravet ned eller fjernet, hvilket Arbejde kunde staa paa i 8-14 Dage ad Gangen.

I 1764 var man endelig kommen til Erkendelse af, at den gamle Bevogtningsmaade af Slaverne ved Hjælp af større eller mindre militære Kommandoer i Længden blev for kostbar, og d.10.Marts d.A. blev der truffet nogle helt nye Bestemmelser for Slavernes Arbejdsmaade og Bevogtning, hvilke dog først traadte i Kraft d.1.April s.A. Ved disse

blev det ogsaa udtalt, at den gamle Bevogtningsmaade ikke alene gik saa meget ud over Fodfolket, men at den ogsaa vakte Misfornøjelse hos enhver ærekær Soldat.

Det bestemtes da, at Slaverne fremtidig skulde bevogtes af Slavegevaldigere og Stokkeknægte. Hvor der skulde afgives 10-12 Slaver, skulde en Gevaldiger følge med, medens mindre Aføvelser skulde være under Tilsyn af en Knægt. Slavegevaldigeren skulde være en gammel, men dygtig Soldat; hans Uniform bestod af en rød Mundering med graa Opslag, og hans Bevæbning var 2 ladte Pistoler og 1 Knippel. Hans Lønning, der var $4\frac{1}{2}$ Sk. pr.Dag, blev fra 1.Januar 1766 forhøjet til 6 Sk.;⁶⁾ dertil havde han fri Mundering, en Portion Brød og frit Kvarter, medens Stokkeknægtens daglige Lønning kun var 2 Sk., hvortil kom frit Kvarter og en Slaveklædning, dog med rødt Opslag. Slaverne kunde nu udlejes til private mod en daglig Leje af 3 Sk. pr.Slave. De uærlige Slaver maatte dog ikke arbejde udenfor Fæstningen. De Penge, der kom ind ved Udlejningen, skulde danne en Kassebeholdning af indtil 7 Rdl. pr.Slave, af hvilket Beløb Udgifterne til deres Lønning, 2 Sk. pr.Dag, og til Lønning for Gevaldiger og Knægt skulde afholdes. Ogsaa Justitssergenten skulde fremtidig lønnes af Slavekassen;⁷⁾ hans aarlige Lønning var i 1764 51 Rdl.15 $\frac{3}{4}$ Sk.; i Forhold hertil maa det siges at være en ret høj Pension, der d.3.April s.A. blev tilstaaet den afgaaede Justitssergent Søren Michelsen, idet den for ham ansattes til 20 Rdl. aarlig.⁸⁾ Overskuddet fra Slavekassen tilfaldt Militæretaten.

Med Hensyn til Slavernes Paaklædning hedder det d.3.Oktober 1767, at de, for at være mere kendelige, for Fremtiden skal bære Benklæder, hvis ene Bukseben er rødt, det andet brunt,⁹⁾ og ved Resolution af 22. Februar 1769 bestemtes det, at de hvert Aar skulde forsynes med et Par Træsko foruden det ene Par Sko, som de alt erholdt.¹⁰⁾

I Bestemmelsernes Pkt.7 hedder det, at "Slaven skal underholdes saaledes, at han vel ikke dør af Sult, men dog paa den anden Side har

Følelsen af, at den Situation, hvori han befinder sig, er en alvorlig Tugtelse

Ved en kongelig Resolution af 11. April 1764 træffes der Bestemmelse om, hvorledes Slavegevaldigeren havde at forholde sig overfor Slaverne, naar disse var ulydige. Det hedder her, at naar en Slave undervejs til sit Arbejde eller ved dette viser sig modvillig og ikke vil lade sig rere ved Ord, skal Gevaldigeren betjene sig af sin Knippel "und vor allem die Raisonneurs tüchtig damit durcharbeiten"; hvis dette ej heller hjalp, kunde han, dog kun i yderste Tilfælde, gøre Brug af sin Pistol og nedskyde Ophavsmanden "eller iøvrigt den første den bedste."¹¹⁾

Hvor utroligt det end lyder for vor Tid, var det den Gang ingenlunde ualmindeligt, at Kongen gav Forældre Lov til at lade deres Børn indespærre paa Fæstningen, naar de ikke opførte sig godt; som et enkelt Eksempel herpaa skal nævnes, at Oberst Frantz Vilhelm Sehested af 1. Søndenfjeldske Dragonregiment i Tiden omkring 1760-1770 satte sin Søn, Knud Thomsen Sehested, 4 Aar i Arrest i Kuppet, for at han der¹²⁾ i Ro kunde studere og glemme sin Ungdoms Daarskaber.

Den 25. Maarts 1778 blev 3 Bønder: Hans Lok, Søren Larsen og Hans Vangeled, afleverede fra Blaataarn, hvor de havde hensiddet fra d. 9. s. M., til "Fæstningen her". Det var stavnsbundne Bønder fra Rødkilde paa Fyn, hvis Ejer, Jens Lange, havde behandlet dem og deres Kammerater med saa stor Uretfærdighed og Grusomhed, at de endelig tog Mod til sig og forsøgte at føre Klage over deres Plageaand; de rejste den lange Vej til Hovedstaden for at tale deres Sag og søgte baade Kongen og Kancelliet; men Kampen for deres Ret var og blev fuldstændig haabløs for de tre stakkels Fortalere for deres undertrykte Lidelsesfælle, og det endte med, at de blev sat i Blaataarn. De skulde derefter have været til Nyborg, men da Rejsen var for dyr, blev de hensat i Kuppet for

effe'r udstaaet Straf atter som stavnsbundne at afgives til deres strenge Herre; hvor vidt dette skete for de to førstes Vedkommende vides ikke, men Hans Vangeled døde i hvert Fald d.27.Juni s.A. i sit Fængsel.¹³⁾

Vagten i Statsfængslet blev i 1764 forandret fra en Officers- til en Underofficersvagt, og Tilsynet med Statsfangerne blev fra nu af i et og alt overdraget Kaptajnvagtmesteren (Vagtmesterløjtnanten), der dog, naar det gjordes fornødent, kunde faa Assistance af en af Garnisonens Løjtnanter. I Begyndelsen var denne Kaptajnvagtmesterens Stilling ulønnet, senere blev den dog honoreret med et fast maanedligt Beløb. Selve Vagten var i Aarenes Løb bleven betydelig indskrænket; medens der i 1727 havde været udstillet indtil 13 Skildvægter i og ved Bygningen, var Antallet nu bleven reduceret til ialt² nemlig en "foran Døren" og en "paa Trappen", antagelig den sydligste.¹⁴⁾

Under 12.Oktober 1767 findes der en Del mere almindelige Regler angaaende Arrestation af Officerer af forskellige Grader, men da de ikke specielt vedrører Kastelet, henvises der her kun til dem.¹⁵⁾

Gaar man over til de enkelte, mere eller mindre kendte, Arrestanter, der i Tyveaaret 1761-1780 har siddet fængslet i Kastelet, støder man i 1765 først paa Kommandørkaptajn i Flaaden, Jacob Nicolai Holst.

Holst havde i Tiden fra 1756-1759 været Amtmand paa de vestindiske Øer og blev ved sin Hjemkomst derfra indviklet i en hel Del Processer, under hvilke han fremkom med forskellige ubillige Forlangender, der gav Anledning til, at man, for at blive ham kvit, gav ham et Embede paa Øerne syd for Sjælland. Dette fælte han sig imidlertid meget misfornøjet med og førte et skarpt og upassende Sprog overfor sine foresatte, ja, han veg end ikke tilbage for at forfølge Koncen, naar denne færdedes paa sine Rideture, ved hvilke Lejligheder han benyttede sig af de mest ubeherskede Beskyldninger mod Ministrene og Admiralite-

tet og endda vovede at gribe fat i Hestens Hovedtøj, naar Kongen vilde vende sig bort fra ham. Resultatet blev omsider, at han blev arresteret og indsat paa Nyholms Vagt, hvorfra det var Meningen, at han skulde have været ført til Munkholmen, en Bestemmelse, der dog ændredes til, at han i de nærmeste Dage efter d.14.Maj 1765 blev indsat som Fæstningsarrestant i Kastelet, hvor han dog ikke anbragtes i Statsfængslet, men i "en sømmelig Beboelse i en vakant Officersbarakke", hvor han endog maatte modtage Besøg.

Den 25.September s.A. sættes han dog paa fri Fod og fik senere en aarlig Pension.¹⁶⁾

Mellem de Officerer, der havde været Medhjælpere ved det af Admiral Christian Conrad Danneskjold-Laurvigen i Marts 1765 foretagne kyniske Bortførelsesattentat mod den udmærkede Holberg-Skuespiller Rose 18-aarige Datter af første Ræteskab, Skuespillerinden Mette Marie Rose,¹⁷⁾ havde Kaptajn Wilhelm Falkenskjold af det Delmenhorstske Regiment spillet en særlig aktiv Rolle, idet han, da Rose under den for Anledningen arrangerede lille Festlighed begyndte at ane Uraad og opdagede, at han var lukket inde, med Magt holdt ham tilbage fra at raabe om Hjælp. Falkenskjold blev først sat i Arrest paa Hovedvæsten, men da han her blev syg, blev han flyttet ud i Kastelet, hvor han bedre kunde blive tilset af en Læge. Efter Kongens første Bestemmelse skulde han degraderes i 9 Maaneder, men da man gjorde ham opmærksom paa, at Degradationsstraf for Officerer var bleven ophævet for faa Dage siden ved Reskript af 8.Maj, blev Straffen forandret til Fæstningsarrest i Kastelet og med Inddragelse af 3/4 af hans Gage, hvilken Del som sædvanlig skulde tilfalde Kriesshospitalskassen. Efter Kongens Befaling¹⁸⁾ blev han dog løstaget d.4.Juli s.A.

Den 19.Februar 1766 indsættes Sekondløjtnant Frederik Ernst de Feignet af det Holstenske hvervede Infanteri paa Grund af slet Kon-

duite; der er ved hans Arrest den originale Bestemmelse, at han ikke maa gaa ud eller tale med nogen, før hans Fader, Generalmajor Josef de Feinert, derom gør Ansøgning, og da han løstages d.4.Juni, er det da ogsaa paa Faderens Forbøn.¹⁹⁾

Kvartermester ved Dronningens Livregiment August Wilhelm Christian Hirschfeldt blev d.9.December 1768 kasseret uden at blive benaadet med Afsked og hensat i Kastellet i 2 Aar paa Grund af begaaet Utroskab; Straffen nedsættes dog pludselig d.12.April Aaret efter til 4 Maaned, og man skulde nu tro, at han var færdig med det samme, men d.14.Juli s. A. foreligger der Ordre om, at han af Helbredshensyn maa tilbringe Resten (?) af Straffen i sit Hjem. I 1772 opnaaede han dog at faa rigtig Afsked.²⁰⁾

Sekondløjtnant Christoph Ditlev Roepstorff ved Kronprins Frederiks Regiment til Fods skal d.18.Januar 1769 indsættes i Arrest paa Grund af hans "uordentlige Wirtsschaft og Levemaade"; der angives ingen bestemt Tid, men siges kun, at han skal sidde saa længe, at der, ved daglig kun at udbetale ham 6 Sk. af hans Gage til hans Underhold, efterhaanden af Resten kan indkomme et saa stort Beløb, at de af ham pantsatte Senge og andre Sager kan indløses og han selv blive saaledes ekviperet, at han atter kan vise sig mellem andre Officerer. Det er ret karakteristisk, at hans Forseelse - Pantsættelsen af Senge og andre Sager, der næppe kan have tilhørt ham selv - synes at komme i anden Række overfor dette: atter at kunne vise sig mellem sine Kammerater i en ordentlig Paaklædning.²¹⁾

Noget ganske tilsvarende er Tilfældet med Premierløjtnant Franz Carl Bremen af Oldenborgske Regiment, der indsættes d.9.Maj 1770, fordi han har gjort Gæld "paa en uanstændig Maade".²²⁾

Efter alle disse større eller mindre Ubetydeligheder møder der os

i 1772 i Aarets første Måned to af de Navne, der er kendt af enhver, og hvis tragiske Skæbne uløseligt er knyttet til Kastellet, nemlig Lægen og Statsmanden Johann Fridrich Struensee og hans Ven Enevold Brandt, og umiddelbart i deres Køl vand fulgte en lang Række Navne paa Personer, der hver for sig ved at blive draget ind i den store Hofrevolution ogsaa fik deres Del af Livets Omskiftelighed at føle.

Struensee var født i Halle i Sachsen d. 5. August 1737; han studerede Lægevidenskab og blev 1760 Stads læge i Altona, hvor han bl. a. lærte Brandt at kende, og hvor han ved formaaende Mænds Anbefalinger i 1767 blev ansat som Livlæge hos den sindssyge Christian VII, hvem han ledsagede paa dennes store Udenlandsrejse, og hvis Venskab han forstod at vinde i en saa høj Grad, at han, da Kongen vendte tilbage til København, forblev hos ham og i Løbet af kort Tid steg fra den ene Ærespost til den anden, indtil han d. 15. Juli 1771 blev udnævnt til Gehejme-Kabinetminister og faa Dage senere blev ophøjet i Grevestanden.

I Maj 1770 var han bleven Kabinetsekretær hos Dronningen, hvem han desuden tilsaa i sin Egenskab af Læge, og imellem den unge varmblo dige Kvinde, lænket til en sindssyg Ægtefælle, der ganske ignorerede hende, og den charmerende og koldt beregnende Forfører udviklede der sig snart efter det intimeste Forhold.

Efterhaanden som Rygterne herom sivede ud, dannede der sig en stærk Misstemning imod ham ikke alene ude i den store Befolkning, men ogsaa indenfor det Hof, hvis mægtigste Person han var bleven i Kraft dels af Kongens Svaghed og dels af det Forhold, hvori han stod til Dronningen.

Allerede i Efteraaret 1771 begyndte hans mange Fjender at finde hinanden, og d. 15. Januar 1772 enedes de saaledes sammensvorne, der, foruden Enkedronningen og Arveprinsen, talte Personer som Magnus Beringskjold, Schack Karl Grev Rantzau-Ascheberg og Ove Høegh Huldberg m. m. fl., om at fængsle Dronningen, Greverne Struensee og Brandt og de-

res vigtigste Tilhængere Natten mellem d.16. og 17. Januar, hvor det Falsterske Regiment og Sjællandske Dragonregiment havde Vagt paa Slottet, idet man paa Forhaand havde vundet Officererne ved disse Regimentter med Cheferne, henholdsvis Georg Ludvig Køller-Banner og Hans Henrik Eickstedt, i Spidsen.

Den 16. Januar udfærdigedes der i Stilhed Ordre om at fængsle følgende Personer: Greverne Struensee og Brandt, Professor Berger, Justitsraad Struensee, Løjtnant Struensee, Oberst Falkenskiold, General-løjtnant Gähler med Frue, Generalmajor Gude, Oberstløjtnant Hesselberg, Staldmester, Baron og Kammerherre Bülow, Kontreadmiral Hansen, Statsraad Willebrandt og Løjtnant Aboe m.m.fl.

Efter at alt var kommen til Ro efter Afholdelsen af et stort Masketbal d.16. Januar, fandt Arrestationen Sted ved 4-Tiden om Morgenen, fra sine Værelser blev Struensee ført ned i Kaptajnsvagtstuen og derfra til Porten ind til St. Jørgens Gaard, hvorfra han i en Hyrevoan med en Officer til Bevogtning og eskorteret af Dragoner førtes ud i Kastellet. Her blev han modtaget af Kommandanten, Generalmajor Levin Ludvig Hoben, der straks lod ham indsette under militær Bevogtning i et af Værelserne i sit Hus; først d.21.s.M. blev han anbragt i den af Statsfængslets Arrester bag Kirken, den nuværende Nr.3, der tidligere havde været benyttet som Officersvagtstue. Her led han den temmelig uundværdige Tort at blive sluttet i en Lænke, der var fastgjort i Muren og havde en Længde af 3 Al. og en Vægt af 18 Pund. Brugen af Kniv og Gaffel blev ham nægtet, ej heller maatte han lade sig barbere, og til hans dærlige Underhold ofredes der i Begyndelsen kun $\frac{1}{2}$ Rdl., senere dog 1 Rdl.

Til Trods for det for den forfinede Hofmand i Forvejen saa haarde Fængsel, skal det fra enkelte Sider ikke have skortet paa vellykkede Forsøg paa at gøre det endnu haardere, særlig fremhæves det, at Premierløjtnant Christian Friderich Beck ligefrem skal have tilbyttet sig

Retten til at bevogte ham for at faa Lejlighed til at plage ham paa enhver tænkelig Maade, enten ved uafbrudt at vække ham om Natten, saasnart han et Øjeblik var falden i Søvn, eller paa en demonstrativ Maade at sidde og læse i en Bog, hvilket var Struensee forbudt, eller endelig ved at bevare fuldstændig Tavshed overfor ham i de 24 Timer, Vagten stod paa. Hver Gang Beck blev afløst, gik Struensee altid den nye Vagt imøde med alle Tegn paa Glæde over at være bleven fritaget for sin Plageaand. Beck skal endog offentlig have rost sig af, at Struensee ingen nødigere saa hos sig end ham; dette kom ogsaa Kommandanten for Øre, og denne, der skal have behandlet Struensee med en vis Hensynsfuldhed, fik det ordnet saaledes, at Beck ikke saa ofte kom til at være hos Fangen.

Struensee's Optræden i Fængslet var i Begyndelsen præget af en dyb Fortvivlelse; men efterhaanden som Tiden gik, betegnes han som blid, beskeden, ydmyg og resigneret, og særlig fremhæves det næsten af alle, i hvor høj Grad hans Tanker stadig dvælede ved den sørgelige Skæbne, der igennem ham var bleven hans Ven Brandt til Del.

Den 21. Januar nedsattes der en Inkvisitionskommission, der i Løbet af en Maaned var kommen saa vidt i sine Undersøgelser, at den kunde lade det første Forhør over Struensee afholde. Det fandt Sted d. 21. Februar i Generalkommandoboligens underste Etage i den saakaldte Parolstue, der i ældre Tid betegnedes som Parol- og Kommissionsstuen, fordi man her lod afholde dels Garnisonsforhør og Krigsretter, dels Forhør over Statsfanger m.fl., ligesom den ogsaa anvendtes til Garnisonsparolens Udgivelse og til Meldingers og Rapporters Aflevering. Lokalet, der ligger i Bygningens sydvestligste Hjørne med 2 Fag ud til Facaden og 1 i Gavlen, benyttes nu som Kontor for Generalkommandoens Souschef, medens det tilsvarende bagved liggende lidt mindre Lokale benyttes som Kontor for Stabschefen. Det sidste af disse Lokaler benyttedes den Gang som Opholdslokale for Ordonnanser samt som Venteværelse for de

for Forhør og Krigsret mødende Arrestanter og Vidner etc.

Struensee blev ført herover i Kommandantens Vogn og under Bevogtning af en Officer. Naar det hedder, at Lænkerne blev aftaget, før han afgav Forklaring, maa dette vel forstaas saaledes, at det skete, før han forlod Arresten, eftersom han jo var lænket til Muren der, med mindre han ogsaa har været lænket paa anden Maade, hvad der dog intet forlyder om. Man gik endog saa vidt i sine Sikkerhedsforanstaltninger, at man lod Kastellets Vindebroer være optrukne, saa længe Forhørerne afholdtes.

Justitsraad, Generalfiskal Frederik Wilhelm Wiwet var Anklager, og Højesteretssagfører F.Uldall Forsvarer. Wiwet gik Struensee meget haardt paa Klingen, haardere maaske end det havde været nødvendigt, naar det tages i Betragtning, at enhver Indrømmelse fra hans Side, saaledes som Sagerne laa, absolut kun kunde blive i Dronningens Disfavør. Ved Forhøret d.25.Februar lykkedes det ham da ogsaa at faa Struensee til at foretage det uridderlige Skridt at aflægge en fuldstændig detailleret Bekendelse om sit Forhold til Dronningen, som han derved ganske prisgav. Uldall, der tillige var Dronningens Forsvarer, bebrejdede ham da ogsaa stærkt denne hans feje og højst ugalante Optræden, men Struensee svarede hertil, at han havde sagt det for at lette sin Samvittighed, og fordi han følte det som en Pligt overfor Gud at bekende alt. Nu var Sandheden imidlertid den, at Struensee altid havde været en stor Fritænker og Gudsfornægter til Trods for, at hans Barndomshjem havde været meget pietistisk, og da Præsten, Dr.Balthasar Münter ved Petri Kirke først 5 Dage efter det nævnte Forhør efter Befaling aflagde ham sit første Besøg, kunde det altsaa ikke være en Følge af Samtalerne med denne, at han pludselig var bleven religiøst paavirket. Præsten fortsatte imidlertid i den følgende Tid med sine Besøg hos ham, og efter hans Formening skal disse have resulteret i hans fuldkomne Omvendelse.

Forskellen mellem de to Personer, Dronningen og Struensee, kommer ikke alene frem ved hans Bekendelse, men ogsaa ved hvad der fulgte efter; man føler, at Forholdet fra hendes Side har været et rent og skært Kærligheds- og Tillidsforhold, medens han i hende kun saa den Kvinde, der var Midlet til at opnaa den Magt, hans Ærgerrighed higede efter. Dette kommer saa typisk frem deri, at saasnart Dronningen erfarede, at Struensee havde røbet Forholdet imellem dem og selvfølgelig troede, at denne Bekendelse kun var bleven ham fratvungen under et pinligt Forhør, bad hun i sin Ømhed for Struensee, Uldall om at forsikre ham om, at hun ikke var vred paa ham for hans Tilstaaelse. Dette Hverv udførte Uldall ved et Besøg hos ham d.13.April, men Struensee syntes ganske uberørt deraf; alt drejede sig kun om ham selv, og den eneste Person, hvis Skæbne laa ham paa Hjerte, var hans ulykkelige Ven, Brandt.

Dagen efter affattede han sit Forsvarsskrift, medens Uldall's er af d.22., og d.25.April faldt Dødsdommen. Samme Dag gik Uldall til ham for at meddele ham det sørgelige Resultat; Struensee læste Dommen og udtalte, idet han rakte den til Præsten, der netop var tilstede, at han ikke havde ventet sig den anderledes, men at derimod hans Vens Skæbne gik ham dybt til Hjerte.

I de faa Dage, der gik forud for Henrettelsen, bevarede Struensee stadig sin Ro og drøftede sammen med Dr.Münter de Problemer, som dennes Samtaler med ham og den nærforestaaende Død havde fremkaldt hos ham.

Samtidig med at Dommen blev forkyndt ham - og Brandt - indsendte de hver deres Ansøgning om Benaadning; men de blev begge afslaaede, og d.27.underskrev Kongen Dødsdommen, idet han dog viste stor Lyst til at benaade Struensee, da "denne aldrig havde gjort ham noget imod", hvori- mod han paa ingen Maade vilde høre Tale om en Benaadning for Brandt's Vedkommende. Samme Dag nød Struensee - og Brandt - hver for sig Alte-

rens Sakramente i deres Arrester.

Eksekutionen skulde som bekendt foregaa d.28.April Kl.9½ F. paa Østerfællø. Efter 6 Timers rolig Søvn vaagnede Struensee den paagældende Morgen, klædte sig paa i den samme lyseblaa Fløjtsdragt med Pels, som han havde baaret siden sin Arrestation, og da Dr.Münter kom ind til ham, laa han og læste, men var isvrigt fuldstændig rolig, hvorimod Münter selv blev mere og mere bevæget, alt som Tiden nærmede sig, og ikke mindst da der kom Bud til ham om at begive sig ud for i Forvejen at køre til Retterstedet. Struensee blev kort efter ført ud til den for ham bestemte Vogn, i hvilken han tog Plads med 1 Officer ved sin Side og 2 Underofficerer paa Sædet lige overfor, hvorefter Vognen satte sig i Bevægelse eskorteret af Fodfolk med opplantede Bajonetter og mange Dragoner for gennem Norgesporten, forbi Fiskerhuset og over Østerbro at naa ud til Fælleden. Struensee kørte i den bageste Vogn, foran ham kørte Brandt og allerforrest en Vogn, hvori befandt sig Generalfiskalen og Kongens Foged.

Med Hensyn til selve Henrettelsen, om hvilken endnu den opretstaaende Sten paa Østerfællø tæt ved Østerallé bærer Vidne, skal der henvises til en, som det synes, temmelig ukendt Fremstilling, der sjensynlig er skrevet af et Øjenvidne, og som findes i Vejviseren for 1773 S. 7 under Titlen: "De ulykkelige Grevers Johan Friderich Struensee's og Enevold Brandt's Historie".²³⁾

Enevold Brandt, der var født i København 1738, blev i 1756 Student fra Sorø Akademi og i 1764 Assessor i Højesteret. Aaret efter blev han Kammerjunker og begyndte allerede sin Karriere ved Hoffet, hvor hans Fader havde været Kabinetssekretær hos Dronning Sofie Magdalene. Efter et Sammenstød med Kongens Yndling, Frederik Vilhelm Conrad, Greve Holck, blev han imidlertid i 1768 udvist af Landet. I Tyskland stiftede han Bekendtskab med Struensee, og paa Christian VII's Uden-

landsrejse blev han ikke alene selv igen taget til Naade af Kongen, men fik ogsaa Lejlighed til at præsentere Struensee for ham.

Brandt var en i og for sig ret ubetydelig Person, men da man under de foreliggende Forhold havde god Brug for ham som en ret haardhændet Vogter af den sindssyge Konge, avancerede han hurtig og blev, ligesom Struensee, i 1771 ophævet i Grevestanden. Da Ulykken saa kom over Struensee, var han og Brandt saa uløselig forbundet, at det var uundgaaeligt, at Brandt blev revet med af Katastrofen, og uagtet hans Brøde i Virkeligheden ikke kunde sammenlignes med Struensee's, kom han dog i et og alt til at dele Skæbne med ham.

Med Hensyn til Brandt's Fængslingsmaade og øvrige Arrestforhold lige indtil hans Død paa Skafottet er de jo i det hele og store saa ganske lig med Struensee's, og der skal derfor her kun nævnes de faa Uoverensstemmelser, der kan være mellem de to saa parallelt løbende Skæbner.

I Modsætning til Struensee's Tungsind, saa Brandt fra først af mere uforsagt og sorgløst paa Tilværelsen, og Tiden i Fængslet gik for ham med at synge Arier og spille paa Fløjte; i det hele taget opførte han sig som en Mand, der føler at have en god Samvittighed. Brandt's Forsvarer var Justitiarius Oluf Lundt Bang, og det første Forhør over Brandt blev afholdt d.22.Februar. Paa Forslag af Kommandanten forlangte Brandt at tale med en Præst, og d.28.Februar blev Provst Jørgen Hee ved Holmens Kirke beordret til at aflægge ham et Besøg; ogsaa for Brandt's Vedkommende blev det antaget, at disse Besøg resulterede i en sand Omvendelse.

Da Dødsdommen blev oplæst for ham, paahørte han den med en saa stor Ligegyldighed, at han endog forbavtede sine Dommere, og han bevarede ogsaa efter den Tid en Sindsligevægt, der kunde faa ham til at synge - bl.a. en Sang med Omkvædet: "Mourir n'est rien!" - søge og gøre Narrestreger. Han troede dog stadig, at han vilde blive benådet og

talte ofte herom med sin Forsvarer, der imidlertid berøvede ham et-
hvert Haab, hvortil Brandt skal have svaret, at hvis der ikke blev Par-
don for ham før paa Retterstedet, saa var det ham livsryldigt; thi saa
vidste han, at Pøbelen vilde sønderrive ham, inden han kom derfra. Da
Kongens Fored endelig kom ind til ham om Morgenen paa selve Henrettel-
sesdagen, spurgte Brandt ham, om Struensee eller han skulde være den
første, og da Føden svarede, at det vilde blive ham, udbrød han: "Saa
ved jeg, at alt Haab om Pardon er ude!" Brandt bevarede isvrigt sin Ro
og Koldblodighed lige til det sidste.²⁴⁾

Af de øvrige, der hin tidlige Januarmorgen blev fængslede, skal
kun omtales følgende;

Den dygtige Læge, Professor Christian Johan Berger, der var født
1724 i Wien, kom i 1741 til København, hvor han særlig lagde sig efter
Fødselsvidenskab og 20 Aar senere blev Professor i Medicin og Fødsels-
hjælp, en Videnskab, der før den Tid havde været temmelig forsømt, og
hvori han nu som Leder af Fødselsstiftelsen gjorde fortrinlig Nytte.
Han blev i 1770 udnævnt til kongelig Livlæge og kom derved til at staa
i Venskabsforhold til sin forhenværende Kollega, Struensee, hvilket nu
blev betragtet som Grund nok til, at ogsaa han blev fængslet.

Berger var første Gang i Forhør d. 22. Februar; straks efter fik
han Tilladelse til at faa udleveret Kniv og Gaffel til sin Mad og til
at blive barberet; samtidig flyttede han ind i et bedre Værelse, fik
sin egen Seng og fik Tilladelse til at ryge Tobak og læse.

Den 18. Maj sættes han paa fri Fod, men med Ordre til at være ude
af København senest i Løbet af 14 Dage og rejse til Aalborg, hvor han
skulde opholde sig, og hvor der vilde blive udbetalt ham et aarligt Be-
løb af 300 Rdl. Dette Forhold varede dog kun til 1774, da han atter
blev kaldt tilbage og blev udnævnt til Professor i Medicin, Kirurgi og
Fødselsvidenskab ved Universitetet i Kiel. Han døde som Etatsraad i

25)
1789.

Struensee's Broder, Justitsraad Carl August Struensee, der var født 1735, kom i 1771 til Danmark, hvor han overtog Ledelsen af Landets Finansvæsen. Ogsaa han blev fængslet med Lænker, og hans Fængselsophold falder i den første Tid ganske sammen med Broderens.

Den 7.Marts blev han fremstillet for det første Forhør; men det synes, at han allerede da har modtaget Lempelser i sit Fængsel, thi han bærer nu ikke Lænker og fordriver Tiden med at spille Skak med den vagthavende Officer; efter Forhøret tillades det ham at ryge Tobak og at lade afhente Vin fra sin Kælder i Byen.

Den 12.Juni foreligger der en kongelig Befaling, der bl.a. omfatter ham, og hvori det hedder, at han ved sit mistænkelige Forhold har paadraget sig sin Arrest; men at han nu maa løslades mod straks at rejse bort efter at have afgivet en skriftlig og edelig Forsikring om, at han hverken skriftlig eller mundtlig, direkte eller indirekte, vil aabenbare de Statssager, med hvilke han er bleven bekendt, ligesom heller ikke tale eller skrive om, hvad der i den nærværende Tid er foregaaet. Den 20.s.M. løstoges han og rejste straks efter til Schlesien, hvor han var preussisk Minister fra 1791 til sin Død i 1804.²⁶⁾

Ogsaa en anden af Struensee's Brødre, Løjtnant Gotthilf Christian Struensee, blev fængslet i Kæstellet; han blev dog allerede d.22.s.M. sat paa fri Fod med Ordre til at være ude af Landet inden 24 Timer, hvorhos der udbetaltes ham 200 Rdl. i Rejsepenge.²⁷⁾

Efter disse skal nævnes Generalløjtnant Peter Elias Gähler og hans Frue Christine Sophie f.Ahlefeldt.

Gähler, der var født 1718, begyndte sin militære Løbebane som Underofficer i Livregiment til Hest, blev 1736 Kornet og avancerede til Generalløjtnant til Hest i 1764; ved St.Germain's Fald 1766 blev han

fjernet og blev Vicekommandant i Glückstadt, men allerede Aaret efter kaldtes han tilbage og blev ansat som Chef for Generalkommissariatskollegiets 2. Departement. Han sluttede sig stærkt til Struensee, blev i 1770 Præsæs for Kollegiet samt Medlem af Gehejmekonseillet, hvorfor han ogsaa blev udpeget som en af dem, hvis Person man maatte sikre sig ved en Lejlighed som denne.

Hans Frue, født 1747, hørte til Dronningens nærmeste Kreds og var en ivrig Deltager i alle de Ekstravagancer, der dreves ved Hoffet i den struenseeske Periode. Hun var, som det ses, omtrent 30 Aar yngre end Gemælen og fulgte trolig Tonen fra det letlevende Hof ved at skænke et Par Elskere sin Gunst.

I den kongelige Befaling af 12. Juni hedder det om Gähler, at han "hermed skal være dimitteret af Vor Tjeneste og have forbrudt den ham ved Reskript af 26. Marts tiltænkte kongelige Naade, og at han straks har at udvælge et Sted i en af Vore danske Provinser, Sjælland, Fyn og det slesviigske undtagen, hvor han bestandig herefter skal opholde sig og forblive, og hvortil han lige fra Kastellet med forderligste skal fortsætte sin Rejse; hvorhos I alvorlig har at advare ham under Vor Unaade, ikke at tale eller skrive om publique Ting, da Vi derimod, af særdeles kongelig Naade vilde tillægge ham til Underholdning 500 Rdl. aarlig og hans Frue ligeledes 500 Rdl. aarlig." Den 23. s. M. løstoges begge af deres Arrest og rejste direkte til Vejle. Samtidig med Fængslingen havde en af Fruens Elskere skænket Æsteparret et aarligt Beløb af 1200 Rdl. Gähler døde i Glückstadt 1783, og Enken ægtede 8 Aar senere General Goltz, der imidlertid døde selve Bryllupsnatten Kl. 2 Morgen.
28)

Mellem de fængslede var ogsaa Oberst Seneca Otto Falkenskjold, der var født 1738, blev Landkadet 1746, Sekondløjtnant 1758 og Kaptajn 1761, blev senere Generaladjutant hos Kongen og Aaret efter Kammerher-

re. Han gik derefter i russisk Krigstjeneste, udmærkede sig i Krigen mod Tyrkerne og avancerede til russisk Oberst. Da Struensee mente at have Anvendelse for ham under Gennemførelsen af sine Reformers, kaldtes han mod sit Ønske tilbage i 1770 og ansattes som Oberst og Chef for danske Livregiment. Han blev saaledes ganske naturligt en varm Tilhænger og Beundrer af Struensee og maatte derfor selvsagt følge med i dennes Fald.

Fra Szølvgades Kaserne, hvor han boede, blev han ført som Arrestant til Kastellet, hvor der vel ikke blev paalagt ham Lænker, men hvor han iøvrigt i andre Retninger maatte dele Skæbne med Struensee. Til hans Underhold var der i Begyndelsen kun bevilget 28 Sk. daglig, men i April blev dette Beløb noget forhøjet. Han blev behandlet med stor Vilkaarlighed og maatte hense flere Uger i en utaalelig Arrest, før han d.18.Marts blev fremstillet for Kommissionen, der forelagde ham en Række smaatskaarne og ganske urimelige Anklagepunkter, af hvilke de værste var, at han, da Arveprinsen en Gang havde passeret det Sted, hvor han afholdt Øvelse med sit Regiment, dels havde ladet Musikken fortsætte Spillet og dels havde undladt at gøre den nødvendige Plads. Uden nogen egentlig Rettergang blev han paa dette løse Grundlag d.25.April beordret til Forvisning paa Livstid til Munkholm, "hvor han af Vor Kasse maa nyde til Underholdning en halv Rigsdaler daglig". Han mistede sin Oberstbestalling, sin russiske Orden og sin Kammerherrenøgle, og d.26.Juni blev han ført til Munkholmen under Bevogtning af 1 Underofficer og 4 Mand.

Først 1775 løstoges han mod at tage Ophold i Udlandet, men 1788 kaldtes han atter tilbage til Danmark, blev udnævnt til Generalmajor og fik paa ny Tilladelse til at anlægge sin Kammerherrenøgle. Han døde d.30.September 1820 i Lausanne.²⁹⁾

Kontreadmiral Ole Hansen, der var født 1719 og havde været Søoffi-

cer fra 1738, blev ligeledes fængslet i Kæstellet som en af Struensees Medskyldige, men da hans Uskyldighed bevistes under Forhørerne, hævedes hans Arrest i Løbet af Maj Måned. Han døde 1775.

Foruden disse blev flere andre højtstaaende Personer fængslet i Kæstellet, saaledes f.Eks. Københavns Kommandant, Generalmajor Henrik Gude, Oberstløjtnant Hans Jacob Henning Hesselberg og mange flere, men deres Skæbne er i det væsentlige den samme. Andre kom til at sidde paa Nyholm og andre igen i Blaataarn ved Langebro. Det var en hel Massearrestation, thi man nøjedes ikke med alene at fængsle de enkelte mere eller mindre mistænkte Personer, ogsaa hele deres Tjenerstab blev fængslet, saalænge Sagen stod paa.

Henholdsvis d.6.og 30.August 1774 samt d.21.Januar 1775 skal tre forhenværende Amtsforvaltere, Christian Schauboe Østrup, Kammerraad Hans Andersen Møller og Kammerraad Mathias Zeuthen, der paa Grund af Kasse-mangel var idømt Fæstningsarbejde, til større Sikkerhed for deres Personer modtages i Kæstellet, hvor de skulde forplejes ved Slavekassen, og d.5.Januar 1775 skal den paa Hovedvagten arresterede Løjtnant Koss "for den imod det kongelige Generalkommissariats-Kollegium brugte uanstændige Begegnelse holde 3 Måneders Arrest i Kæstellet Frederikshavn"³⁰⁾.

Den 8.Oktobre 1777 fængsledes Gehejmeraad Johann Wilhelm Frantz v. Krohne.

Krohne, der som lidt af en Eventyrer havde flakket om fra Land til Land, var født 1738. I 1774 kom han i Byen Celle i Forbindelse med Dronning Caroline Mathilde, hvad der gav ham Anledning til at udgive et anonymt Skrift, i hvilket han udtalte en Spådom om hendes snarlige Tilbagekomst til Danmark; da hun senere døde, slog han dog om og viste sig nu som en Tilhænger af det regerende Parti i Danmark, hvortil han var kommen i 1777; han var da Enkemand med en stor Børneflokk og forlo-

vede sig med en Datter af Generalløjtnant Grambow, Henriette Juliane Grambow. Hendes Familie vilde imidlertid for enhver Pris forhindre dette Ægteskab, hvad enten dette nu skyldtes Antipati imod ham, eller Grunden var den, at man ikke undte ham den Formue, som Frøkenen var i Besiddelse af, og man gik saa vidt, at man fik udvirket en Kabinetsordre, i hvilken Kongen uden videre ophævede Forlovelsen. Da Krohne imidlertid rent ud nægtede at underkaste sig Ordren, blev han fængslet i Kuppet. Den 23. December Aaret efter foreligger der endog Ordre til, at der til hans Bevogtning daglig af Københavns Garnison skal afgives 6 Mand, der dog atter inddrages i April 1779. Den 9. Juli s.A. løstoges han og erholdt en aarlig Pension af 400 Rdl., men kun imod at underskrive en Erklæring, hvori han forpligtede sig til at forholde sig rolig og ikke forlade Landet eller det Sted - Ribe Stift - der blev ham anvist som Opholdssted. Trods saavel hans som Frøken Grambow's levende Protester blev der dog aldrig noget af Ægteskabet imellem dem. Han opnaaede senere Tilladelse til at rejse til Berlin og skal være død her 31) 1787.

Pakhusforvalter og Kollektør Peder Brandorph, der havde haft en ret betydelig Kasseangel, skulde d. 7. November 1778 hensættes paa kongelig Naade "paa et ærligt Sted" i Kuppet og nyde 7 Sk. daglig til sit Underhold; han blev dog d. 20. Juli 1781 sat paa fri Fod. 32)

Tidens langsomt fremadskridende mildere Syn kommer til orde i følgende karakteristiske Skrivelse af 26. April 1780 fra Kongen til Kuppet's Kommandant:

"Vi have ladet Os referere den uordentlige og hel uanstændige Levemaade, som den ved Dronningens Livregiment til Fods staaende Sekondløjtnant Heinrich Carl Friderich Ahrenfeldt fører, og da han, ifald Sagen imod ham skulde komme til Rettens Behandling, vist vilde blive kasseret og derved gjort ulykkelig for sin Livstid; saa, i Betragtning af den fra hans Moder for ham indkomne Forbøn og for at forsøge, om han, som et ungt forvildet Menneske, maaske endnu derved maatte kunne forbedres og reddes fra Undergang, ville Vi allernaadigst, at fornævnte Sekondløjtnant v. Ahrenfeldt til Revselse for de af ham begangne Udsvæ-

velser og til Korrektion for Fremtiden skal hensættes i Vort Kæstel Frederikshavn og der holde Arrest i 6 Maaneder, samt imidlertid som før nyde den ham tillagte Gage

Mildheden strakte sig endog saa langt, at han d.19.August fik Tilføelse til en Gang om Dagen at trække frisk Luft paa Volden, dog under Opsyn, og d.14.November foreligger der Ordre om, at han maa løstages efter Udløbet af de 6 Maaneder, men at han da personlig skal fremstille sig for Kollegiet for at erfare de nærmere Bestemmelser om, hvorledes der fremtidig skal forholdes med ham. ³³⁾

1781-1800.

Den 20.Februar 1781 skal "forrige" Spødekasserer ved det kongelige Generalkommissariats-Kollegium, Krigsraad Georg Henrik Grøpper efter Rentekammerets Begæring hensættes til Fængsel og Arbejde i Kæstellet, "og der saalænge at forblive, indtil han enten hans Gæld har afbetalt, eller ved Døden afsaar." Der var nemlig overgaaet ham en Dom for af Konfirmationsgebyrerne til de kongelige Kasser at have tilvendt sig en Sum af 4.472 Rdl.48 Sk.

Det er første Gang i Kæstellets Historie, man paa Forhaand ved Arresttidens Begyndelse hører den ovenfor citerede Bestemmelse om, at Arrestanten skal sidde, indtil hans Gæld er betalt, eller han afsaar ved Døden; men det blev ikke den sidste. Ganske vist bliver Grøpper atter fri, inden Aaret er omme, men det er ogsaa kun et af de sjældne Tilfælde, og vi vil senere faa at høre, at denne Bestemmelse førtes ud i sine yderste Konsekvenser. Særlig var dette Tilfældet i Tiden efter Statsbankerotten i 1812, hvor Statens Embedsmænd, oftest af den rene Nød, forgreb sig paa de dem betroede Kasser eller paa anden Maade besveg Staten; Gang paa Gang lyder denne Bestemmelse ved enhver saadan Arrestation, og ligesaa uvægerligt blev det det sidste Alternativ, der kom til at fastsætte Arresttidens Afslutning. Til deres Dages Ende le-

vede de i deres Arrest, ofte som Krøblinge eller som aandssvage, hjælpeløse Stakler, levende Lig, for hvem Livet var gledet bort under de mange Aars Arresttid. Gældens Tilbagebetaling blev jo netop umuliggjort for dem ved en ørkesløs Lediggang, og naar der ganske undtagelsesvis blev en af dem tilbudt Friheden, efter at de var naaet højt op i Oldingealderen, bad de som Regel ynkeligt om at maatte forblive, hvor de var, thi for Verden og Menneskene derude stod de som fremmede, forglemte eller forlængst afdøde Personer, hvis Slægtninge og Venner var gaaet bort. Deres Alder og Svagelighed umuliggjorde det for dem at tage sig noget for, hvorved de kunde forskaffe sig selv det allernødtørftigste til Livets Ophold; Fængslet var jo gennem lange Aarrækker blevet deres egentlige Hjem, til hvilket de efterhaanden havde vænnet sig; her led de dog som Regel hverken Kulde eller Sult, hvor sparsomt end Brændslet og Føden blev dem tilmaalt.

Om Grøpper hedder det videre, at der fra d.21.April skal udbetales ham 7 Sk. daglig i Underhold, og samtidig skal den "gamle" Krigsraad forskaanes for Arbejde i Jern "og derimod som Arrestant hense sidde paa et ærligt Sted" i Kastellet. Den 13.Oktobre s.A. sættes han dog paa fri Fod.¹⁾

Imellem Kastellets Arrestanter spiller Kammerherre Magnus Bering-skjold en meget fremtrædende Rolle.

Beringskjold, der var født 1721, hed oprindeligt Magnus Blach Ditlevsen Bering, og det sidste af disse Navne var endda et, hans Fader, der var Købmand i Randers, havde antaget efter sin Stedfader.

Beringskjold blev Student 1740, men begyndte allerede som saadan at føre sit forunderlige, stærkt bevægede eventyrlige Liv, som han fortsatte omtrent til sine sidste Dage. Han betegnes som en af de mest utiltalende Personer, der har spillet en Rolle her i Landet i det 18. Aarhundrede, og kaldes hensynsløs, samvittighedsløs, trættekær og lidenskabelig. Ved Praleri var det lykkedes ham i 1758 at blive adlet i

Tyskland og kom herved til at bære Navnet Bering v. Beringskjold. I 1762 kom han til Danmark, købte Ejendomme, men laa i stadig Strid med alle, saavel opad som nedad. Han købte Krongods paa Møen, men Regeringen annullerede Handelen, hvorved han mistede en Del Penge, og da han mente, at dette skyldtes Struensee, hævnedes han sig paa denne ved at give Impulsen til Sammensværgelsen imod ham.

Det varede dog ikke længe, før han ogsaa lagde sig ud med Guldberg, uagtet denne havde skaffet ham Dækning for hans Tab paa Møen og havde gjort ham til Kammerherre samt havde vist baade ham og hans to Sønner betydelige Begunstigelser. Paa flere forskellige Maader vakte han Mistanke om sin Person, og saavel i Skrift som i Tale gav han sit Had og sin Hævnfølelse overfor Guldberg frit Løb.

Han kom til at bøde haardt for dette; gennem en Intrige, i hvilken saavel Enkedronningen som Guldberg skal have deltaget, formaaede man Beringskjold's yngste Søn, Thomas Beringskjold og dennes Hustru Louise Sofie f. Wedell-Jarlsberg, til at fremkomme med Beskyldninger om, at Faderen omgikkes med Planer til en ny Revolution, fordi han ikke var bleven belønnet tilstrækkeligt for sin Deltagelse i den sidste. Han skulde alt have faaet Officererne fra et Regiment paa sin Side, og det var nu hans Agt at bemægtige sig Kongens Person, bringe ham bort fra Enkedronningens og Arveprinsens Indflydelse og faa ham omgivet med andre Personer.

Disse Beskyldninger fra hans egen Søn og Svigerdatter indkom officielt til Guldberg i Løbet af Maj 1781, og d. 4. Juni lod denne udfærdige en Ordre til hans Fængseling, der fandt Sted d. 6. Juni under meget dramatiske Former, idet han under et eller andet Foregivende blev lokket fra sin Gaard, Rønnebæksholm, til Næstved, hvor han blev arresteret for den næste Dag under bevæbnet Eskorte at føres til Kastelet. Kommandanten her, Oberstløjtnant Christian Ludvig v. Holten, fik Ordre til, at han skulde tage ham * i sin allernæjeste Forvaring og skarpeste

Opsyn". Han skulde anbringe ham i et Værelse forsynet med Jernstænger og skulde ved Vagt forhindre ham fra enten mundtlig eller skriftlig at sætte sig i Forbindelse med Omverdenen, "hvorover Du med denne listige Mand maa bruge den allerstørste Aarvaagenhed", dog var det Kongens Villie, "at han ikke i noget Hul skal sættes, men i et luftigt Kammer og nyde god Behandling"; til hans Underhold blev der bevilget ham 1 Rdl. daglig.

Beringskjold havde næppe siddet 8 Dage i Arrest, før han foretog et mislykket Forsøg paa at skrive til sin Hustru, i hvilken Anledning det fremtidig blev forbudt den vagthavende Officer at tale med ham; han viste i det hele taget ikke Spor af den "Fortrydelse og Sindighed", som man i en Skrivelse havde udtalt, at man ventede sig af ham, og man maatte efter et Par Maaneders Forløb beordre ham til at opføre sig stille og sædelig som det sømmede sig for en Arrestant.

Ved en Kabinetsordre af 13. November s.A. blev en Kommission nedsat "for at tage de Beskyldninger under Overvejelse, som vi har mod Kammerherre Magnus Beringskjold." Efter nogle Forhør i Begyndelsen af Marts fik han Tilladelse til at faa Bøger og Aviser, ligesom han maatte modtage enkelte Besøg; der skulde dog stadig holdes Vagt over ham af Officerer, og da det ved denne Tjeneste gik lidt gaardt ud over Kastellets Garnison, blev der beordret Officerer af Københavns Garnison til Hjælp.

I April fik Dr. Bang Ordre til at tilse Arrestanten, og hen ad Efteraaret blev der foretaget den Ændring med Hensyn til hans Bevogtning, at han i Stedet for som tidligere at blive overvaaget af en Officer og en Skildvagt, der uafbrudt havde opholdt sig inde hos ham i selve Arresten, nu blev bevogtet af to Skildvagter udenfor Døren til denne, en Vagt bestaaende af 1 Underofficer og 6 Mand i Vagtstuen og 1 Officer, der Dag og Nat skulde inspicere saavel Arrestanten som Vagten. For at holde hans Arrest lun, blev der d. 5. Oktober givet Ordre til, at Ingeni-

ørkorpset skulde beklæde Gulvet og Loftet i hans Værelse med uldne Dækkener, hvorfor der af Kastellets Beholdning skulde udleveres saa mange, som der var nødvendige hertil.

Den 31. December indgav Kommissionen sin Betænkning, der gik ud paa, at da Beringskjold "hører til de urolige og for Landet farlige Borgere", saa bør han i hele sin Levetid holdes arrestøret og i nøje Forvaring, idet den dog sluttede med at indstille "denne Arrestant til saa lemfældig Behandling, god Pleje og Bekvemmelighed i sin Arrest, som kan bestaa med den allernøjeste Bevogtning", og Regeringen, d.v.s. hans bitreste Fjende, Guldberg, skyndte sig samme Dag at udtale, at den "med den roligste Samvittighed" kunde ophøje denne Kommissions-Beslutning til en Dom, saa at Beringskjold blev Statsfange for Livstid, idet der iøvrigt blev udsat 600 Rdl. aarlig "til hans bekvemme Pleje, unier Kommandantens Bestyrelse og Regnskab."

Med Hensyn til hans Arrest siges der, at "i den ene Ende af Fængselsbygningen ved den sydlige Kirkegavl, hvor nu Arrestforvareren har sin Bolig, laa hans Værelse i Stueetagen med en Vagtstue udenfor". Det er meget tvivlsomt, om dette er korrekt, thi for det første vides Arrestforvareren aldrig at have boet andre Steder end netop i disse Lokaler, og desuden har der aldrig været nogen Vagtstue i denne Del af Bygningen, idet Vagtstuen, som tidligere anført, laa midt i Bygningen umiddelbart indenfor den derværende Indgangsdør. Kun et af to kan have været Tilfældet; enten har han siddet i den Arrest, der ligger umiddelbart syd for den søndre Trappegang, hvor nu Kirkens Varmeanlæg er anbragt, men i saa Tilfælde har der ikke været nogen Vagtstue udenfor hans Arrest, eller han har siddet i Norcross sidste Arrest (Nr.1) umiddelbart nord for den samme Trappegang, og i saa Tilfælde passer det med Vagtstuen, men derimod ikke med Arrestforvarerens Lejlighed. Andetsteds siges det, at hans Celle var meget utæt, hvad den anførte Ordre om Gulvets og Loftets Beklædning med Dækkener jo ogsaa synes at bevise,

og der tales om, at han led meget af Mangel paa Renlighed og en ordentlig Seng.

I de 4 Aar Beringskjold sad som Fange i Kastellet, forulempede han uophørlig Regeringen med Klager, Beskyldninger, Trusler, hommelig Brevveksling med private Personer o.s.v. Man havde f.Eks. saaledes til-
delt ham en Soldat som Oppasser; det var en stakkels fattig Musketer, Per Jørgensen Strøm, der havde baade Kone og Børn, og i Slutningen af Januar 1783 lykkedes det Beringskjold ved gyldne Løfter at faa ham overtalt til at købe sig 3 Ark Papir, for 1 Sk. Blæk og 1 Sk. Oblater og lægge det under Kækelovnen mellem Brødet. Han udfærdigede da i Begyndelsen af Februar et Brev til sin Defensor og to til sin Hustru, og det var nu Meningen, at Oppasserens Kone skulde besørge disse Breve for ham, men da han ingen Penge havde at give hende med paa den lange Vej til Rønnebæksholm, lod han Oppassereren pantsætte et Par Guldknapper, hvorved han fik 3 Rdl., og en Lørdag Middag begav Konen sig virkelig paa Vejen. Hun naaede dog ikke længere end til Korporalskroen, hvor hun pludselig fik Skrupler, fordi det ene af Brevene havde aabnet sig lidt, hvorpaa hun skyndte sig hjem igen, det bedste hun kunde.

Beringskjold's Karakter kommer ved denne Lejlighed ret for Dagen, thi da han erfarede det negative Resultat, beklagede han sig til den vagthavende Officer over Oppassereren, kaldte ham for en Spitsbub og Kannaillie og fortalte selv, hvorledes han havde bistaaet ham. Den ulykkelige Soldat maatte derfor tage sine 25 Stokkeprygl, medens der for Beringskjold's Vedkommende blev udstedt en Kabinetsordre af 15. Februar, i hvilken det hedder, at hvis han oftere gjorde sligt, maatte Kongen "forandre den naadige og skaansomme Omgang, som han mod en grov Forbryder som ham hidtil af kongelig Mildhed og Naade havde villet lade vise". Da Kommandanten skulde oplæse denne Ordre for ham, laa han paa sin Seng og læste, men næppe var Kommandanten begyndt paa Oplæsningen, før Beringskjold holdt sig for Ørerne og raabte op som en afsindig, at

det var altsammen kun Snak af Guldberg, og at Kongen intet vidste af det hele o.s.v. Kommandanten maatte tilsidst trække sig tilbage, og først et Par Dage senere blev det muligt at faa ham til at høre Ordren oplæse, uden at det var mulig at faa ham til at besvare Spørgsmaalet, hvor vidt han havde forstaaet den.

Næsten samtidig fortog han et andet om mulig endnu mere sindsforvirret Forsøg paa at komme i Forbindelse med Omverdenen. En Dag, da en Musketer, Frederik Mærck af Kongens Regiment, der var Barber og betjente Beringskjold som saadan, var hos ham, bad Arrestanten den vagthavende Officer om at skænke hans Kaffe, og medens dette fandt Sted, saa han Lejlighed til at vise Mærck et med en graa Træd omviklet Stykke Papir og samtidig hviske til ham, at hvis han kunde betro ham dette, skulde han blive lykkelig, og da Mærck hviskede: Ja! puttede Beringskjold det i hans Lomme, bad Officeren om at kalde paa Arrestforvareren og sagde imedens til Mærck, at hvis han vilde bringe det til nogle nærmere betegnede Personer, vilde det være til hans største Lykke, men han maatte bære sig fornuftigt ad. Ikke saa snart var Mærck igen kommen ud af Arresten, før han i den største Angst afleverede det hele til Kommandanten. Den omtalte Lap Papir viste sig at indholde en halv Snes aldeles ulæselige Linier skrevet med et Stykke Trækul. Resultatet heraf blev Nedsættelsen af en Krigsret, der frakendte ham Kammerherreværdigheden og nu for Alvor idømte ham livsvarigt Fængsel, hvorhos Tilsynet med ham igen blev skærpet derhen, at en Officer og en Skildvagt bestandig skulde opholde sig hos ham i Arresten. Denne Dom blev oplæst for ham i April, og det blev tilkendegivet ham, at saafremt han ikke nøje overholdt de givne Befalinger med Hensyn til sit Fængselsophold, vilde de alvorligste Tvangsmidler blive bragt i Anvendelse overfor ham.

Den 3. Maj havde han paa en eller anden Maade igen set sit Snit til at faa sendt et Brev til sin Hustru, men denne, der i lang Tid havde været sengeliggende, naaede kun at faa læst Overskriften: "Allerbed-

ste og eneste Ven paa Jorden!", thi straks derefter besvimede hun flere Gange af den stærke Sindsbevægelse, og da der imidlertid kom andre til, skyndte de sig med at indsende Brevet til Regeringen for at aflede Listanken om, at hans Hustru skulde have staaet i Ledtog med ham. Indholdet af Brevet gaar isvrigt ud paa Klager over den utætte Arrest, hans daarlige Sengested og hans Mangel paa rent Linned; desuagtet, skriver han, er han ved godt Humør.

Kort Tid efter afgik hans Hustru, Maren Kirstine v. Cappelen, ved Døden, og ved en Kabinetsordre blev Boet udleveret til Sønnerne med følgende Tilføjelse:

"Hvad Arrestanten Magnus de Beringskjold, Faderen, angaar, da er han af os dømt til et evigt Fængsel, hvoraf han hverken skøl eller efter hans Misgernings Beskaffenhed bør uden ved Døden befries, følgelig er han at agte som civilliter mortuus, der hverken kan eje eller for sin Person arve".

I Slutningen af s.A. blev det efter Ansøgning bevilget Sønnerne at føre Navnet Wedelsparre, og Beringskjold stod saaledes som den af alle hennesker forladte, hvilket dog ikke formaade at kue hans kæmpe-mæssige Villiekraft og Energi.

Hvorledes han under de strenge Fængselsforhold kunde faa Lejlighed til fra sit Fængsel at affatte og udgive en harmdirrende Pjece, der under Titlen: "Høegens mange forræderiske Praktikker" var rettet mod Høegh Guldberg, er det vanskeligt at forstaa, men dette lykkedes ham virkelig i Foraaret 1784, hvorfor det i en ny Kabinetsordre af April s.A. paalægges Kommandanten at sørge for, at der blev passet nøje paa, hvad han havde for i sit Kammer, saa at han ikke kunde faa Lejlighed til at skrive eller føre hemmelige Samtaler, og at det blev tilkendegivet Kæstellers Præst, Christian Koch, at han kun maatte besøge ham som Sjælesørger, og at Arrestanten var en stor Hykler.

I Juni s.A. saa han en Dag Lejlighed til at stikke nogle sammenrullede Papirstumper i Haanden paa den vagthavende Officer; de indeholdt kun nogle ulæselige Linier kradsede ned med en spids Pind.

Der høres nu intet om Beringskjold før d.14. April 1785, da der udstedes Ordre til, at han med første Skibslejlighed skal transporteres fra Kastellet til Bergenshus Fæstning for der at forblive sin Livstid i sikker Forvaring. Af hans Sønner skulde der nu aarlig udbedes 300 Rdl., og af den kongelige Kasse 600 Rdl. til hans Underhold, og en af de sidste Dage af August blev han bragt ombord paa det Skib, der skulde føre ham til hans nye Opholdssted, hvortil han ankom d.8. September.

Her ophører altsaa hans Rolle som Kastelsfange. I Bergenshus tilbragte han 11 Aar i et meget mildt Fængsel; ikke desto mindre lønnede han denne Hensynsfuldhed med at plage Livet af hver den, der kom i Berøring med ham. Han bankede en Næbofange, skældte Fæstningens Officerer ud, spyttede ad de Soldater, der stod paa Post hos ham og viste en ganske ualmindelig Opfindsomhed i Retning af at lyve og bagvaske. Da han tilsidst affattede et meget ondartet og skandaløst Skrift, besluttede man i 1796 at lade ham bo som fri Mand i Stavanger, og her synes han endelig at være falden til Ro, indtil han d.7. April 1804 afgik ved Døien i en Alder af næsten 83 Aar.²⁾

Den 19. September 1781 skul Sekondløjtnant Iver Rosenkrantz v. Vind ved Norske Livregiment til Fods, "som formædelst hans begangne Udsvevelser er arresteret paa Hovedvægten, indtil hans Familie faar Lejlighed til at sende ham bort til et eller andet Sted i Verden, hvor han ej kan forvolde den Vanære", indsettes i Kastellet, hvorfra han først d.12. Februar 1783 sættes paa fri Fod, uden at man faar noget at vide om hans senere Skæbne.³⁾

I Anledning af en Kabinetsordre af 8. Marts 1782 angaaende forskellige Spørgsmaal vedrørende Afgivelse af Slaver til Sætetaten til Opmulringsarbejder i Havnen m.m. nedsættes der d.10. April s.A. en Kommission paa 3 Medlemmer, der skal udtale sig om Sagen. Af de Punkter der fremsættes for denne Kommission har kun Besvarelsen af et enkelt Inter-

esse for Kastellets Vedkommende.

Antallet af Slaver skulde være stigende fra Aar til andet, alt eftersom der blev færdiggjort Muddermaskiner; det højeste Antal skulde dog være 108 Slaver med 11 Gevaldigere. Med Hensyn til deres Indkvartering fremsattes der forskellige Forslag. En Bygmester G.E.Rosenberg indsendte Tegning og Overslag over en Udvidelse af Arresthuset bag Kirken, men man indvendte herimod, at der paa Grund af den nærliggende Vold⁴⁾ vilde være for usundt for saa mange Mennesker, der skulde udføre haardt Arbejde. En Murermester M.Petermann foreslog at opføre en Bygning for 150 Slaver i Prinsessøns Bastion, men ogsaa dette Projekt blev imødegaaet, da det vilde blive for kostbart, eftersom Udgifterne vilde beløbe sig til 19.500 Rdl. Derimod foreslog Oberstløjtnant Peymann, at der paa Almindeligt Hospitals Grund i Amaliegade blev opført en Sidebygning, 24 Al. bred, der kun vilde komme til at koste 6.838 Rdl.16 Sk. Man faar ved denne Lejlighed at vide, at Bredden af den hver Slave tilkommende Briks var 1½ Al. Peymann's Forslag blev godkendt, men indtil denne Bygning kunde være færdig, skulde de paagældende Slaver indkvarteres dels i Byen dels i Kastellets Arresthus.

En Slavegevaldigers Forplejning pr.Aar bestod paa dette Tidspunkt af:

Lønning	45	Rdl.60	Sk.
Brød	5	- 67½	-
Kvarterpengge	3	- 77	-
1 Overmundering hvert 3.Aar, ialt 10 Rdl.25½ Sk.	3	- 40½	-
1 Undermundering pr.Aar (1 Par Bukser, 2 Skjorter, 2 Halsklude, 1 Par Sko og 1 Par færøiske Strømper) ..	3	- 76	-
Hertil kom dog af Hensyn til det strenge Arbejde yderligere Lønning og Klæder til	6	- 12	-
		<hr/>	
	Ialt	68 Rdl.45	Sk.
		<hr/>	

For en Slave var de aarlige Udgifter betydelig lavere, nemlig:

Lønning	7	Rdl. 58	Sk.
Brød	5	- 67½	-
1 Overmundering hver 2. Aar (1 Kjole, 1 Par Bukser og 1 Hue) ialt 4 Rdl. 23 Sk.	2	- 11½	-
1 Undermundering aarlig (2 Skjorter, 2 Halsklude, 1 Par islandske Strømper, 1 Par Sko og 1 Par beslaaede Træsko)	2	- 71	-
Yderligere paa Grund af det strenge Arbejde	4	- 18½	-
		Ialt 22 Rdl. 34½	Sk. ⁵⁾

Eskadronchef Arnold Falkenskjold ved 2. Sjællandske Regiment Rytteri idømmes d. 19. Juni 1782 3 Maaneders Fæstningsarrest med Tab af 3/4 af sin Gage; han skal dernæst betale 250 Rdl. i Omkostninger og 10 Rdl. i Bøde for unødigt Trætte og for subordinationsstridigt Forhold ved at føre ugrundede Talemaader overfor sin Regimentschef; desuagtet gaar denne i Forbøn for ham, saaledes at han slipper med en alvorlig Irettesættelse, ligesom Omkostningerne mærkelig nok nedsættes med 20 Rdl. ⁶⁾

I Oktober s.A. blev Premierløjtnant ved Husarerne, Jagtjunker Enevold Ewald dømt til at hensættes 1 Aar i Kastellet.

Ewald, der var en yngre Broder til Danmarks store Diæter Johannes Ewald, havde fra sine yngste Dage aldrig villet bestille noget alvorligt og endte med at lade sig hverve som Soldat. Han steg dog til Underofficer, og da Moderen, den noget letsindige Marie, født Wulff, var saa aldeles forblindet af Kærlighed til denne sin yngste Søn, lykkedes det hende, takket være en velspækket Pengepung, der altid stod aaben, naar det gjaldt ham, i 1774 at faa ham udnævnt til Sekondløjtnant - som bemidlet endog uden Løn - ved 2. Sjællandske Rytterregiment. Fire Aar senere blev han imidlertid Premierløjtnant ved Husarerne og Aaret efter Jagtjunker. Han skildres som en slet og nedrig Person, der førte et i høj Grad udsvævende og forargeligt Liv rigt paa Udskejelser, og hans Fængsling skyldtes da ogsaa slet Husholdning og uordentlig Opførsel, hvorfor der til Betaling af hans Gæld blev tilbageholdt 3 Kvartaler i hans Løn. Han sad dog ikke Aaret ud; i August 1783 søgte han om

at faa Resten af sin Straffetid eftergivet, og efter at der var gjort rede for hans Levemaade og Opførsel i Kastelet, blev han løstaget d. 6. September s.A.

Han blev afskediget i Februar 1785 med en Sum af 1000 Rdl. en Gang for alle, og det sidste, der høres til ham, er, at han i 1791 er Staldmester i Siebenbürgen.⁷⁾

Den 27. November s.A. skal Sekondløjtnant Martin Friderich v. Jacobsen af Jyske Infanteriregiment "formedelst hans Forfald til Drik, til Forbedring hensættes paa 1 Aar under Arrest i Kastelet Frederikshavn og i saadan Tid ikkun nyie 16 Sk. dansk daglic". Da han allerede løstages d. 17. September Aaret efter, maa det jo antages, at Kuren har haft den forønskede Virkning.⁸⁾

Karakteriseret Major af Holstenske Infanteriregiment, Johan v. Schreiber var i Slutningen af Aaret 1782 bleven idømt Kassation paa Grund af mislig Omgang med Kompagnipensene, men d. 4. December bliver han af "sær kongelic Naade" i det Sted dømt til 1 Aars Arrest i Kastelet med Tab af $\frac{3}{4}$ af sin Gage. Da han havde siddet lidt over $\frac{1}{2}$ Aar, har han formodentlig tænkt, at det nu kunde være godt, thi han ansøger om at maatte komme paa fri Fod, men faar d. 19. Juli det Svar, at man ikke allerede nu tør fremkomme med Forestilling herom, hvorimod man søger at trøste ham ved at give ham Tilladelse til at promenere nogle Timer om Dagen paa Volden. Først d. 26. November maa han løstages, men da mængde der rigtignok ogsaa kun 6 Uger i hans Straffetid.⁹⁾

Ved Paladsrevolutionen d. 14. April 1784 gik det jo fredeligere til end ved den tilsvarende for 12 Aar tilbage, men man havde dog alligevel sikret sig mod alle Eventualiteter, dels ved at lade Arrestordrer ligge parat til Udfyldning og dels ved at lade Kastelets Kommandant være tilstede paa Slottet, om noget alvorligt skulde ske.¹⁰⁾

Premierløjtnant, karakteriseret Kaptajn, Conrad Wilhelm v. Rohlen af Danske Livregiment til Føds skal d. 12. Maj 1784 hensættes til Korrektion i 6 Maaneder paa Grund af hans "meget uorientlige Levemaade". Ogsaa han skal kun have 16 Sk. pr. Dag af sin Lønning, medens Resten "anvendes til at indløse de af ham pantsatte Sager samt andre Fornødenheders Anskaffelse", og, tilføjes det for hans Vedkommende, skal han efter sin Løsladelse udføre de skyldblevne Vartture. ¹¹⁾

I 1786 udgav Kancelliraad Hans Holm et i og for sig ret ubetydeligt Skrift om Embedsvæsenet og førtes herved efterhaanden ind paa en paa de Tider farlig Skribentvirksomhed. Med Rette eller Urette troede man ham i Ledtog med en Te- og Pørcellønsmand Michael Brabrand, der ogsaa var kommen i Konflikt med Regeringen, bl.a. havde han givet sin Harme Luft gennem Udgivelsen af et Skrift: "Den mishandlede danske Borgers Appellation til det danske Folk", hvilket indeholdt saa skarpe Angreb mod Øvrighederne, at han blev fængslet. For dem begge trak Sagen i Langdrag, thi ogsaa Holm var nu bleven fængslet, og begge sad i Kæstellet 1794.

For Holm's Vedkommende foreligger der d. 30. November 1793 følgende Opgivelse fra Vagtmesterløjtnant Hans Rødberg Sunde over Udgifterne til hans Forplejning:

1. daglige Underholdningspenge 4 Sk. til Mælk, Tvebakker, Brød, gl. Vin, ung Vin, gl. Øl, etc.
2. Opvarteren 1 Rdl. 2 Mk. pr. Maaned.
3. Slaven 1 Mk. pr. Maaned.
4. Til en Karl for at hente Mæden fra Spisevært Møller, 2 Sk. pr. Gang.
5. Spisemester Møllers Regning (bilagt) for 150 Dage, 3 Rdl. 86 Sk.
6. Ekstra Udgifter i de Dage Hof- og Stadsretsbtjenten tilbragte i Arresten, nemlig fra 16-29. Oktober sidstleden til Vin, Rom, Sukker, Te, Ost, Kringler, Tvebakker etc., hvorpaa, om forlanges, kan gives specificeret Regning, 8 Rdl. 59 Sk.
7. Et Par Støvler forsaalet 80 Sk."

I Marts s.A. beklager han sig over, at han har for lidt Brændsel, men da det paavises, at dette er en Følge af, at han stadig lader sit Vindu staa aabent, tildeles der ham endnu kun 1 Favn Brænde paa den betingelse, at han holder sit Vindu lukket.

November s.A. faar han Tilladelse til at faa Bøger og Aviser og til at maatte skrive, og Vagtmesterløjtnanten, der fra d.1.Juli hedder Marchonel Gierdrum, udleverer ham i den Anledning nogle Ark Papir ad Gangen, hvilke han dog, for at holde Kontrol med Forbruget, forinden forsyner med sit Navn og et Løbenummer for hvert Ark skrevet med rødt Blæk, men saa stort var Holm's Forbrug af Papir, at man træffer beskrevne Ark, der bærer Løbenumre mellem 600 og 700. End ikke denne Forsyning var tilstrækkelig for ham, og d.22.Marts 1795 tilstaas der ham fra Kongens Foged "2 Ris godt Skriv Papir og 1 Ris fint eller større Papir beskaaren, 100 Stk. Pennefeder, 1 Fl.Blæk, 1 Stang rødt Læk og 1 Pund fint Sand".

Spørger man, hvortil han benyttede alt dette Papir, finder man Besvarelse derpaa, dels i en ret stor Brevveksling med Kommandanten - oftest af et betydningsløst Indhold, som naar han f.Eks. d.3.Juli 1797 takker denne for en tilsendt "skøn Portion veltillavet Havresuppe" - dels i Udfærdigelsen af meget lange og omfattende Klager, Redegørelser, Erklæringer etc. specielt over Gierdrum's Opførsel imod ham. Mellem disse to Mænd synes der at have hersket et glødende Had, og Holm søgte paa alle mulige Maader at chikanere Vagtmesterløjtnanten, hvor Lejlighed tilbød sig. Snart lader han sin Søn komme til sig udenfor de reglementerede Besøgstider under Paaskud af, at det kun drejer sig om nogle faa Øjeblikke, medens han i Virkeligheden beholder ham hos sig i over halve Timer, i hvilken Tid Gierdrum da maa staa udenfor paa den kolde Gang og vente paa atter at kunne lukke ham ud, eller han sørger for at mæge det saa, at hans Mad bringes ham, netop paa den Tid, hvor han ved, at Gierdrum selv spiser o.s.v. Det er hele Pennefejder der føres mel-

lem de to, thi hvert Ark fuldt af Holm's Klager efterfølges af diverse Ark fulde af Modklager, Erklæringer og edfæstede Vidneudsagn fra Gierdrum's Side. En af Holm's lange Klager, af 18. Februar 1799, gaar ud paa, at hver Gang han har forladt sin Arrest, er der ved hans Tilbagekomst sket Indbrud baade der og i hans "Køkken", hvorved der er bleven stjaalet Papirer, Fødevarer etc. Han paastaar, at han har forsøgt at forsegle sin Dør, men naar han saa kommer tilbage, er Seglet brudt. Arrestforvareren, der hedder Staudinger, protesterer mod Beskyldningen for at have været i Besiddelse af andre Nøgler til hans Arrest o.s.v.

Holm blev i 1799 ved en Kommissionsdom dømt til at miste Ære og Gods; Sagen gik til Højesteret, men Holm blev ustandselig ved med sine Angreb og skrev bl.a., at han vilde indstævne Kancelliet og Højesteret for Landets øverste Domstol (!). Kronprinsen blev meget forbitret over hans stadige Skriverier, og Højesteret dømte ham da endelig d. 18. December 1799 til, foruden at have sin Ære og Boeslod forbrudt, at forvises Kongens Riger og Lande.

Den 10. Januar 1800 hedder det, at Holm, saasnart Skibsfarten atter aabnes, skal afsendes til Lybæk, men indtil da skulde han forblive i sin Arrest; først naar han forlod Landet, skulde der udbetales ham et Beløb af 100 Rdl.¹²⁾

Ogsaa Brabrand var et uroligt Hoved, saaledes erfarer vi, at der d. 29. Juli 1795 mellem de "paa Vagten siddende Politiarrestanter" er stort Skændsmaal, der efterhaanden gaar over til Haandgribeligheder, og da den vagthavende Underofficer, Kock, hvem Meldingen herom skyldes, gaar hen til Vinduet for udefra at paabyde Stilhed, raaber Brabrand til ham: "Strengere Herrer regerer kun kort", udskælder ham og "truede tillige, at han vilde slaa, groft at sige, sin Natpotte ud paa mig". Ogsaa mellem ham og Kommandanten finder Udvekslinger af Skrivelser Sted, idet han f. Eks. d. 30. Oktober s. A. takker denne for noget tilsendt Frugt og iøvrigt, ligesom Holm, indsender Klager.

Den 22. Juni 1797 skriver han til Kommandanten bl.a. følgende: "De vil ventelig svare, at jeg har ingen Villie; men hvad Ret har De, Kongen eller andre til at berøve mig min Villie, uden den samme som Røveren, der er bevæbnet, har over den fredelige Vandringsmand, som han berøver i Skoven?", og samme Dag kaster han et Brev ud ad Vinduet og beder Skildvagten om at bringe det til Holm.

Af en Sag fra d. 7. September s.A. vedrørende Brabrand fremgaaer det, at han havde 2 Arrester at skifte imellem, for at den ene ad Gangen kunde blive grundigt udluftet, hvad der sikkert ogsaa har været nødvendigt, naar man erfarer, at han havde ikke mindre end 3 Hunde hos sig i Arresten, hvorved der selvfølgelig er fremkommet "Stank og usund Luft". Disse Hunde spiller indirekte en Rolle i en anden Sag; der kan følges gennem en meget lang Klage fra Brabrand over, at han er bleven overfaldet i sin Arrest af den vagthavende Underofficer, der har stødt ham saaledes for Brystet, at han er faldet og har slaet Hul i Hovedet, hvilket han kalder en barbarisk og voldsom Behandling. I en ikke mindre lang Redegørelse forklarer Gierdrum, at han og Underofficeren har staaet i Samtale ude i Arrestgangen, medens Brabrand havde sendt sin Oppasser over for at hente Te til sig. Arrestdøren stod under dette aaben, og Brabrand var da kommen ud i Gangen med et Kasteskaft i Haanden og havde forlangt, at Underofficeren skulde gaa over for at hente noget Mad til hans Hunde. Da Underofficeren hertil svarede, at det ikke var hans, men Oppasserens Arbejde, opstod der Ordstrid imellem dem, og det endte med, at Brabrand løftede Kasteskaftet til Slag mod Underofficeren; denne greb imidlertid til Offensiven og drev ham tilbage i Arresten, men da Brabrand her atter vilde rette et Slag mod ham, stødte Underofficeren ham tilbage, saa at han faldt, hvorefter Døren blev lukket for ham.

Som Eksempel paa, hvorledes Brabrand benyttede den ham daglig til-lagte Mark, kan fra d. 31. Maj. 1794 anføres en saa heterogen Sammenblan-

ting som: Brød, Smør, Chokolade, Sild, Brændevin, Øl, Tobak, Mælk etc.

Efter at have siddet fængslet i 4 Aar, blev han i Februar 1797 ved en Kommissionsdom dømt til at være Tremarksmand¹³⁾ og have sin Boeslod forbrudt, en Døm, der Aaret efter ved en Højesteretsdom blev ændret til, at han skulde have Ære og Gods forbrudt og miste sin Fred.

Saavel Holm som Brabrand var i Virkeligheden ret ubetydelige Personer, men som de første Pionerer for den Bevægelse, der et halvt Aarhundrede senere skulde gøre det af med Enevoldsmagten, blev de af deres Meningsfæller betragtet som Martyrer i deres Kamp for Folkets Ret til Frihed, og den Behandling, der blev dem til Del, blev derfor kritiseret skarpt i Datidens oppositionelle Tidsskrifter; senere skulde der komme flere til, der for deres politiske Overbevisning maatte bøde med flere Aars Frihedsberøvelse ude i det gamle Kæstel.¹⁴⁾

Den 22. August 1794 var Generalmajor Magnus Ernst Fircks afgaaet og Oberst Heinrich Ernst Peymann tilgaaet som Kommandant i Kæstellet. Det fortælles, at Fircks var falden i Unaade, fordi han ved en eller anden Lejlighed skulde have betegnet Kæstellet som Danmarks Bastille, hvad han isvrigt ikke havde saa megen Uret i, men da en saadan Udtalelse ikke faldt i god Jord hos Kronprinsen, fik Fircks sin Afsked og maatte rejse bort.¹⁵⁾ Peymann tiltraadte altsaa Posten, og det gik med ham som efter Talemaaden om de nye Koste, thi det lykkedes for ham, hvad der ikke var lykkedes for hans Forgænger, i Løbet af meget kort Tid at faa opsporet, hvorledes det var gaaet til, at Brabrand havde været i Stand til at føre en utilladelig Korrespondance fra sin Arrest. Indberetningen herom blev sendt til Kancelliet, og dette skriver i denne Anledning til Peymann d. 6. September 1794, at "Man ikke har villet mangle herved at tilkendegive Dem dette Kollegii Tak for Deres i denne Henseende udviste Aarvaagenhed, hvilket man tror saa meget mere at skyldes, som De i en saa kort Tid havde været Kommandant".¹⁶⁾

Mellem Arrestanterne træffer vi d. 12. April 1788 Generalmajor af

Rytteriet, Frederik Numsen, der d.4.s.M. anklages for mislig Embedsførelse og dømmes til at miste sit Regiment samt sidde 4 Uger paa Fæstningen. Efter Straffetidens Afslutning gik han i russisk Tjeneste og døde i Rusland 1802.¹⁷⁾

I Juni 1788 træffer vi Oberst og Chef for Husarregimentet Johan Jacob v.Späth. For grove Uordener og Egenraadighed i Tjenesten var han bleven dømt til at miste Kaarden og betale 2.865 Rdl.12½ Sk. i Procesomkostninger, hvilken Dom dog formildedes til 6 Maaneders Fæstningsarrest, Tab af 3/4 af Gage og Afsked, medens Procesomkostningerne stadig skulde betales. Det er karakteristisk for de daværende militære Forhold, at Oberst Späth efter sin Løsladelse vel blev afskediget, men - med Generalmajors Karakter. Omsaa han gik i russisk Tjeneste, hvor han for den Tid havde været.¹⁸⁾

Som en Kuriositet skal det anføres, at en Jacob Wedel i Anledning af en Afhandling af Etatsraad Rothe i "Almennyttige Samlinger" 18.Bind, om Danmarks og Norges indbyrdes Fordringer til hinanden, bl.a. skriver følgende:

"Skulde jeg gøre noget Forslag til Forandring ved Akademiet over Forældres billige Klager, da

.....
c. Dersom nogen studerende gjorde utilladelige Udgifter, som Forældre eller Formyndere ikke vilde eller burde tilstaa, skulde Forældren eller den rygseløse straks forsendes til Kastelet i Kongens Mundering, under Gevær i 8 Dage for hver Gang, at lære Krigsøvelser, at ligge paa Briks, og leve af Soldatertraktament, under en dertil især udset tjenlig studeret Officers Kommando, hvor han just ikke skulde forsømmes i sine Studeringer; men holdes til Læsning hver Dag og Time, saa snart deres Krigsøvelse var tilende; og efter udstaaet Straf sendes tilbage med Skudsmaal om sin Opførsel. Imidlertid maatte Forbryderens Navn og Forseelse være opslaaet paa det sorte Brædt ved Akademiet

Den 6.Marts 1789 træffer vi atter en af de Statsfanger, hvis Navn spiller en betydelig Rolle i Kastelets Fængselshistorie, nemlig den svenske Søofficer Lars Benzelstjerna.

Vinteren 1788-89 havde været meget lang og streng; Isen laa fast

over Sund og Belt, over Havn og Red, og havde saaledes ogsaa lukket sig om en lille Afdeling af den russiske Orlogsflaade - 6 Linieskibe og 1 Fregat - der under Krigen mellem Sverrig og Rusland havde lagt sig i Vinterkvarter paa Københavns Red som neutral Havn.

Den svenske Generalmajor Johan Christoffer Toll fik nu Ideen til at lade disse Skibe tilintetgøre og forelagde Planen herom for sin Konge, Gustaf III, der straks fandt Behag i den. For at realisere den blev Benzeltjerna sendt til København, hvor det blev tilraadet ham at sætte sig i Forbindelse med Traktør Thomas Sheilds, der var fra Stockholm og som i 1784 havde købt "Petit Hotel Royal", en Del af det nuværende Hotel Royal ved Stranden, hvor det naturlige Samlingssted den Gang var for de i København boende Svenskere.

Her traf Benzeltjerna sammen med en engelsk Koffardikaptajn William O'Brien, hvis Skib ogsaa laa indefrosset paa Reden ikke langt fra den omtalte russiske Flaade, og i Forbindelse med disse to Mænd lagde han nu den Plan, at Kaptajnen skulde sætte Ild paa sit Skib for derved ogsaa at tilintetgøre de russiske Skibe. Som Erstatning for eget Tab skulde O'Brien have et Beløb af 12.000 Rdl., medens han skulde have 5000 Specier for hvert større og 3000 Specier for hvert mindre af de russiske Skibe, som det paa den Maade lykkedes at ødelægge.

Da Planen var færdig, forelagde Benzeltjerna den for den svenske Minister i København, Gustaf Albedyhl, der dog fraraadede ham den paa det bestemtteste, men da Benzeltjerna ogsaa havde sendt den til sin Konge og af denne havde faaet Approbation paa den d.14. Februar, fastholdt han den, og d.25.s.M. udleverede han O'Brien Vekslen paa de 12.000 Rdl. Da O'Brien imidlertid nærede Tvivl om Vekslens Gyldighed, foreviste han den for en Forretningsven, Købmand Laurentius Tauffe, der blev meget betænkelig ved Sagen og indberettede om den til Myndighederne, der straks satte sig i Bevægelse for at paagribe de skyldige.

Benzeltjerna søgte og fandt en foreløbig Beskyttelse i den sven-

ske Ministers Hus, men Sagen var hurtig kommen ud, og den københavnske Pøbel i Forbindelse med en Del af de russiske Matroser samlede sig i truende Opløb udenfor Ministerens Bolig. Et Forsøg paa at forlade Byen forklædt som Tjener hos den portugisiske Gesandts Sekretær mislykkedes, og han saa da ikke anden Udvej end at anmelde sig selv til Kommandanten i København, Generalmajor Clemens August v. Haxthausen, hvad han gjorde ved følgende Skrivelse af 6. Marts:

"Den Ulykkelige, man efterspørger, overleverer sig nu selv i Generalens Hænder, han er rede til at forklare alt, hvad han har paa sin Samvittighed. Men han vil tillige fyldestgøre sin Følelse og sin Pligt, idet han befrier sin ædle Minister, der af Velvillie har optaget ham i sit Hus i dette ulykkelige Øjeblik, for den Fare, han ved at huse min Person, udsættes af en Pøbel, der driver paa min Straf uden at kende min Uskyldighed.

Jeg gør dette Skridt uden Ministerens Vidende, men med overlagt Med og overbevist om mine Dommeres Retvished, der bestyrkes af den Ærefrygt, hvormed jeg har den Ære at være

Højvelbaarne Herr Baron, Generalmajor, Kommandant og Ridders
ydmygste Tjener
Lars Benzeltjerna."

Straks efter at dette Brev var modtaget, blev Benzeltjerna afhentet og ført til Kastellet, hvor han skal være bleven anbragt i Struensee's Arrest (Nr.3).

Om de nærmere Omstændigheder ved hans Arrestation foreligger der Oplysning ad en tilfældig Vej. Under den senere Retshandling tilskrev den over ham nedsatte Kommission under 3. April Københavns Kommandant og udbød sig Originalen eller en Afskrift af det Brev, som Benzeltjerna havde sendt ham, og Dagen efter modtog Kommissionen følgende interessante Skrivelse:

"Ifølge Kommissionens ærede af G.D. fremsendes det forlangte og af Løjtnant Benzeltjerna mig indhændigede Brev, hvilket, naar forrørte Brug er gjort, maa bedes tilbagesendt for at kunne overleveres efter Forlangende til Hs. Eks. Hr. Grev v. Bernstorff som et til Departementet for de udenlandske Affærer henhørende Dokument. - Med ovenmeldte Brev, som jeg imodtog Fredag Aften d. 6. Marts ved 8 Slet, fulgte en Efterretning fra Hs. Eks. Grev v. Bernstorff om at imodtage og bringe Benzeltjerna i Kastellet. - Imellem 8-9 Slet begav jeg mig i Vogn til Amaliegade, hvor Benzeltjerna paa Vejen fra Statuen til Toldboden kom at sætte sig i Vognen og blev derhos kørt hjem i mit Hus, hvor flere Personer, som kendte ham, blev hentet og antog ham for at være den paa-gældende; han blev derefter ført til Kastellet omtrent ved 10 Slet om Aftenen og overleveret Hs. Eks. Hr. Generalløjtnant v. Fircks."

Bortset fra det ejendommelige i, at Københavns Kommandant i højstegen Person selv tager ud i Vogn for at anholde Benzelstjerna, forekommer der i Sagen noget tilsyneladende modstridende i, at Benzelstjerna paa den ene Side ikke kender anden Udvej end at melde sig selv og saa dog kan komme spadserende i Amaliegade paa Vej til Toldboden og her uden synderlige Formaliteter sætte sig ind hos Generalen i dennes Vogn, for først bagefter at blive identificeret ved sin Ankomst til Kommandantens Hjem, der var i St. Annøgaden, d. v. s. St. Annæ Plads.

Sagen blev ret alvorlig for den svenske Regering, og for at denne kunde staa med rene Hænder, maatte Albedyhl beklagelsesvis ofres og opnaaede først efter sin Konges Død i 1792 at faa Oprejsning.

O'Brien og Sheilds blev selvfølgelig ogsaa begge fængslede.

Den 14. Marts blev der efter allerhøjeste Ordre nedsat en Undersørelseskommission, hvis Dom faldt d. 17. November og gik ud paa, at "Delinkventen Lars Benzelstjerna og William O'Brien bør have forbrudt Ære, Liv og Gods, den højre Haand af dem levende afhugges, Kroppen parteres og lægges paa Stejle og Hjul, samt deres Hoveder tilligemed Hænderne sættes paa Stage. Delinkventen Thomas Sheilds bør hensættes til Arbejde i Jern i Kastellet's Fæstning paa Livstid. Saa bør de og hver for sig erstatte deres Arrester, Underholds- og Eksekutions-Omkostninger skadesløs samt En for Alle og Alle for En betale i Salarium til Generalfiskalen 60 Rdl.; det idømte efterkommes efter Justitiens nærmere Foranstaltning".

Benzelstjerna appellerede ikke sin Dom til Højesteret; dette gjorde derimod O'Brien og Sheilds, og den sidste fremlagde en Lægeattest om, at han ej for sit Helbred kunde taale at hensættes i Slaveriet; han var den Gang c. 50 Aar.

Højesteretsdommen faldt Juleaftensdag og gik ud paa, at Benzelstjerna burde have sit Liv forbrudt, medens O'Brien og Sheilds burde hver for sig arbejde i Jern i Københavns Fæstning deres Livs Tid.

Benzelstjerna fordrev Tiden i Fængslet med at arbejde ved et Drej-
erlad, som Kommandanten havde forskaffet ham til Laans mod, at han
pantstattede sit Ur. Paa denne Maade forskaffede han sig en mindre Ind-
tægt. Han maatte ikke tage mod Besøg, men til hans Underhold var der
ham bevilget 3 Mk. daglig. Hans maanedlige Udgifter beløb sig til:

1. For Sengeklæders Leje: 1 Rdl.2 Mk.
2. Til Opvarteren: 1 Rdl.2 Mk.
3. Til Slaven for Renlighed: 1 Mk.
4. Middagsmad for 12 Sk. dgl. til 30 Dage: 3 Rdl.2 Mk.
5. Vask: 3 Mk.
6. For de øvrige 1 Mk.10 2/3 Sk. dgl. er efter Arrestantens Forlangende daglig anskaffet hans øvrige Fornødenheder, nemlig Øl, Smør, Brød, Lys, Tobak, Piber, Sukker, Te, Kaffe, Bøger, Skrivematerialier og smaat Haandværkstøj til hans Amusement etc.: 8 Rdl.2 Mk."

Kommandanten, der ofte besøgte ham, indberetter, at "hans kæreste Beskæftigelse er, at han den hele Dag skraar eller ryger Tobak, et Tegn paa, at hans Opdragelse ikke har været den bedste", ligesom han anfører om ham, at han kun 2 Gange i sin Fængselstid har forlangt Vand til at vaske sine Hænder i, hvilket lyder lidt mærkeligt i Forhold til hans Lyst til at beskæftige sig med Drejning. En i 1792 ansat Arrestforvarer, Staudinger, fortæller, at han kaldtes "den svenske Baron", og at han stadig var indesluttet, men dog maatte spadserere paa Kastelsvolden under Bevogtning, samt at Kaptajnvagtmesteren stedse havde Nøglen til hans Arrest i sit Væрге.

Imellem nogle af Kaptajn C.V.J.Smith samlede Sager, der opbevares paa Københavns Kommandantskabs Kontor, findes et Kobberstik, 21 x 29 cm af de 3 Hovedpersoner, og under dette findes paa dansk og fransk følgende:

"Med Tilladelse af Hs: Ex: G: Lt. v.Fircks Comandant i Kiøbenhavns Castel til Soldater Børns og andre Trengendes Beste, tegnet og stukket ved G.L.Lahde."

Trods Dødsdommen trak Benzelstjerna's Fængsling i Langdrag. Sagen var den, at Kejserinden af Rusland, mod hvis Skibe og Undersaatter At-

tentatet jo havde været rettet, ikke ønskede, at der maatte udgydes Blod i den Anledning. Kancelliet indstillede derfor d.19.Marts 1790, at Lars Benzelstjerna skulde benaades med Livet, men at han under nøje Bevogtning for Livstid skulde hensættes paa Munkholmen, hvor der til hans Underhold skulde tillægges ham 24 Sk. daglig. Dette bifaldt Kongen under 24.s.M., dog at han, indtil Transporten til Munkholmen kunde finde Sted, skulde forblive siddende i Kæstellet; samtidig tillodes det Sheilds "formedelst hans nærværende af Doktoren bevidnede Sygdom at hensættes til sikker Bevogtning i Københavns Tugthus, indtil hans Helbred kan taale det idømte Fæstningsarbejde i Jern". Den 25.November blev dog saavel O'Brien som Sheilds benaadet, idet de blev løsladt med at blive transporteret ud af Landet.

For Benzelstjerna's Vedkommende lagde efterhaanden Glemselen sit Slør over ham og hans Tilværelse, og han nævnes kun i Kæstellets Arkiver, naar der foreligger Rekvisitioner paa Beløb til hans Underhold og Klæder etc. Alligevel blev der af Regeringen arbejdet stærkt i hans Sag, idet der flere Gange blev indledet Underhandlinger med den russiske Regering om at faa ham endelig frigivet. Dette lykkedes dog først d.24.Oktober 1796, efter at han havde siddet i Fængsel i 7 Aar, 7 Maaneder og 18 Dage. Paa den nævnte Dag blev han endelig løsladt, blev forsynet med Klæder og Linned, fik udbetalt et Beløb af 100 Rdl. i Rejsepenge og blev saa gennem Norgesporten og ad Langelinie bragt ud til Karantænehuset, fra hvis Bro han med en Baad blev bragt over til Malmø.¹⁹⁾

Idet vi for en lille Stund atter gaar tilbage til Slaverne, om hvem der i denne Periode ikke høres ret meget, skal det fortælles, at der efter Ordre af 28.April 1789, fra København og Kæstellet tilsammen, skal afgives ialt 600 Mand som "Siovere ved Holmen", hvor Søetaten godtgjorde hver Mand 24 Sk. daglig i Arbejdspenge.²⁰⁾

Medens man i ældre Dage havde ladet Tømmerlavet som Helhed udføre

det Arbejde, der var forbundet med at flytte en Galge, blev nu de uærlige Slaver kommanderet til dette Arbejde, saaledes f.Eks. d.27.Juni 1789, da Galgen paa Toldbodvejen skulde nedtages, transporteres og paa-²¹⁾ ny opsættes paa et Sted, som Ingeniørkorpset bestemte.

Som tidligere nævnt forrettede nogle Slaver til Stadighed Arbejde i Kastellets Bageri og Kornmagasiner; dette var i mange Retninger en begunstiget Stilling, ikke mindst derved, at man fra Bageriets Side ikke tog sig Sagen saa alvorlig, men uden videre lod dem gaa Ærinder i Byen, hvoraf der imidlertid opstod forskellige Kalamiteter; et Forbud herimod blev d.2.December 1789 meddelt Overkrigskommissær Christian Hinrich v.Würtzen og Madam Christiane Caroline Amalie Bugge, der i For-
ening bestyrede Bageriet; de blev erindret om, at det ikke uden i stør-
ste Nødsfald var tilladt at sende en Slave ind til Byen, og skete det, skulde han være i Besiddelse af et af Kommandanten udfærdiget Passer-²²⁾ tegn.

For Stokkeknægtene Vedkommende foregik der d.29.April 1791 en overordentlig stor Forbedring. Uagtet disse var sat til at have Tilsyn med Slaverne, var de dog altid bleven betragtet som værende ligesaa uærlige som disse, hvilket vel var en naturlig Følge af, at man ofte, som tidligere anført, udtog dem mellem Slaverne og igen lod dem træde tilbage mellem disse, naar det passede. Nu kom der imidlertid en kongelig Resolution, der udtalte, at da Uærlighed ikke bør være forbunden med nogen til almindelig Tjeneste sigtende fri Mand's Forretning, men alene være Straf for Forbrydere, saa befales, at Stokkeknægtene, som efter gammel Krigsbrug er bleven anset for uærlige, nu maa befries for den med deres Forretninger hidtil fulgte ignominie, og maa gøres ærlige paa den hidtil brugte Maade, samt være duelige saavel til at blive Soldater, som til at vælge hvad anden lovlig Næringsvej, de selv maatte finde for godt, hvorved da alle og enhver under høj vilkaarlig Straf forbydes nogen navnlig Maade at forekaste dem den Foragt, der

hidtil har fulgt dem. Til dette Øjemeds desto sikrere Opnaaelse skulde de i Stedet for Stokkeknægte herefter kaldes Profosser og munderes som de Gemene i det Regiment, i hvilket de tjene blot med den Forskel, at de bære en sort Fjer i Hatten, og Kraven paa Kjolen har en hvid eller gul Kant efter Regimentets Knapper.²³⁾

Premierløjtnant Victor Frantz Adolf Schlepppegrell bliver i 1790 idømt 4 Ugers Arrest med Tab af $\frac{3}{4}$ af Gagen for ufornuftig Konduite og uanstændig Adfærd; Generalauditøren fandt Anledning til at erklære Straffen for at være alt for mild. Schlepppegrell havde nogle Gange i Forvejen siddet i Kastellet, skønt han først var Officer fra 1783, og han havde levet et saadant Liv, at man allerede havde gjort adskillige Gadeviser om ham. Samtidig med ham var der en Løjtnant Gottfried Heinrich Meyer, der dels skal have været i Besiddelse af et ubehageligt Væsen og dels havde mistet Agtelsen indenfor sit Regiment, fordi han var optraadt paa en mindre heldig Maade i et Spilleselskab. Disse to var en Dag kommen ind til en af Regimentets andre Officerer, der laa syg, og havde her opført sig meget uanstændigt, gjort Klammeri og overfaldet hinanden, kort sagt opført sig paa en meget pøbelagtig Maade. Samme Aar duellerede de og blev af den Grund fradømt Liv og Gods, hvilken Straf dog af Kongen formildedes til 6 Maaneders Arrest i Kastellet med det sædvanlige Tab af Gage.²⁴⁾

Den 23. Marts 1792 bliver Premierløjtnant Adolf Gabriel Seyer for natlige Spektakler, Vold og Overfald afskediget uden Tilladelse til at bære Uniform og Felttegn og idømmes 6 Maaneders Arrest. Den 30. s. M. tilstaas der ham ^{100 Rdl.} i Rejsepenge (!), og d. 1. Juli 1796 meddeles der ham atter Afsked, denne Gang som Kaptajn (!). Ikke desto mindre bliver han d. 18. November s. A. igen optaget i Tjenesten som Premierløjtnant paa Fændriks Gage (!), hvorefter han avancerer videre til karakteriseret Oberstløjtnant i 1817. Datidens Avancementsforhold har unægte-

lig været ikke saa lidt afvigende fra Nutidens.

Den 30. November 1792 afskaffedes Skubkarrestraffen i hvert Tilfælde for Flaadens Vedkommende; Sandsynligheden taler for, at den samtidig er bortfaldet ogsaa for Hærens Vedkommende.

Med Hensyn til den Officerer idømte Fæstningsarrest havde denne hidtil været meget vilkaarlig og uensartet, og d. 14. December 1792 fremkom derfor følgende kongelige Resolution:

"Da det er unægteligt, at der gives større og mindre Grader af Strafskyldighed i de Forbrydelser, for hvilke Officerer dømmes til Fæstningsarrest, og det altsaa synes billigt, at der ogsaa bør være en vis Gradation i Arrestens Styrke, saa befales, at visse Grader i Fæstnings-Arresterne skulle fastsættes og foreskrives de militære Jurisdiktioner, som i Dommen tillige have at bestemme den Grad af Arrest, til hvilken de maatte finde den anklagede skyldig, saaledes:

1. At ved simpel Fæstnings-Arrest, Arrestanten skal have Frihed at gaa om Dagen allevegne i Fæstningen, hvor han vil, dog uden Sidegevær.

2. At ved strengere Arrest ham ikkun maa tillades at spadser 2 Timer daglig paa Fæstningsværkerne under Følge af en Underofficer eller vagthavende Soldat.

3. At ved den strengeste Arrest, Arrestanten skal indesluttet i et Værelse i Arrest-Huset (eller i en Kaserne, hvor intet Arresthus er) med eller uden Vagt, efter Befindende, og aldeles ikke faa Tilladelse til at gaa ud, med mindre Kommandanten skulde finde, at hans Helbreds Konserveration nødvendig fordrer nogen Legemsbevægelse, i hvilket Fald denne kunde lade ham spadser 1 Time daglig paa Fæstningsværkerne, men altid ledsaget af en Underofficer eller vagthavende Soldat, hvorved tillige den Regel maa iagttages, at Arrestanten altid bliver holdt i nærmeste Fæstning, naar den Officer, som saadan Straf er tildømt, ikke ligger i Garnison i en af de Fæstninger, hvor slige Straffe skulde fuldbyrdes." 28)

Som Supplement hertil foreligger følgende Bestemmelse:

"En Officer, som er arresteret i 2. eller 3. Grad, maa ikke holde Selskaber eller Gæstebud hos sig. Statsfanger behandles orientligvis som Arrestanter i strengeste Grad, isvrigt efter Resolution for hvert Tilfælde. Arrestværelser har i Reglen intet Bohave; men paa Arrestantens Begæring kan der leveres ham et Sengested med Madras, et Bord og en Stol; for Varme og Lys samt for sin Forplejning sørger han selv." 29)

Saaledes var Forholdene endnu ved Udgangen af det 18. Aarhundrede.

Fængselslivet i Almindelighed, og ikke mindst Kastellet, er saa trist, at ethvert lille Lyspunkt og ethvert i Forbindelse med et saa-

dant staaende Navn bør drages frem for at mindes af Efterverdenen.

Den 30. December 1793 foreligger den første officielle Spire til et saadant Lyspunkt, der i dette Tilfælde gjaldt de ulykkelige Slaver, og den Mand, der rejste Sagen og saa med et human Blik paa disse Stakler, var Københavns daværende Kommandant, Generalløjtnant Nicolaus Maximilian Baron Gersdorff. Under den anførte Dato skriver han til Kollegiet som følger:

"Blandt de Genvordigheder, som den Klasse af Mennesker føler, der ved egne Handlinger har gjort sig fortjent til Slaveriet fordrer Menneskelighed mig at forestille, at ingen er haardere, end at han maa tilbringe sine Dage paa et af blotte Brædder sammenslaget Leje, uden Skjul over sig og uden Hvile for et af Arbejde mattet Legeme."

Han anbefaler derfor Indførelsen af saa brede Halmmadrasser, at 2 Slaver kan ligge paa dem, samt dertil Hovedpiller - i hvert Fald for dem, der ligger paa Sygestuen. Han skriver fremdeles:

"At jeg som Menneske føler Glæde ved at se Slaver lidet bedre behandlede end det tæmte Dyr, der af sin Voster forundes et Straaleje, haaber jeg vil overveje de Besværligheder en Udgift af Statskassen medfører" 30)

Det er andre og mildere Toner, der lyder gennem disse menneskekærlige Udtalelser, end dem, der for kun 40 Aar tilbage lød gennem General Pauernsfeind's umenneskelige Indberetning af 13. Maj 1754, og heldigvis viste det sig, at disse mildere Toner ogsaa fandt Genklang hos de afseende Myndigheder, thi d. 7. Januar 1794 hedder det i Besvarelsen:

"For at forskaffe de herværende Fæstningsslaver et bedre Natteleje, end de hidindtil har haft, bevilges at for Slavebrikserne maa anskaffes det fornødne Antal Halmmadrasser med tilhørende Hovedkiler, ligesaa maa ogsaa deraf anskaffes for Sygestuen et saa stort Antal, som eragtes at være dertil uomængelig fornøden. Bekostningen herfor kan afholdes af Slavekassen og efter vejløsende formelig dokumenteret Regning anføres i Regnskabet for dette Aar." 31)

Ved Skrivelse af 17. December 1796 kom det samme til orde overfor de militære Arrestanter, der sad i Varetætsarrest, idet det her med Rette anførtes, at "Hensigten med saadan Arrest dog ingenlunde er, derved at tilføje dem nogen Straf for deres Forseelse, men kun at forsikre sig deres Tilstedeværelse" og, hedder det videre, "saa kræver saa-

vel menneskeligheden som Retferdigheden, at Arrestanten imidlertid behandles saa lemfældigt som mulig. Det haarde Leje saadanne Arrestanter for nærværende Tid har ved at ligge paa de blotte Brikser, er upaatvivelig et meget føleligt Onde, der allerede kan betragtes som en Straf", hvorfor det bestemmes at lade anskaffe Straasekke med Hovedkiler ogsaa for disse.³²⁾

Fra d.26.April 1794 foregik en anden Forandring for Slavernes Vedkommende, idet de i Stedet for som hidtil at staa under militær Ret, nu skulde straffes ved civil Ret undtagen for Smaaforseelser og Mytteri,³³⁾ et Forhold der blev yderligere fortolket gennem et Kancelli-Cirkulære af 28.Marts 1795.³⁴⁾

Det er tidligere omtalt, at Kaptajnvæstmesteren (Væstmesterløjtnanten) førte det direkte Tilsyn med Statsfangerne uden derfor at erholde nogen Godtgørelse. Den 30.Maj 1794 afgik imidlertid den "hidtil stannende" Væstmesterløjtnant og Garnisonsauditor Sunde fra Stillingen og blev afløst af Premierløjtnant ved 2.Argerhusske Infanteriregiment Marchonel Gierdrum, dog kun som Væstmesterløjtnant, fra d.1.Juli s.A. Hans aarlige Gage var 156 Rdl., men samtidig blev der ham tilstaaet 5 Rdl. pr.Maaned for at føre Tilsyn med Statsfangerne, dog saaledes at dette Gratiale kun blev udbetalt, naar der virkelig var saadanne Fanger,³⁵⁾ hvorfor det ogsaa blev udbetalt baad.

Omtrent samtidig blev det paa Kommandantens Indstilling bestemt, at der fremtidig daglig af det tjenestegørende Mandskab skulde afsendes en Oppasser for Statsfangerne; det er første Gang, der høres Tale om en saadan.³⁶⁾

I August Maaned 1794 indtraf den saa ofte skildrede Tømmerstriike, Københavns første Striike, der for nogle Dage satte København paa den anden Ende, skabte en øjeblikkelig Panik ved Hoffet og for Kastellet's Vedkommende foraarsagede en Massearrestation, hvortil der ikke var set

noget Sidestykke siden de forlængst omtalte store Razziaer paa københavnske Tiggere.

Om Oprindelsen til Striken fortælles det, at 2 tyske Svende, der arbejdede hos Tømrermester Andreas Hallander, og af hvilke den ene hed Hermann Winther, forlangte at rejse og i den Anledning begærede den ved en saadan Lejlighed brugelige Rejsesæddel. Denne blev ej heller nættet dem, men da Mesteren netop i Øjeblikket havde anset at tage Vare paa, trak det noget ud, hvad der gav Svendene Anledning til at bruge en saadan Mund overfor deres Mester, at denne indmelte dem til Politimesteren, Etatsraad Johan Thomas Flindt, og da denne, der var en hidsig Mand, besvarede Grovhed med Grovhed, blev Resultatet, at begge Svendene blev straffet med Vand og Brød i 6 Dage. Næppe erfarede de andre Svende dette, før de foranstaltede et Demonstrationsmøde paa deres Kro i Aalegade; Flindt var imidlertid ikke den Mand, der fandt sig i sligt, og resolut lod han et Par af de værste anholde og idømte dem 4 Ugers Forbedringshusarbejde, hvorefter de den følgende Dag blev ført i Arrest af 6 Politibetjente og 15 Vætere.

Resultatet heraf blev imidlertid kun, at de nu alle nedlagde Arbejdet, indtil de arresterede igen var bleven sat paa fri Fod. De strikende fastsatte en Bøde af 2 Rdl. for den Svend, der gik i Arbejde, men samtidig - og her kommer unægtelig et Trek frem, der virker tiltalende i Modsetning til Nutidens Striker - fastsattes der en Bøde paa 1 Rdl. for den Svend, der fandtes drukken eller som begik nogensomhelst Uorden, hvortil blev henregnet, at flere end 4 færdedes samlede paa Gaden, eller at der blev vist Foragt overfor en Øvrighedsperson.

Fra denne Optakt gled Sagen over i et Lønsspørgsmaal. Antallet af Tømrersvende var paa den Tid 479 imod kun 20 Mestre, hvorfor Svendene mente, at Mestrene paa Grund af disses ringe Tal havde en altfor uforholdsmæssig stor Indtægt, og Svendene ønskede derfor deres Løn sat op fra 2 Mk. til 2 Mk. 8 Sk. - vel at mærke pr. Dag - hvilket ogsaa Murer-

37) svendene havde. Et saadant Forlangende var noget hidtil ganske uhørt, og Politimester Flindt mødte personlig op i Kroen for at tale Svendene til Rette. Dette hjalp imidlertid ikke, og da man formodentlig er gaaet ud fra, at naar Folk egenmægtigt kunde forlange mere i Løn, maatte der være noget i Vejen med deres aandelige eller sjælelige Habitus, blev Kapellanen ved St.Nikolaj Kirke, Jørgen Hatting Rørbye, i fuld Ornat sendt til dem i samme Ærinde, men Resultatet blev det samme: Tømrersvendene vendte kun det døde Øre til.

Næste Dag, d.5.August, kom Kronprinsen, der efter Slotsbranden i Februar s.A. boede paa Frederiksberg Slot, ind til Byen tidlig om Morgen, og nu blev Svendene igen efter hans Ordre adspurgt, om de vilde arbejde for den gamle Betaling eller ej; men da de stadig fæstholdt deres Beslutning, blev der udstedt følgende Ordre:

"Promemoria til Politimester, Etatsraad Flindt.

Ifølge Hs. Maj's Befaling tilkenderives Hr.Etatsraaden herved, at De straks hos Kommandanten her i Staden har at forlange en Vært af 200 Mand og dermed at berive Dem til Tømrersvendenes Herberge, hvor De først i Kongens Navn tilspørger dem for sidste Gang, om de efter deres Pligt, og i Følge Kongens Bud uophødeligen ville forfølge sig til deres Arbejde? - Dersom de skulle være saa dristige endnu at vægre sig ved at adlyde, har De straks i Hs. Maj's Navn at forkynde dem samtlig Arrest, og da ved Hjælp af Værten føre dem til Kastelet Frederikshavn; der nedsettes da Politiretten i Kommandantens Hus, hvor en for en af Tømrersvendene fremkaldes, og efter at hans Navn i Protokollen er anternet, modtager hans Svar paa det Spørgsmaal, om han straks vil gaa paa Arbejde? - De, som erklære sig villige hertil, løslades straks, men de øvrige forbliver i Bevogtning, og over dem afsiges uden Ophold Dom; til hvilken Ende de øvrige Tilforordnede i Politiretten ogsaa skulle være tilstede med deres Protokoller.

Naar Dommen er afsagt, modtages de dømtes Erklæring om de ville appellere. - I fald nogen berører dette, forblive de imidlertid under Bevogtning i Kastelet, og Indberetning gives til Kancelliet, som foranstalter det videre fornødne."

Den af det kongelige danske Kancelli udstedte Skrivelse tilstilledes samtidig Kastelets Kommandant, der fremdeles fik tilsendt følgende Skrivelse af s.A.:

"Da det mulig vil kunne ske, at forskellige Arrestanter i Eftermiddag under Bedækning af et bevæbnet Kommando vil blive bragt ud i Kastelet, saa vil Deres Eks. efter Befaling af Hs.kgl.H.Kronprinsen behøveligst lade nævnte Kommando indpassere og modtage alle Arrestanterne, hvor mange det end maatte være.

.....

Alle øvrige Forsigtighedsforholdsregler, saasnart de forventede Arrestanter er indpasseret, som f.Eks. Optækning af Broerne, overlades af Hs. kgl.H. til Deres Ekscellences bekendte sædvanlige Paapasselighed.

Kirckhoff."

Alt foregik, som det var befaleet. Et Kommando paa 200 Soldater opmarcherede foran Kroen, og efter at det samme Spørgsmaal endnu en Gang var bleven rettet til Svendene, men med samme Resultat, blev de alle i et Antal af 202 - deraf 67 danske, 127 tyske og 8 af andre Nationer - ført ind i Kommandoet, der afmarcherede med dem som Arrestanter til Kastelet. Her ude blev de en for en ført ind i Forhørslokalet i Kommandantboligen, hvor man endnu en Gang gentog Spørgsmaalet. Ved dette mere personlige Forhør faldt dog 78 - 47 danske og 31 tyske - Svende til Føje, og disse fik straks Tilladelse til at gaa. Hele Resten, ialt 124, blev indsat som Arrestanter til Bevogtning i "Overkrigskommissær Würtenzen's Magasin", hvor Kommandanten lod ophænge Lygter, lod store Vandkar fylde og iøvrigt traf en Del Arrangementer med Hensyn til Orden og Renlighed, hvor saa mange Mennesker skulde opholde sig. Sluttelig blev 1 Officer og 2 Underofficerer satte til at bevogte dem Natten over.

Kastellets Kommandant - det var endnu paa denne Tid Generalløjtnant Fircks - fortæller om dem, at de som efter en fælles Aftale indtog en rolig og besindig Holdning og tydelig lagde for Dagen, at det var dem om at gøre ikke at forse sig i nogen anden Retning end netop den: ikke at ville arbejde. "Med det gode gøre de alt, hvad man beder dem om", skriver han i sin Indberetning, og han fortsætter: "jeg anstillede mig vred paa dem og brugte nogle Gange det Ord: Fanden. Da raabte adskillige: O! Hr.Kommandant, skænd De, saa meget, som De vil, det kan vi gerne høre paa. Vi gør alt, hvad De befaler, og vil De tvinge os til Overilelser, saa maa vi sige Dem i Forvejen, at dette ikke vil ske, og det saa meget mindre, som vi alle er ædru og ingen beskændede."

Kl.10 om Aftenen forlangte de at faa Kommandanten i Tale, og da

han ankom, bad de om at maatte faa noget at spise og drikke. Kommandanten gav dem det karakteristiske Svar, at det var dem selv og ikke ham, der raadede herfor; hvis de vilde arbejde, kunde de faa Mad og Drikke, som de selv lystede, men i modsat Fald kunde de selvfølgelig intet faa, og hermed maatte de lade sig nøje Natten over.

Næste Morgen Kl.6 forbarmede Kommandanten sig dog over dem - hvad han isvrigt i en Skrivelse havde faaet Ordre til - og lod en af Kastellets Larketendere tage Opstilling foran Kirken, hvor Svendene da i Hold paa 6 ad Gangen, efter eget Ønske mod Betaling, kunde faa Brød, Brøndevin, Smør, Ost og Kød. Da det blev Middagstid, var imidlertid deres Penge sluppet op, og Middagsmaden blev derfor leveret dem uden Betaling.

Dommen faldt i Løbet af Dagen, og i Hold paa 20 Mand blev de atter ført over i Kommandantboligen, hvor den blev opløst for dem. En blev frifundet, fordi han lige var kommen hjem fra Udlandet, 122 blev idømt 4 Maaneders Arbejde i Jern og 1 endelig skulde lide samme Straf i hele 6 Maaneder, men det var da ogsaa den tyske Svend Hermann Vinther, der havde været den første og egentlige Ophavsmand til hele Bataillen, og som siden sin første Løsladelse af Arresten havde taget særlig virksom Del i Urolighederne. I det hele taget var det særlig de tyske Svende, der havde været de mest fremtrædende.

Imidlertid var Arbejdet i Virkeligheden slet ikke bleven genoptaget, tværtimod nedlagde først Murerne, senere ogsaa nogle af de andre Lav deres Arbejde, da Rygtet om de strenge Domme sivede ud, og etablerede saaledes det, man vel i vore Dage vilde betegne som en Sympati-strike, hvorfor der ogsaa d.7.August blev rekvireret 2 Eskadroner à 60 Husarer ind til Byen fra Jægersborg.

Efter at Dommen var bleven opløst for Svendene, indstillede Kancelliet disse til øjeblikkelig Afsoning af Straffen, og for det Tilfælde at nogen af dem skulde ønske at appellere Dommen, skulde der træf-

fes en ekstraordinær hurtig Afgørelse ved Højesteret.

Kronprinsens Resolution gik imidlertid stik imod Kancelliets, hvad enten dette nu virkelig skyldtes hans eget Initiativ eller hans Raadgiveres. Straffen blev eftergivet for dem alle, men kun paa den Betingelse, at de straks skulde føres ud af Landet med Ordre til aldrig mere at vende tilbage. Denne "Landsforvisning" en bloc foretoges paa 3 Kanonbaade, der blev ledsaget af Briggen "Lougen", men - - - - - d. 20.s.M. vendte de rigtignok efter dertil meddelt Tilladelse atter tilbage til Tømmerkroen i Adelgade, uden at Historien fortæller noget om, hvor vidt de opnaaede den attraaede Lønforhøjelse af 8 Sk. ...pr.Dag.

Efter Indstilling af Generalløjtnant Fircks, der som tidligere anført afgik som Kommandant d.22.August, blev der d.28.August anvist hans Afløser, Peymann, dels 29 Rdl.2 Mk.8 Sk., der var medgaaet til Fordevarer for Tømmerstændene og dels 50 Rdl. til lige Deling mellem de to Officerer, Løjtnanterne v.Hagen og v.Falkenberg, der var bleven anvendt til Bevogtning af dem.

Som bekendt gav Begivenheden i sin første Oprindelse Anledning til en stor Opstandelse paa Frederiksberg Slot. Sent om Aftenen d.4.August kom en Mand ud paa Slottet og afleverede en Seddel, paa hvilken der uden Underskrift var opført en Meddelelse om, at man havde opdaget en stor Plan, i Følge hvilken 2-3000 Haandværkssvende, der alt var samlede paa Blegdamsfælleden, samme Nat vilde rykke ud til Slottet. Denne Meddelelse bragte i den Grad Kronprinsen og med ham hele Hoffet ud af Fatning, at man, uagtet den paagældende Mand opholdt sig paa Slottet det meste af 1 Time, ikke alene ganske glemte at spørge ham om hans Navn, eller hvorfra han kom, men ogsaa blev grebet af en saa panisk Skræk, at man vækkede den sindssyge Konge og klædte ham paa, opsadlede Hestene og pakkede Juvelkasserne ned i de hastigt forspændte Vogne. Fra Vesterbro blev 60 Husarer hentet derud, og alt var parat til hurtig Flugt, indtil det hele endelig i sidste Øjeblik viste sig at være

blind Alarm foranlediget ved Rygtet om de iøvrigt saa fredsommeligt
38)
strikende Tømrersvende.

I Juni 1795 hærgedes København af sin anden store Brand. Historien gentager altid sig selv, og ligesom Branden i 1728 havde kaldt Byens og Omegnens daarlige Elementer frem paa Overfladen, saaledes gik det ogsaa nu. Al den Bærme, der under normale Forhold fører en tilbagetrukken og lyssky Tilværelse i en stor By, vovede sig under de fortvivlede Forhold frem i Dagens Lys for at fiske i rørt Vand, og allerede d.8.Juni nedsattes der derfor en ekstraordinær Politiret, der skulde residere i Kastellet, og af hvilken "den Mængde Forbrydere, som i disse Dage er anholdt, og som sidder paa Vagterne her i Staden, summariser kan afhøres og dømmes", hvorfor Kastellets Kommandant beordres til at afgive militære Kommandoer for at føre dem til og fra Forhør. 39)

Premierløjtnant ved Husarerne, Frederik Ludvig Christoff Oertz blev d.20.Maj 1796 dømt til at skydes paa Grund af grov Insubordinationsforsæelse, men atter i dette Tilfælde formildedes Dødsdommen til Fæstningsarrest i 3.Grad i Kastellet paa Kongens Maade og med 16 Sk. daglig til Underhold. Efter 9 Maaneders Forløb blev Straffen d.4.Februar 1797 atter formildet, denne Gang til 1.Grad; desværre ses det ikke, om og hvornaar han er løstaget. 40)

Der er foran nævnt Eksempler paa, hvorledes enkelte Mænd i Slutningen af det 18.Aarhundrede maatte bøde med Fængselsstraf, fordi de stod som Pionerer i den politiske Frihedskamp. Et nyt Eksempel paa, hvor farligt det kunde være at beskæftige sig med slige Spørgsmaal paa en Tid som denne, skal her anføres.

I disse Aar udkom et Maanedsskrift: "Politiske og physiske Magazin", der blev redigeret af Auditør ved Kongens Regiment, Christian Carl Boeck, og i hvilket Sproget meget ofte var af en særdeles aggres-

siv Natur. I dette Maanedsskrift for August 1797 fandtes bla. en Artikel under Titlen: "Revolution", i hvilken der tales om den Uret, med hvilken Europas Regenter beklæder deres Troner, idet det paavises, at de i Virkeligheden kun beklæder disse som Resultatet af en eller anden forudgaaende Revolution, og saa spørges der, hvorledes de da kan være i retmæssig Besiddelse af den Magt, som de sidder inde med. Det hedder derefter videre i Artiklen:

"Det danske Folk overgav, for at befri sig for Adelens og den fornemme Gejstligheds Tryk, Frederik d.Tredie den fuldkomne Suverænitet; vilde vi paaataa, efter en slig Revolution kunde de danske Staters nærværende Behersker ej være nogen retmæssig Tronarving?"

Dette er dog ikke det værste; men saa er der til Ordene: "Det danske Folk" knyttet følgende Fodnote:

"Det danske Folk!!! Nej! det var Kongen, der ved Hjælp af nogle egennyttige Haandlangere tilranede sig Suveræniteten. - Overdragelsen af Majestætsrettighederne kan jeg desuden ej tænke mig uden en tosided Kontrakt imellem en Regenter og Folket, hvori den Regerendes Pligter ligesaa nøje er bestemte som deres Rettigheder - og Undersaatternes Rettigheder ikke ganske tilsidesatte - Men vi har jo Kongeloven! Ja Læser, er du saa rettroende en Undersaat, at du antager den for en slig tosided Kontrakt, da vil jeg ikke vække Tvivl hos Dig. Oversætteren."

Man maatte daarlig kende Frederik VI's Ømtalighed overfor Enevoldsmagtens Uangribelighed, om man vilde tro, at dette kunde gaa upaa-talt hen, og Boeck, der vedkendte sig at være Redaktør af det nævnte Maanedsskrift, blev ved en umiddelbar kongelig Resolution "I Anledning af visse højstfornærmelige Sætninger" i dette dømt til at udholde 3 Maaneders Fæstningsarrest i 2.Grad i Kuppet. Men overfor en saadan Forbrydelse var dette ikke tilstrækkeligt; altsaa dømtes han desuden til at gøre offentlig Afbigt i Adressekontorets Efterretninger, hvor den nævnte Afbigt skulde trykkes med latinske Bogstaver i Bladets Begyndelse for desbedre at falde enhver Læser i Øjnene, og i Bladets Nr. 301 for 20.November s.A. findes da omsæffølgende:

"I Henseende til den i det politiske og physiske Magazins Hefte for August Maaned S.156 indrykkede Anmærkning, har jeg vel i bemeldte Maanedsskrifts Hefte for Oktober Maaned S.500 erklæret, at jeg ikke var dens Forfatter eller billigede den; men da mig er tilkendegivet, at denne Erklæring hverken er saa bestemt, fuldstændig eller lige frem,

som den burde være; saa finder jeg mig forpligtet til end ydermere og uden Omsvøb herved at erklære, at jeg aldeles misbilliger bemeldte ligesaa formastelige som ugrundede Anmærkning, der har indsneget sig i Magazinet imod mit Vidende og Villie, ved Misforstaaelse og Uaarsomhed af den Land, til hvilken jeg havde betroet Redaktionen i min Fraværelse paa Landet." 41)

Af de Arrestanter, der endnu findes forinden Aarhundredet udløber, har kun følgende to nogen Interesse:

Den første er karakteriseret Kaptajn Carl Euren August Hommel af Artilleridetachmentet i Kristiania, der d.26.Oktober 1799 skal "til Korrektion for adskillige af ham i Drukkeneskab begangne Udsvevelser holde 3 Maaneders Fæstningsarrest efter 2.Grad i Kastellet Frederikshavn, og imidlertid ikkun nyde 24 Sk. daglig til Underholdning, men Resten af hans Gage anvendes til hans Families Understøttelse og hans Gølds Betaling." 42)

Den anden er Premierløjtnant Sophilius Ludvig v.Weitzmann af 2.Arkerhusske Infanteriregiment, der uden Tilladelse og uden Pas var rejst fra Norge til København. Han sidder d.13.December 1800 arresteret paa Byens Hovedvart for subordinationsstridig Opførsel. Imidlertid ansøger han fra sin Arrest om at maatte blive forskaanet for at blive tiltalt og dømt formeligen, men derimod ved en umiddelbar Resolution, og Kongen opfylder dette hans Ønske og tildeler ham Fæstningsarrest paa 3 Maaneder efter 2.Grad i Kastellet, uden at han dog midlertidig skal miste sin Gage, og saaledes at han umiddelbart efter Straffetidens Udløb uopholdelig begiver sig tilbage til sin Post. 43)

II. Tiden 1801-1914.

1801-1820.

Det nye Aarhundrede var bleven indskudt ved Kanontordenen i Kongedybet d.2.April; Københavnerne havde paa nært Hold været Vidne til selve Kampen, havde fulgt dens Gang, og medens man jublede over dens Udfald, hørte man paa alles Læber Havnene paa de kække Førere, der paa de udrangerede Blokskibe havde kæmpet saa at sige for det danske Folks Øjne, og i den øjeblikkelige Stolthed og Glæde over Skærtorsdagsslægets Helte, lod man Glemselens Slør lægge sig over de faa, der desværre i Farens Stund havde sværet deres Pligt.

Dette var saaledes Tilfældet med Stabskaptajn af Norske Livregiment Niels Westerholdt, der efter Slaget blev fængslet i Kastellet. Han havde haft Kommandoen over en Afdeling Soldater ombord paa Orlogsskibet "Sjælland", hvor han i den Grad forglemte sig selv og sin Pligt, at han, isøvrigt i Forbindelse med Kaptajnløjtnant af Sæetaten Philip Schultz, midt under Kampen forlod Skibet for at redde sin Person, og d. 30.Maj høres der om ham, at han i sit Fængsel skal "langsluttes ved Hænd og Fod". Dommen, der faldt d.19.Juni, lød paa, at han skulde kasseres og derefter arkebuseres i Ryssen, fordi han af Frygt og Fejhed havde forladt sin Post, og d.27.s.M. stadfæstede Kongen denne Dom, hvorhos Schultz, der blev idømt samme Straf, og som hidtil havde siddet fængslet paa Gammelholms Hovedvagt, nu ogsaa skulde flyttes ud i Kastellet for der at være under sikker Bevogtning. Den 10.Juli indsendte Schultz Ansøgning om Udsættelse af Dødsdommens Eksekvering og om "at maatte skydes for Ansigtet"; det første tilstodes, det andet blev nægtet. Den 4.August indsendte de begge paany en Ansøgning, denne Gang om at maatte erholde Tilladelse til at "gøre Spadseretur en eller to Timer daglig", eftersom de begyndte at føle Savnet af Motion og frisk

Luft; det ses ikke, hvor vidt Tilladelsen blev givet, men 4 Dage senere blev Eksekutionen fastsat til Tirsdag d.11.s.M. mellem Kl.7 og 8 F. Til denne Tid blev de begge under Bevogtning af et Kommando, halvt af Hær og halvt af Flaade, ført ud paa Østerfælled, hvor Eksekutionen skulde foregaa. Her ude blev Dommen imidlertid i sidste Øjeblik ændret for dem begge til livsvarigt Fæstningsarbejde i Jern paa Munkholm, og d.27.s.M. blev de afleverede til Føreren af Skibet "Mariane", Skipper Jacob J.Kornbeck, der skulde føre dem derop. Efter c.1½ Aars Forløb¹⁾ blev de dog begge frigivne og landsforviste.

Med samme Skib blev en Mand, Anthoni Ketelsen fra Slesvig, ogsaa ført til Munkholm. Han havde forfærdiget falske Species-Bankosedler og var for dette Forhold bleven idømt livsvarigt Fæstningsarbejde i Jern paa Munkholm. Efter Ordre af 15.August blev han midlertidigt indsat i Kastellet for sluttelig d.27.August at føres til Munkholm paa det nævnte Skib.²⁾

En anden Falskmøntner, Beaumont, synes at være fængslet d.14.November 1803. Den 24.Januar 1804 bevilges der Kommandanten 50 Rdl., for at Beaumont derfor kan anskaffe "adskillige Redskaber og andre Fornødenheder, som han behøver til Forfærdigelse af Bankseddell-Papir". Det synes at fremgaa heraf, at han har skullet demonstrere sin Fremgangsmaade. Denne Arrestant omtales ret ofte i Begyndelsen af sin Fængsels-tid; d.15.September bevilges der ham saaledes bl.a. en Forhøjelse af 48 Sk. jærlig til hans Underholdspenge, "saalænge han flittig beskæftiger sig med nyttige mekaniske Arbejder"; der tilstaas ham ogsaa et ekstraordinært aarligt Tilskud paa 30 Rdl., og faa Dage senere anvises der ham 100 Rdl. til Instrumenter. Den 31.Oktobre tillades det ham end-og at maatte modtage Besøg af sin Familie, hvorved det dog paalægges Kommandanten at iagttage de fornødne Sikkerhedsrecler. Derefter er der i lang Tid Tavshed om ham, indtil det erfares, at han i Aaret 1806 er

afgaaet ved Døden i Arresten efterladende sig Enke og 3 Børn. 3)

Lidt i Juli 1801 blev Premierløjtnant i Livregiment til Fods Carl Valdemar Danneskjold-Løvendal idømt 3 Maaneders Fæstningsarrest. Han var Maaneden forud bleven afsendt til St.Petersborg med nogle meget vigtige og hemmelige Depescher, som man ikke vilde betro til de sædvanlige Kurierer. Han skilte sig imidlertid ikke saa heldigt fra Opgaven, idet Depescherne blev ham frastjålet i Abo, formentlig af en Svensker, og da Depeschernes Indhold netop var af en saadan Beskaffenhed, at de, ved at blive bekendt i Sverrig, vilde kunne faa meget farlige Følger, idømte Kronprinsen ham personlig de 3 Maaneders Arrest, som han paabegyndte d.13.September. 4)

Kaptajn Henrich Ditlev Vilhelm Lange af Østjyske Landeværns Regiment idømmes d.19.Oktober 1804 2 Maaneders simpel Arrest med delvis Tab af Gage for reelle og verbale Injurier; allerede i 1791 var han bleven idømt 6 Maaneders Fæstningsarrest for utilladelig Hvervning, men slap for Straffen; til Gengæld afskediges han nu uden Ret til at bære Uniform og Felttegn, dog med Pension. 5)

Kaptajn Hans Jelstrup af Nordre sjællandske Landeværns Regiment idømmes d.6.Februar 1807 4 Maaneders Fæstningsarrest for Opsætsighed og Injurier mod en vagthavende. Otte Aar senere, d.1.December 1815, dømmes han paa Grund af "Egennytte" til at have sin Charge forbrudt og til at betale et Beløb af 74 Rdl., hvorhos han skal udholde Fæstningsarrest, indtil han betaler eller dør. Dommen blev dog ændret til, at han skulde hensættes i Kastellet under en saadan Bevoftning, som Kommandanten maatte anse for passende. Han døde d.24.Marts 1818 kun 46 Aar gammel, men det ses ikke med Sikkerhed, hvor vidt han døde som Arrestant eller ej. 6)

Endelig blev Stabskaptajn af Marineregimentet Magnus Frederich

Adolf Hein, der for sit udmærkede Forhold under Slaget d.2.April 1801 havde erhvervet sig Guldmedaillen, d.10.April 1807 idømt 6 Maaneders Fæstningsarrest af 1.Grad for kvalificeret Overtrædelse af sine Pligter som Vagtkommandør paa Hovedvagten.⁷⁾

I Slutningen af Aaret 1802 havde Københavns Kommandant indsendt en Forestilling angaaende dels et Tillæg for de Slaver og Slavegevaldigere, der besørgede Renholdelsen af Vagterne, dels om Fritagelse for Slaverne at udføre Arbejde om Søndagen. I Skrivelse af 11.December s.A. bevilgedes det i Henhold til det første Punkt, at der af Slavekassen maatte udbetales de paaældende det samme Tillæg, som alt var tilstaaet dem, der var kommanderede til Fæstningsarbejde, medens der med Hensyn til Søndagsarbejdet blev udtalt, at dette vel ikke altid vilde kunne undgaaes, men at Ingeniørkorpset dog for Fremtiden vilde indskrænke dette Arbejde det mest mulige.⁸⁾ Ved Skrivelse af 29.Januar 1803 blev der udtaget 2 tjenestegørende Soldater, der mod et dagligt Tillæg af 8 Sk. af Slavekassen samt endvidere mod Godtgørelse af et Par Sko hvert og en Kjole hvert andet Aar skulde overtage den af Slaverne hidtil udførte Tjeneste daglig at bringe Lys og Brændsel til Vagterne.⁹⁾

Det siger sig selv, at der under det fjendtlige Angreb i 1807 blev taget nogle engelske Krigsfanger, der som Regel blev anbragt i Kastellet. Den første var en engelsk Spion, der skulde have været sat i Land ved Helsingør for at stikke Ild paa denne By og Kronborg; han blev indsat i Kastellet d.14.August;¹⁰⁾ nogle Dage efter indsattes atter en Del.¹¹⁾ Ogsaa senere sad engelske Krigsfanger i Kastellet, saaledes fra d.30.Oktobre en Del, der var taget tilfange paa Koffardiskibe ved Kronborg og fra d.18.November 1 Kaptajn, 1 Styrmand og 4 Matroser.¹²⁾ Omvendt forsmaaede de engelske ikke at optage de Slaver i deres Hær, der ikke havde kunnet føres ud af Kastellet, fordi de arbejdede i det militære Bageri, fra hvilket den engelske Hær endog forsynede sig

13)
med Brød.

Fra d.24.Marts 1808 foreligger der en "Arrestant-Journal for Cita-
dellet Frederikshavns Comāndantskab". Det er første Gang, der i Proto-
kol-Form findes en samlet Oversigt over Kastellets Arrestanter, idet
disse før den Tid møjsommeligt maa uddrages af de indgaaede Skrivelser,
af hvilke ikke saa ganske faa hele Aarspakker mangler. Denne store De-
fekt i Kastellets Arkiv fra Tiden før 1807 skyldes i det væsentlige
det Regime, Englænderne førte under den 6 Ugers Besættelse, hvor det
er gaaet stærkt ud over Arkivsagerne, thi hver Gang der i de nærmest
derefter følgende Aar kræves Oplysninger om et eller andet, hvis Oprin-
delse ligger forud for denne Tid, lyder der altid Veklager over, at
man ikke ser sig i Stand til at give en fyldestgørende Førlaring, ef-
tersom store Dele af det ældre Arkiv er bleven borte under Englænder-
nes Besættelse. Af kongelige Resolutioner og Kollegial-Breve mangler
saaledes Aargangene 1767-1775, 1792, 1793, 1795, 1796, 1798 og 1803.

I den omtalte Arrestant-Journal, der, uden at være udskrevet,
slutter d.28.Juni 1849, findes uer Fortegnelser saavel over dem, som
"Udi Fæstnings-Arrest ere indsatte", som over dem, der "Udi Stats-Fæng-
selet ere indsatte", og om disse Fortegnelser end er i kortfattet ske-
matisk Form, er de dog tilsyneladende ført med stor Akkuratesse. Arre-
stanterne er saaledes opført med deres fulde Navn, Grad eller Livsstil-
ling og Forseelse samt med Datoer for Indsættelse og Løstagselse. Det
siger sig selv, at det som Følge af denne detaillerede Fortegnelse vil
blive nødvendigt i det følgende at sigte Arrestanterne endnu mere, end
det hidtil er sket. 14)

Der findes i Journalen en Del løse Bilag, af hvilke et, en Forteg-
helse over de Arrester, der findes i Kastellet, er dateret og derfor
vil blive omtalt senere paa det Sted, hvor det i kronologisk Rækkeføl-
ge hører til, medens 2 andre, der er udaterede, optages her.

Det ene af disse Bilag er betegnet som:

"Udkast til en Instruktion for Arrestforvareren over Statsfangerne i Kastelet Frederikshavn."

Det lyder som følger:

§ 1. Det er Arrestforvarerens Pligt at føre det specielle Tilsyn med, hvad der vedkommer Fæstningsarrestanterne og Statsfangerne og fornemmelig paase, at disse virkelig udholde de dem tilkendte Straffe, saaledes som Anordningerne foreskrive, for hvilket han maa staa til Ansvar.

Straffene er inddelte i trede Grader (her følger Resolutionen af 14. December 1792 om de 3 Grader af Fæstningsarrest i en noget omskrevet Form).

§ 2. Naar en Arrestant, som hensidder paa 2. og 3. Grad, ønsker at gaa ud, har han ved en af Oppasserne at underrette Arrestforvareren herom, som da har at foranstalte, at en Mand fra Hovedvagten bliver tilsagt at ledsage Arrestanten til den Tid, han ønsker. (Ud for denne Paragraf er med Blyant skrevet: "forandret").

§ 3. Alle Arresterne, deres Vægge, Trappegange, Vinduer m.m. skal Arrestforvareren jævnlig efterse. Forefinder han da en eller anden Mangel eller Beskadigelse eller noget, der i mindste Maade kunde være mistænkeligt, har han straks at gøre Melding til Vagtmesterløjtnanten.

§ 4. Han har Opsigt med, at Oppasserne til bestemt Tid tænder den i Statsfængslets Gang anbragte Lampe, der skal brænde fra 1. September til 30. April, tændes naar Mørket indtræder og slukkes ved Lukningen om Aftenen. De fornødne Belysningsmaterialier har han dertil at medgive.

§ 5. Arrestforvareren maa paase, at Arrestanterne ej foraarsage nogen Støj eller Urenlighed eller begaa nogensomhelst Ting, der er stridende mod den Orden, der bør finde Sted i Arresten. Han paaser, at Renovationen til behørig Tid udbringes af de dertil beordrede Slaver.

§ 6. I en af Kommandantskabet dertil indrettet Protokol indfører han de indsatte Arrestanter med deres fulde Navn, Stilling og ved hvilken Afdeling de staa o.s.v. med Vedføjning om Tiden, naar de er indsat og i hvilken Grad.

§ 7. Nøglerne til Arresterne er stedse i Arrestforvarerens Væge..

§ 8. Naar en Arrestant om Natten skulde blive syg og i denne Anledning fra sin Arrest ringer paa en Klokke, som fører til Arrestforvarerens Sovekammer, har denne straks at besørge en Læge hidkaldt til Arrestanten. (I Parentes er vedføjet: "Forholdet med Hensyn til Hospital?").

§ 9. Statsfængslet aabnes om Morgenens Reveillen og lukkes ved Tappenstregen, hvorved Arrestforvareren maa være tilstede og paase, at de tvende Sidedøre, som fører til Arresterne samt den udvendige Dør lukkes og aflaaes.

§ 10. Naar en Arrestant har noget at klage over eller at fremføre, da maa han enten mundtlig eller skriftlig henvende sig til Arrest-

forvareren, der da har at besørge det til Vagtmesterløjtnanten for af denne at tilstilles Kommandanten."

Der er næppe Tvivl om, at dette Udkast er fremkommet samtidig med Arrestant-Journalen (se § 6), og at der paa samme Tid er sket en Del andre Reformer, der dog kun lader sig læse mellem Linierne, og hvørom der ellers ingen Oplysninger findes. Man lægger saaledes Mærke til det store Ansvar, der nu alene lægges paa Arrestforvareren, hvis Betydning hermed maa være kommen omtrent paa Højde med Nutidens. Ligeledes fremgaar det af § 3, at Arresthusvagten maa være bleven nedlagt, eftersom Melding nu skal afgives til Hovedvagten. Nærmest over sig havde Arrestforvareren nu kun Vagtmesterløjtnanten eller Kaptajnvagtmesteren, hvad der for saa vidt var et og det samme, eftersom Stillingen som Regel var en Retraitepost for afgaaede Officerer, og Betegnelsen ahang af den Stilling, den paagældende indehavde ved sin Afsked, idet dog Vagtmesterløjtnanten efterhaanden kunde avancere til Kaptajnvagtmester. Af Udkastets § 9 fremgaar sluttelig, at de 2 Døre ind til hver sin Halvdel af den lange Arrestgang endnu eksisterede.

Det andet af Bilagene bærer følgende lange Overskrift:

"Udkast til et Reglement, betræffende hvad der maatte paaligge Arrestantoppasserne at udføre for de i Statsfængslet hensiddende Fæstningsarrestanter og under hvis Befaling de staa, samt hvad Arrestanterne selv har at udføre og iagttage."

Det lyder som følger:

- a. Arrestanterne har i det mindste hver 8.Dag at tage rent Linned paa.
- b. Om Vinteren hver 6. og om Sommeren hver 4.Uge at tage rene Lagener paa deres Senge.
- c. De har selv at rede deres Senge forinden Kl.9 F. om Vinteren og Kl.8 om Sommeren.
- d. Saa har de og at besørge deres Værelser rengjort, at børste deres Klæder og Skotøj.
- e. Arrestantoppasserne har derimod at besørge for Arrestanterne, hvad der formedelst deres Arrestation ikke af dem selv kan besørres, saasom:
 1. Hver Morges og Eftermiddag at udslaa deres Urinpotter og skident Vand.

2. Hver Morgen Kl.7 forsyne dem med rent Vand.
3. Hver Morgen og hver Aften at hente dem kogt Vand.
4. Om Middagen at hente deres fornødne Middagsspise.
5. Hver Formiddag fra Kl.9-11 at besørge deres Byrinder med Hensyn til Indkøb af Fornødenheder, som dog maa indskrænkes til at købes paa nærmeste Udsalgssted, hvor saadant haves, og maa de sørge for, at saadanne Ærinder besørges af dem alle paa en Gang. - Herunder forstaas alene deres egne Ærinder som Arrestant, men andre Familieærinder maa Arrestanterne selv lade besørge.

Naar Arrestantoppasserne gaar til Byen, har de hos Arrestforvareren, under hvis Befaling de som saadanne alene staa, at melde sig og angive hvilke Ærinder, der af Arrestanten er overdraget dem. Har Arrestanterne noget over Oppasserne at klage, maa de nenvende sig til Arrestforvareren, som enten efter Omstændighederne afgør saadant eller, hvis det er af Betydenhed, anmelder det for Kaptajnvagtmesteren.

Et ekstraordinært Ærinde til Byen, og naar saadant er nødvendigt, kan tilstedes, naar Arrestanten desaaarsag udbeder sig det hos Arrestforvareren, som da har at bestemme Tiden, hvor Oppasseren bedst kan undværes.

Arrestantoppasserne møde ved Arresthuset om Sommeren Kl.5 om Morgenen og om Vinteren ved Reveillen, hvor de forblive indtil Retræte, med Undtagelse af 3 Gange daglig til Spisetid, som sker vekselvis saaledes, at altid en Oppasser er til Disposition."

Den første Arrestant, der findes indført i den nye Journal, er en svensk Krigsfange, Kaptajn Mecklenborg. Han fik fuld Lønning, d.v.s. 30 Rdl. pr.Maaned og sad indtil d.15.April. To Dage forinden foreligger der Ordre om, at han skal sættes i Frihed og derefter pr.Vogn føres til Kronborg under Ledsagelse af en Officer, der skal "vise ham al Høflighed og paase, at han af ingen fornærmes", men som ogsaa skal have Ansvar for, at han ikke taler med nogen eller modtager Breve og Pakker. Kommandanten paa Kronborg skulde sende ham videre til Helsingborg.¹⁵⁾

Umiddelbart efter den svenske Krigsfange følger de fra Københavns Belejring 1807 saa kendte 3 høje Officerer: Generalmajorerne Hinrich Ernst Peymann, Carl Friederich Bielefeldt og Hans Christoffer Gedde, der blev de ulykkelige Ofre for de foregaaende Aars Smølerier i Retning af Forsvarssagen og for den Forvirring, som Kronprinsen fremkaldte ved sin ubestemte og vaklende Optræden.

Hver enkelt af de 3 Generalers Forhold ved denne Lejlighed er saa

velkendt, at kun Hovedlinierne her skal trækkes op.

Peymann var født i 1737 i Hannover, blev i en meget ung Alder Musketer i Dronningens Livregiment og begyndte i 1757 sin Bane som Ingeniør, indenfor hvilket Vaaben han i 1793 avancerede til Major; Aaret efter blev han Kastellets Kommandant. I Maj 1807 overtog han i Gedde's Sygdomsforfald Kommandoen over København og Kastellet m.m.m., medens han d.11.August s.A. overtog Kommandoen saavel over Sø- som Landdefensionen under Københavns Belejring. Peymann var den Gang en Mand paa over de 70 Aar og var vel alene af den Grund ikke den meget vanskelige Opgave voksen, men han blev det endnu mindre ved de Direktiver, der gaves ham, særlig hvor disse gik ud paa, at han som Fæstningens Forsvarer overfor et brutalt Angreb stadig skulde vise den største Forsigtighed og ikke maatte være Angriber.

Bielefeldt var født 1752 i Rendsborg og indtraadte i Artilleriet allerede i en Alder af 5 Aar; han avancerede i dette Vaaben saaledes, at han i Maj 1807 blev Generalmajor og som saadan blev beordret til at afgaa fra Holsten til København for der at overtage Kommandoen. Den 16. Maj styrtede han imidlertid med sin Hest, hvoraf fulgte at han maatte nedlægge sin Kommando, og senere, da Peymann under et Udfald var bleven saaret, var han end ikke i Stand til at sidde til Hest uden under meget stærke Smerter.

Gedde endelig var født 1738 i Oldenborg, blev som 10 Aars Dreng Værkbase ved den danske Fortifikation og naaede Generalmajorgraden (i Norge) i 1800. I 1805 blev han en kort Tid Interimskommandant i København og Højstbefalende paa Sjælland, og d.8.Maj 1807 blev han entlediget paa Grund af Sygdom.

Som Følge af deres Forhold under Belejringen og Kapitulationen blev Bielefeldt og Gedde i Juli 1808 ved 2 af Kongens Adjutanter afhentet i Vogne og ført ud i Kastellet, hvor der allerede var bleven erklæret Peymann Husarrest i Kommandantboligen. Arrestationen af de 2 andre

Generaler var bleven foretaget med et saa kort Varsel, at der ikke havde været Tid til at indrette nogen Arrest; Gedde maatte saaledes interneres i et Sideværelse i Kommandantboligen, medens Bielefeldt blev anbragt i 2 Værelser, der var beboet af en for Tiden bortrejst Løjtnant Frederik Ludvig Bierfreund, hvis Dør man brød op, og hvis Møbler man lod fjerne. Udenfor hver af de 3 Arrestanter blev der stillet en Skildvagt, og deres Arrest blev beregnet som værende af 3.Grad. Efter nogle Dages Forløb blev det dem dog tilladt at besøge hverandre og at spadserere omkring i Fæstningen under militær Ledsagelse.

Den i Anledning af Arrestationen nedsatte Overkrigskommission sammentraadte d.27.Juli i Kommandantboligen, og her blev der tilstaaet de anklagede 2 Maaneder til at udarbejde deres Forsvar.

Dommen faldt d.16.November og lød for Peymann's og Bielefeldt's Vedkommende paa, at de burde have deres Ære og Liv forbrudt og deres Gods konfiskeret; Gedde skulde have sit Liv forbrudt. I Betragtning af de paagældendes lange og tro Tjeneste formildede Kongen dog d.18.Januar 1809 Dommen saaledes, at Peymann og Bielefeldt blev meddelt Afsked af Krigstjenesten uden Tilladelse til at bære Uniform og Felttegn, dog at de indtil videre skulde opholde sig indenfor Kastellets Volde, medens Gedde blev afskediget i Naade. Tre Dage efter at denne Formildelse var foretaget, skulde først den oprindelige Dom forkyndes dem, men for at den ikke skulde gøre et for stærkt Indtryk paa de aldrende Officerer, lod Kongen d.21.Januar, 1 Time før Forkyndelsen skulde ske, Kastellets Kommandant gaa til dem for at forberede dem ikke alene paa den strenge Domfældelse, men ogsaa paa Haabet om Formildelse, idet han skulde meddele dem, at de med Taalmodighed og Standhaftighed skulde høre Kommissionsdommen, eftersom denne i Virkeligheden alt var formildet saa meget, som det stod i Kongens Mægt, og hvad der ikke straks var sket, kunde de have Haab om vilde ske i Fremtiden. Denne Fremtid blev ikke af lang Varighed, thi allerede paa Kongens Fødselsdag d.28.Januar

blev Peymann og Bielefeldt fæsladt af deres Arrester.

Foruden de 3 Generaler blev ogsaa andre Officerer idømt Straffe, saaledes Chefen for Norske Livregiment Oberst Christian Friderich Beck, Oberstløjtnant ved Danske Livregiment Johan Mangelzen Voigt og Major Johan Hieronimus Kirckhoff.

Beck var den fra Struensee-Affæren saa bekendte Officer, der ved Arrestationen af Dronningen havde opført sig saa brutalt, at hun i sin Harme derover fór løs paa ham og ruskede ham i Haaret, ligesom det ogsaa var ham, der havde forbitret Tilværelsen for Struensee, da denne sad fængslet. Beck havde under et af Udfaldene udvist Mangel paa Konduite og var i den Anledning bleven belagt med Arrest. Kommissionen idømte ham 2 Maaneders Fæstningsarrest af 1. Grad, en Straf der dog blev ham eftergivet af Kongen af Hensyn til den lange Arrest, han alt havde udholdt.

Voigt interesserede sig ikke for Kastellets Vedkommende, derimod blev Kirckhoff fængslet som en af dem, der paa Peymann's Vegne havde underskrevet Kapitulationen; han blev dog frigivet d. 26. Januar 1809. ¹⁶⁾

I Tiden umiddelbart efter Kapitulationen er Kastellets Kommandantskabsforhold lidt vanskelige at udrede; i 1808-1811 træffer vi 3 Interimskommandanter, nemlig Oberst Christoph Henrich Suckow, Oberstløjtnant Henrich Joachim Ludvig, Greve af Platen og Hallermund og Major Carl Gottfried Würtzen, hvilken sidste først i 1811 bliver virkelig Kommandant.

Krigsforholdene affødte selvsagt mange Fængslinger; en Del af disse skal kortelig omtales.

Vore spanske Hjælpetropper satte saaledes deres Spor i Kastellets Fængsler, idet 30 spanske Soldater, der havde deltaget i Mordet paa en fransk Officer, sad i Statsfængslet fra d. 9. August til d. 3. September, i hvilken Tid de hver daglig fik 3 Sk. til Brød og 12 Sk. kontant. ¹⁷⁾

Fra d.15-29.September 1808 sidder 2 Jøder og 1 Jødinde fængslet for at have gjort sig skyldige i utilladelig Handel med Fjenden; af samme Grund sidder en hollandsk Skipper Koster og 4 Bønder fra d.27. September til d.22.November. Endvidere kan anføres Kaptajn Georg Laub af Artilleriet, der d.2.Oktobre fik 3 Maaneders Fæstningsarrest i 3. Grad for urigtigt Regnskab med Furage; vi træffer ham igen d.20.Juni 1816, hvor han for urigtig Behandling af de ham anbettede Heste faar 2 Maaneder i 2.Grad, og endelig træffer vi ham for 3.Gang d.19.Februar 1819, hvor han faar 6 Maaneder.¹⁸⁾

Mellem en Del Flygtninge fra det af et dansk-hollandsk Troppeskorps erobrede Stralsund, der fra Rygen vilde søge at naa til en preussisk Havn ved Hjælp af 3 Baade, befandt sig bl.a. en Løjtnant Francois og en Fændrik Frohreich. Disse to ønskede at komme til en svensk Havn og forstod at tvinge Besætningen til at styre ad Sverrig til; men da de ikke kendte Farvandet tilstrækkeligt, endte det med, at de kom den danske Kyst for nær og maatte antage en dansk Lods, der uden videre Ceremonier førte dem ind til Dragør, hvor hele Besætningen blev anholdt, og hvorfra Francois og Frohreich d.31.Maj blev ført til Kastellet, hvor de hensad til d.14.Juli. Den første erholdt 1 Rdl., den anden 64 Sk. pr.Dag til deres Underhold.¹⁹⁾

To Krigsfanger, Officererne August Fridrich Wilhelm Alversleben og Dietrich Georg Ludolf Rønne, blev fængslede d.25.Juni; den ene blev dog allerede frigivet d.7.Juli, da han ikke havde ført Vaaben mod Danmark, medens den anden først d.18.August blev benaadet af Kongen.²⁰⁾

En borgerlig Artillerist, Johan Carl Høne, der forrettede Tjeneste paa Kvintus, havde en Dag beruset sig i den Grad, at han blev farlig for sine Omgivelser og derfor maatte indsættes i Nyholm Arrest. Her vedblev han at støje, saa at Vagtkommandøren, en Løjtnant, tilsidst maatte gaa ind til ham for at formane ham til Ro; herover blev

Høne saa ustyrlig, at han med en Kniv skar Løjtnanten en lang Flænge i Ansigtet. Høne's Dom kom til at lyde paa, at han skulde skydes, hvilket skulde foregaa i Kastellet. Han blev derfor d.11. Februar 1809 af et Kommando ført ud i Kastellet, hvor han d.15.s.M. blev skudt i Prin-²¹⁾sens Bastion.

Skulde vi imidlertid medtage alle de Arrestanter, der i mere eller mindre Grad skyldtes Krigsforholdene, vilde det blive en altfor lang Række. Der findes Officerer af næsten alle Grader fra Generalen til Sekondløjtnanten og af civile Personer f.Eks. Skippere, Styrmand, Matroser, Købmænd, Jøder, samt preussiske, westfalske, hannoveranske, mecklenborgske og franske Krigsfanger. Forseelserne strækker sig over mange Felter ligefra almindelige Tjenesteforseelser til Snyderi med Furage etc., Tyverier fra kaprede Skibe, Overfald af civile paa militære Patrouiller, ulovlig Handel med Fjenden, Desertering, Utroskab mod den kongelige Kasse, Bedragerier, Falsk o.s.v., o.s.v., Listen er lang og Navnene er talrige.

Den 9. September 1809 blev en Tambur, Ferdinand Krojet af Danske Livregiment, indsat i Statsfængslet, fordi han paa morderisk Maade havde overfaldet sin Kompagnichef, Major Weborg; han blev skudt i Prin-²²⁾sens Bastion d.12.s.M.

Premierløjtnant Peter Anthon Munterloh af Kronens Regiment havde d.28. September ihjelskudt Sekondløjtnant Carl Majus af 2. Jyske Infanteriregiment i en Duel, der havde fundet Sted paa Kirkebakken ved Snøde paa Langeland; Stridens Able skal have været en Degnekone. Saavel Munterloh som hans 2 Sekundanter: Premierløjtnant Herman Schjønning og Sekondløjtnant Johan Christoffer Paschen dømtes til at henrettes med Økse og have deres Gods forbrudt. Straffen blev dog i Januar 1811 formildet for hver af dem til 6 Maaneders Arrest i 2. Grad og Tab af 2/3 Gage, og under 12. Januar blev de indsat i Arrest. De havde Tilladelse til at

spadsere paa Volden, hvad der fremgaar af et Forbud til dem imod at betræde Brystværnets Krone, hvor der den Gang endnu ikke fandtes Spadsere, samt imod at ryge Tobak paa disse Ture. Den 12. April indtraadte en ny Formildelse, idet de alle tre blev sat paa fri Fod og Straffetiden saaledes indskrænket til kun 3 Maaneder.²³⁾

Dyrtiden, der var en Følge af Krigsforholdene og som lagde sin tunge Haand paa Befolkningen, føltes ogsaa indenfor Fængslets Mure, og d. 23. December 1810 fremkom en kongelig Resolution, i Følge hvilken Kommandanten blev bemyndiget til at levere de arresterede subalterne Officerer, som maatte trænge dertil, et Underofficerstraktement og Brød in natura for den reglementerede Betaling.²⁴⁾

Over Slavegevaldigerne føres der Klage i 1810 og 1811; de betegnes som upaalidelige, og Københavns Fortifikation beklager sig over, at de gaar paa Værtshus sammen med Slaverne eller lader disse ligge og drive i Græsset paa Volden. Den 14. Juni 1811 er 2 Slaver undvejet fra deres Arbejde i Esplanaden, uagtet der var 3 Gevaldiger til 57 Slaver; en af Gevaldigerne var endog gaaet med 5 Slaver ind i Husarkasernens Larketenderi, hvorfra 2 havde absenteret sig; ogsaa fra Benstøderiet - det nuværende gamle Eksercerhus - forsvandt Slaverne, fordi det skortede paa paalideligt Tilsyn. I 1814 ses det, at man, muligvis af denne Grund, paany er begyndt med at lade Slaverne bevogte af Soldater ved deres Arbejde, hvilket dog atter forbydes d. 23. Februar med Undtagelse af i ganske særlige Tilfælde, hvorhos det anbefales at blive af med nogle af de gamle og utjenstdygtige Slavegevaldiger, der isvrikt fra d. 19. Januar 1812 fik Betegnelsen: Justitsunderofficerer, og lade dem²⁵⁾ erstatte af duelige Underofficerer.

For Justitsunderofficererne foreligger der ved en kongelig Resolution af 18. April 1819 et Beklædningsreglement, ifølge hvilket de erholder følgende Sager:

"aarlig, den for dem hidtil paa 2 Aar reglementerede graa Klædes Trøje med Overslag samt Krave og Opslag af samme Farve, 1 Par graa Klædes Trousser, imod at af de øvrige for dem, lig en Underofficer af Arméen bestemte Munderingsstykker, bortfalder 1 Vest med Ærmer og 1 Par Sejldugs, eller Ravndugsbukser, 1 Par Støvletter, 2 Stkr. Skjorter og 2 Par Strømper.

paa 2 Aar, 1 Vest uden Ærmer, 1 graa Klædes Felthue, 3 Par Sko, naar de er af vandtæt Læder, men ellers 2 Par aarlig, 1 Par Skosaaler med Hælflikke, naar de er af vandtæt Læder, men ellers aarlig 1 Par, 1 Halsbind og endvidere 1 graa Klædes Infanterikappe, dog under den Betingelse, at det gøres vedkommende til Pligt at sørge for, at den spares saa meget som muligt er, for at udholde en længere Termin, altsaa at kun nye Kapper rekvireres og udgives til Brug, naar de havende ej længere kunne bruges eller ved Reparation istandsættes til videre Brug, samt

26)
paa 6 Aar 1 Chacot uden Fjerbusk."

For Slavernes Vedkommende hedder det sammesteds som følger:

"at for Slaverne, som nu ej tillades at have en Brystdug eller Vest, der ikke er af Slavetøj, maa foruden de hidtil for dem bestemte Klædningsstykker, nemlig:

hvert halvandet Aar, 1 Slavekjole, 1 Par dito Bukser, 2 Par Sko med Træsaaler, 1 Par Træsko, 2 Par Strømper, 2 Stk. Skjorter, 1 graa Hue

leveres med samme Termin 1 Vest uden Ærmer, halv af rødt og halv af graat Slave Klæde." 27)

Da det i December 1820 viser sig, at Kjolerne altid er for lange og ubekvemme, men Bukser og Veste alt for korte, redresseres dette ved kongelig Resolution af 27. December s.A., og samtidig sættes der Ærmer i Vestene. 28)

Med Hensyn til Slaverne høres der d. 10. Februar 1811 om en saadan, Andreas Forstrøm, der 2 Dage forinden var bleven frigivet med Tilladelse til at forblive i Landet; han blev samtidig ansat ved Kastelskirken for at besørge dens Renholdelse og den daglige Ringning med Klokkerne m.v., for hvilket Arbejde han erholder "de dertil reglementerede 6 Rdl. aarlig". 29) Det ses ikke, hvorlænge han indtager denne indbringende Stilling, men han har den i hvert Fald endnu d. 17. Juli 1814, hvor han og hans Kone bliver tilsagt til at møde for et Forhør. 30)

I Slavernes Forhold skete der atter en lille Forbedring ved kongelig Resolution af 19. Januar 1812; dels skulde deres Madrasser og Puder

nu stoppes med Mos, dels skulde der, saalænge Krigen varede, gives dem 10 Sk. i Stedet for 6 Sk. daglig, og dels skulde der gives dem Lejlighed til i deres Fritid at fortjene noget ved Haandarbejde; ³¹⁾ derimod skulde enhver Slave om Dagen ved sit Arbejde bære Jern og være iført den reglementerede Dragt.

Ved Parolbefaling af 30.Juli 1813 bestemtes det, at de til Fæstningsarbejde dømte Forbrydere kun maatte anvendes til Fæstnings- og andet offentligt Arbejde, men derimod aldrig til Arbejde for private hverken i eller udenfor Fæstningerne. ³²⁾

Af Slaverne afgaves bl.a. 16 til Bageriet, 2 til Benstøderiet, 1 til at følge med Voldskytten omkring paa Fæstningsværkerne for at bortbære de Hunde og Katte etc., som denne nedskød ³³⁾ og 3 til Gadefejning. ³⁴⁾

Slaverne havde deres egen Kirkegaard, der benyttedes indtil 1857; den laa i det nordvestlige Hjørne af Garnisonskirkegaard, hvor Hundebegravelsespladsen senere fandtes fra 1898-1916.

Fra og med 1817 foregik der efter det store Oprør i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn en stor Tilgang af Slaver til Kastelet, og naar vi atter vender tilbage til dem, vil Kastelets Slaver derfor blive omtalt i to Kategorier: Krudttaarnsslaverne og Arresthuslaverne.

Ved Statsfængslet synes der i 1811 at have været 2 Arrestforvarere, ³⁵⁾ der hver erholdt et maanedligt Tillæg af 2 Rdl. I Aaret 1792 blev Korporal Anthon Staudinger af 2.Sjællandske Bataillon let Infanteri ansat for at have speciel Opsigt med Statsfangerne, og fra denne Tid begynder man saa nogenlunde at kunne følge de skiftende Arrestforvarere ned gennem Tiden. Efter 28 Aars Tjeneste afgaar Staudinger d.27. December 1820 paa Grund af Alder og Svagelighed og afløses af Sergent J.M.Hyller. ³⁶⁾ Arrestforvarerens Bolig var stadig den samme som nu: i

Arresthusets sydligste Del. Arrestforvarerposten var ofte forenet med Posten som Portslutter - Norgesporten blev jo stadig lukket og aabnet samtidig med Byens andre Porte - dog synes det, at Staudinger efter sin Afgang som Arrestforvarer har bibeholdt denne sidste Post, hvormed der var forbundet et dagligt Tillæg af 4 Sk., indtil han d.6.Maj 1825 afgik ved Døden.³⁷⁾

Der har tidligere ganske en passant været Tale om Oppasserne eller Arrestantoppasserne, og de nævnes nu igen i Juni 1813;³⁸⁾ det var Soldater, der blev kommanderet til dette Arbejde som til al anden Omgangstjeneste, og Antallet varierede efter det øjeblikkelige Behov. Det tidligst angivne Antal er 5, men i November 1813 stiger det fra d. 13-29. fra 7-14,³⁹⁾ og i 1814 er der endog Tider, hvor Tallet naar op til 24 paa én Gang; dette Aar foretages der dog en Reduktion, hvorved der kun blev 2 samtidig; de afløstes hver 5.Dag.

Den 28.Februar 1811 hedder det, at der er saa opfyldt med Arrestanter i Kastellet, at der ikke kan modtages flere,⁴⁰⁾ men der maa dog snart igen være cleven Plads, thi d.19.og 21.Maj s.A. indsættes henholdsvis Oberstløjtnant ved Livregiment Dragoner, Kammerherre Claus Christoffer Thinen og Overkrigskommissær Jens Weibel Neergaard hver 1 Maaned i 2.Grad for at have duelleret, og d.24.s.M. indsættes karakteriseret Premierløjtnant af Husarregimentet Diderich Wilhelm Pullich.

Pullich, der var født 1777, var 3.Lærer ved Eksercerskolen paa Jægersborg, for hvilken Premierløjtnant Martin Arntz var Skoleforstander, Under en Øvelse i Ermelunden d.22.Maj om F. blev Pullich flere Gange behandlet paa en ganske uberettiget og saa fornærmelig og ærekrænkende Måde af Arntz, at han tilsidst ikke saa anden Udvej end at melde sig til ham som Arrestant, men da han med dette for Øje vilde overlevere ham sin Sabel, kastede Arntz denne haanligt om bag sin Ryg. Pullich, der nu tabte Herrredømmet over sig selv, sprang hen og tog sin Sabel op

og bibragte med denne Arntz et stærkt blødende Saar i venstre Arm. Herover blev Arntz ganske forblindet af Raseri, før med sit Vaaben ind paa Pullich, og til Trods for at saavel denne som de efterhaanden tililende Officerer fremkom med indtrængende Forestillinger overfor ham om at lade sig forbinde, opstod der nu en lang og formelig Tvekamp, under hvilken Arntz stadig var den angribende. Denne forblødte derved i den Grad, at han Dagen efter afgik ved Døden. Under de i Sagen afholdte Forhør fremhæves fra alle Sider Pullich's gode tjenstlige Forhold, men ved en Overkrigskommission blev han d.29,dømt til at arkebuseres, og efter at Kongen d.31.havde stadfæstet Dommen, blev denne eksekveret s.D. Kl.4½ E. i Kastellet, efter al Sandsynlighed i Prinsens Bastion.⁴¹⁾
on.

Efter hans Død blev hans i Arresten værende Ejendele d.8.Juni afhentet af en Korporal af Regimentet. Mellem disse Ejendele fandtes bl. a. en Del Uniformsstykker, af hvilke blot skal fremhæves "en karmoisinrød Husar Livkjortel besat med 50 Stk., skriver halvtredsindstyve Stk. Sølvknapper". Desuden fandtes der:

"1 Sælhundeskins Tobakspung, 2 brogede og 2 hvide Halstørklæder, 2 Servietter og 1 Haandklæde, 1 Skjorte og 1 Halsstrimmel, 1 Friserkam og Tættekam, 1 Fyrstaal, 1 Træbøtte, 1 søndret lidet Spejl, 1 Fruentimmer-Silhuet, hvormed fulgte en liden Pakke med en Krølle af Haar, 1 Sølvstandstikker i Læderfuterale, 1 Sølvblommeur i 2 Futeraler med emaileret Skive, 1 liden Merskumspibe med Sølvbeslag og Rør, som NB. af den afdøde er bestemt til Foræring for hans Broder og overdraget mig underskrevne Løjtnant v.Buchenheuser (han underskriver sig selv som "Eokkenheuser") i Kommission at overlevere til bemeldte den afdødes Broder, imod for samme at erholde kvittering og af den Aarsag ej medfulgte de ovenanførte Ting."

42)

Korporalen kvitterede for Modtagelsen. Pullich var den sidste danske Officer, der led Dødsstraffen.

Lørdag d.27.Juli 1811 blev den bekendte svenske Kornet Baltzar Vilhelm Schmeerfeldt arresteret i Kastellet.

Schmeerfeldt, der var født d.14.September 1785, havde i 1810 opholdt sig i København for at konsulere en Læge. Under dette Besøg føl-

te han sig i den Grad tiltrukket ved Synet af Arveprins Frederiks Datter Juliane, at han tilskrev hende Kærlighedserklæringer og gjorde Forsøg paa at trænge sig ind i det Palæ, i hvilket hun boede. Følgen heraf blev, at han fik Ordre til at forlade Landet, men da de svenske Myndigheder ikke var interesserede i at holde ham fast, vendte han Gang paa Gang tilbage igen til København, hvorfra han da for hver Gang omgaaende blev afsendt til Kronborg for derfra at sendes over Sundet til Sverrig.

Juli 1811 var han paany taget til København, og en Aften, da man ventede Kongen ind til Palæet fra Frederiksberg, passede Schmeerfeldt ham op, trængte sig bevæbnet med 3 Pistoler ind efter ham i Palæets Port og truede med at ville skyde ham. Han blev dog hurtig overmandet og ført til Kastelet. En Kommission bestaaende af "trende af Vore anseelige civile lovkyndige Embedsmænd" blev efter Kongens Befaling nedsat d. 16. August og dømte ham d. 16. Oktober til livsvarigt Fængsel. Schmeerfeldt appellerede imidlertid Dommen til Højesteret, der kom til det Resultat, at han havde forbrudt sit Liv, hvilken Dom Kongen formiladede ved at stadfæste Kommissionens Dom. Schmeerfeldt skulde have været hensat paa Munkholm, men han kom dog til at udstaa sin Straf i Kastelet, hvor han i Begyndelsen fik 1, senere 3-4 Mk. om Dagen til sit Underhold og desuden fri Vask og Medicin, hvilke sidste Poster i Forbindelse med Klæder og Fodtøj ofte løb op til 12 Rdl. pr. Maaned.

Allerede som ganske ung var Schmeerfeldt bleven betegnet som svagt begavet, eller maaske snarere som lidt "småtosset", og en Kendsgerning er det, at han i Løbet af sit mangeaarige Fængselsophold blev fuldstændig aandssvag, men under Datoen 13. Maj 1814 findes der dog som Bilag til Justitsprotokollen et 6 Kvartsider langt Brev fra ham til en Ven i Sverrig, hvilket Brev sandelig ikke tyder paa en svag Begavelse. Det er ikke alene tydeligt og smukt skrevet, men tillige affattet i et særdeles smukt Sprog. Et enkelt karakteristisk Brudstykke skal anføres

her. Han fortæller, at det havde været hans Agt at kæmpe sammen med de tapre Franskmænd; "men", spørger han sig selv, "hvorledes vilde da min Skæbne være bleven? Sikkert forskudte Arme og Ben eller en smertefuld Død, og for hvem? For den nedrigste Tyran, det største Udyr, Verden endnu har formaaet at frembringe, som fra at være dens Afgud, med et blev dens Plageris og Ødelægger, som paa den mest samvittighedsløse Maade, ene og alene for sin grænseløse nedrige Ergerrighed var i Stand til at ofre alt, hvad Liv og Aande har paa Jorden for siden blandt Ruinerne med Despotismens Jernspir uindskrænket eller rettere sagt iblinde at herske over de faa øvrige, som har undgaaet den almindelige Ødelæggelsens knugende Ild. Jeg kan ej nok forundre mig over den lige saa oplyste som modige franske Nation, som har ladet sig saa længe trykke af denne forhadte Blodhund". Efter denne hans Opfattelse af Napoleon fortæller han videre om, at han nu har siddet 3 Aar i Fængsel med Jern paa Hænder og Fødder og med c.4 Sk. om Dagen. At han skal have baaret Jern, **faar** man kun at vide ad denne Vej.

Saafrømt han imidlertid virkelig har været lidt utilregnelig, skulde dette jo ikke blive forbedret under hans mangeaarige Fængsel, og 11 Aar senere erfarer vi, at han d.13.September 1825 har truet Arrestforvareren, Sergent Franck, med knyttet Hænd, skældt ham ud for en Tyveknekt, taget ham fat i brystet og sagt, at han havde myrdet mange lennesker i Holsten; 2 Vidner erklærer, at Franck ingen Anledning har givet til dette Overfald, og Schmeerfeldt blev straffet med at blive indsat i en særlig Arrest i 5 Dage uden at faa Middagsmad. I December 1826 er han saa syg, at en Mand maa vaage hos ham om Natten i henved 3 Uger, hvorfor der ogsaa maatte være Lys hos ham; men da dette i Længden blev for dyrt, blev der anskaffet en "Lanagelampe" til Olie.

Da der d.18.September 1832 er Tale om, at Schmeerfeldt skal føres til Christiansø, foreligger der en Erklæring fra Regimentskirurg P.H. Hjorth, der gaar ud paa, at en Sørejse vil være livsfarlig for ham; de

sidste 13 Aar har han gennemgaaet mange Sygdomme, og i de sidste 5 Aar har han været sengeliggende og har ikke været i frisk Luft. Han lider af Ben-Edder i højre Knæled, og den underste Del af Benet har trukket sig op imod Laaret i fuldstændig Stivhed. Der opstaar stadig Bylder om Knæet, der er meget smertefuldt.

Under 28. Februar 1834 foreligger der fra Vagtmesterløjtnant Linde en Indberetning, af hvilken det bl.a. fremgaar, at Schmeerfeldt siden d.1. Juli 1830 daglig har modtaget 49½ Sk. Tegn, for hvis Modtagelse han kvitterer hver Søndag. For disse Penge faar han:

"Om Morgenen Tevand, Franskbrød med Smør paa og som oftest et Glas Punch. Om Middagen spiser han fra Marketenderierne 3 eller flere Gange om Ugen, naar de har Suppe og drikker saa Kaffe, hvortil han spiser Tvebakker eller Franskbrød med Smør paa; de øvrige Dage spiser han efter Spiseseddel fra Toldbodsbørsen. Om Aftenen spiser han Franskbrød med Smør, Ost eller Kød paa, hvortil han drikker 1 & 2 Glas Punch og ½ Pøgl Rom".

Efter Kommandantens Opfordring foreligger der atter d.1. Marts 1834 en meget lang Lægeerklæring om ham. Det hedder i denne, at han i 20 Aar har haft en Række betydelige Sygdomsformer, der tilsammen i den lange Tid har kompliceret hans, som sindssyg betragtet, sørgelige Tilværelse. Sindssygen viser sig i en idelig Frygt for Forgiftning, saa at han kun med Ængstelse og Mistro nyder sine Næringsmidler. Han tror sig i Omgang med en Aandeverden, hvor de mest skrækkende Syner af Henttelser, Pinsler og Forvarsler bestandig kommer ham i Møde. I Løbet af 16 Maaneder havde han 37 Bylder paa Hals, Bryst og Ryg. Under denne Tilstand berøvedes han Brugen af sit Taleorgan; dette varede i 10 Maaneder og forbitrede ham hans Liv. Samtidig fik han Nervefeber, der varede i 10 Uger; derefter fik han 3 Bylder i Luftrøret, og da disse var skaaret, fik han sin Talestemme igen. I de sidste 6 Aar har han bestandig været sengeliggende.

Det sygelige Tilfælde i hans Knæ skyldes gentagne Kontusioner, som han har bibragt sig selv ved at klatre op i Vinduet i sin Arrest, idet hans Nysgerrighed efter at se de forbigaaende har drevet ham til.

ofte at tage Sæde her.

"Da nu Vinduet er meget højt fra Gulvet", skriver Hjorth, "kunde han ikke naa og omfatte Jernstængerne deri uden ved at gøre et Spring, og ved dette stødtes bestandig Knæet. Jeg har selv en Gang været Øjenvidne til den forunderlige Hurtighed, med hvilken han var i Stand til at komme fra Gulvet op i Vinduet."

Videre omtaler Lægen, at Schmeerfeldt, takket være Kommandantens Velvillie, paa enkelte milde Sommerdage er bleven baaret ud i den friske Luft, hvad der har virket fordelagtigt paa hans svækkede Legeme. Efter at have talt om, at der med de forhaandenværende Midler sørges saa godt for ham som mulig, og at alle Medikamenter og Bandager blev leveret uden Udgift for ham, fortsætter han:

"Men at jeg desuagtet ofte har ønsket og endnu ønsker, at det var muligt at behandle en saadan syg paa et for hans Tilstand mere passende Sted, end et Statsfængsel kan være, dette kan jeg ikke fordølge."

Schmeerfeldt har i de første Aar ikke haft saa meget, at han dermed selv har kunnet forskaffe sig Mad og Drikke(!):

"men dog alligevel manglede han ikke disse, da flere, men især en enkelt Families Gavmildhed forsynede ham med Middagsspis; men da denne Gavmildhed under forandrede Omstændigheder maatte ophøre, blev den syges Forfatning for en kort Tid mindre heldig."

Lægen slutter med at bede om, at Schmeerfeldt maa få en mindre fugtig Arrest f.Eks. i 2.Stokværk, samt at han maa blive forsynet med en Del Klædningsstykker og Linned, hvad han haardt trænger til.

Hele den meget lange Lægeerklæring, hvis Indhold her er gengivet stærkt forkortet, giver et trist Billede af Fængselsforholdene, som de endnu var op imod Midten af det 19.Aarhundrede. Man maa give Lægen Ret i, at der maatte kunne findes et mere passende Sted at anbringe en saadan syg Stakkel end i en fugtig Arrest, og man falder i Forbavselse over, at man end ikke sørgede for, at han fik saa meget, at han dermed kunde stille sin Sult, men at han i denne Tilstand skulde være afhængig af en tilfældig Families - eller - som det nedenfor anføres - af Mærketendernes Gavmildhed.

Kommandanten, Oberst Glode du Plat, fremsender d.3.karts Erklæring-

gen til Kongen efter forinden at have forsynet den med 8 Notater, af hvilke kun Notaterne 4-6 skal anføres her.

"ad 4. Hvorledes Statsfanger kunne soigneret paa et andet passende Sted end i Statsfængslet, hvori de er indsatte, indser jeg ikke.(!)
.....

ad 5. Da Statsfangeren Schmeerfeldt indtil Aaret 1830 ikkun havde 16 Rbsk.døglig, saa har min Formand efter Sigende foranstaltet, at han fik forsvarlig Forplejning af Larketenderne, og hvorfor disse ikke skulle have modtaget Betsling(!). - Efter Sigende skal Schmeerfeldt ogsaa have modtaget Mad hos Fru Birch i den Tid, hendes Mand sad som Statsfange i Kastelet. 43)

ad 6. Som jeg allerede mundtlig har ytret for Deres Majestæt har jeg intenderet til Foraaret at hensætte Schmeerfeldt i et af de Værelser i øverste Etage, som indtil nu har været beboet af Arrestanten Bruun, men derved finder den Ubekvemmelighed Sted, at Schmeerfeldt kommer længere fra Arrestforvareren, Sergent Franck, end hvor han nu bor Væg om Væg, og som kan høre alt, hvad Schmeerfeldt foretager sig, og selv om Natten, hvor han mest plages af sine sindssvage Drømmerier, komme ham til Hjælp. Bemeldte Lokale har desuden den Ubehagelighed, at Arrestantens Skrigen og Raaben kan høres fra Volden, da disse Værelser er i lig Højde med samme, desuden er Værelserne ikkun for.øjeblikket vacante."

Pekuniært set blev Schmeerfeldt's Forhold forbedrede lidt, efterhaanden som Tiden skred frem, men dette kunde ikke bøde paa hans haarde Lidelser. Dette ulykkelige vanvittige Menneske, der i vore Dage selvfølgelig vilde have været anbragt paa en Sindssygeanstalt under lægekundig Behandling, laa her bogstavelig talt og raadnede op af Kræftbylder i et fugtigt Fangehul, i hvilket Luften end ikke lod sig forny, og d.4.August 1834 Kl.12 3/4 Morges kom Døden til ham i hans 49.Aar som en Befrielse efter 23 haarde og kvalfulde Fængselsaar. Udgifterne til hans Begravelse beløb sig til 51 Rdl.90 Sk. 44,)

En Guide, Laas, der blev mistænkt for at være impliceret i Schmeerfeldt's Sag, blev indsat i Statsfængslet d.4.August 1811; han blev dog løsladt d.12.e.l. mod at blive landeforvist. 45)

Regimentskirurg Peter Henrich Hiorth, der havde Lægetilsynet med Arrestanterne og herfor modtog et aarligt Gratiale, fik i 1816 dette forhøjet med et Tillæg paa 50 Rdl. og kort efter igen med 100 Rdl. I Januar 1817 indstilles han paa ny til et Ekstrahonorar paa 100-120

46)

Rdl.

Den 27. Februar 1813 foregaar der forskellige Ændringer i Arrestanternes Bospisnings- og Lønningsforhold, hvoraf den vigtigste er, at det almindelige Afdrag af $\frac{3}{4}$ i Gagen for arresterede Officerers Vedkommende for Fremtiden bortfalder.⁴⁷⁾

Premierløjtnant af Kongens Regiment, Christian Georg Frederik Baron Wedel Jarlsberg, der, som mistænkt for Deltagelse i et Mord m.m., var bleven indsat paa Byens Hovedvagt, blev d.19. April 1814 ført ud i Kastelet; men da det viste sig, at han var ganske uskyldig, blev han atter løsladt d.25. Juni s.A., ved hvilken Lejlighed han retter en ærbødig Tak til Kommandanten for dennes Artighed imod ham fra først til sidst under hans Arrest og slutter sin Tak med: "De vilje ifølge Omstændighederne tage til Takke med et taknemmeligt Hjerte."⁴⁸⁾

Justitsraad og Administrator ved Lotteriet Marcus Nissen Vestermann blev arresteret d.25. Maj s.A., fordi han havde ført en lovstridig Korrespondance med Personer i Norge; ved Højesteretsdom blev han landsforvist og afgik d.14. September med Skib til Lybæk.⁴⁹⁾

Inhvorvel følgende Sag er ret ubetydelig, kan man dog ikke mellem Kastelets Arrestanter helt forbigaa Kommandøren for Danske Livregiment Oberst Christian Ulrik Sundt.

Sundt, der var født 1766, blev Soldat fra sit 7. Aar og havde som ganske ung Officer kæmpet i den russiske Hær, hvor han i 1789 var bleven meget haardt saaret af en Granatstump. I 1816 var han avanceret til Kommandør for Danske Livregiment, der under ham kom til at staa i et vidtløftigt og smaatskaaret Blæktjenestens Tegn; men at der uagtet dette bankede et godt dansk Hjerte i hans Bryst, derom vidner netop den Forseelse, der fra d.21. September s.A. skulde bringe ham til at sidde 2 Maaneder som Arrestant i Kastelet.

Landgreve Carl af Hessen-Kassel, der i 1766 var bleven gift med Christian VII's yngste Søster, Prinsesse Luise, fejrede i 1816 sit Guldbryllup, i hvilken Anledning Kommandanten i København, General Georg Ludvig Schulenburg, i Garnisonens Navn tilsendte Guldbrudeparret en skriftlig Lykønskning. Denne var imidlertid affattet paa tysk, hvad Sundt paa Officersparolen tillod sig at betegne som upassende. Følgen heraf blev, at han for Insubordination maatte udholde den nævnte Arrest. Da han efter sin Løsladelse atter ankom til sit Hjem, fandt han her en Skrivelse fra Kongen, hvori denne, i Stedet for, som han havde troet, at lade ham forsætte til en Garnison udenfor København, tværtimod forfremmede ham til Chef for det Regiment, for hvilket han hidtil kun havde været Kommandør.⁵⁰⁾

Vi har i den nærmest foregaaende Tid maattet forbigaa talrige af Kastellets Arrestanter af alle Grader, særlig fordi hverken deres Forseelse eller Straffens Afsoning har frembudt nogensomhelst Interesse ud over det sædvanlige. Forinden vi imidlertid fortsætter Rækken af enkelte Arrestanter, vil det være nødvendigt for en Tid atter at vende tilbage til Kastellets lavere Klasse af Arrestanter, de ulykkelige Slaver, hvis Antal i 1817 blev stærkt forøget med en særlig Kategori, der, indtil den atter forsvinder i 1847, vil blive omtalt helt for sig selv.

Onsdag d. 25. Juni 1817 Kl. 5 F. havde de i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn siddende Fanger sammenrottet sig om et fælles Forsøg paa at bryde ud, hvilket for saa vidt lykkedes, som Bygningen, ved at blive stukket i Brand og ved at blive beskudt af Militæret, blev ganske uanvendelig som Opholdssted for disse farlige Forbrydere, af hvilke flere, men dog kun et begrænset Antal, saa Lejlighed til at forsvinde. Efterhaanden som man igen indfangede dem, blev de midlertidigt anbragt paa Gammelholm, hvorefter det blev bestemt at indrette de 2 gamle Krudttaarne i Dronningens- og Grevens Baationer i Kastelet som Opholdssted for 60 af de værste af disse Forbrydere.

Af de to Krudttaarne er det i Dronningens Bastion endnu eksisterende det ældste, idet det er opført i Tiden omkring 1666, medens det andet var opført 1741; dette sidste, der først blev nedrevet ved Anlægget af Frihavnsbanens Forbindelsesspor, var ret dekorativt, idet det var forsynet med 8 Stræbepiller, hvis Nødvendighed bliver forstaaelig, naar man erfarer, at Taarnets murede Hvælving havde en Tykkelse af 4 Alen.

Omdannelsen af disse Krudttaarne var afsluttet i Oktober, og d.30. s.M. førtes Fangerne derud i et Antal af 48, idet 11 laa paa Sygestuen. Taarnene blev betegne de henholdsvis som Nr.1 og Nr.2. Hvert af dem kom til at bestaa af 10 Arrester i 2 Etager, og hver af Arresterne var beboet af fra 1-4 Fanger ad Gangen. Ogsaa Ydermurene havde en Tykkelse af 4 Alen, og Lyset faldt saa sparsomt ind gennem de smaa tilgittede Lyshuller, at Opsynsmanden altid maatte have Lygte med sig, naar han skulde inspicere Arresterne. Kakkellovne eller andre Midler til Opvarming fandtes overhovedet ikke, og om Vinteren glinsede de fugtige Mure af Iskrystaller. Gulvene bestod af 2 Lag tykke Planker, der laa paa tværs af hinanden. I Stedet for Senge anvendtes Hængekøjer, der om Dagen blev fjernet. To Gange i Døgnet skulde Opsynsmanden foretage et meget indgaaende Eftersyn af hver enkelt Arrest, og en Gang om Maanedene skulde der af en bygningskyndig Inspektion bestaaende af Murer-, Tømmer- og Smedemestre foretages et særligt Eftersyn. Opdagedes der ved en saadan Lejlighed blot det allerfjerneste Forsøg paa Forberedelse til Udbrud, blev de paagældende Beboere straffet med 27 Slag Kat paa deres nøgne Rygge.

I Anledning af de uvelkomne Gæster blev Hovedvægten i Kastellet forstærket med 1 Overjæger og 12 Mand samt 12 Mand til Udstilling af 2 Skildvagter ved hvert Taarn. Posterne skulde besættes med de paalideligste Folk, og hver af dem skulde forsynes med 3 skarpe Patroner. Geværerne, der bares med paasat Bajonet, maatte dog først lades ved bety-

delig Larm fra Fangerne. Ved hvert Taarn ansattes fra d.8.November en Opsynsmand, Jens Krogh og Daniel Moritz, samt en Medhjælper, Jens Andersen og Andreas Mahl; hver af de første var lønnet med 4 Sk.pr.Dag.

Denne Forbryderkoloni satte i alle de mange Aar, hvor den havde tilhuse i Kastelet, paa flere forskellige Maader sit Præg paa dette og var en stadig Kilde til Sorger og Bekymringer for Kommandanten og til Ulejlighed for hele Garnisonen. Allerede d.10.December s.A. skulde den bekendte Rasphusfange Morten Johan Frederiksen i Henhold til en Højesteretsdom af 24.November stryges til Kagen og brændemærkes paa Panden. "Til den Ende" hedder det, "møder imorgen tidlig ved Slaget 7 3/4 slet ved Fangetaarnet Nr.1 et Piket fra Hovedvagten af 1 Overjæger og 6 Mand med paaplantede Bajonetter og skarpladte Geværer for at føre bemeldte Fange til Stadens civile Arresthus, hvor Pikettet forbliver, for efter Eksekutionen at føre ham tilbage til forbemeldte Fange-taarn."

I Januar 1818 indstillede Kastelets Kommandant, den i saa mange Retninger mærkelige Type, paa den ene Side paa det smaatskaarne i Frederik VI's Tid og paa den anden Side paa det brave og menneskekærlige, Generalmajor Diderich Carl Lorentz, til Direktionen for Fængslet paa Christianshavn, 1) at give de 2 Opsynsmænd et Opmuntringsgratiale, 2) at forsyne Fangerne med endnu et Tæppe og 3) at tilstaa dem lidt Skraa-tobak. Lorentz Godhed lønnedes desværre med et pure Afslag; men da en af Marketenderne paa samme Tid var bleven ikendt en Bøde paa 4 Rdl., fordi han havde leveret Undervægt til disse Fanger, lod Generalen uden videre dette Beløb omsætte i Skraatobak til Fordel for dem.

Naar en Fange skulde afstraffes med Kat eller Tamp, foregik dette indenfor den Plankeindhegning, der omgav hvert Krudttaarn paa en saadan Maade, at der ud for hvert af Taarnets 4 Sider dannedes Gaarde, af hvilke den, der fandtes udfør Indgangsdøren, var større end de andre. Eksekutionstiden var altid i Middagsstunden, naar Vagtafløsningen hav-

de fundet Sted, thi saavel den afløste som den nye Vagt skulde danne Karré om Synderen, naar han, bundet til Pælen og nøgen til Bæltstedet modtog sin haarde Straf.⁵¹⁾

Kaptajn af de vestindiske Tropper X..... Y..... Z..... indsættes d.24.Juni 1817 for at afsone 2 Aars Fæstningsarrest i 2.Grad, men eftergives d.25.Januar 1818 Resten af Straffen. - Fra Juni 1817 indeholder Arrestant-Journalen ikke mere Oplysning om Forseelserne.

Vi træffer ham imidlertid igen som Arrestant i Juni 1829, han er nu Major, og selv om han straks igen sættes paa fri Fod, viser det sig dog, at hans Sag er saa alvorlig, at den genoptages til fornyet Undersøgelse i Begyndelsen af Juli s.A., samtidig med at han selv paany fænges. Ved den fortsatte Undersøgelse fremkom Oplysning om, at han, der var gift, i 2 Aar havde staaet i legemligt Forhold til sin Datter af 1.Egteskab fra hun var 15½ Aar gammel, samt at dette Forhold havde haft Følger. Han var 40 Aar gammel og blev dømt til at have sin Charge forbrudt, hans Hoved afhugges og hans Krop kastes paa en Ild og opbrændes. Straffen blev dog d.4.December formildet til Arbejde paa Livstid i Møens Tugt- og Forbedringshus, hvortil han førtes under Bevogtning af en Sergent Bentzen af 1.Jægerkorps og 2 Underjægere.⁵²⁾

Den 18.September 1818 afleveredes Oberstløjtnant Wilhelm Ludvig Rudolf Baron Gersdorff ved Hjælp af Kongens Foged til Kæstellet til Afsoning af 3 Maaneders Fæstningsarrest i 3.Grad for at have udfordret Stiftamtmand over Aarhus Stift, Gehejmekonferensraad Frederik Julius Christian Baron Gùldenkrone, men da han d.18.December skulde ud, ansøger han om og faar Tilladelse til at blive boende som fri Mand i sin Arrest, ligesom han faar Tilladelse til for egen Regning at disconere over det Møbement, som af Kongens Foged var bleven lejet til ham under Arrestopholdet. Der foreligger ingen Oplysning om, hvor vidt han er flyttet derfra eller ej; men d.15.Marts 1820 træffer vi ham atter i

Kastellet, idet han ved en Højesteretsdom af 10. Februar s.A. var bleven idømt Fængsel paa Livstid, hvilken Straf skulde afsnes derude.

Den 20. December s.A. skriver Kongen:

"I Anledning af Kommandantskabets allerunderdanigste Forestilling af 20. ds. angaaende den arresterede Oberstløjtnant, Baron Gersdorff's upassende Opførsel og Begæring om, at han maatte bringes fra Arresten i Kuppet til den civile Arrest, da tilkende give Vi allernaadigst, at naar den arresterede Baron ej opfører sig saaledes, som det anstaar en Adelsmand og Officer, da bør han behandles, som han fortjener, og Kommandantskabet har at bruge og anvende den Myndighed, det er tillagt, for at tvinge en urolig Arrestant til Orden og Lydighed - isvrigt ønske Vi Os fritaget for videre Forestilling om denne Sag"

I et Regnskab for Februar 1821 ses det, at Gersdorff, foruden at have faaet leveret Spise m.m. hos Madam Faxøe, der var Marketenderske i Kuppet, for et Beløb af 17 Rdl. 88 Sk. i en Måned, yderligere har laant 10 Rdl. af hende, hvilke Beløb nu tilbagebetales hende, og i en Beregning af 31. Marts over de Beløb, der fra 1. April 1820 til 19. Februar 1821 er medgaaet til Underholdningspenge for Gersdorff skriver Generalmajor Lorentz:

"Af en fix Ide eller anden Galskab, vilde han fra 16. December f.A. ej længere modtage noget af disse Penge, men laante og borgede, hvor der kuns var noget at faa. Endelig maatte jeg da i Februar Måned d.A. af hans Penge udbetale det, som i Beregningen Nr. 1 for 1. Kvartal d.A. er anført med 55 Rdl. 65 Sk."

Det kongelige danske Kancelli bestemmer d. 8. s. M., at han ved Kongens Fogeds Foranstaltning skal bringes til St. Hans Hospital, da han formedelst sine afsindige Handlinger og Fremgangsmaader maatte anses som en afsindig Person. Transporten foregik d. 19. s. M. paa en ret teatralisk Maade, idet Arrestanten sammen med en Sekretær fra Kongens Foged og 6 Betjente blev befordret til Hospitalet i 2, hver med 4 Heste forspændte, Kæreter.

Den 5. Januar 1822 tales der om, at Gersdorff "har været" indlagt paa Bidstrup, men at han nu er udskrevet som helbredet og atter er anbragt i Kuppet, hvorfra han endelig d. 4. Marts s.A. af Kaptajn vagtme-
ster Linde, 1 Kommandersergent og 1 Underjæger føres til Paketbaaden
for at føres til Frederiksort.

Det er overordentligt sjældent, at der nævnes Underofficerer mellem Statsfangerne, men ske kan det, saaledes som da vi traf en Guide indviklet i Schmeerfeldt's Sag. Nu, d.21.Maj 1819, drejer det sig igen om en Guide, Korporal Thorsøe, der bliver indsat i Kastellet, indtil han kunde afgaa til Christiansø, hvor han skulde sidde paa Kongens Naade.⁵⁴⁾

Under Jødefejden i September 1819 blev Gaderne afpatrullerede af Officerskommandoer for at opretholde Ordenen; en saadan Patrouille, ført af Sekondløjtnant Adam Christian Arenfeldt, passerede d.6.om Aftenen Kannikestræde, hvor en Del af Regensens Alumner opholdt sig dels i Porten dels ude paa Fortovet. Arenfeldt befalede dem lidt brutalt at "skille sig ad", og da en Student tillod sig at spørge, om han ikke maatte staa her, greb Arenfeldt ham i Brystet og trængte ham ind i Porten, som han derefter tvang Portnerkonen, Marie Cortsen, til at lukke i. Da Patrouillen lidt efter vendte tilbage gennem Købmagergade, sendte Arenfeldt 1 Gefrejter og 3 Mand hen for at se, om der endnu var nogen Forsamling, med Ordre til i saa Tilfælde at anvende Mægt. Da der virkelig igen viste sig Studenter, og da der mellem disse faldt det Udtryk, at Soldaterne nok skulde blive "klinkede", tilkaldte Gefrejteren Løjtnanten med den øvrige Patrouille, der derefter i Løb trængte gennem Porten ind i Regensgaarden, hvor Soldaterne benyttede sig saa flåttigt af deres Vaaben til Stød og Slag, at flere blev saarede og mellem disse særlig en teologisk Student Jacob Deichmann.

Regensprovsten, Professor Rasmus Nyerup, indsendte Klage til Politidirektøren over det passerede, og Resultatet blev, at Arenfeldt ikke alene fik 2 Maaneders Fæstningsarrest i 2.Grad i Kastellet, men tillige blev dømt til at betale Student Deichmann 20 Rdl. Sedler og Tegn, hvorhos der forbeholdtes "Deichmann Ret til Godtgørelse for, hvad videre Ulempe der i Fremtiden kunde flyde af den ham tilføjede Contusion."⁵⁵⁾

Som et ulykkeligt Offer for Spillelidenskaben støder vi d.26.
April 1820 paa Konferensraad Christian Birch.

Birch var født 1760, blev juridisk Kandidat og blev som saadan an-
sat under Finanskollegiet, hvor han udmærkede sig som en overordentlig
dygtig og flittig Embedsmand, der, efter i 1816 at være naaet frem til
Posten som Statsgældsdirektør, i 1817 blev udnævnt til Konferensraad
som en Paaskønnelse af det store og meget byrdefulde Arbejde, han hav-
de udført i den for Staten saa økonomisk vanskelige Periode efter 1813.

Saa, i 1820, opdagedes det pludseligt, at han i en længere Aarræk-
ke systematisk havde bedraget Statskassen for saa store Beløb, at Slut-
resultatet blev 1.219.800 Rdl. Han havde faaet den fikse Ide, at han,
ved at gaa frem efter en af ham udregnet Plan, vilde kunne sprænge Tal-
lotteriet, og i sin Spillelidenskab forsøgte han at gennemføre denne
sin Ide først ved egne Midler og derefter, da disse ikke slog til, ved
at tage Statens Penge til Hjælp.

Den anførte Dag Kl.11½ Aften blev han anbragt i Kastelet, hvor
det ved en Skrivelse af 18.Maj blev ham forbudt at bære sine Dekoratio-
ner - han var bl.a. Ridder af Dannebrog - i Fangenskab. Denne Skri-
velse forsynede han med følgende Paategning:

"Denne Hs.Maj's allernaadigste Resolution er mig af Hs.Højvelbaa-
renhed Hr.Kommandanten, Generalmajor v.Lorentz bleven meddelt, og skal
af mig allerunderdanigst vorde efterlevet, ligesom jeg allerede, ikke
blot efter d.26.April, men flere Uger i Forvejen har fundet det upas-
sende og ikke har kunnet anse det mig tilladt at bære de mig allernaad-
digst forundte Dekorationer og Hæderstegn."

Den 9.September 1821 blev han idømt simpelt Fængsel paa Livstid,
og det hedder udtrykkelig, at han skal sidde i Arresthuset bag Kirken,
Hans trofaste Hustru Louise, Datter af Biskop Rottbøll, ansøgte om og
fik Tilladelse til at dele hans Fængsel med ham, idet det synes, som
om hun iøvrigt havde lejet sig ind i et Værelse i Kastelet. Det var
ved Hjælp af hendes opofrende Godhed, at Kornet Schmeerfeldt i en Aar-
række fik sin daglige gode Middagsmad, medens han sad som Fange i Ka-
stellet.

Fra d.1.September 1827 tillodes det ham for hans Sundheds Skyld daglig at gaa Ture i fri Luft, "naar det lystede ham" imellem Reveille og Tappenstreg og uden Bevogtning, og d.2.Juni 1829, da det led paa det sidste med ham, fik hans Kone ordnet det saaledes, at han maatte opholde sig paa hendes Værelse; men Dagen efter mellem Kl.11 og 12 Aften afgik han ved Døden. En Skrivelse til Enken, hvori det hedder, at han "maa begravnes under sædvanlig Jordpaakastelse af Præsten, dog at Begravelsen isvrigt sker i Stilhed, uden Ligprædiken eller Tale ved Graven, stort Følge eller anden sær Højtidelighed", tilbagesendte hun med Paategnelsen: "forevist, skal efterkommes. Louise Birch". Hun overlevede sin Mand i 5 Aar.⁵⁶⁾

I sin Egenskab af Vagtmesterløjtnant havde Kaptajn Jacob Heinrich Linde en maanedlig Gage af 43 Rdl.72 Sk., hvortil kom 5 Rdl. for Tilsynet med Statsfangene m.fl.;⁵⁷⁾ men d.22.Oktober 1820 tilstodes der ham yderligere et Tillæg af 200 Rdl. aarlig.⁵⁸⁾ Grunden til dette sidste Tillæg var den, at der i 1.Etage i Arresthusets nordre Fløj var bleven indrettet 2 særlige Lokaler, i hvilke det fra først af var Meningen at anbringe de af Krudttaarnenes Fanger, der havde vist sig særlig farlige for den offentlige Sikkerhed. Det drejede sig om indtil 25 Slaver,⁵⁹⁾ og det var for Tilsynet med disse, at Tillæget blev givet. Vi faar altsaa fra dette Øjeblik at gøre med 3 forskellige Kategorier af Slaver indenfor Kastellet: 1) de almindelige Slaver, der ogsaa sad bag Kirken, og som benyttedes ved de ofte omtalte Friluftsarbejder, 2) Krudttaarnsslaverne og 3) de værste af disse.

Sluttelig skal for Tyveaaret meddeles, at der i Sjællands Ravelin blev indrettet en særlig Arrest specielt beregnet for Personer af Kongens Livkorps, der som bekendt hovedsagelig bestod af Studenter; det er denne Arrest, der senere gik under betegnelsen: "Studenterarresten".⁶⁰⁾ Dens Indretning kostede 349 Rdl.60 Sk.

1821-1840.

Sergent J.M.Hyller havde som tidligere anført afløst gamle Staudinger som Arrestforvarer, men Herligheden varede kun kort; thi allerede d.4.August 1823 blev han straffet for Drukkenskab og afskediget; 10 Aar efter træffer vi ham som en af Kastellets Marketendere.¹⁾ Han afløses af Sergent Franck,²⁾ og Aaret efter afløses Franck atter af Overjæger Laue af Jyske Jægerkorps 1.Kompagni. I Løbet af de 3 næste Aar ser det ud til, at disse to sidste stadig afløser hinanden med 1 Aar eller kortere Mellemlum.³⁾ Staudinger, der havde beholdt Pladsen som Portslutter, afgik ved Døden i Maj 1825, og Franck overtog nu ogsaa denne Stilling.⁴⁾

Den 29.December 1829 bestemmes det, at Arrestforvareren, der hidtil havde været reglementeret med en Skilderkjole - disse var i lange Tider altid grønne - for Fremtiden skulde have denne erstattet med en graa Infanterikappe, dog skulde de gamle Skilderkapper først slides op.⁵⁾

Det gik ofte ret familiært til mellem Arrestforvareren og hans Familie paa den ene og Arrestanterne paa den anden Side, hvilket bekræftes af mange Forhold og forklarer, at Arrestanterne, som det vil ses, ofte uden videre forlod deres Arreste. I Juni 1830 bliver Franck straffet for et saadant Forhold, der giver Anledning til følgende Bestemmelse af 22.s.M.:

"1. Arrestforvareren maa ikke understaa sig i at lade sin Kone eller nogen anden aabne eller lukke Arrestværelset for nogen Arrestant, ej heller maa hans Kone (!) eller en Oppasser betræde et saadant Værelse uden i Arrestforvarerens Nærværelse.

2. Naar Arrestforvareren gaar med en Arrestant paa Promenaden, skal han aflukke saavel Dørene til Gangene, der fører til "vest i Bülen", som Døren til Arresten."⁶⁾

Det hedder ogsaa d.25.s.M., at Franck ved at ledsage Arrestanten Hoppe, ikke alene har ladet Døren til hans Arrest staa aaben, hvorved

der er bleven stjålet fra ham, men ogsaa Døren til Gangen, ligesom han trods sin Instruks har overladt Arrestnøglerne til Arrestantoppasserne og til sin Kone. Han skal for denne Forseelse sidde 10 Dage i Arrest paa Kastellets Hovedvagt; men har dog den Trøst, at det tillades hans Kone at besøge ham 3 Gange om Dagen, hver Gang i en Time.⁷⁾

Alderen gjorde sig efterhaanden gældende ogsaa overfor Franck, og d.12.August 1837 faar han en Medhjælp i Kommandantens Skriver, Sergent Peter Gottlieb Schubert.⁸⁾

Af en meget lang Skrivelse af 24.September 1839 angaaende Arrestforvareren m.fl. fremgaar det, at hans uafbrudte Nærværelse til Tjeneste ved Kommandantskabet er uomgængelig nødvendig, at hans Stilling er af en saa betroet Natur, at den ikke kan udfyldes af skiftende Personer, at den indtil 1825 altid har været overdraget til en veltjent og paalidelig Sergent, der herfor nød fri Bolig og et Tillæg af 2 Rdl.pr. Maaned samt 600 Snese Tørv aarlig til Gløder m.m. til Arrestanternes Kækkelovne m.m., at han, da Pladsen som Portslutter, hvortil fra 14.Oktober 1815 er bevilget et dagligt Tillæg af 4 Sk., i 1825 blev ledig, ogsaa overdroges Pladsen som saadan, hvorved 4 Skillings-Tillæget faldt bort, og Arrestforvarer-Tillæget samtidig forhøjedes fra 2 til 4 Rdl. pr.Maaned, hvortil kom 1 Par Støvler, 1 Par Støvlefødder og 1 Par Strømper aarligt af Fattiggassen, at den nuværende Arrestforvarer, der hedder Franck, er 60 Aar, er gift, har 2 Børn, lider af Lamhed i Benene, har Hæderstegn for 8 og 16 Aar, har tjent ialt i 38½ Aar og er Dannebrogsmænd fra 1.November 1828, at han siden d.20.Januar 1827 har Opsyn med Gadefejning, Gadernes, Fortovenes og Rendestenedenes Renholdelse samt Pissoirernes og Latrinernes Renholdelse m.m.⁹⁾

Naar saavel Arrestforvarerens som - i en samtidig Skrivelse - Kommandantskabsskriverens Virksomhed udpensles saa detailleret som anført for den førstes Vedkommende, bunder dette i, at Kommandanten ikke vilde af med sin Skriver; Resultatet blev dog alligevel, at da Franck ved

Skrivelse af 29. Oktober s.A. paa Grund af Alder og Svagelighed blev afskediget som Arrestforvarer og Portslutter fra 1. Januar 1840, blev Schubert samtidig ansat som Skriver og Arrestforvarer, idet Portslutterstillingen fremtidig skulde udføres af en Jæger af Garnisonen, vekselvis af de 2 Jægerkorps, saaledes at 4 Skillings-Tillæget tilfaldt dem.¹⁰⁾

Med Hensyn til Arrestantoppasserne er disses Antal i Januar 1822 kun 2, uagtet der tales om, at Antallet af Arrestanter er stort; i August 1823¹¹⁾ er der derimod 8, i September 1831 4 og i December 1837 isen kun 2.

I Februar 1821 blev de tidligere omtalte nyindrettede Arrester i den nordlige Fløj af Arresthuset færdige, og d. 21. April blev de taget i Brug; da det kom til Stykket, viste det sig, at de var beregnede for Slaver fra hele Landet. Disse Slaver blev underkastet de samme haarde Vilkaar som Krudttaarnsslaverne;¹²⁾ men da Opholdsstedet blev anset som fuldstændig sikkert,¹³⁾ blev de dog fritaget for at gaa med Jern.

Som Vagt ved disse Slaver blev der udstillet 4, senere 3 Skildvagter, af hvilke 1 stod ud imod Kirkepladsen, 1 bag Bygningen og 1 oppe paa Volden ved Møllen;¹⁴⁾ denne sidste var forsynet med 1 Kasse skarpe Patroner, der var anbragt i Skilderhuset. Som yderligere Sikkerhed anskaffedes der i August 1837 1 Klokke i Arrestgaarden, saaledes at den der staaende Skildvagt ved Hjælp af denne straks kunde alarmere de andre.¹⁵⁾

Af de almindelige Slaver var der i 1825 53, der ifølge en Oversigt af 18. Juli fra den derværende Ingeniørofficer anvendtes som følger: 2 som Snedkere, 2 som Tømrere, 2 som Langsavskærere, 4 som Kalkslagere, 2 som Smede, 4 som Sandhærtere, 16 som Haandlangere ved Tømrer-, Murer- og Snedkerarbejde, 2 hos Kommandanten og Kaptajnvagtmesteren, 5 som Vagt- og Gadefejere, 6 ved Vejenes Vedligeholdelse, Hækkens Rensning, Voldenes Rengøring, Jordarbejder og Sandbjergning, 1 i Plan-

teskolerne, 7 ved Modtagelse og Transport af Tømmer og Lursten og Resten ved Opmudring af Gravene.¹⁶⁾ Fra 20. Januar 1827 kunde Ingeniørofficeren dog kun rekvirere Slaver til visse Arbejder, og for hver Slave skulde der betales 18 $\frac{2}{3}$ Sk.r.S. pr.Dag til Slavekassen.¹⁷⁾ Kontrollen ved Benyttelsen af Slaver blev skærpet d.27.s.M.,¹⁸⁾ og 2 Dage senere fremkom Bestemmelse om, at Slaverne kun maatte anvendes til Fejning og Rengøring af Gaderne, Portene og Broerne, hvorimod Garnisonens Mand-¹⁹⁾skab selv skulde holde Kirkepladsen og Fortovene rene.

I Marketenderierne maatte Slaverne ikke opholde sig længere ad Gangen, end at de staaende kunde nyde, hvad de havde forlangt.²⁰⁾ Senere, i Marts 1831, blev det forbudt Marketenderne at sælge Varer til Slaverne i den sædvanlige Skænkestue, men kun i Forstuen eller i Køkkenet bagud;²¹⁾ men iøvrigt maatte de arbejdende Slaver benytte hvilket af de den Gang endnu eksisterende 2 Marketenderier, de selv ønskede.²²⁾ Senere synes det dog, at de har spist samlede i et til Elefantstokkens Marketenderi hørende Træskur, der kun ved et Plankeværk var adskilt fra de bagved liggende Haver.²³⁾

Til Transport og Bevogtning af Slaver blev der daglig afgivet 10 Mand af de 5 Infanteriregimenter. Det skulde være de flinkeste, stærkeste og tilforladeligste Musketerer, og de fik Navn og Distinktion som Vicekorporaler og Lønning som Korporaler; deres Bevæbning var en god Sabel, en Husarkarabin og nogle skarpe Patroner.

Slavernes daglige Lønning var siden 1832 6 $\frac{3}{4}$ Rbsk.Sølv og 2 Pund Brød. Af Pengene gik de 3 $\frac{3}{4}$ Sk. til et Spisetegn, for hvilket der blev leveret dem et Maaltid varm Mad med tilstrækkeligt Sul; desuden skulde Marketenderne altid have til Udsalg: Kogte Kartoffler, Smør, Ost, Sild, Flask, saltet Kød, godt Æl, tyndt Æl og Brændevin. Resten af Beløbet udbetaltes dem samlet hver 5.Dag til fri Raadighed. Var de syge, fik de yderligere 1 Rbsk. daglig til Smaafornødenheder.

Deres Beklædning var nu, i 1837:

aarligt: 1 Par korte Bukser, 2 Par Strømper, 1 Par Sko med Lædersaaler,
2 Par Træsko og 2 Skjorter, og
hvert 2.Aar: 1 Kjole, 1 Trøje, 1 Hue og 1 Halsbind.

Deres Natteleje bestod af en Briks med 1 Hø- eller Halmmadras, 1
24)
Hovedpude og 1 uldent Tæppe.

Kommandanten havde Ordre til hver Landdag at indsende Melding til Kongen om, hvad der var foregaaet med Kastellets Arrestanter af enhver Slags i den forløbne Uge. Disse Meldinger er ligesaa stereotype som de i samme Retning saa bekendte Vagtrapper, og dette var saaledes ogsaa Tilfældet med en saadan Melding for d.12.Juni 1837, i Følge hvilken alt var i den skønneste Orden.

Dagen efter modtog imidlertid Kommandanten til sin Rædsel følgende Skrivelse direkte fra Kongen:

"Din allerunderdanigste Rapport fra i Gaar indeholder, at der ved Fæstningsarrestanterne er i den senest forløbne Uge intet forefaldet, og det endskønt det Rygte gaar, at 2 Slaver af det strengere Fængsel ved Kirken, skulde have mineret sig ind under Fundamentet og derved været undvegne, men senere paagrebne. - Følgelig maa dette Rygte formodentlig være usandt, siden Din Rapport ikke omtaler sligt. Herover ønske Vi Din nærmere Forklaring.

25)
Frederik."

Kommandanten blev hed om Ørerne og undskyldte sig med, at han havde forstaaet det saaledes, at de ugentlige Meldinger kun gjaldt de i Krudttaarnene siddende Slaver, hvorefter han fik sig en skarp Tilrettevisning.

Navnet Krudttaarns-Slaverne var i Virkeligheden meget betegnende for de Forbrydere, der sad i de 2 Krudttaarne; thi de var at betragte som et let fængeligt Sprængstof eller som en mørk og truende Tordensky, der altid hang uheldsvarslende over det ellers saa fredelige Kastel rede til at fremkalde Lynnedslag, naar det skulde være, og lige fra Kommandanten ned til den ringeste Opsynsmand, der førte det direkte Tilsyn med dem, befandt alle sig i en stadig nervøs Spænding for, hvad det næste Udslag kunde føre til. Trods de Tamp, der ved den ringeste Anledning af den haandfaste Justitssergent eller Profos regnede ned

over deres forhærdede Rygge og trods alle de Forsigtighedsregler der anvendtes, var deres Forsøg paa Udbrud utallige. Oftest mislykkedes de for dem, men det skete dog ogsaa, at de ved deres Snedighed og Taalmodighed naaede at faa deres Trang til Friheden tilfredsstillet, om end det som oftest ikke varede længe, før de atter sad under Laas og Slaa, fordi deres stadige Tanker kun kredsede om dette ene: Friheden! uden at de formaaede at forfølge Tanken videre i Retning af, hvor de skulde søge hen for at holde Livet oppe.

Den 4. November 1829 foregaar saaledes et Udbrud, der i den Retning er typisk. Det drejer sig i Korthed om 2 Slaver, der sidder sammen med en 3. Slave, der imidlertid ikke vil deltage i Udbrudet, hvorfor de to i al Venskabelighed bliver enige med ham om, at han maa lade sig binde og knevle, før de drager afsted; thi der var imellem disse af Samfundet udskudte den uskrevne Ridderlighedens Lov, at den enkelte altid tog Skylden paa sig selv og lod de andre gaa fri.

De to Slaver, Jørgen Albrecht Hansen og Carl Petersen, bryder altsaa ud, men skilles som en Følge af Mørket straks fra hinanden og søger derfor hver sin Vej. Petersen blev taget 3 Dage senere helt oppe i Nordsjælland i Egnen omkring Esrom, hvor han havde søgt hen, fordi en tidligere Lidelsesfælle, Morten Skovfoged, havde sagt, at hvis han nogensinde blev fri, skulde han kun komme til ham; men da han nu omsider fandt Morten, anbragte denne ham ganske vist foran det Sulefad, han saa haardt trængte til, men medens Petersen sad og gjorde sig tilgode, gik Morten hen og hentede Politiet.

Hansen blev først taget d. 14. s. M. i Roskilde, men et Særkende for dem begge var dette, at de maatte holde Livet oppe ved Markens Grøde, maatte vandre om Natten og ligge skjult i Stakke og paa Hølofter om Dagen, skyende Mennesker af Angst for at blive genkendt, tiggende sig ved Aftentid en Drik Vand eller Mælk, flygtende og forfulgt som Skovens vilde Dyr uden at vide, hvor de skulde søge hen, eller hvorledes

de atter skulde være i Stand til at bevæge sig mellem andre Mennesker. Mange Gange var det da ogsaa Tilfældet, at de af sig selv søgte tilbage til det Sted: Fængslet, hvor de, naar alt kom til alt, følte sig mest hjemme.

At fortælle om alle disse Udbrud vilde være uoverkommeligt; allerede i 1823 betegnes de som utallige. Enkelte vil vi dog i det følgende gaa lidt nærmere ind paa, dels for at vise de almindeligste Fremgangsmaader ved et saadant Udbrud, dels for at give en Karakteristik af det Liv, der levedes indenfor denne lille Verden for sig selv.

Som alt anført fandt der et overordentligt grundmuret solidarisk Forhold Sted mellem disse Slaver indbyrdes; men det kunde dog undtagelsesvis ske, at Egoismen kunde stikke Hovedet frem som f.Eks. i følgende Brev, som en af Slaverne i 1824 havde skrevet med sit Blod paa et Salmebogsblad, idet han havde stukket sig med en Synaal i venstre Tommelfinger. Brevets Begyndelse lyder saaledes:

"Jeg vil bede dem om at di vil melle mig hen til Genne Ralen jo før jo heller men Daag paa den maade at di tager og fløder Aas bæge toe ud af Nommenet førren at jeg faar Dem j tale da det er meget nødvendig og paa Tiden at melle da der er 7 Knive j Nommenet faar vaardt men den ene er j hans Huvepude men di andre kan di ikke finde førren at jeg". 26)

Her foreligger aabenbart en Angivelse, bag hvilken der mulig dæmmer et Haab om en Begunstigelse.

Den 26. November s.A. ansøgte Kommandanten om at maatte faa udleveret nogle Halsjern. ²⁷⁾ To Aar senere blev Straffen for Sammenrottelse meget skærpet. ²⁸⁾ Den 12. November 1830 kom en Slave, Lars Petersen Homøe, tilbage til Arresten fra et Ophold paa Sygestuen, og det viste sig da ved Visitationen af ham, at han førte med sig en "hel Del Knive m.v. som var placerede under et Plaster, som han havde over Maven og Brystet". ²⁹⁾ Den 15. September 1831 bryder tre Slaver: Mortensen, Krause og Homøe, der sad i samme Værelse, ud. ³⁰⁾ - Homøe hængte sig d. 26. Decem- ber s.A. i sin Køjestrikke, ³¹⁾ medens de andre var til Gudstjeneste.

Den 29.s.M. viser det sig, at de Haandværkere, der skulde efterse Arresterne, havde gjort dette saa slet, at man fandt Jernstængerne overskaaret i en Arrest, der havde staaet ledig siden sidste Eftersyn.³²⁾

I Anledning af et Udbrud i Marts 1833 foreligger der en Tegning af underste Etage af Krudttaarnet i Grevens Bastion; den giver et godt Billede af dette Krudttaarns Indretning som Fængsel. Tegningen, der sikkert er ganske enestaaende, illustrerer den hyppigst anvendte, men saare nøjsommelige Frigørelsesmaade, nemlig at grave sig en Gang ud under Bygningens Fundament.³³⁾

Hvis man vilde fastholde en enkelt af disse Slavers Livsskæbne, vilde det i det hele og store være ret vanskeligt at træffe et Valg, thi i Forhørsprotokollerne findes der for hver enkelt et rigt Stof til deraf at give en Virkelighedsskildring, der vilde lyde som et Eventyr - om end som et sørgeligt. Ser man nærmere til, er der imidlertid to af dem, der har et betydeligt Forspring frem for alle de andre, fordi de hver paa sin Maade selv har fortalt om deres Liv, den ene i et haandskrevet Indlæg, der imidlertid har den Mangel, at det ikke er fuldendt og netop mangler den Del, der vilde gøre Forfatteren berettiget til at komme i Betragtning, hvor det gælder Kastellets Fængselshistorie; den anden i en veritabel trykt Bog.

Den første er den tidligere omtalte Morten Johan Frederiksen,³⁴⁾ den anden er Christian Larsen Kjær, hvilken sidste i 1860 selv udgav sit Liv og Levnet,³⁵⁾ der senere er bleven uddybet af andre.³⁶⁾

Vi vælger Christian Larsen Kjær.

Kjær, der var født d.28.Oktober 1810, var Søn af en Smed i Fuelsbølle paa Langeland. I Kirkebogen er ved hans Konfirmation givet ham følgende Skudsmaal: "Kundskab, mædelig, stupid, lover ikke noget. - Opførsel, godt, id est upaaklagelig."³⁷⁾

Han bliver i 1834 Soldat i Helsingør, men lader sig her forlede

til sammen med en Kammerat at bøde lidt paa den daarlige Lønning ved at forfærdige falske Seddelpenge; det bliver opdaget, og han faar sin Straf. Fra Arresten foretager han et mislykket Flugtforsøg, hvorefter han i 1835 føres til Forbedringshuset i København. Her foretager han et nyt Flugtforsøg og bliver derfor anbragt i Krudttaarnet i Dronningens Bastion. Kjær giver en tydelig og meget detailleret beskrivelse saavel af Taarnets hele Indretning som af sin egen Arrest, den han som Regel maatte dele med en eller flere andre, og denne hans Beskrivelse er lagt til Grund for de foran givne Oplysninger om Fængselsforholdene derude.

Om sit første Flugtforsøg herfra fortæller han, at han og hans Medfange havde lagt den Plan, at Kjær skulde foretage et fingeret Selvmordsforsøg ved Hængning; Kammeraten skulde saa hamre løs paa Døren for at tilkalde Hjælp, og midt i den derved opstaaede Forvirring skulde hver for sig tage Flugten. Det gik imidlertid ikke ganske saaledes til, thi i sin Bestræbelse for at agere Selvmorder spillede han Rollen saa godt, at han blev hængende og tabte Bevidstheden, saaledes at det kun blev hans Kammerat, der slap bort. Kjær blev dog hurtigt skaaret ned og blev lagt ud i den friske Luft paa Voldskraaningen, hvor den tilkaldte Læge hurtig fik trukket Tøjet af ham og gav sig til at aarelade ham for atter at kalde ham tilbage til Livet. Nu var der ved Indgangen til Bastionen anbragt en Palisaderække med en Port i, ved hvilken var posteret en Skildvagt; Lægen, som trængte til en Haandsrækning ved Forbindingen af Armen, kaldte ham hen til sig, og for at have Hænderne fri satte Skildvagten sit Gevær fra sig op ad Palisæderne. I det samme begyndte imidlertid Livet igen at vende tilbage hos Kjær, og han var ikke længe om at overse Situationen og benytte sig af den foreliggende Chance. Hurtig som et Lyn sprang han op, løb forbi Lægen og Skildvagten, snappede dennes Gevær og forsvandt langs Volden for at naa ud gennem Konge-(Sjællands-)porten; her vilde imidlertid Uheldet,

at en større Patrouille netop var for indgaaende, og skønt dens Mand-
skab kun var bevæbnet med Sabler, turde han dog ikke forcere Porten
mod saa mange. Hurtig sprang han over Plankeværket ind i Generalens
Have, der den Gang strakte sig helt hen over det Stykke Terræn, paa
hvilket Hovedvagten siden 1874 er bleven opført, løb gennem Haven og
Gaarden og smuttede ind i Kommandantboligens Sidebygning, hvor han i al
sin Nøgenhed nær havde kyst Livet af en af Generalens Piger. Paa Maa
og Faa løb han fra Værelse til Værelse, indtil han pludselig fandt sig
selv staaende overfor General du Plat, der endnu laa i sin Seng. Med
et "Pardon monsieur!" gjorde Kjær hurtig omkring, kom gennem en Entré,
hvor han søgte nogle Klæder, hvormed han kunde bedække sig og opdagede
her, at Forbindingen paa Armen var gaaet løs, og at Blodet begyndte at
flyde. Der var altsaa ikke lang Betænkningstid, og da han hørte sine
Forfølgere nærme sig, iførte han sig hurtig det eneste, Entréen inde-
holdt: Generalens guldbroderede Kappe og trekantede Hat med de vajende
Fjer. I denne barokke Paaklædning naaede han atter ud paa Gaden, hvor
han ved at svinge Geværet truende over sit Hoved holdt sine Forfølgere
paa Afstand. Han naaede virkelig ogsaa ud gennem Porten og forbi Rave-
linsvagten, men paa den yderste Bro tabte han Bevidstheden paa Grund
af det stærke Blodtab og det forjagede Løb og segnede om som et let
Bytte for sine Forfølgere; kort efter sad han atter stænget inde i sin
Arrest med den bitre Erkendelse, at det var ham, der havde frembragt
den Forvirring, der havde skaffet hans Kammerat Friheden.

Kjær gav imidlertid ikke op, og naar dette Forsøg var sket saa
temmelig uforberedt og overilet, skulde der til Gengæld anvendes saa
megen mere Taalmodighed og Udholdenhed paa det næste.

Trods al Kontrol og Paapasselighed havde han forstaaet at sætte
sig i Forbindelse med 8 andre af sine Medfanger: Seerberg, Carl Peter
Larsen, Anders Larsen, Ole Skovsgaard, Rasmus Simonsen, Christen Lyse-
støber, Rasmus Larsen og Mads Hollænder, der gensidig hjalp hverandre

saaledes, at der i et givet Øjeblik straks kunde etableres Forbindelse mellem deres Arrester. Kjær selv skulde dog ene udføre Hovedarbejdet, der bestod i intet mindre end fra sin Arrest at udgrave en Gang helt ned under Taarnets Kampestensfundament. Dette Arbejde, som han kun kunde udføre ved Nattetid, tog ham $\frac{1}{2}$ Aar, men saa var der ogsaa endnu kun en forholdsvis tynd Jordskorpe tilbage at gennembryde. Det store Øjeblik nærmede sig; allerede stod hans 8 Kammerater samlede i hans Arrest, hvorfra de en for en skulde følge ham ud til Friheden. Selv lagde han for, men atter denne Gang fulgte Uheldet ham, thi i det Øjeblik han fik fjernet den sidste Jordskal, laa alt badet i Maanelys, og Skildvagten opdagede ham straks. Da et Forsøg paa ved manende Fagter og hul Stemme at agere en Aand fra Underverdenen prellede af paa den mere nøgternt anlagte Skildvagt, sprang han resolut op af Hullet, ved hvilket der nu opstod en Kamp mellem de to Bænd, under hvilken Kjær søgte at drage Soldaten bort fra Hullet i det sikre Haab snart at se de andre følge efter. Til Ulykke for ham var han den eneste modige af hele banden, og medens han udkæmpede sin haarde Kamp for at faa dem med, stod de andre feje og skrækslagte indenfor, uden at nogen turde være den første til at følge ham. Snart blev han da ogsaa overmandet og paany ført ind, men han havde dog den lille Tilfredsstillelse, at Kommandanten, der imidlertid var bleven tilkaldt, haanede og udskældte hans feje kammerater.

Det skulde dog vise sig, at hans Arbejde ikke havde været helt forgæves. Sagen kom Prins Frederik (Fr.VII) for Øre; han ønskede at se Kjær og tale med ham, og ved denne Lejlighed gav Prinsen ham det Løfte, at han skulde tænke paa ham, naar han for første Gang fejrede sin Fødselsdag som Konge. Dette skete ogsaa; d.6.Oktobør 1848 blev Kjær overført til Forbedringshuset, og paa den samme Dag 2 Aar senere blev han sat paa fri Fod efter et 16-aarigt Fængselsophold.

Han droges mod sit Fødested i Fuglsbølle, hvor han giftede sig og

ernærede sig ærligt som Kakkellovnsmand. I denne Egenskab skulde han i December 1856 sætte en Kakkellovn op for den i 1902 endnu levende pensionerede Skolelærer Winther, under hvilket Arbejde Kjær fortalte denne om sit Fængsel og sine Udbrud, og da Winther begyndte at blive lidt betænkelig, sagde Kjær, at han ikke skulde være bange for ham, for han vidste jo nok, "at Ræven bed ikke i den Mark, hvor den var hjemme". Winther fortæller da ogsaa, at Kjær aldrig forurettede noget menneske, og han lægger særlig Vægt paa, at ingen af hans Børn slægtede ham paa. Kjær døde d.9.December 1872.³⁸⁾

Medens Skildvagterne ved disse Taarne tidligere ikke havde maattet lade deres Geværer, før der hørtes stærk Støj, blev det paa Grund af de hyppige Udbrud nødvendigt fra d.15.September 1833 at lade dem staa paa Post med ladte Geværer.³⁹⁾

I Oktober 1823 fremkom Regimentskirurg Hjorth med et længere Forslag om en mere hygiejnisk Behandling af de paagældende Slaver, men der synes ikke at være bleven taget Hensyn til det; derimod fremgaar det af en meget lang Skrivelse fra Kommandanten, at der i Midten af hver Arrestør, c.3 Fod fra Gulvet var anbragt en Aabning med en paa-slaaet Jernplade, der var forsynet med Lufthuller, samt at der rundt om Taarnene var gravet Grøfter for at aflede Fugtigheden.⁴⁰⁾

Den 8.December 1824 skriver Kongen til Kommandanten, at da han ved at promenerer paa Volden passerer Fange-taarn Nr.1, har en af Fangerne raabt op til ham: "Kongelige Majestæt, lad mig dog komme ud!" Kongen ønsker Sagen undersøgt, og Kommandanten oplyser Dagen efter, at den skyldige er Fangen Nicolai Nissen, forhen af Marineregimentet. Han skal være en Ræsonnør og Fredsforstyrrer, "der efter Ordsproget støber Kuglerne og lader dem udskyde ved andre, der stedse fører Ordet og det med Fripostighed." Det fremgaar af denne Sag, at Lyshullerne dog maa have været saa store, at Slaverne har kunnet se og kende, hvem der færedes paa Volden.⁴¹⁾

Det synes, at Prins Frederik (Fr.VII) har næret særlig Interesse for de i Krudttaarnene siddende Slaver, thi allerede paa et saa tidligt Tidspunkt som 13.Marts 1829 modtog Kommandanten Meddelelse om, at Prinsen ønskede at tage Fængslerne og deres Beboere i Øjesyn, hvilket ogsaa skete, og Resultatet af Besøget blev, at Prinsen d.22.s.M. sendte et Beløb af 20 Rdl., der skulde fordeles med 10 Rdl. til Fangen Kleinmeyer, 5 Rdl. til Morten Frederiksen og 5 Rdl. til Tobak for Resten af Fangerne.⁴²⁾

Ved kongelig Reskript af 14.Marts 1826 blev det bifaldet, at der en Søndag hver Maaned i Kastellets Kirke af en af Garnisonens Præster skulde afholdes Gudstjeneste med Slaverne, ligesom der ogsaa paa en anden Dag i Maaneden sammesteds skulde holdes Religionssamtaler med dem.⁴³⁾ Senere blev d.1.og 3.Torsdag ansat hertil, ligesom der en Gang imellem skulde holdes Altergang.⁴⁴⁾ I en Instruks for Hovedvægten (1837) hedder det i § 4 med Hensyn til denne Kirkegang som følger:

"Naar Fangerne fra de 2 Krudttaarne skal til Gudstjeneste i Kirken, føres de 2 og 2 med 1 Overjæger og 3 Mand foran, 1 Opsynsmand og 6 Mand paa hver Side og 1 Overjæger med 3 Mand bagefter. Fangerne fra hvert Krudttaarn føres for sig. Under Gudstjenesten besættes hver af Dørene af 6 Mand udvendig. Inde i Kirken placeres Opsynsmændene saaledes, at de har Oversigt over Fangerne, og ved hver Dør posteres 3 Mand. Mandskabet har ladte Geværer. Naar Fangerne atter er kommen tilbage, marcherer Kommandoet til den sædvanlige Skydelinie for at afskyde Geværerne, hvorefter de aftroppe paa Kirkepladsen."⁴⁵⁾

Tre Gange om Dagen blev Krudttaarnene aabnede, for at Slaverne kunde faa deres Forplejning, ved hvilken Lejlighed hver Gang et Kommando med ladte Geværer skulde være tilstede. Spisetiden strakte sig hver Gang over 1½-2 Timer, og da Kommandantskabet ikke var i Besiddelse af saa mange Skilderkapper, at dette Mandskab kunde forsynes dermed, fulgte heraf, at dette selv i den haardeste Kulde og i alt Slags Vejr maatte forrette denne Tjeneste uden at være iført Kapper; Kommandanten beklagede sig herover, men Generalkommissariatskollegiet mente ikke at have Raad til at lade dem anskaffe.⁴⁶⁾ I Januar 1827 blev det befalet, at Slaverne, for at bevare deres Helbred, skulde have bedre Middagsmad,

og denne blev derefter fastsat til 3 Gange ugentlig Grød, navnlig Byggrynsgør, 3 Gange fersk Oksekødsuppe med en Portion Kød og 1 Gang Erter eller Kaal med grønsaltet eller røget Flæske-portion. Imidlertid beklagede de sig over de mange Grøddage, ligesom de ogsaa ønskede Smørrationen forhøjet fra 3-5 Lod om Ugen. Regimentskirurg Hjorth indstillede nu, at disse Ønsker blev imødekommet, saaledes at en Grøddag erstattedes af en Oksekødsdag. Dette sidste gik Direktionen ind paa, derimod ikke paa en Forhøjelse af Smørrationen. ⁴⁷⁾
⁴⁸⁾

Den 16. Juli 1838 blev der oprettet en Kontrakt mellem Direktionen for Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset og Kastelets 2 Marketendere med Hensyn til Levering af Middagsmad. Direktionen skulde levere Raamaterialerne og betale for Madens Tillavning. Til Kødsuppe hørte 16 Lod fersk Oksekød, hvoraf 8 Lod uden Sener og Ben, 1 Pot Kartoffler eller $\frac{1}{2}$ Pot Hvideroer, $4\frac{1}{2}$ Lod Bankebyg eller 1 Pund Kaal. Til Erter: 9 Lod Flask, hvoraf 6 uden Ben og $\frac{1}{4}$ Pot Erter. Til Grød: $\frac{1}{4}$ Pot Byggryn. ⁴⁹⁾

Forhør og Krigsret over dem blev afholdt i Hovedvagtens tidligere Officersvagtstue i Norgesportens vestre Portbygning; denne Vagt var nemlig overgaaet fra Officers- til Underofficersvagt, og Lokalet derfor ledigt. Den 15. August kom der Forbud mod at føre Arrestanterne til Forhør langs Hovedgaden; de skulde føres langs den endnu i Slutningen af det 19. Aarhundrede eksisterende "Lottes Gang", der førte langs Voldens indvendige Fod fra Grevens- til Prinsessens Bastion. ⁵⁰⁾ Straffene, der næsten alle var korporlige, afsonedes derimod paa Pladsen ved Krudttaarnene. Var Fangerne særlig ustyrlige, forsynedes de med Spændetrøje, af hvilke der i 1836 anskaffedes 2. ⁵¹⁾

I den første Tid havde de ikke været beskæftiget med noget som helst Arbejde, men da de ikke i Længden kunde udholde denne Uvirksomhedstilstand, blev de sat til at pille Værk, af hvilket de da skulde pille et gist Kvantum pr. Dag.

Antallet af disse Slaver varierede mellem 12 og 42, og saasnart

Antallet var saa ringe, at de kunde være i det ene af Taarnene, blev de alle samlede her for paa den Maade at aflaste den store Afgivelse af Vagt, til hvis Bestridelse der efter Behovet maatte indkaldes eller hjemsendes Mandskab.⁵²⁾

I Forbindelse med Slaverne vil det ligge nær at drage det lidet frem, der i denne Periode høres om Justitssergenten, idet det jo var ham, der havde det utiltalende Hverv at skulle uddele de Tamp eller Kat, som Slaverne i saa rigt Maal gjorde sig fortjent til. Kun en enkelt Gang, i 1830, nævnes han ved Navn,⁵³⁾ derimod hører vi i November 1823, at han fra Begyndelsen af Aaret 1824 skal reglementeres med en graa Klædes Munderingskjole med Overslag, lyseblaa Klædes Krave og Opslag, hvid Klædes Opklapning samt 2 Rader gule Distinktionssnore paa Opslagene og lyseblaa Klædes Epauletter med gul Tresse; Terminen for Munderingskjolen var 1 Aar, for Sabelkvast og Pompon, der skulde være af samme Slags som for Arméens Underofficerer, derimod henholdsvis 2 og 4 Aar.⁵⁴⁾

Idet vi igen gaar over til Kastelets Statsfanger og Fæstningsarrestanter, støder vi straks paa et af de Navne, der hører til de mest kendte, nemlig Dr. phil. Jacob Jacobsen Dampe, der d. 28. September 1821 af Kongens Foged blev afleveret til Kommandanten.

Dampe var født i Januar 1790 som Søn af Skrædermester Jacob Frandzen Dampe og Hustru Anna Gertrud Christensdatter; 1804 dimitteredes han fra Vor Frue Latinskole, beholdt i 1808 Guldmedaillen for Besvarelsen af en æstetisk Prisopgave og tog Aaret efter teologisk Embedseksamen. I 1811 blev han Lærer ved Slagelse Latinskole, tog Aaret efter den filosofiske Doktorgrad og flyttede i 1816 til København, hvor han virkede som Skolebestyrer. Han var en ivrig Rationalist, og da han i 1819 havde holdt en Prædiken: "Frihedens Overensstemmelse med Kristendommens Aand", der var stærkt præget heraf, blev han dømt for den og

maatte se den konfiskeret.

Dette bragte ham end mere ind paa hans Yndlingstanke om Folkets Frihed til selv at bestemme sin Regeringsform, og han begyndte nu en Propaganda med dette Maal for Øje, idet han kæmpede for Folkets Ret til, med eller mod Kongens Villie - i sidste Tilfælde ved Hjælp af en Revolution - at bryde Enevældens Aag. Han stiftede i den Anledning en Forening, og skønt hans Idéer i Virkeligheden var noget uklare, sluttede flere sig dog til ham og blandt disse først og fremmest hans gode Ven Smedemester Hans Christian Jørgensen. Et konstituerende Møde blev ansat til d.16.November 1820, men da Dampe og Jørgen^{-sen}/som de første ankom til dette, blev de begge anholdt og indsat i civil Arrest. Der var ved denne Begivenhed det i og for sig utiltalende, at nogle af dem, i hvem han troede at se sine Meningsfæller og derfor betragtede som sine Venner, havde ladet sig overtale til og betale af Myndighederne for i længere Tid at udspionere ham og indsamle Bevismateriale imod ham, for nu, da Arrestationen havde fundet Sted, endog at tilraade Regeringen at sikre sig hans Person ved for Livstid at lade ham hensætte i Kastellet fremfor at lade ham enten landsforvise eller erklære for sindssyg.

Saa vel Dampe som Jørgensen blev d.14.Februar 1821 dømt til at have deres Liv forbrudt, men Kongen formildede Maanedsdagen derefter Dommen derhen, at de begge for Livstid skulde hensættes i Fængsel paa Christiansø under streng Bevogtning.

Efter Forestilling fra det kongelige danske Kancelli resolverede Kongen d.3.Juli s.A.:

"At Livsfangen Jørgensen for det første alene skal sendes til Christiansø, og at Dampe, for saa vidt hans nærværende Arrest ikke maatte anses sikker nok, foreløbigen hensættes til Bevogtning i Kastellet Frederikshavn"

Først d.28.September s.A. blev Dampe bragt ud i Kastellet ved Kongens Foged, der bl.a. skriver, at "da fornævnte Fanges Forhold, ime-

dens han har været heftet i Stadens civile Arresthus, ikke har givet mig Anledning til at lade ham belægge med Jern, saa har jeg heller ikke anset det nødvendigt under Transporten til hans nye Arrest at slutte ham i Jern." Fremdeles meddeler han, at der er tilstaaet Dampe 5 Mk. daglig til hans Underhold, og at disse Penge fremtidig for 7 Dage ad Gangen vil blive bragt ud til ham.

Skal man fæste Lid til hans egen Skildring af Fængslet herude, maa dette i hvert Fald have været betydelig værre end det civile Fængsel, hvorfra han kom. Han fortæller, at Arresten, der laa ved Jorden, var meget mørk som en Følge af, at Volden laa saa tæt udenfor, og naar "Arrestforvareren, der var Underofficer, havde lukket Døren med den svære Laas, saa jeg mig sat alene, afspærret aldeles fra alt Liv og Verden i dette frygtelige Opholdssted". Denne hans første Arrest har efter al Sandsynlighed været i den nuværende Arrest Nr.1, i hvilken han ogsaa har siddet paa et senere Tidspunkt umiddelbart før han for sidste Gang førtes til Christiansø.

Til hans Plager kom, efter hans eget Sigende, ogsaa denne, at Kommandanten, General Lorentz, saa med meget ublide Øjne paa ham, fordi Dampe tidligere havde udtalt sig offentligt om hans noget haardhændede Behandling af Studenterkorpset, for hvilket han havde være Chef. Fra anden Side paastaas det dog, at Generalen ofte aflagde ham Besøg i Arresten og førte Samtaler med ham, samt at Dampe i det hele taget blev behandlet som en politisk Fange og ikke som en Forbryder. Han kunde saaledes lade sig hente Bøger, kunde faa Lys og Varme efter eget Ønske, kunde disponere over sine Penge, som han selv lystede o.s.v., og naar der nu og da toges strengere Forholdsregler overfor ham, skyldtes dette oftest hans stadige Forsøg paa at sætte sig i Forbindelse med Omverdenen.

Da han beklagede sig over, at der næsten altid var Røg i hans Arrest, blev han forflyttet til en anden, der efter Beskrivelsen maa sø-

ges i den sydlige Dels 2.Etage i Værelset indenfor det 3.Vindu fra den sydlige Gavl. ⁵⁵⁾ Her opholdt han sig i 1½ Aar uden at komme i frisk Luft, og herfra, fortæller han, kunde han delvis høre Musikken fra Kirkepladsen, ligesom han var et ufrivilligt Vidne til Arrestforvarerens og hans Kones ikke altid lige fredelige Samliv. Efter de 1½ Aar tilbød Kommandanten ham at maatte gaa paa Volden, men da der hertil blev knyttet den Fordring, at han skulde bære Lænker, renoncerede Dampe paa den tvivlsomme Begunstigelse.

I sin nye Arrest oplevede han et helt lille Eventyr. I Værelset ved Siden af ham boede en kvindelig Slægtning af Arrestforvareren, om hvem det kun vides, at hun hed Adolphine. Hun havde fattet Interesse for Dampe, og da Kvindeliste som bekendt er uden Ende, varede det ikke længe, før hun havde naaet at sætte sig i Forbindelse med ham ved at tale gennem det Kakkelovnrør, der var fælles for deres Værelser. Ad denne Vej forskaffede hun ham ogsaa^a saadanne forskellige Sager, som han ellers ikke maatte være i Besiddelse af, ligesom hun her igennem var i Stand til i Tide at advare ham, naar Kommandanten aflagde Besøg for at inspicere. Hun gik endog saa vidt i sin Dristighed, at hun ved Hjælp af et Voksaftryk fik en Smed til at lave sig en Nøgle til hans Arrest, hvor hun besøgte ham, og hvorfra hun nogle Gange paa Trods af alle Skildvagter, under Forklædning førte ham med sig ud i Kastellet, hvor de spadserede sammen, og hvor han for sit Vedkommende med Glæde indaandede den friske Luft; hun lod ham for hver Gang give sig det Løfte, at han ikke vilde benytte Lejligheden til at flygte, og tro imod dette sit Løfte lod han hende for hver Gang atter lukke sig ind i Arresten.

Forholdet blev dog tilsidst opdaget, og følgende Befaling af 6. September 1824 fra Kommandanten er sikkert en Følge heraf:

"1. De afsondrede 3 Nøgler til Arrestanten Dampes Arrestværelse forbliver i min specielle Forvaring, ogsaa om Dagen over.

2. Den paraderende Overjæger paa Hovedvægten skal daglig, om Morgenen Kl.7, længere hen i Aaret sildigere, om Middagen Kl.12 og om Aftenen atter Kl.7 afhente disse Nøgler hos mig selv.

3. I Forening af Arrestforvareren, den paraderende Overjæger og en Arrestantoppasser sæbnes Dampes Arrest; det nødvendige besørges; ingen Bog, intet Stk. Papir, hverken Pen eller Blæk, eller hvadsomhelst, gives eller fratages ham uden med mit Vidende og min Tilladelse.

4. Naar alle Ting er i Orden hos Arrestanten, aflukkes Værelset af Arrestforvareren med Eftersyn af de to andre her omtalte Mænd; Nøglen bringes mig med Rapport af den paraderende Overjæger. Skulde jeg ikke være tilstede, overgiver han den til min Tjener, som herom har videre Befaling.

5. Denne Befaling skal daglig, saasnart den nye Vagt er i Orden, forelæses den paraderende Overjæger og indskærpes ham til Efterlevelse."

Adolphine var dog kløgere end Generalen, og selv om hun nu ikke mere turde vove sig ind til ham eller tage ham med sig ud, førte hun dog stadig Korrespondance med ham, dels ved Sedler, som hun skød ind til ham under hans Arrestdør i Hulningen af det slidte Dørtrin og dels gennem de Papirsstrimler, der blev rullet om Proppen til hans Vanddunk.

Efter at have siddet i Kæstellet i omtrent 5 Aar blev Damp d.24. Juni 1826 ved Kongens Foged ført til Christiansø. Hans Ophold herovre varede i andre 5 Aar, hvorefter han atter d.18. August 1831 blev ført tilbage til Kæstellet. Samtidig frigaves Smedemester Jørgensen, der i alle 10 Aar havde siddet paa Christiansø, dog kun paa Vilkaar, at han skulde underkastes Politiets Tilsyn.

Dampe kom igen til at sidde i den nuværende Arrest Nr.1, men hans Trøsterinde, Adolphine, var i den mellemliggende Tid forsvundet, hvortil kom at der straks ved hans Genindsættelse blev henvist til den foran nævnte strenge Befaling af 6. September 1824. Den 11. September blev det ham dog tilladt at spadsere 1 Time daglig paa Volden og at modtage Besøg af sine Børn, af hvilke den yngste var 13 Aar; men Glæden varede kun kort, thi General Lorentz, der med Alderen havde faaet et mildere Væsen, blev afløst af Oberst Christian Frederik Glode du Plat, der atter skærpede Tilsynet med ham. Under disse Forhold paabegyndte han en Underminering af samme Beskæffenhed som den fra Krudttaarnene kendte,

men midt i Forsøget blev han paany, d.7.November, ført tilbage til Christiansø, hvor han sad til 1841, da han fik Tilladelse til at tage Ophold paa Bornholm med Forpligtelse til ikke at forlade denne Ø, hvilken Frihed blev ham personlig meddelt af Prins Frederik (Fr.VII). Han valgte at tage Ophold i Rønne, og her levede han i 7 Aar indtil 1848, da han endelig sattes paa fri Fod og fik en aarlig Pension paa 360 Rdl., der fra 1862 blev forhøjet til 500 Rdl. Han flyttede tilbage til København, hvor han boede indtil sin Død, d.22.December 1867, 78 Aar gammel.⁵⁶⁾

Springet fra Revolutionsmanden Dampe til en gemen Musketer er noget stort, men foretages ogsaa kun, fordi vi erved faar Kundskab om, at der endnu i 1822 har fundet Henrettelse ved Skydning Sted i Kastellet.

Den sidste Dag af Aaret 1821 blev Musketer af 2.Livregiment, Johan Georg Orbe arresteret for at have overfaldet sin Vagtkommandør. Han dømtes til at skydes, og Eksekutionen fandt Sted d.8.Januar Kl.9 F. i Prinsessens Bastion. I Befalingen herom hedder det, at Eksekutionen skal udføres af et Kommando af 2.Livregiment, at Hovedvagtens og Sjællands Ravelinsvagt skal forstærkes hver med 1 Overjæger og 12 Mand, og at Sjællands Ravelinsbro og Norgesbroen skal lukkes og besættes. I Kastellet maatte før Eksekutionen kun inklades de hertil hørende Personer, velklædte Folk, Officerer, Underofficerer og Gemene i Uniform. Hos Kommandanten skulde 2 Hornblæsere melde sig. Yderligere skulde der være tilstede: 1 Korporal og 12 Husarer fordelt saaledes: 2 patrouiller fra Sjællandsbroen langs med Graven til Østerports Vagt, 2 ved Sjællands Ravelinsbro, 1 ved Konge-(Sjællands-)porten, 2 ved Hovedvagten og Korporalen med de 4 sidste paa Kirkepladsen.⁵⁷⁾

Saa vidt vides er dette den sidste Henrettelse, der har fundet Sted i Kastellet.

Etatsraad og Kasserer ved det kongelige Generalitets-Kommissariats-Kollegium, Johan Splittorff, blev d.6.Marts 1824 afleveret til Bevogtning som Arrestant i Statsfængslet. Han havde af de ham betroede Midler besveget Staten for et Beløb af 94.000 Rdl., dels i Sølv, dels i Sedler og Tegn; ved Hjælp af hans Kaution, hans udestaaende Fordringer og hans Ejendele indbragtes der c.55.000 Rdl., og ved Dom af 2.Juli s.A. dømtes han til at svare 4% af Restbeløbet, have sit Embede forbrudt og hensættes i Kastelet "under en Bevogtning, som Kommandantskabet sammesteds maatte finde passende, indtil foranførte Skyld er afbetalt, eller han ved Døden afgaar." Han medbragte selv Sengested og Sengeklæder "for ham selv og den Pige, som formedelst hans sygelige Tilstand har været hos ham i Arresten, og hvis Hjælp han fremdeles vil trænge til, hvorfor det vil være nødvendigt, at denne Pige, hvis Navn er Mariane Jensen, ved Etatsraad Splittorff's Forflyttelse følger med ham og tilstedes at opholde sig i samme Arrest for at være ham til Opvartning." Da det kom til Stykket, nægtede hun imidlertid at følge med ham, hvorfor han søgte om Tilladelse til at maatte have sin Hustru, Hedevig Cathrine f.Fischer, hos sig i Arresten om Natten og til at besøge sig om Dagen. Det ses ikke, hvor vidt Tilladelsen blev givet, derimod ses det, at han efter hendes Ansøgning fik Tilladelse til fra d.5. Oktober 1828 at bevæge sig indenfor Kastelets Hovedvold endog uden Bevogtning. Den 10. Februar 1829 faar han yderligere Tilladelse til at flytte over i en af Stokkene, hvilken Flytning foregik d.12.s.M. I hans 9-aarige Fængselstid blev der nogle Gange rekvireret Klæder til ham, og fra 1830 faar han hvert halve Aar tilstaaet en Pengegave af 20 Rdl.

Den 5. November 1833 afgik han ved Døden i sin Arrest, og Begravelsen, der efter Omstændighederne skulde foregaa paa den simpleste Maade, kostede ialt 53 Rdl.35 Sk. Hans Enke, hvis aarlige Pension kun var 125 Rdl., afgik ved Døden d.8.Juli Aaret efter i stor Fattigdom. ⁵⁸⁾

Den 17. November 1825 blev Generalkrigskommissær, Kammerherre og Oberst ^{Jacques} d'Aubert ved Ritmester af Fynske Dragonregiment, Schultz, bragt som Arrestant ud i Kastelet.

d'Aubert, der var født 1769, var gaaet Artillerivejen og var endt som Oberst i 1814. I 1825 udgav han i Paris sine Memoirer om Begivenhederne ved Hamborg i 1813, og da han deri udtalte sig temmelig skarpt om den danske Krigsførelse og særlig kritiserede den kommanderende General, Prinsen af Hessen, blev han stillet for en Krigsret, der d. 23. September 1825 for Overtrædelse af Trykkefrihedsloven idømte ham Tab af Charge og 6 Aars Landsforvisning. Kongen formildede dog d. 1. November Straffen derhen, at han i Stedet for Landsforvisning skulde udholde Fæstningsarrest i 1. Grad paa Kongens Naade med en daglig Godtgørelse af 2 Rdl.

Han havde megen Vanskelighed ved at falde til Ro og tilsendte stadig Kongen Breve, der saavel af Indhold som af Tone var meget strafverdige. Man vilde dog til en Begyndelse ikke gøre noget alvorligt ved Sagen, men da Brevene efterhaanden blev mere og mere fornærmelige, lod Kongen ham d. 11. Januar 1826 alvorlig advare gennem Kommandanten i Haab om, at han vilde gaa i sig selv. Dette Haab glippede dog; hans Breve blev mere og mere uforskammede og kulminerede i et af 15. Februar 1827, hvori han "ligefrem erklærer, at han fra nu af anser sig fritagen for al Forpligtelse mod Os og agter at gøre Brug af de Midler, han kan udfinde for at kunne forlade Vore Stater." Hans Arrestophold blev derefter skærpet fra 1. til 3. Grad, hvorved han i Stedet for at bo i en af Stokkene blev flyttet over i Statsfængslet bag Kirken, samtidig med at enhver Afsendelse af Breve uden gennem Kommandanten blev ham strengt forbudt med Trusel om, at han i modsat Fald for sin utilbørlige Opførsel vilde blive stillet for en militær Ret. Mærkelig nok tilstaas der ham allerede d. 24. April s.A. Tilladelse til paa visse Vilkaar at maatte modtage Besøg, og d. 9. Maj formildes igen hans Fængsel til 1. Grad

imod hans Æresord paa ikke at ville forlade Kastellet. Samtidig blev hans nære Frigivelse stillet ham i Udsigt, og d. 3. November blev han løsladt og paany afskediget med Pension, hvorefter han bosatte sig i Aalborg. Han døde 1844.⁵⁹⁾

Mellem Statsfangerne kan ogsaa nævnes den for sine Studier i Fædrelandets Historie saa bekendte Dr. juris Gustav Ludvig Baden, der for Overtrædelse af Trykkefrihedsloven blev idømt Fæstningsarrest, som han udholdt fra 2. Februar 1826 til 13. Juni 1827, men da det for hans Vedkommende mere er hans i det hele og store saa tragiske Livshistorie end hans korte Fængselstid, der er af Interesse, indskrænker vi os til her kun at tælle ham med mellem de bekendte Fanger.⁶⁰⁾

Den 17. Oktober 1826 bliver Regimentskvartermester Enevold Heugh Rosenstand af Dronningens Livregiment til Fods ført fra Frederiksværk til Kastellet, hvor der til hans Underhold bevilges ham 32 Sk. pr. Dag.

Rosenstand var ogsaa en af dem, der under de trykkende økonomiske Forhold havde trukket Veksler paa den kongelige Kasse, til hvilken han havde en Gæld paa 7.431 Rdl. 16 17/20 Sk. rede Sølv og 39 Rdl. 76 Sk. i Repræsentativer m.m., og Dommen var den samme som altid: i Fængsel til han betaler eller dør. Kort efter sin Fængsling blev han angrebet af en smertefuld Øjensygdom; men da man endnu ikke var naaet til Erkendelse af, at Hospitalet var det eneste Sted, hvor en syg Mand havde hjemme, selv om han var Arrestant, indskrænkede man sig paa Lægens Anbefaling til at lade ham faa et bedre Opholdssted, og d. 30. November blev han anbragt i Elefantstok Nr. 3. To Aar efter, d. 5. September 1828, fik han Tilladelse til daglig i 2 Timer at trække frisk Luft paa Volden, og d. 1. November s.A. blev han, som noget ganske usædvanligt, løsladt paa Betingelse af, "at han i Tiden er lige pligtig til at betale det, som endnu refterer paa hans Gæld, naar hans Formue maatte blive saadan, at han derpaa kan afdrage noget."⁶¹⁾

Naar vi mødtager en Sekondløjtnant i vor Række af Fæstningsarre-
stanter, er det kun for at vise et lille Eksempel paa den Stemning,
der endnu paa den Tid kunde være raadende overfor Jøder selv i ansete
Stillinger

Sekondløjtnant Carl Eduard Theodor Raasch af 2.Jyske Infanterire-
giment var d.2.Maj 1827 kommen til at sidde Side om Side i det kongeli-
ge Teater med en velanset Jøde, Modehandler Lazarus Raphael og uden
fjerneste Foranledning fra dennes Side benyttede Løjtnanten Lejlighe-
den til uafbrudt at fremkomme med haanende, drillende og ret højlydte
Stiklerier over Raphael's jødiske Herkomst og meddelte ham sluttelig i
en udfordrende Tone, at han nok vilde tale med ham, inden de skiltes.
Raphael forlod imidlertid ganske rolig sin Plads ved Forestillingens
Slutning og forlod Teatret, men næppe var han kommen et Stykke ud paa
Kongens Nytorv, før han blev indhentet af Raasch, der med sin med en
Blykugle forsynede Stok bagfra slog ham saa kraftig i Hovedet, at Ra-
phael styrtede bevidstløs om. Raasch blev Maanedsdagen derefter for
dette sit Forhold idømt 6 Maaneders Fæstningsarrest i 3.Grad, men fik
dog senere eftergivet 1 Maaned af sin Straf. ⁶²⁾

Den 4.Juni 1827 blev Gehejmefinansraad og Generalkommissær Johan
Heinrich Christian Hoppe ved Kongens Føged indsat i Kuppet.

Hoppe havde i 1817 været Regeringens Agent i Paris for hos den
franske Regering at indkræve Godtgørelse for de franske Troppers Op-
hold i Danmark 1808-1809. Da Hoppe's Pengeforhold i Forvejen var
stærkt derangerede, kom han i Hænderne paa Spekulanter, der forledede
ham til at begaa saadanne Brud paa den ham givne Instruks, at han blev
entlediget fra sin Stilling og stillet for en Kommission, der idømte
ham Fæstningsarrest i 3.Grad "i en saadan Tid og iøvrigt under saadan-
ne Vilkaar", som Kongen maatte finde for godt at bestemme. Han kom til
at sidde i underste Etage bag Kirken, hvorfra han d.9.Februar indsend-

te Ansøgning om at maatte blive flyttet, paa Grund af at Arresten var fugtig og meget usund som Følge af den nærliggende Vold. Sagen var den, at han havde gjort sig Haab om at^{faa}/Lov til at flytte over i en af Stokkene, men da Hoppe var en af dem, der paa en ret følelig Maade generede Fængselsbetjentene, og han, som siddende i 3.Grad, skulde forblive i Arresthuset, foreslog Kommandanten, at Etatsraad Splittorff, der kun sad i 2.Grad, skulde flytte hen i en af Stokkene, medens Hoppe derimod fik dennes Arrest i øverste Etage. Herimod protesterede Hoppe kraftigt, men Kommandanten udtalte, at naar det var Hoppe saa meget om at gøre at komme til at bo i en af Stokkene, var det kun "for derved sammen med sin Søn at kunne foretage, hvad han lystede, hvad der vilde kunne have ubehagelige Følger." Flytningen foregik d.12.s.M. efter Kommandantens Indstilling, hvorover Hoppe følte sig meget fornærmet. Til Gengæld blev der d.11.Maj s.A. vist ham den store Imødekommenhed, at han hveranden Dag maatte tage varme eller kolde Bade paa Søbadeanstalten ved Langebro; Opholdet maatte dog højst strække sig over 2 Timer, og Transporten skulde foregaa under sikker Bevogtning.

Hoppe's Søn kom daglig ud i Kastellet for at faa Lejlighed til at komme i Forbindelse med Faderen, og d.11.Juni fik Arrestforvareren et udtrykkeligt Paabud om paa enhver Maade at forhindre hans Besøg, da han selv ellers vilde blive afskediget. Aaret efter, d.12.April, fik Sønnen dog Tilladelse til at besøge Faderen hver Onsdag og Lørdag fra Kl.9 F. til Arresternes Lukning om Aftenen; men Tilladelsen vilde øjeblikkelig blive taget tilbage, saafremt det gav Anledning til Afsendelse eller Modtagelse af Breve.

Endelig d.28.August 1830 blev Hoppe løsladt, imod af Kongens Føged at blive afsendt til Lybæk, hvilken Afrejse foregik d.9.September s.A. Han maatte aldrig mere betrede Kongens Stater, og han maatte skriftlig forpligte sig til ikke at tale eller skrive om de Forretninger og Forhandlinger, han havde ført med den franske Regering. Han be-

holdt dog sin Pension, indtil han døde i 1836.⁶³⁾

Den 20. November 1829 blev fhv. Oberstløjtnant og Toldkasserer Johan Jacob Bruun ved Overjæger Pøpperling af Slesvigske Jægerkorps ført fra Frederiksort til Kastelet.

Bruun's Livsskæbne er maaske den allersørgeligste af alle de mange, der knytter sig til Kastelets Fængselshistorie, fordi han, skønt uskyldig, maatte lide den Tort at tilbringe sine sidste 13 Leveaar i Fangenskab. Det er om ham, Frederik VI skal have udtalt til Kastelets daværende Præst, Pastor Jørgen Henrik Petersen, der bl.a. ogsaa var Lærer for Kongens Børn med Grevinde Dannemand: "Jeg har megen Agtelse for den Mand, thi jeg ved, at han lider for en andens Brøde, men jeg kunde ikke frelse ham. Den skyldige maa Han deroppe dømme", og han pegede mod Himlen.

Bruun var født i 1770, gik Militærvejen og avancerede efterhaanden til Stabskaptajn i 1804; i 1808 blev han Postmester i Aalborg og i 1814 Toldkasserer sammesteds, idet han samtidig erholdt Bestalling som karakteriseret Oberstløjtnant. I de trange Aar efter Statsbankerotten skete det ofte, som det med Tydelighed fremgaar af de mange her nævnte sørgelige Tilfælde, at Embedsmændene, i Reglen som Følge af den rene Nød, forgreb sig paa de dem betroede Midler, og fra Regeringen udsendes der derfor hemmelige Kommissioner snart her, snart der for at revidere de offentlige Kasser rundt i Landet. En saadan Kommission kom en Dag i 1824 ganske uanmeldt til Aalborg, og den næste Dag skulde Eftersynet finde Sted. Bruun, der skildres som en særdeles elskværdig og ætlet Mand, havde sin Kasse i den skønneste Orden, hvad der derimod ikke var Tilfældet med Stiftamtmanden, den fhv. Statsminister Frederik Moltke, der manglede en ikke ubetydelig Sum i sin Kassebeholdning. Moltke, der ansaa det for givet, at Eftersynet vilde tage sin Begyndelse hos ham, skyndte sig straks om Aftenen hen til Bruun og bad ham om at forstrække sig med det Beløb, han manglede imod øjeblikkelig at sende ham

det tilbage, naar Eftersynet hos ham havde fundet Sted. Bruun mente i sin Godmodighed ikke at kunne sige Nej og overlod Moltke Beløbet uden Kvittering. Skæbnen vilde imidlertid, at Eftersynet den næste Dag netop tog sin Begyndelse hos Bruun, hos hvem Kasse manglen var aabenbar, og da Moltke, da det kom til Stykket, fragik at have laant Pengene af ham, blev Bruun straks suspenderet fra sit Embede.

Sagen stod meget længe paa, og først d.30.Juni 1829 faldt Højesteretsdommen, ved hvilken Bruun blev fradømt sit Embede og dømt til at hensættes i Slaveriet saalænge, indtil han betalte eller afgik ved Døden. Den 5.September s.A. blev Dommen dog for saa vidt formildet, som han undgik Slaveriet imod, med Tab af sit Embede og sin Bestalling, at hensættes i Fæstningsarrest i 3.Grad paa Livstid paa Frederiksort, hvorfra han d.20.November s.A. overførtes til Kastellet. Først fra d. 10.Juli 1830 blev der ham tilstaaet 4o Rbsk. daglig og 30 Rdl.r.S. aarlig til Brændsel.

Efterhaanden som Tiden gik, blev der dog tilstaaet ham flere og flere Begunstigelser, saaledes fik han d.9.April 1832 Tilladelse til at spadserere med sin Familie og sine Venner, først med, senere s.A., uden Bevogtning, ligesom han d.16.November 1833 blev flyttet fra Arresthuset over i den ved Splittorff's Død ledigblevne Arrest i Elefantstok Nr.3; samtidig avancerede han fra Statsfange til Fæstningsarrestant, og d.15.November 1838 fik han Tilladelse til at udstrække sine Spadsereture ogsaa til Smedelinien og fra Januar 1840 ligeledes til Langelinie, hvor der den Gang endnu kun var Adgang for de særlig privilegerede.

Da Frederik VI var død i Slutningen af 1839, var der Tale om at sætte Bruun, der paa den Tid var i en Alder af 70 Aar, paa fri Fod, men i et ydmygt Bønskrift til Kongen erkender han med den højeste Taknemmelighed (!), at der de sidste Aar, foranlediget ved hans Hustrus Ansøgninger, er bleven ham tilstaaet 400 Rdl. ekstra om Aaret, og hvis

han nu bliver sat i Frihed, vil han ikke alene miste sin "Bopæl" i Kastellet og sin Oppasser, men han^{vil}/yderligere miste de 400 Rdl. og derved blive stillet saaledes, at han ikke vil kunne ernære sig selv endsige opdrage sine endnu uforsørgede Børn; han havde ialt haft 14 Børn, af hvilke 10 endnu var levende og af disse igen 4 - 1 Søn og 3 Døtre - uforsørgede. Han appellerer til Kongens ædle Hjerte og landsfaderlige Naade og beder om at maatte forblive, hvor han er, dog saaledes at det maatte forundes ham en Gang imellem at besøge sin Familie i Byen.

Kommandanten fremsender hans Bønsskrift til Kongen og anbefaler det varmt, og det mærkelige skete, at den gamle Mand efter sit eget Ønske forblev i sin Arrest og nød de dermed forbundne Goder, samtidig med at det tillodes ham en Gang imellem at aflægge Besøg hos sin Familie i Byen, ja, d.5.Maj s.A. opnaede han endog at faa et Brudeudstyrlegat paa 500 Rdl. til en af sine Døtre, der skulde giftes med Assessor i Viborg Landsøverret Hans Peter Kofod Møller.

Endelig d.28.April 1842 fik den 72-aarige Bruun Fred efter 13 Fængselsaar, idet han paa denne Dag afgik ved Døden.⁶⁴⁾

Schweizisk Oberst Ludvig Rudolf Müller Baron d'Aarwangen bliver d. 18.August 1831 ført som Fange fra Christiansø til Kastellet.

d'Aarwangen var født i Schweiz i 1775; han betegnes som en Lykke-ridder, og paa sine mange Rejser kom han bl.a. til Sverrig, hvor han paa en eller anden Maade fik sig en Dødsfjende i en svensk Major, Mauritz Casmir, Greve Lewenhaupt, med hvem han senere mødtes i Danmark, hvor de d.22.November 1816 duellerede paa Pistoler i den lille delvis endnu eksisterende Lund øst for Lyngbyvejen ud for Lundehussøen. Resultatet af Duellen blev, at Lewenhaupt dræbtes. Fem Dage senere blev d'Aarwangen arresteret af Politiet og ført til Frederiksort, hvorfra han atter d.28.Marts 1818 blev transporteret til Christiansø.

Den 27. Juli 1831 besluttede Kongen, at d'Aarwangen samtidig med Dampe skulde føres til Kastellet, og d. 9. August udbeder Generalitets-Kommissariatskollegiet sig en Erklæring af General Lorentz om, hvor vidt de to Fanger kan modtages til Bevogtning her, da Fængslet paa Christiansø skulde afbenyttes paa anden Maade. Paa sin karakteristiske Maade svarer General Lorentz:

"For at blive Sandheden tro, kan det ej nægtes, at der jo i Kastellet Frederikshavn kan søres Anstalter til de i den kongelige General Kommissariats Kollegies Ordre af G.D. omtalte 2 Statsfanger, , men med Hensyn til min høje Alder og de faa Dage jeg efter Naturrens Orden endnu maatte have at leve i og endvidere med Hensyn til den forandrede Stilling som med mig om nogen Tid muligt kunde forepaa, vil jeg anse det som en Naade, hvis jeg kunde vorde befriet for Modtagelsen af den førstnævnte Fange hersteds og hvortil maaske det høje Collegium gunstigst vilde forhjælpe mig."

Det hjalp ham dog ikke, og d. 18. s. M. maatte han modtage dem begge. Samme Dag udstedte han følgende Ordre:

"1. Bemeldte d'Aarwangen kan, naar det ej anderledes maatte være befalet, promenere hver Form. paa Kastellets Hovedvold i 1 Time.

2. Han bevogtes herved paa det nøjagtigste af den paraderende Overjæger og 1 Underjæger, naar saadant ved Arrestforvareren bliver forlangt, der følger ham som sædvanlig. (!)

3. Han gives for det første hverken Papir, Blæk eller Pen, og følgelig finder fra hans Side ingen Korrespondance Sted.

4. Det tillades ham ikke at spadsere andetsteds end paa Hovedvolden og ikke at gaa ind til nogen, hverken til Kommandanten eller nogen-somhelst anden; skulde han med Mægt ville modsætte sig dette Punkt, da modsættes han af de, der følger ham, Mægt mod Mægt."

Den 18. September 1832 er der Tale om, at d'Aarwangen i Forbindelse med Dampe og Schmeerfeldt atter skal føres tilbage til Christiansø, i hvilken Anledning der foreligger en Lægeerklæring fra Regimentskirurg Hjorth, hvori han for den førstes Vedkommende skriver, at han lider af vandagtige Hævelser i det ene Ben, samt en afkræftende Diarrhoe. Han havde da ej heller længe tilbage, og d. 5. Oktober ved 3-Tiden om Morgenen fandtes han liggende død i sin Arrest. Af en s. D. udstedt Erklæring, i hvilken Dødsarsagen anføres at være Brystvattersot, hedder det, at han sad "i det herværende Statsfængsels underste Etage i Ar-

restværelset paa venstre Haand", hvad der kunde tyde paa, at han er død i den nuværende Arrest Nr.3.⁶⁵⁾

Kort før Udløbet af den Tid, med hvilken vi her beskæftiger os, træffer vi paa 2 Statsfanger, hvis Skæbne i Hovedtrækkene er ens.

Den 16. November 1840 indsættes fhv. Hofkasserer, Justitsraad Hartvig David Duncan. Han var født 1774 og var altsaa i den høje Alder af 66 Aar, da hans Fængselsliv tog sin Begyndelse. Duncan var d.10. November for misligt og utro Forhold mod de offentlige Kasser bleven dømt til Slaveriet, indtil han betalte sin Gæld, der var paa c.53.000 Rdl. eller - afgik ved Døden. Hans Hustru, Ane Oline, ansøgte om og fik bevilget, at Slavestraffen blev formildet til Fæstningsarrest i Kastelet i 3.Grad. Efter at have siddet i 4 Aar, blev Straffen formildet til 2.Grad, hvormed formodentlig er fulgt en Flytning fra selve Statsfængslet til en Arrest i en af Stokkene, thi han faar nu Tilladelse til at modtage Besøg af sin Familie. Tre Aar senere, d.12.Maj 1847, formildedes Straffen til 1.Grad med Tilladelse til at gaa paa Volden, og saaledes henlevede den ulykkelige pømle Mand sit Liv indtil 1853, hvor Alder og Sygdom i den Grad havde gjort sig gældende, at Lægen d.8. Januar d.A. udstedte en Erklæring, i hvilken det hedder, at han "i længere Tid har været syg og sengeliggende og aldeles ude af Stand til at hjælpe sig selv", han føler imidlertid først nu "Manglen paa den nødvendige Sygepleje, idet den Person, der hidtil velvillig (!) har plejet ham, nu ogsaa er bleven syg, og vil i længere Tid være bunden til sit Sygeleje." Lægen foreslaar derfor paa Grund af denne hans hjælpeløse Tilstand, at han indlægges paa et af Hovedstadens Hospitaler, "hvor til hans sørgelige Tilstand egner sig. Manglen paa tilstrækkelig Forsyning med rent Linned er, under de herværende Forhold ikke til at afhjælpe". Andet Steds erfares det, at han baade er blind og lam.

Naar man her igennem en officiel Lægeerklæring erfarer, at denne

blinde, lamme og hjælpeløse 79-aarige Olding kun kunde faa den Hjælp, der velvillig blev rakt ham, og at han end ikke kunde blive forsynet med det tilstrækkelige Linned, og man saa samtidig erindrer, at dette foregaaar i Aaret 1853, kommer man til at tænke paa den tidligere omtalte Udtalelse, der tillægges Oberst Fircks, thi man maa indrømme, at skønt Frederik VI forlængst var hensøvet, og en Kong Christian igen var bleven afløst af en ny Kong Frederik, der for 4 Aar tilbage havde skænket sit Folk Grundlovens tvivlsomme Gode, kunde der dog endnu drages Paralleller mellem Fængslerne i det tilsyneladende saa fredelige og idylliske Kæstel og Bastillen i Paris.

Resultatet af Lægens Erklæring blev mærkeligt nok, at Duncan d.10. Februar blev indlagt paa Almindeligt Hospital, men da han ikke kunde forblive her, og da han selv ytrede Ønske om at komme tilbage til sin Arrest, henstillede Københavns Politikammer, at dette sidste skete, men at der saa sikredes ham den fornødne Pleje. Da dette Forhold var ordnet, flyttede han d.22.s.K. atter ud i sin Arrest, hvor han d.13. April s.A. Kl.12 Middag afgik ved Døden efter 13 haarde Fængselsaar. ⁶⁶⁾

Den anden af de to Statsfanger var Amtsforvalter i Roskilde, Johannes Christian Liebenberg, der for Kasseuorden, d.v.s. en Kasseman-gel paa op imod 28.000 Rdl., d.5.November 1840 var bleven dømt til Slaveriet, men som allerede s.D. af kongelig Naade fik Straffen formildet til Fæstningsarrest i 3.Grad paa Livstid i Kæstellet.

Liebenberg var født 1781 og var altsaa "kun" i en Alder af 59 Aar, da han som Arrestant var død for denne Verden. I 1844 formildedes hans Fængsel til 2.Grad og i 1847 til 1.Grad. Efter Ansøgning modtog han d. 7.Marts 1853 en Gratifikation paa 30 Rdl. fra Justitsministeriet til Brændsel og Klæder m.m., og i Marts Aaret efter fik han 10 Rdl. i Dyr-tidstillæg. Efter 14 Aars Fængsel afgik han d.19.Maj 1854 Kl.9 F. ved Døden i sin Arrest i en Alder af 73 Aar. ⁶⁷⁾

Endnu skal for dette Tidserums Vedkommende fortælles om en Del Forhold, der kommer ind under Fængselshistorien. Den 24. November 1826 omtales i Forbigaaende den i Sjællands Ravelinsvagt indrettede saakaldte "Studentearrest", der særlig var beregnet for Kongens Livkorps; Forholdene ved denne Arrest synes at have været noget mærkelige, eftersom der foreligger Melding om, at Arrestanterne ofte ses spadserende i By-⁶⁸⁾en.

Fra d. 8. Marts 1828 blev det fastslaaet, at Fæstningsarrest i 1. Grad altid skulde udholdes i en af Stokkene.⁶⁹⁾

For Hovedvagtens Arrestforhold er det noget vanskeligt at gøre fuldt ud Rede, idet Oplysningerne desangaaende ofte er ret modstridende. At der langt tidligere havde været Arrester i de to Porttaarne er forhen omtalt, men nu viser det sig i 1829, at Artilleriet disponerer over begge Taarne, af hvilket det sydligste endog synes at være bleven benyttet som Beboelse. Hovedvagtens Arrestlokale er endnu i 1828 det samme, om hvilket der fortælles fra Kæstellets allerførste Dage, nemlig et ved et Tremmeværk fra Mandskabsstuen afskildret Rum, der anvendtes særlig som Varetægtsarrest for Underofficerer og menige, en ret illusorisk Form for en Varetægtsarrestants Afsondring fra Omverdenen, eftersom der var en ønskeligste Lejlighed til gennem Tremmerne at træffe Aftaler og lægge Planer med Kammeraterne. Man begyndte dog nu at have Opmærksomheden henvendt paa, at Forholdene var for indskrænkede, thi Arresten tog selvsagt en betydelig Plads op i et Lokale, hvor 24 Mand skulde opholde sig Nat og Dag, og hvor der endda kun var Plads til 14 Vagtstole; men først i Løbet af 1830 naaede man saa vidt at faa det søndre Taarn omdannet til 2 Varetægtsarrester, den ene for Underofficerer, den anden for menige, og d. 13. Juni d. A. anbringes der i disse Arrester Klokkestrengene, der dog kun maatte benyttes, naar Arrestanterne udenfor Kl. 8 F. og Kl. 5 E. skulde paa Latrinet. Strengene førte ned til en Klokke i Nærheden af Skildvægten, og denne skulde da avertere

Vagtkommandøren. Med alt dette slap man dog ikke af med Arresten i Vagtstuen, der nu skulde benyttes som Anbringelsessted for Løspængere, der af Patrouillerne blev indbragt til Vagten. Hertil kom, at man i Juli s.A. yderligere belemrede Vagtstuen ved i den at opstille en Briks, paa hvilken indtil 2 Mand kunde afsone Krumslutningsstraf. Aaret efter blev Artilleriet ogsaa fordrevet fra det nordre Taarn, der paa tilsvarende Maade skulde anvendes til 2 Arrester for Straffearrestanter. Disse Arrester blev taget i Brug i Maj 1831, men desuagtet bibeholdt man stadig Arresten i Vagtstuen, uagtet det oprindelig var Ønsket om dens Fjernelse, der havde fremkaldt hele den øvrige Ordning.⁷⁰⁾

Den smalle Gang, der fra Kirkepladsen fører ind til Arresthuset, og ad hvilken Hundrede og atter Hundrede ulykkelige har gaaet for at afsone deres Straffe, og mange af dem for sidste Gang enten til et Fængsel paa Livstid eller til Skøfottet, bliver derfor ofte kaldt for "Sukkenes Gang." Den fik i Løbet af 1829 opsat en Kampestens Stensætning til Afstivning af Volden, saaledes som det ses endnu i vore Dage.

I 1830 blev der ved et Cirkulære fra Generalkommissariatskollegiet truffet nogle Bestemmelser med Hensyn til Arrester i Almindelighed. Luften skulde altid holdes frisk og ren; i hver Arrest skulde forefindes en Kakkellovn, og hvor Forholdene forbød Anbringelsen af en saadan, maatte ingen hensættes paa Vand-og Brød-Straf, naar Kulden var saa streng, at Lægen erklærede det skadeligt for den paagældende. Desuden skulde der findes en Briks, en Halmmadras, en Halmhovedkile og et uldent Tæppe - om Vinteren 2 - og de Utensilier, som Arrestanten nødvendigvis behøver.⁷¹⁾

Den i vore Dage saa velkendte Servering af en Haandfuld Salt til Vand-og Brød-Arrestanter stammer fra 1834, hvor der af Lægen, Professor J.C.W. Wendt blev foreslaaet og af Kongen approberet, at de Arrestanter, som skulde lide denne Straf, og som var hengivne til Drukken-skab, skulde gives 1 Teskefuld Salt til hvert Stykke Brød blandet med

10 gr fint stødt Ingefær; det sidste faldt efterhånden bort, men Saltet eksisterer endnu og gives til alle saadanne Arrestanter. ⁷²⁾

1841-1860.

Af en Skrivelse af 8. Januar 1841 erfarer vi, at der i Arresthuset fandtes følgende Arrester til Fæstningsarrestanter: I søndre Fløjs øverste Etage: 1 paa 2 Værelser og 1 paa 1 Værelse; i underste Etage: 2 hver paa 1 Værelse. I nordre Fløjs øverste Etage: 1 paa 2 Værelser og 1 paa 1 Værelse; i underste Etage 1 paa 1 Værelse. Desuden fandtes der i Elefantstok Nr.2 til Gaarden 1 paa 1 Værelse, i Nr.3 mod Gaden 1 paa 2 Værelser og i Nr.6 mod Gaden 1 paa 1 Værelse samt i Svanestok Nr. 8 mod Gaarden 1 paa 1 Værelse. I samtlige Arrester fandtes der Kakkellovn, i de 2-Værelsers dog kun 1. ¹⁾

I Maj 1841 foreslaar Kommandantskabet, at civile og militære Fæstningsarrestanter af 3.Grad anbringes i den søndre Fløj, medens Lokalerne i den nordre forbeholdes dem, der er i 1. og 2.Grad. Generalkommissariatskollegiet har intet at indvende herimod og bestemmer samtidig, at Arresterne, der gennemgaaende er i en mindre god Forfatning, underkastes en Hovedreparation. ²⁾

Samme Maaned bestemmes det, at der i hver af Statsfængslets Arrester skal være: 1 simpelt Sengested til 1 Person, 1 Skraamadras, 1 Hovedpude, 1 oliemalet Bord med Skuffe, 2 Bøgetræs Stole med Lædersæder, 1 oliemalet Skab med Hylder, 1 do Række med Knager, 1 Messinglyseplade med Lysesaks, 1 Kommoditetsstol med Tilbehør, 1 Tin-Natpote, 1 Jernkakkellovn med Ildtang og Ildskuffe og 1 Træspyttebakke. ³⁾ Som man ser, begynder Komforten at udvikle sig. (Inventar).

Hvor der tidligere under Afsnittet 1801-1820 tales om Arrestant-Journalen, nævnes det, at der i denne findes et løst Indlæg dateret 12. Juni 1842; det vil være Tid nu at fremdrage det. Det lyder som følger:

" I Kastelet Frederikshavn forefindes:

1. Et Statsfængsel, som bestaar af: i nordre Fløj 3 Lokaler til civile Arrestanter i 1. og 2. Grad; af disse er for Tiden et Lokale belagt med Fæstningsarrestanten Jessen, der er indsat i 2. Grad, og i søndre Fløj 4 Lokaler til militære og civile Arrestanter i 3. Grad; af disse er 3 Lokaler belagte med Fæstningsarrestanterne Duncan og Liebenberg, som er inddømt i 3. Grad, samt Güntelberg, i hvis Dom ingen Grad er anført og desaaarsag hensat til sikker Bevogtning i denne Fløj.

2. Officersarrester i 1. og 2. Grad; af saadanne findes i Stokkene 7; af disse er beboede: et af en ved Fangetaarnet og Slaveriet hersteds ansat Arbejdsmand, et af en blind pensioneret Bataillonskirurg, 3 af Enkefru Bruun (dog kun indtil 30. Juni d.A.) og et interimistisk af Kontroløren ved det militære Bageri.

3. Tvende Fangetaarne; disse benævnes med Nr. 1 og 2; i hvert Taarn findes 10 Lokaler og desuden i det ene 2 Kachotter; hvert af de 10 Lokaler er i Reglen bestemte for 3 Individier. Af disse to Fangetaarne har siden Aaret 1838 ikkun det ene, nemlig Nr. 2, været belagt, og bestaar Fangetaarnets Antal for Øjeblikket af 20, som er fordelte med 2 i hvert Lokale - disse staa under Jurisdiktion af Direktionen for Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset, og mig som Inspektør, dog er det min Pligt at melde Kommandanten alt, hvad der passerer.

4. Et Slaveri, hvori findes 6 Lokaler og en Kachot. - Slaveriet er bestemt at rumme 24 Slaver, men er der kun for Tiden 23; disse er fordelte med 5 i et Lokale, 4 i hver af de 4 Lokaler og 2 i 1 Lokale. - Disse Slaver staa alene under Kommandantskabets Jurisdiktion."

Skrivelsen er underskrevet "Linde", der var Kapta.jnvagtmester.

Allerede i 1843 foreligger der en ny Udvidelse af Inventariet i et Statsfængsel, idet der nu, foruden en opredt Seng, skal findes: 2 Haandklæder, 1 Bord, 2 Stole, 1 Ildtang og 1 Ildskuffe, 1 Natpote og 1 "Vadskerfad", 1 Lyseplade med Saks, 1 Tepotte og 1 Par Kopper, 1 Madspand, 1 dyb og 2 flade Tallerkener, 1 Par Knive og Gafler, 1 Ske, 1 Saltkar, 1 Flaske og 2 Glas, 1 "Spøttebakke" og 1 Spejl. Disse Sager skulde dog anskaffes og vedligeholdes for Sigt- og Sagefalds-Kassens Regning.⁴⁾

Samme Aar anskaffes der 154 Salmebøger og 54 Bønnebøger, og i 1847 bevilges der 100 Rdl. straks og fremdeles 50 Rdl. om Aaret til Indkøb af Bøger for Arrestanter bl.a. i Kastelet; Bøgerne skal indkøbes efter Overslag mellem Kommandanten i København og Præsten ved Stokhuset ved Vestervold.⁵⁾

Efterat Vagtkommandøren paa Hovedvagten havde beklaget sig over,

at de i Porttaarnene hensiddende Arrestanter forlanger en formentlig
unødvendig og alt for hyppig Opvartning, bliver det d.7.Oktober 1846
befalet, at disse Arrester, undtagen i Sygdomstilfælde kun maa aabnes
Kl.7-8 F., Kl.12 Middag og Kl.7-8 E. ⁶⁾

I 1854 findes der ogsaa i Sjællands Ravelinsvagt indrettet Arre-
ster dels til Krumslutningsarrestanter, dels til Opholdssted for civi-
le Personer, der arresteres paa Kastelets Enemærker. ⁷⁾

Angaaende Inventariesager hører vi paany i 1855, at der i Stats-
fængslet findes 6 Sengesteder, 6 Straasække, 6 Straahovedpuder, 6 Krøl-
haarsmadrasser, 6 do Hovedpuder, 12 Lagner, 12 Overtræk, 8 Borde, 6
Træstole, 6 Bøgetræsstole med Lædersæder, 12 uldne Dækkener, 6 Lysesta-
ger med Sakse, 5 Natskrin, 1 Hornlygte, 3 oliemalede Skabe med Hylder,
3 do Knagerækker, 3 do Spyttbakker, 3 Natpotter af Tin, 6 Ildtænger,
6 Ildskuffer og 6 Vaskefade. Der fandtes 4 Varetægtsarrester, 2 Straf-
fearrester og 2 Vand- og Brød-Arrester, alt bag Kirken og 2 Arrester
bag Sjællandsvagten. I Forhørsstuen paa Kastelets Hovedvagt var 1
Bord, 1 Bordtæppe af grønt Klæde og 1 do af Voksdug, 1 Blækhuis, 1 Sand-
hus, 1 Papirsaks, 1 Lineal og 2 Rullegardiner af grønt Shirting. ⁸⁾

Den 26.Maj 1856 blev der paabegyndt en betydelig Afgravning af
den indre Skraaning af Kongens Bastion; Lys- og Luftforholdene blev
derved forbedrede i høj Grad for de i Arresthuset og særlig i dettes
nederste Etage siddende Arrestanter. ⁹⁾

Ved Oprettelsen af et Asyl for Garnisonens Smaabørn i Kastelet
fik dette i Juni 1856 midlertidig overladt det ene af Arrestlokalerne
i Elefantstok. ¹⁰⁾

I November s.A. foreligger Indberetning om, at der i Kastelet
findes følgende Lokaler til Arrester for Officerer:

"Elefantstok Nr.1. 1 enkelt Værelse, hvidtet, men uden Tapet,
- - 3. 1 - - , tapetseret og
2 sammenhængende Værelser, hvidtede, men uden Tapet
(hver sin Indgang),
- - 6. 2 sammenhængende Værelser, hvidtede, men uden Tapet
(disse anvendes som Asyl). Ialt 6.

Fremdeles findes i Arresthusets søndre Fløj 4 Lokaler, kun hvidtede." 11)

I Anledning af, at Kommandantskabs- og Vagtforholdene d.1.Juli 1856 blev fuldstændig ændrede, idet Kastellet for et Par Aar ophørte at have sin egen Kommandant, blev Hovedvagten ved Norgesporten nedlagt som saadan, hvorved de ved denne værende Arrester fremtidig udelukkende skulde anvendes som Varetægtsarrester. Kastellets gamle, omtrent 200-aarige Hovedvagt, blev omdannet til Kaserne- eller Brandvagt, og samtidig er antagelig den lige saa gamle Tremmearest i Vagtstuen forsvunden, men der høres intet bestemt herom. 12)

Som en Afslutning paa Oplysningerne om disse mere almindelige Arrestforhold skal anføres følgende:

Et russisk Orlogsskib havde lidt Havari, og medens det laa paa Reiden for at blive repareret, blev Besætningen, 1 Officer og 150 menige fra d.29.November 1858 midlertidigt indkvarteret i Kastellet. Russerne kunde som sædvanlig ikke modstaa det danske Brændevin, og da en af dem en Aften blev bragt hjem i døddrukken Tilstand, blev han, efter at have maattet sove Rusen ud i et Kulrum, den næste Dag anbragt i det nordre af Norgesportens Taarne. Kastellets Drengene var forlængst blevet gode Venner med Russerne, og da det nu rygtedes mellem dem, at en af Russerne sad deroppe, opsøgte de ham. Næppe mærkede han, at der var Venner i Farvandet, før man saa en Hue blive firet ud fra det ene lille Vindu ved Hjælp af en Ende Sejlgarn, og da der i Huen laa en Mark, og der indefra blev raabt paa "Wodka", var Drengene ikke sene til at omsætte Marken i 1 Flaske Brændevin, der hurtig forsvandt ad samme Vej, hvorfra Huen var kommen. 13)

Fra d.1.Juli 1843 ansættes karakteriseret Serpønt Peter Gottlieb Schubert, der alt var Dannebrogsmænd, som Kommandantskabsskriver og Arrestforvarer; hans Løn som Arrestforvarer var 25 Rdl. pr.Kvartal. Efter en Tid at have været syg blev han d.11.Juli 1852 indlagt paa Garni-

sonssygehuset, hvor han d.30.August s.A. aføik ved Døden; han blev begravet d.3.September. Fra Indlæggelses- til Dødsdøgen blev der udbetalt hans Kone 12 Sk. pr.Dag i Underholdningspenge. Pladsen stod vakant til d.13.September, men Justitssergent Jørgensen, der siden 1842 havde boet i Stjernestok Nr.4, hvor han havde 3 Værelser og Køkken, blev straks ansat midlertidigt som Arrestforvarer. Pladsen blev endelig besat d.13.September med Sergent Søren Brodersen Bechmann af 10.Infanteribataillon; indtil d.1.Oktobre havde han dog Jørgensen til sin Assistance.

Arrestforvarerens Paaklædning var paa denne Tid: mørkegrøn Vaabenfrakke og Bajstrøje, mørkegraa Benklæder og Feltkappe, Felthue og 1 Chakot med grøn Pompon; hans Distinktioner bestod af 3 Snore og 1 Knap, hvortil for Bechmann's Vedkommende kom en Distinktionstresse (Skriversnoren) paa højre Overarme.

Det havde hidtil været Skik, at Passagetegnene til Fæstningsterrænet kunde købes hos Præsten, der herfor blev honoreret med 150 Rdl. aarlig, men nu havde Kastellet d.18.Februar 1855 faaet en ny Præst, Pastor Harald Ipsen, og da denne ansaa et saadant Salg for at være i Uoverensstemmelse med, hvad der passede sig for en Kirkens Tjener, fik han det d.10.December ordnet saaledes, at dette Salg fremtidig blev overtaget af Arrestforvareren, der for hvert solgt Tegn skulde have en Godtgørelse af 6 Sk. Det karakteristiske ved Sagen var imidlertid dette, at Præsten alligevel beholdt sine 150 Rdl. om Aaret.

I Sommeren 1856 skete det, som foran fortalt, at Kastellet fra 1. Juli blev henlagt under Københavns Kommandantskab. Herved opstod en lang Række Kompetencespørgsmaal mellem den kommanderende General, Generalmajor Poul Martin Bülow og Kommandanten i København og Kastellet Frederikshavn, Generalmajor Christian August Schepelern, og mellem disse Spørgsmaal kom ogsaa Arrestforvarerspørgsmaalet. Generalkommandoen ønskede nemlig at faa Bechmann som Skriver, og idet den ganske gik

udenom Kommandanten, under hvem Arrestforvareren sorterede, fik den Krigsministeriet til at godkende denne Forsættelse, hvad der i Forbindelse med meget andet førte til en Udveksling af en Række meget lange og meget skarpe Skrivelser mellem de to Lyndigheder. Sagen gik til Krigsministeriet, der i alt væsentligt støttede Generalkommandoens Opfattelse imod Kommandanten, uagtet Retten efter almindelige Fornuftsbegreber absolut synes at have været paa Kommandantens Side. Den eneste lille Tilfredsstillelse denne opnaaede var en Tilkendevivelse fra Krigsministeriet om, at Generalkommandoen ikke var optraadt fuldt ud korrekt netop i Arrestforvarerspørgsmaalet; men - Resultatet blev det samme: Kommandanten mistede sin Arrestforvarer.

Som hans Afløser indstilledes Korpsskriver Niels Christensen Thostrup af 7.Linie-Infanteribataillon, der af sin Afdeling fik følgende smukke anbefaling:

"Korpsskriver Thostrup er en i alle Henseender saa paalidelig og brugbar Mand, at Bataillonen ikke nok kan anbefale ham til den ansøgte Post, hvortil han i alle Henseender er værdig. Bataillonen er forvisset om, at han med Iver og Nøjagtighed vil opfylde enhver ham paahvilende Tjenestepligt, da han i sin 13 Aars Tjenestetid stedse har udvist et saa rosværdigt Forhold, at Bataillonen aldrig har haft Lejlighed til at erindre ham om nogen Forsømmelse."

Thostrup ansattes ved Krigsministeriets Resolution af 17.Oktober, uden at det kan ses, hvem der udfyldte Pladsen fra 1.Juli til 17.Oktober.

Den nye Ordning varede imidlertid kun 2 Aar, idet Kastellet - nominelt fra d.20.November 1858, reelt fra d.1.Marts 1859 - atter fik sin egen Kommandant, Generalmajor Bülow, hvorved Arrestforvareren paa-
14)
ny kom til at sortere under Kastellets Kommandant.

Af Arrestantoppasserne var der som Regel to; undtagelsesvis som i 1851 kun 1; før Krigen blev der benyttet menige Jægere, under og efter Krigen derimod Trænkuske.
15)

Foruden hvad der foran er nævnt om Justitsunderofficerer skal kun fortælles, at en saadan ved Navn Johansen druknede sig i Kastelsgraven

16)
d.15.Maj 1856. Det skal i denne Forbindelse siges, at Antallet af de Mennesker, der, saalænge Kastelet har bestaaet, har fundet deres Død i Kastelsgraven, er legio; Vintertiden krævede sine Ofre, som Regel Børn og unge Mennesker; Sommertiden krævede sine, der hovedsagelig var at søge mellem Selvmordernes uendelige Række, og her var det ikke Kastelet selv, der leverede det største Kontingent, men derimod Byen, hvis mange løse og ledige Elementer, Mænd som Kvinder, ad denne Vej søgte Glemsel for de Sorger og Skuffelser, Livet havde bragt dem.

Idet vi derefter igen fortsætter med Rækken af de enkelte Personer, der for kortere eller længere Tid maatte sidde som Fanger i Kastelet, støder vi først paa By- og Herredsfoged i Holstebro, Kancelliraad Johan Frederik Wilhelm Jessen.

Jessen, der var gift, var født i 1777 og var saaledes 64 Aar, da han d.21.Juni 1841 Kl.9 F. blev indsat i Kastelet. Han havde i sin Egenskab af Overformynder og Skifteforvalter haft en betydelig Kasse-mangel og var herfor bleven dømt til Slaveriet og anbragt i Københavns Stokhus. Ved kongelig Resolution af 30.Juni 1841 blev Straffen formildet til Fæstningsarrest i 2.Grad med den sædvanlige Tilføjelse: "indtil han betaler eller dør". I Sommeren 1843 formildedes hans Arrest yderligere til 1.Grad, og efter alt at dømme har han ogsaa hørt til de stille og rolige Arrestanter. Den 16.Larts 1854 blev der udbetalt ham et Dyrtidstillæg af 10 Rdl., men kort efter blev han syg, og d.14.Juni Aaret efter skriver Lægen ved Statsfængslet om ham:

"Den gamle Statsfange Jessen er temmelig stærkt angrebet af Skørbug, for Størstedelen en Følge af, at han i flere Maaneder ikke har været ude i Luften, og jeg frygter for, at de ordinære Medikamenter ikke ville være af stor Virkning, hvis han fremdeles vedbliver at indespærre sig i Værelserne; men da han ikke selv vil være mægtig til at hjælpe sig ned ad Trapperne eller bevæge sig om i Kastelet, maa jeg herved anmode Kommandantskabet om at beordre en Oppasser til daglig, naar Vejret tillader det, at følge ham en halv Times Tid ud i Luften; naar Arbejdsordenen iøvrigt tillader det, vilde vel Kl.11 F. omtrent være den mest passende Tid."

Jessen blev imidlertid svagere og svagere, og i 1856 paa Aarets

første Dag afgik han ved Døden Kl. 1½ F. i sit Fængsel, 79 Aar gammel. 17)

Kammerassessor og Konsumtionsskriver ved Amagerport Christian Carl Herman Frederik Güntelberg blev d. 19. Maj 1842 indsat i 3. Grad.

Güntelberg, der var født d. 27. April 1791 i Korsør, blev cand. juris i 1835 og havde siden da været ansat som Konsumtionsskriver; han var gift med Louise Kirstine Kretschmer, hvis Fader havde været Organist ved Kastelskirken, og havde med hende 3 Børn. Han var ikke saa lidt af en Digter og har foruden flere smukke Digte bl.a. skrevet Teksten til Kuhlau's Opera "Lulu"; men med hans Indtægter var det kun smaat, og han erklærer selv, at hans Gage var for lille til, at han ved Hjælp af denne kunde ernære sig og sin Familie; hertil kom endnu den Ulykke, at han var vanfør paa det venstre Ben. Den 20. December 1841 var han ved Hof- og Stadsretten bleven idømt 2 x 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød for at have besveget Staten for et Beløb af op imod 3000 Rdl., ligesom han, hvis han ikke kunde betale dette Beløb, skulde hensættes i Fæstningsarrest i Kastellet, indtil han betalte eller døde og endda erlægge 4% Rente p.a. af det til enhver Tid resterende Beløb.

Hans Fængsel blev kun af kort Varighed; allerede d. 26. November s. A. er han saa syg, at der maa være en Mand hos ham om Natten; to Dage senere hedder det, at han henligger i en apoplektisk Tilstand, saa at han hverken kan røre sig eller tale, og at det er forbundet med den største Vanskelighed blot nogenlunde at holde hans Seng ren, hvorfor det henstilles at lade ham indlægge paa et Hospital. I Forestillingen herom, der indsendes til Kongen d. 30. s. M. om Morgenen, siges det, at det vil blive for kostbart for Kommandantskabet at sørge for hans Pleje og Tilsyn; han har i Forvejen en Benskade, der tvinger ham til at gaa med Krykke og Stok, og der sluttet med, at hans Helbred er saa slet, at hans snare Død er at formode, hvilken Udtalelse han bekræftede ved at dø samme Dags Middag i Arresten. 18)

Midt i alt det triste, som Kastellets Fængselshistorie er saa rig paa, træffer vi i Slutningen af 1842 paa et Tilfælde, der, selv om det i og for sig var ubehageligt nok for de paagældende, dog i sig selv og navnlig i sit Efterspil rummer saa megen Humor, at det alene af den Grund bør medtages.

Sagen er den iøvrigt saa velkendte om Studenterne, der, medens de som Medlemmer af Kongens Livkorps en Dag i November 1842 afholdt Øvelser i Gothersgades Eksercerhus, i Kaadhed stødte saa længe med deres Bajonetgeværer efter en sammesteds anbragt bronceret Gipsbuste af Frederik VI, at den tilsidst faldt paa Gulvet og gik i Stykker. Ingen tilagde imidlertid Sagen den fjerneste Betydning, og da Øvelsen var sluttet, gik hver til sit. Men d. 13. s. M. modtog Korpset følgende Skrivelse fra Københavns Kommandant: Landgreve Wilhelm af Hessen.

"Ved at tilstille Hs. Maj. Kongens Livkorps vedlagte Melding fra den inspektionshavende Stabsofficer ved Københavns Eksercerhus skulde Guvernementet tillige tjenstlig meddele, at der efter de tilvejebragte Oplysninger er Grund til at antage, at den indrapporterede Molestering af Højsalig Kong Frederik VI's Buste er forøvet, medens Livkorpset afbenyttede Eksercerhuset.

Da denne Handling har vakt megen Opsigt og Misbilligelse, saa er Guvernementet forvissat om, at velbemeldte Korps i sin egen Interesse vil anstille al fornøden Undersøgelse denne Sag betreffende, samt alvorligen anse dem, der maatte befindes at have gjort sig skyldige i de ommeldte Ekscesser, ligesom og dem, der maatte have ladet slige Ordener af deres undergivne hengaa upaaankede og uanmeldte.

Om Sagens endelige Resultat udbeder Guvernementet sig derefter behageligst underrettet."

Ved denne Skrivelse, der ikke alene ramte de skyldige, men ogsaa selve Korpset, var den i og for sig ret ubetydelige Sag bleven pustet op til noget, der foruroligende mindede om Majestatsforbrydelse, og Korpset var ikke sent til at lade nedsætte Forhør for at faa "Forbryderne" frem for Dagens Lys. Det viste sig selvfølgelig, at der havde været flere om "Ekscesserne"; men Hovedanklagen rettede sig imod 3 Studenter, af hvilke vi for Kastellets Vedkommende skal nævne Rasmus Kopp og Eduard Flemmer. Det skal siges til deres Ære, at de straks vedkendte sig deres Kaadhed, men samtidig undskyldte sig med, at ingen af dem havde haft nogen Anelse om, hvem Busten skulde forestille, idet den

kun havde baaret den ikke synderlig oplysende Inskription: "Frederik Kongens Søn". Ikke desto mindre blev de to her nævnte idømte henholdsvis 8 og 6 Ugers Arrest i Kastellet, og Indsættelsen foregik paa en saa officiel Maade som mulig, idet Synderne i Uniform maatte møde paa Regensen, hvorfra de af en af Korpsets Underofficerer midt paa Dagen blev ført gennem Gaderne ud til Kastellet, medens Gadedrengene raabte efter dem: "Der trækker de med Stude!"

Til en Begyndelse blev de holdt strengt indespærret, og al Korrespondance blev dem forbudt, men d.28.November fik de dog Tilladelse til at maatte gaa Tur paa Volden, hver for sig, den ene Kl.9-10, den anden Kl.10-11, ledsaget af Vagt, der ikke maatte fjerne sig mere end 20 Skridt fra dem og skulde være ansvarlig for, at de ikke indlod sig i Samtale med nogen; nogle Dage senere formildedes deres Arrestophold dog, for saa vidt som de nu fik Lov til at skrive og modtage Breve eller endog at modtage Besøg fra Kl.9-12 og 3-5. Midt i December fik de endelig Tilladelse til at maatte følges ad paa deres Ture.

Sagens Humor var dog ikke udtømt hermed. Vittighedsbladet "Corsaren" tog Sagen op og foreviede den paa sin Maade ved allerede d.9.December at rykke frem med følgende:

"Fra en af de tre fængslede Studenters Venner.

Vi takke Dig, o Kong Christian d.8., de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig og Holsten - s Krigsret. Vi takker Dig for Din store Mildhed mod hine unge Vildfarne!

Havde Du ikke været naadig, hvor havde saa nu deres Hoveder været?

Naar man tænker sig: at gaa hen og rive Hovedet af et Stykke Gips, der skulde forestille Folkets højsalige Ven, Frederik den Sjette, og med dette ene Slag berøve Eksercerskolen alle sine Prydelser - saa gyser man.

Denne Buste - hvor ofte har den ikke tilsmilet den højsaliges Frænde, Hs.Durchlauthighed Prins Wilhelm i Eksercerhuset!

Denne Buste - hvor ofte har ikke et Blik paa den opmuntret Officer og Underofficerer til Anstrængelse for Fædrelandets Forsvar ved Indøvelsen af stærkrygbenede Rekrutter!

Denne Buste - ja, denne Buste - har nu ingen Næse mere!

Kong Frederik den Sjettes Buste uden Næse - der gives ingen Patriot, hvis Næsebor ikke svulme af Harme ved denne Molest, tilføjjet af unge Studenter, medens man havde betroet dem Bajonet og Patronstaske.

Det eneste var, at de ikke kendte den.

Herved kunde maaske nogle formildes; men Sandheden og Retfærdigheden ses bedst, naar vi vende Sagen om.

L.11 f.n.: Durchlauthighed læs Durchlaughtighed.

Havde de nu virkelig kendt den - hvad Straf havde saa været haard nok? - Galgen? Den Straf var god nok, hvis den ikke var saa hurtig forbi. Et Øjeblik - saa er Mennesket hængt, og saa har man ikke længer nogen Fornøjelse af at have hængt ham. Saaledes med enhver Dødsstraf: Den døde glemmes snart; det vilde ikke være tilstrækkelig Advarsel for ligestillede. - Ævigt Fængsel? - Det er allerede brugt saa ofte; det har ikke Nyhedens Interesse længer. - Der maatte opfindes noget nyt, en ganske ny Straf. I vor ringe Fantasi have vi udtænkt en, som vi vove at foreslaa for næste Gang. Ved den skulde begge Straffemaader forenes, og Delinkventen kunde saaledes blive hensat til ævigt Fængsel i en Galge.

Men, skulde en saadan Straf anvendes, hvis de havde kendt Busten, er saa ikke nogle faa Maaneders Fængsel i Kastellet, da de ikke kendte den, en forbavsende Mildhed?

Vedkommende, der havde ivrig Interesse for oftnævnte Buste, har naturligvis tænkt paa at faa en anden, uden altfor stor Bekostning, opsat. For at sikre den for Fremtiden, skulle samme have tænkt paa at give den en Politistok i Haanden."

Den 27. Januar 1843 rykker "Corsaren" igen frem med følgende:

"I Anledning af de tre for Frederik 6 tes Busten fængslede Studenters Udkomst.

Vi have alt engang takket Hs. M. Kongen for hans Naade imod disse unge. - Hs. Maj. Kong Christian den Ottende, Konge til Danmark, de Venders og Gothers, endnu Hertug til Slesvig og Holsten (det sige vi Schleswig-Holsteinerne til Trods) o. s. v.

Vi takke Hs. Majestæt paa de unge Studenters Vegne - nu da de er kommet ud - fordi de blev satte ind. Det er nemlig aabenbart, at, vare de ikke blevne satte ind, kunde de ikke have haft den Glæde at komme ud.

Og under Forudsætning af, at det er tilladt at takke andre end Hs. Maj. Kongen, takker vi alle dem, der har haft noget at sige, befale eller foranstalte ved deres Fængsel og navnlig ved det ene i Kastellet, for den Omhyggelighed, hvormed der er blevet sørget for at gøre dem deres Udgang endnu mere behagelig, dobbelt behagelig, ubeskrivelig behagelig."

Der fortsættes saaledes videre med en Del humoristiske Frihedsbetragtninger og sluttet med følgende Udtalelse, der lægges i Munden paa en af de straffede:

"Gud være Lov, at jeg kom til at beskædige Frederik den 6 tes Buste, ellers var jeg da aldrig bleven saa lykkelig!"

Endelig fandtes der sammesteds d. 10. Februar følgende velkendte Digt under Overskriften:

"Sørgevisen over de 3 Studenter.
Mel.: Peter Skjot i Barndomsalder

Hvor Soldaterne forlyste
sig paa tapper Krigsmaner,
stod engang en gammel Buste -
nu den staar der inte mer;
:/: Akl thi 3 Studenter kom -
som vi nu vil synge om. :/:

Og saa sagde da den Fø'ste
(ej jeg siger, hvad han hed)
"Lad os slaa til denne Buste
saadan, at den falder ned."
:/: Og, saant det var ikke ret,
gav de den paa Hovedet. :/:

Stedse samle Syndens Børen
paa sit Ho'de gloende Kul;
og saa sagde Guvernøren:
:/: "De skal puttes i et Hul,
og om de bliver nok saa vre'
skal de sættes alle tre." :/:

Yngling! ayt paa denne Lære!
Vogt Dig vel for Syndens Rus!
Dyden elsk! - og hold i Ære
Kongens Eksercerehus!
:/: Derfor vogt Dig vel for sligt
paa Prins Wilhellems Distrikt. :/:"

Frederik VI's Buste blev virkelig fornyet i 1846, og Fornyelsen
19)
kostede 777 Rdl.80 Sk.

Den 24. Januar 1843 Kl. 11½ F. blev Byfoged i Maribo, Justitsraad
Jørgen Christian Bruun Sommer indsat i Kastellet ved Kongens Fogeds
Foranstaltning.

Sommer var født i 1800, havde i 1840 haft Kassemanøel, men havde
om Efteraaret set sit Snit til at undvige fra Landet. Han blev dog at-
ter anholdt og blev dømt til Slaveriet, men d. 17. Februar 1841 blev
Straffen ændret til Fæstningsarrest i 3. Grad. Han hensad dog endnu 2
Aar i civil Arrest, og først d. 24. Januar 1843 begyndte hans Fængsel i
Kastellet, hvor der tillægdes ham det for saadanne Arrestanter sædvan-
lige Beløb: 48 Sk. pr. Dag og 30 Rdl. aarlig til Brændsel.

I Modsætning til flere andre af Kastellets Arrestanter, der ret
stilfærdigt fandt sig i den dem overgaaede Skæbne, er der stadig Uro
om Sommer; allerede d. 1. Februar s.A. indsender han en Ansøgning om at
maatte blive overført fra 3. til 2. Grad, men Ansøgningen blev afslaaet.
Det oplystes af en Skrivelse af 18. Februar til Kongens Foged, at ikke
alene Sommer, men ogsaa 3 andre Fæstningsarrestanter, nemlig Duncan,
Jessen og Liebenberg kun havde medført en Seng med Tilbehør, medens

Kommandantskabet havde maattet supplere det øvrige Inventar fra sine egne Beholdninger, for hvilket det, hvad Øjeblik det skal være, selv kan faa Anvendelse. Man henstiller derfor til det kongelige Rentekammer, at det fornødne Inventar anskaffes og vedligeholdes for Sigt- og Sagefalds-Kassens Regning.

Den 7.Marts anbefaler Lægen Sommer til Bevægelse i fri Luft 2 Timer daglig, da han lider af Næseblod og Susen for Ørerne. Selv ansøger han s.D. om at maatte faa taget Maal til et nyt Sæt Tøj og oplyser, at han har Udsigt til Fortjeneste ved Afskrivning af Dokumenter, hvis det maa tillades Overbringeren heraf at faa Adgang til ham. Faa Dage efter søger han om Tilladelse til, at hans Kone, der hed Alexine og var Modehandlerinde i Vimmelskaftet og derfor ikke kunde komme før om Aftenen, samt hendes Fader, fhv. Kaptajn, nu Toldbetjent, Bech, maa komme til ham for at søge Raad ved Udfærdigelsen af de Ansøgninger, som hans ulykkelige Kone agter at indsende. Ikke nok hermed anmoder han ligeledes om, at Konens 3 Søstre maa komme til ham for at følge hans Kone hjem om Aftenen. Han indsender i det hele taget talrige Anmodninger og Klager til Kommandanten, angaaende Besøg, om Ture paa Volden, om hans Brændselsforsyning, om at maatte blive klippet, om Modtagelsen af Tøj og om den Mad, han modtager fra Marketenderen, hvilken sidste Klage han illustrerer ved at indsende et Stykke Kød, hvis Kvalitet efter hans Formening ikke svarer til et Beløb af 4 Sk.

Den 27.Januar 1845 blev hans Fængsel efter fornyet Ansøgning formildet fra 3.til 2.Grad. Den 19.December s.A. andrager han om, at der maa blive anbragt en Lygte i den nederste Arrestgang af Hensyn til dem, der besøger ham; der svares, at dette vel ikke egentlig er nødvendigt, eftersom de, der besøge Arrestanterne, kan medbringe en Haandlygte, som de vil kunne faa tændt hos Arrestforvareren; men, indrømmes der, det vilde paa den anden Side være en stor Behagelighed for Arrestanterne, ligesom det ogsaa vilde have sin Betydning i Tilfælde af, at der

skulde forefalde et eller andet. Kastellets Belysningsforhold har altid været langt bagud for Byens, hvad der fremgaar alene deraf, at medens København fik Gasbelysning i 1857, opnaaede Kastelet først dette Gode 25 Aar senere.

To Aar efter, d.12.Juni 1847, indsender hans Hustru en Ansøgning om at faa Landen indlagt paa Frederiks Hospital, da han lider af Gift i Arme og Ben; han bliver undersøgt af Regimentskirurg Hjorth, der erklærer, at han er i Bedring, og Københavns Guvernør anbefaler derfor ikke Indlæggelsen, derimod tilstaar han Arrestanten lidt mere Ophold i frisk Luft. Atter i April 1848 indsender hans Hustru en Ansøgning, denne Gang om en Formildelse af Straffen fra 2.til 1.Grad. Merkeligt nok synes der angaaende dette Spørgsmaal at være en lille Uoverensstemmelse i Kilderne, idet det i en Skrivelse fra Københavns Kommandantskab meddeles, at Ansøgningen kort efter blev bevilget, medens han i Følge Arrestant-Journalen først opnaaede denne Begunstigelse ved allernaadigst Resolution af 3.Oktober 1850. Det viser sig imidlertid, at det sidste maa være det rigtigste, idet han endnu efter 1848 stadig indsender talrige Ansøgninger om det samme, og da en saadan d.12.Juni 1849 igen kom tilbage med Afslag, har han forsynet den med følgende forvrøvede Paategning: "Naaden gaae, i Danmarks Land, evindeligen i Haand med Retfærdigheden! saa bliver der Lykke i Landet!! - Justitsministeren, den Retfærdige, leve evindeligen og længe !!! Jørgen Sommer."

I Anledning af Straffens Formildelse blev Sommer flyttet over i Arresten i Elefantstok Nr.3, men ser vi hen til en senere Arrestants Dagbog fra Foraaret 1850, maa denne Flytning formentlig allerede være foregaaet paa denne Tid.

Uden at vi erfarer noget om, hvad han fejler, anbefaler Hjorth ham til Indlæggelse paa et af Byens Hospitaler for at gennem^{gaa}/en Operation, som ikke lader sig udføre i hans Arrest, og d.1.September 1850 indlægges han ved Politiets Foranstaltning paa Almindeligt Hospital.

To Aar senere er det igen galt fat med hans Helbred, og da han nu trænger til kolde Søbade, faar han d.18.Juni 1852 Tilladelse til at tage Søbade enten paa Møens eller Beck's Badeanstalt ved Strandpromenaden nord for Kastellet paa Betingelse af, at han føres derhen og tilbage igen under Bevogtning.

Sommer's mentale Tilstand har sikkert ikke været den bedste, hvad der jo alene ses af hans ovenanførte mærkelige Paategning; ogsaa følgende Sammenstød mellem ham og en Sergent Lysholm af Ingeniørkorpsets 2.Kompagni peger i denne Retning. Lysholm, der boede i Elefantstok Nr. 3 under Sommer's Arrest, beklager sig d.14.April over, at Sommer en tidlig Morgenen er kommen ned til ham og paa en meget utilbørlig Maade har beskyldt hans Kone for at have stjaalet hans Retiradenøgle. Lysholm, der endnu laa i sin Seng, kom saa farende ud i sin bare Skjorte og jagede ham paa Døren. I en meget lang Redegørelse af 18.s.k. forklarer Sommer, at han fra sit Arrestværelse havde troet at høre, at Lysholms Kone benyttede hans Retirade. Han indrømmer imidlertid villigt, at han har taget fejl, eftersom han senere opdagede, at Nøglen i Virkeligheden hang i hans Værelse, men han fortæller, at Lysholm havde været helt rasende, havde skældt ham ud og havde forfulgt ham op ad Trappen. Han beklager sig over at være bleven behandlet "paa en saa skammelig Maade, og det tilmed, om jeg saa tør udtrykke mig, i mit eget Hus", saa meget mere som han, medens Lysholm sad i Fangenskab i Rendsborg, havde skrevet til Myndighederne for at faa ham paa fri Fod, da hans Kone den Gang var i Omstændigheder. Redegørelsen ledsages af en Lægeerklæring om, at Sommer var at anse som utilregnelig.

Aaret efter, d.21.December, indlægges han paany paa Almindeligt Hospital; denne Gang viser det sig at være Alvor, thi Juledag afgaar han ved Døden.²⁰⁾

Fhv. Kasserer ved Stadens Hovedkassererkontor, Sekretær Ove Høegh

Lybecker indsættes d.31.Januar 1844.

Lybecker var født 1776, var gift og havde 3 Børn. Efter Dom af 4. Februar 1843 skulde han hensættes i Fæstningsarrest i 3.Grad i Statsfængslet, indtil han betaler det ham paahvilende Ansvar af forskellige Summer til et samlet Beløb af ikke mindre end 12.485 Rdl.31 Sk. med Renter fra 1824, eller han ved Døden afgaar. Døden var saa barmhjertig at gøre hans Straffetid kort, idet han døde allerede d.8.Februar 1845 Kl.4 E. i sin Arrest, hvor et apoplektisk Anfald gjorde Ende paa hans Tilværelse.

Der er i de for ham udfærdigede Papirer den lille Kuriositet, at hans Stamliste er kommen til at lyde paa Navnet: Ove Høeøh Guldberg,
21)
og som saadan er gaaet gennem alle Instanser.

For ukorrekt Optreden mod en Kollega blev Sekondkøjtnant ved Livgarden Waldemar Gustav Otto Bauditz idømt 3 Maaneders Fæstningsarrest i 2.Grad, hvilken Straf han afsonede fra d.10.Marts 1844. Det var ham forbudt at have besøgende hos sig efter Kl.10 Aften, men dette Forbud omgik han paa følgende snedige Maade: Han inviterede en Jægerløjtnant, der boede paa samme Gang samt to andre Kammerater fra Byen til en L'Hombre, under hvilken han selv sad i sin Dør, Jægerløjtnanten i sin, medens de to andre anbragte sig henholdsvis i den til Gangvinduet hørende Kærm og paa Trappetrinene, idet man saa anbragte Spillebordet paa den lille Trappeafsats.
22)

Cand.juris Finsteen Giødvad blev d.14.September 1846 Kl.5½ E. indsat for at afsones en Straf af 120 Dages Fæstningsarrest i 2.Grad. Giødvad, der var født 1811 i Aalborg, var som Journalist bleven Medarbejder ved, og for en Tid Redaktør af, det i 1840 oprettede politiske Dagblad "Fædrelandet". I sin Kamp for de gryende Frihedsideer var han efterhaanden bleven ikendt en Del Mulakter til et samlet Beløb af 400 Rdl. Ganske karakteristisk indsender han Ansøgning om Tilladelse til "paa

Grund af hans svagelige Helbred" at maatte afsone sine Bøder ved at hensættes i Arrest i Kastellet, hvilket Kancelliet tillader. Han slap imidlertid med 30 Dage, hvoraf det synes at fremgaa, at man begyndte at se med lidt mildere Øjne paa den Slags Forseelser. 23)

Mellem de mere almen kendte Statsfanger paa denne Tid hører "Negerkongen og hans Minister", der indsattes i Kastellet d.14. Oktober 1846. Der er bleven fremsat mange afvigende Forklaringer om Grunden til disses Fængsling, og den urimeligste er vel nok den, at de havde dræbt og fortæret to Udsendinge fra den danske Konge i den Tro, at deres "Broder" havde sendt dem disse som en udsøgt Opmærksomhed og netop med denne Anvendelse for Øje; Sandheden er imidlertid følgende:

Som bekendt ejede Danmark endnu paa disse Tider nogle Besiddelser paa Vestkysten af Afrika: Guldkysten eller Guinea. I Omegnen heraf fandtes under dansk Overhøjhed et Land, der hed Aqvapim. Mellem to af dettes Negerhøvdinger opstod en skarp Strid, der foranledigede Guvernøren, Oberst Edward Carstensen, til at beordre dem til at give Løde paa Fortet Christiansborg. De indfødte mente dog at kunne faa en Mægling i Stand ved egen Hjælp, og d.25. November 1844 foretoges med Guvernørens Tilladelse et Forsøg i saa Henseende, men Mæglingsforhandlingerne udartede til et regulært Slagsmaal, under hvilket den ene af de to Høvdinger, Adum, med sin Stamme jagede den anden, Ussu-Akim og hans Folk paa Flugt, dræbte mange og tog 46 Fanger, deriblandt 2 af Ussu-Akim's smaa Sønner. Medens Guvernøren tog Fangerne under sin Beskyttelse, da de ellers efter Landets Skik vilde være bleven dræbte, lykkedes det Adum at holde de 2 Drengene skjult, og i en Forsamling krævede han, at Drengene skulde dræbes, dels fordi de var Sønner af hans Fjende, og dels fordi de havde drillet ham ved at trække i Haarene paa hans Ben. Resultatet blev da ogsaa, at Adums Tolk, Sabah-Akim, skar Halsen over paa Drengene, medens nogle af Stammens egne Børn holdt dem fast, hvorefter deres Blod blev smurt paa Stammens Trommer, idet man havde den Tro, at hver

Gang man senere slog paa Trommerne, vilde de døde Drengø føle det som en korporlig Straf. Dette kunde ikke gaa ustraffet hen, og ved et Coup de main lykkedes det Fortets Besætning at faa Adum og Sabah-Akim i deres Magt. Melding om det skete afgik til København, hvor man tog Sagen meget alvorligt, og hvorfra Orlogsbriggen "Ørnen" under Kartajnløjtnant H.E.Krenchel blev afsendt til Guinea, hvor en Kommission blev nedsat for at dømme i Sagen. Dommen faldt d.31.Oktobør 1845 og kom til at lyde paa Livsstraf, men Dommen blev dog samtidig formildet til livsværigt Fængsel, der skulde afsones paa de vestindiske Øer. I den Anledning blev de to straks bragt ombord i "Ørnen". Her paa Skibets Dæk faldt Adum paa Knæ for en af Officererne og bad om Tilladelse til at maatte medtage blot en eneste af sine 20 Koner i Fængselskabet, til Gengæld vilde han overlade de 19 andre til Kongen af Danmark, og det var ham ganske ubegribeligt baade at det blev nægtet ham, og at man forkastede hans smukke Tilbud.

Paa Skibets videre Rejse kom der Ordre om, at de 2 Fanger skulde bringes til København og indsættes i Tugthuset paa Christianshavn, og d.30.Maj 1846 naaede Skibet hertil, hvorefter de blev anbragt efter Bestemmelsen. Efter nogle Forhandlinger resolverede Kongen d.5.September s.A., at de skulde hensættes i Kæstellet, hvilket altsaa skete d.14.Oktobør.

Adum, der anslaaes til en Alder af 50-60 Aar, skildres som raa og brutal og meget hengiven til Tobak; han medbragte i Arresten:

"3 Par blaa Bukser, 2 Par hvide Lærreds do, 2 røde Skjorter, 2 ternede do, 1 hvid do, 2 Dynevaar, 2 Tæpper, 2 Sengetæpper, 4 forskellige Tørklæder, 1 graa ulden Trøje, 1 Pose med Lapper, 5 Par Sokker, 2 Huer, 2 Par Sko, 1 Hat (høj), 1 Børste, 1 Tinske, 1 Pude, 1 Madras, 1 Spejl, 1 Bastpose, 1 Stykke hvid Sæbe og 2 Flasker."

Akim, der anslaaes til c.50 Aar, medbragte:

"1 Træskrin, 2 røde Skjorter, 3 linnede do, 3 Par blaa Bukser, 2 Par hvide do, 4 Sengetæpper, 1 blaa Trøje, 4 forskellige Tørklæder, 5 Par Sokker, 2 Par Sko, 2 Huer, 1 Hat (høj), 1 Pose med Lapper, 1 Pude, 1 Madras, 1 Børste, 1 Flaske og 1 Stykke Sæbe."

Til en Begyndelse fik de hver 48 Sk. daglig til deres Underhold og 30 Rdl. aarlig til Brændsel, og blev der for deres Vedkommende givet Ordre til, "at deres Forplejning og Beklædning ordnes paa den sparsommeligste Maade." Det viste sig imidlertid snart, at de fleste af deres Penge gik alene til Supplering af Brændsel, da de led frysteligt af Kulde. Varmen maatte saaledes straks fra de første Dage fra Morgen til Aften holdes oppe paa 18-20 Grader, for at de overhovedet kunde holde sig oven Senge, og de 48 Sk. pr.Dag blev derfor snart forhøjet til 2 Rdl.

Om Sommeren fik de Tilladelse til at spadserere paa Volden med en Soldat efter sig; her promenerede de iført deres høje Hatte og hver forsynet med en gammel Avis, hvori de omhyggelig opsamlede de Cigarstumper, de kunde faa Øje paa, ligesom Kastellets Ungdom per fas et nefas forsynede dem med Tobak.

Deres Fængsel var i Arresthuset bag Kirken; dels siges dette udtrykkeligt, dels hedder det, at de var anbragte i de Politiet underlagte Arrester, der netop var i den søndre Fløj af denne Bygning.

I Slutningen af December 1849 afstod Danmark de nævnte Besiddelser i Afrika til England, af hvilken Grund de 2 Negere skulde frigives. Politidirektøren henstillede imidlertid til Kongen, at de skulde forblive i Kastellet, indtil Hjemsendelsen kunde finde Sted, og da Fangerne selv erklærede, "at de, indtil de med Skibslejlighed kunde komme til deres Hjem, ej attraaede nogensomhelst Forandring i deres nuværende Stilling, og at de i dybeste Underdanighed følte sig lykkelige ved det Haab at erholde Friheden," blev det ordnet saaledes.

Den 25.Juni 1850 blev det bestemt, at de skulde afsendes med Skibet "Augusta", Kaptajn Jans, til London, for derfra ved den danske Generalkonsul at blive besørget videre til Guinea; d.1.Juli blev de overleveret til Københavns Politi, og d.17.August drog de endelig afsted for at føres tilbage til deres sorte Kammerater.

I Marts 1848 møder vi de første af den lange Række af Krigsfanger fra Oprørshæren; de køres under Eskorte ud i Kastellet, hvor de anbringes bag Kirken; det fortælles, at de blev modtaget med harmfulde Blikke og forbitrede Tilraab fra dem, der havde været ude for at se dem komme. Senere, da Antallet voksede, sad en Del i den søndre Fløj af Nordre Magasinbygning.

Den 22.Maj anbringes en preussisk Artilleriunderofficer, Hoffmann, under sikker Bevogtning, men dog med en mild Behandling; han nyder Serjents-Traktement og kommer ud en Maaned senere for pr.Dampskib at føres tilbage. Den 8.Juli fængsles fire politiske Fanger, nemlig Borgmester Georg Schow fra Aabenraa, Dr.juris Alexander Marcus fra Haderslev, Sognepræst Christian Petersen fra Hellevad, der var bleven arresteret af den bekendte Dragonunderofficer J.H.Kloppenborg, samt cand.juris Bleichen fra Sylt; de sættes atter paa fri Fod d.4.September. En Spion, Theodor Gyllich, fængsles d.15.Juli og dømmes til Døden i Galgen; men Straffen formildes faa Dage efter til Fæstningsarrest, og d.3.August slippes han løs. Efter Vaabenstilstanden i Malmø d.26.August sættes samtlige Krigsfanger paa fri Fod og transporteres til Ekernførde, hvilket foregik fra 2-4.September.²⁵⁾

I 1849 træffer vi d.5.April ialt 21 Krigsfanger. Den 10.April indsættes følgende politiske Fanger: Præsterne Jessenius T.Petersen fra Sattrup, Jep Chr. Axelsen fra Dybbøl og Peter Hjorth fra Ulderup, samt Drejersvend Frederik Schmidt og Landmand Christian E.Eisel. De løsledes 2 Dage efter imod at underskrive et Revers. Den 14.indbragtes 1 Underofficer og 9 menige af forskellige Afdelinger; de sendes tilbage i Slutningen af Maaneden. Ogsaa i Juni er der Krigsfanger, deriblandt 3 bajerske Soldater, der er taget under saadanne Forhold, at de ikke kan udveksles før efter Felttogets Slutning; de maa ikke komme i Berøring med andre Krigsfanger.²⁶⁾

Sluttelig skal nævnes den i Insurgenthæren staaende Premierløjtt-

nant Frederik Jess af den fhv. 15.Linie-Infanteribataillon, der d.27. September 1850 fra Filiallasarettet i Kronprinsessegade anbragtes i Statsfængslet i 3.Grad. "Som greben med Vaaben i Hænder imod sin Herre og Konge" dømmes han ved en Stabskrigsretsdom af 23.Oktobre til at have Ære og Liv forbrudt, den højre Haand af ham levende afhugges, Kroppen parteres og lægges paa Stejle og Hjul og Hovedet med Haanden sættes paa en Stage. Ved allerhøjeste Resolution af 15.Januar 1851 blev denne Straf dog formildet til, at han skulde have sin Charge forbrudt og forvises Kongens Riger og Lande med den Tilføjelse, at hvis han atter viste sig her i Landet, vilde han blive hensat i Statsfængsel paa Livstid. Han skal dog fra d.19.s.M. hensejle endnu en Maaned i Kastellet i 1.Grad, hvorfor der for den Tid skal anvises ham et Værelse. Han afgaar endelig d.19.Februar og faar ved sin Afrejse udbetalt et Beløb af 100 Rdl.²⁷⁾

Selvfølgelig sad der Krigsfanger ogsaa andre Steder end i Kastellet, bl.a. var der anbragt saadanne paa Linieskibene "Waldemar" og "Dronning Marie".¹⁸⁾

Naar vi atter vender tilbage til de almindelige Arrestanter og atter for en Gangs Skyld medtager en Sekondløjtnant, Harald Schau af Infanteriets Krigsreserve og tjenestegørende ved 1.Reservejægerkorps, er Grunden den, at den paaældende har efterladt sig en Dagbog fra en ham idømt Maanedes Fæstningsarrest i 2.Grad fra d.7.Marts 1850 for at have slaet en Jæger.

Schau var født d.29.Marts 1829, var bleven Student, men meldte sig straks som frivillig ved Krigens Udbrud. Desværre mangler i hans Dagbog de fire første Dage af Arrestopholdet, hvad der er saa meget mere beklageligt, som man, efter den omstændelige Maade, paa hvilken den er ført, derved sikkert er gaaet glip af en detailleret Beskrivelse af Arrestens Udseende. Dagbogens væsentligste Indhold er iøvrigt en Del ret ungdommelige og idealistiske Betragtninger, der falder godt i

Traad med, at Schau netop fejrer sin 21-aarige Fødselsdag i Arresten.

Denne maa efter alt at dømme søges i Elefantstokken, og han fortæller meget morsomt om, hvorledes nogle af hans Venner, der besøgte ham, skrev Vers paa Væggene i hans Arrestvarelse. Her et Par enkelte Prøver:

"I denne simple Hule,
i denne Sarkofag,
i denne fæle Bule
som Martyr for den gode Sag
sød Harald Schau - den gæve Mand -
vidt skal hans Ry sig svinge,
thi aldrig han forglemmes kan,
saalænge Skjaldes Harper klinge - "

hvilket Vers han selv supplerede med Linien:

"og der leveres kan en Vinge."

Og et andet:

"En ærlig Mand her fangen sad
i 30 Foraarsdage,
fordi en Jæger dum og lad
han gav en Sandsekage.

p.s. Oplysningsmidlet er forbudt
for dem, hvis Haandværk er at lugte Krudt."

Ulige interessantere er det, at det viser sig, at han bor Væg om Væg med en af de Statsfanger, om hvilke vi foran har hørt, nemlig efter al Sandsynlighed Byfoged Sommer. Ganske vist hedder det foran, at Sommer først blev overflyttet til 1.Grad i Oktober 1850, medens Schau's Arrest varer fra Marts til April, men utænkeligt er det ikke, at han kan være flyttet over i en af Stokkene nogen Tid forinden Resolutionen har forelignet, særlig da han var syg. Schau skriver d.18.Marts:

"..... Jeg tror næsten Vejret har samme Indflydelse paa min gode Nabos Sindsstemning mod sin Kone, thi aldrig har Barnet hylet mere, aldrig har hans Tale til sin Kone været mere bitter og uforskæmmet, og aldrig har jeg dundret oftere paa Væggen vistnok til min gode Grobians store Forbavselse og Vrede. Ikke Tanke af Respekt har det Afskum for sin Kone, ja, han undser sig ikke en Gang for næsten hver Dag at fortælle hende, at hun gjorde meget klogere i at være bleven bestandig hjemme hos sin Moder og aldrig bleven ham til Byrde"

I Paaskedagene er det igen galt; han skriver:

"..... Jeg har rigtig faaet et smukt Billede af et husligt Liv i disse 2 Helligdage, eller, rettere sagt, jeg har hørt det. Min naadige Hr.Nabo leverede nemlig igaar med sin Kone et godt Bidrag til den nyere Tids Krigshistorie og har i Dag leveret 2.Del. Han er en stor Grobian og har i disse Dage den fuldstændigste Raptus. Da Mandens Grovheder blev vel voldsomme, viste hendes Søster sig og sagde: "Nu vil jeg sgu ikke høre længer paa Jer Sludder" og gik. Konen græd gudsjammerligt og kom med Bebrejdelser imod Manden; Barnet, som saa sin Moder græde, hylede med, og jeg - ja, jeg dundrede paa Væggen for at kalde dem til Orden. Grunden til denne den 2.puniske Krig var hverken mere eller mindre, end at Konen bad Manden om at spadsere ud med hende i det smukke Vejr, hvortil han meget bister svarede: "Jeg har andet at bestille end spadserere med en saadan gammel Heks."

Ud over disse Brudstykker af hans Dagbog frembyder Schau ikke nogen særlig Interesse for Fængselshistorien, derimod virker det rent menneskeligt set tragisk, at den unge Mand allerede d.13.Januar Aaret efter afgik ved Døden af Tyfus, en Skæbne han delte med 3 af sine Brødre, medens 3 andre faldt i de to slesvigske Krige.²⁹⁾

Efter den for den danske Flaade saa ulykkelige Affære ved Ekernførde blev Kommandør Hans Georg Garde og Kommandørkaptajn Frederik August Paludan ved en Generalkrigsretsdøm af 13.April 1850 indsat i Kastellet d.23.April s.A. Kl.8 E. Den første for at afsone 2 Maaneders Fæstningsarrest i 2.Grad, der dog blev formildet til 6 Uger i 1.Grad, saaledes at han atter kom ud d.4.Juni; den anden for at afsone 4 Maaneders Fæstningsarrest i 2.Grad, der blev formildet til 3 Maaneder i 1. Grad, saaledes at han kom ud d.16.Juli. Mærkeligt nok var der for dem begge den særlige Bestemmelse, at de selv skulde sørge for Senge etc.³⁰⁾ Med Hensyn til deres Spadsereture var disse henlagt til Smedelinien.

Fhv. Branddirektør, Kaptajn Wilhelm Julius Marius Friederich Brachel i Flensborg Amt føres hertil og indsættes d.21.September 1853 i Statsfængsel af 2.Grad i 3 Maaneder for ~~Kassenangel~~ og Forfalskning. Han var ved sin Ankomst fuldstændig blottet for alle Midler, idet hans Husvært havde beslaglagt alt, hvad han ejede til Dækning af resterende Husleje, ja, han var endog i Gæld til den Arrestforvarer, under hvem han havde siddet i Slesvig, for sit Underhold i 5 Ugers Varetæftsar-

rest. Da der ikke til Kommandantskabet medfulgte nogen Meddelelse om, hvor meget der skulde godtgøres ham under hans Fængselsophold, blev det besluttet at give ham det sædvanlige Beløb, nemlig 48 Sk. pr. Dag samt en Brændselshjælp af 5 Rdl. Først d. 9. November kom der Meddelelse om, at han kun maatte faa 32 Sk. pr. Dag, og at der for de 3 Maaneder kun maatte beregnes ham 4 Rdl. i Brændselspenge, hvortil kom 51 $\frac{1}{5}$ Sk. pr. Maaned til Lys; men da Forholdet var dette, at han, hvis det for meget udbetalte Beløb skulde tilbagebetales, intet vilde have at leve af i Resten af sin Fængselstid, blev det henstillet at skænke ham Beløbet, og efter de 3 Maaneder sattes han paa fri Fod. ³¹⁾

Phv. Kaptajnløjtnant, Postmester og Opsynsmand ved Færgevæsenet i Kallundborg, Hans Andreas Wilhelm Lund, blev indsat d. 23. Maj 1855 for at afsone 1 Aar i Statsfængslet i 2. Grad; men hertil var knyttet den Bestemmelse, at han derefter skulde forblive siddende, indtil han til Postkassen havde betalt den ham idømte Erstatning af 1.050 Rdl. 2 Mk. 2 Sk., eller døde. Hans Arrest var i 2. Etage i Arresthusets nordre Fløj, hvor der var tildelt ham et Dobbeltværelse.

I en meget lang Skrivelse af 16. Juli s. A. fra Kæstellets Præst, Pastor Ipsen, anmoder denne om, at Lund og mulig ogsaa de andre Statsfanger maa faa Tilladelse til at søge Kirken sammen med den øvrige Menighed, dog i en Stol for sig selv og under den fornødne Kontrol. Det fremgaar af Skrivelsen, at der endnu paa denne Tid findes "et Lydhul, der fra en Gang fører ind til Kirken", men dels hører Lund daarligt, og dels frygter han for, at Hørelsen yderligere skal svækkes ved den Træk, han derved udsætter sig for. Næsten samtidig indstiller Lægen, at han i Stedet for den ene Tur paa Volden maa faa Tilladelse til at tage Søbade, da han lider af Kongestioner til Hovedet. Begge Dele blev ham tilladt. Derimod blev en Ansøgning fra hans Søn, Premierløjtnant Louis Lund om, at hans Straf maatte blive formildet fra 2. til 1. Grad, afslaaet. Lund har aabenbart været forfalden til Drik, thi medens Læ-

gen d.14.Januar 1856 beordrer, at han ingen Spiritus maa faa, viser det sig, at han atter d.13.Februar maa lade ham faa $\frac{1}{2}$ Pægl Kognak eller Brændevin pr.Dag som Stimulans, da der har vist sig Tegn hos ham til Delirium. Ligesom Tilfældet havde været med en tidligere nævnt Statsfange, holdt ogsaa Lund Hund i sin Arrest, og d.8.Marts indsender han endog et Andragende til Politiet om at maatte erholde et gratis Tegn til den.

Der forlyder intet om, hvor vidt det lykkedes ham at tilbagebetale sin Gæld, men akkurat paa Aarsdagen for sin Indsættelse løstoges han.
32)

Som en sen og sidste Mindelse fra Treaarskrigen meldte fhv. Justitsraad, Proprietær August Ferdinand Leesen til Cathrinenhoff paa Femern, sig frivillig d.7.Juni 1855 for at afsone den ham idømte Straf af livsvarigt Fængsel i 2.Grad i Statsfængslet.

Den 15.April 1848 var Kaptajnløjtnant F.E.R.M.Dirckinck-Holmfeld ankommen til Femern med Korvetten "Najaden" og Kutteren "Løvenørn" for at bringe Brevskaber til Byen Burg's Øvrighed. Skønt Oprørsflaget vagede fra Strandbredden, gik Chefen dog ubevæbnet i Land kun ledsaget af 2 Matroser for ved denne sin fredelige Optræden at virke tillidsfuldt overfor Befolkningen; men kort efter at han var kommen i Land, blev han og hans Folk overfaldet og mishandlet af den tysksindede Leesen, der mødte op med bevæbnede Mænd, der endog skød den ene af Matroserne, medens det lykkedes den anden at naa Jollen og flygte med den tilbage til Skibet. For denne Skændselsgerning blev Leesen d.2.November 1853 af en Kommission dømt til 1 Aars Tugthusstraf, medens Hertugdømmet Slesvigs Appellationsret d.10.Juli Aaret efter dømte ham til livsvarigt Fængsel i 2.Grad, en Straf han altsaa først d.7.Juni 1855 meldte sig til.

Paa Grund af Leddegigt i begge Haandled blev han en Uge efter sin Fængsling ved Politiets Foranstaltning indlagt paa Almindeligt Hospi-

tal, hvorfra han dog d.16.s.M. efter sit eget Ønske blev overflyttet til en Officiantstue paa Frederiks Hospital. Under dette hans Hospitalsophold blev det paastaet, at han var bleven set i Byen, hvorfor der Dagen efter blev udstedt en Erklæring om, at han ikke havde været udenfor Hospitalets Mure under sin Indlæggelse der. Herinde fra beklagede han sig over, at han i Kastellet kun havde et Arrestværelse, der tilmed var meget fugtigt, men hertil svarede Kommandanten, Oberst Niels Christian Lunding, at et Fængsel var et Sted, hvor man underkastede sig en velfortjent Straf og ikke en Helbredelsesanstalt. Den 10. September bifaldt Kongen, at hans Straf formildedes til at sidde paa Kongens Naade, og 5 Dage senere udtalte Leesen Ønsket om atter at komme tilbage til sit Fængsel, hvilket skete d.20.s.M. Den 27. og 28.s.M. indsender han dels en Skrivelse til Kommandanten, dels en Ansøgning til Kongen, begge paa tysk, hvori han støttet paa en Attest fra en Dr. Metze ansøger om at maatte faa 2 Arrestværelser, der ikke er saa fugtige som det, hvori han sidder, da hans Gigtsmerter er vendt tilbage, og han i modsat Fald frygter for at blive Krøbling; mærkeligt nok er Lægeattesten dateret en Dag senere end Ansøgningen. Som Svar herpaa udtaler Krigsministeriet d.7.November, at hans Beklagelser over Arrestværelset næppe er helt ugrundede og tillader, at han henflyttes i Elefantstok, hvor han fik 2 Værelser; denne Flytning foregik d.12.s.M. Det var Meningen, at der paa Aarsdagen for hans Indsættelse skulde have været indsendt en Erklæring om ham, men paa Grund af forskellige Omstændigheder indsendtes den allerede d.4.Juni 1856, og det hedder i denne, at hans Forhold i Fængslet har været aldeles upaaklageligt, og at man maa fremhæve den store Godgørenhed, han ved enhver Lejlighed har udvist saavel paa Hospitalet som i Kastellet, og da Lægen samtidig erklærer, at en Baderejse vil være nødvendig for hans Helbreds Skyld, indstilles han til den kongelige Naade.

Den 7.Juni underskriver han en paa tysk affattet og med hans Segl

forsynet Erklæring om, at han, efter at være sat paa fri Fod, forpligter sig til at rejse umiddelbart til Øen Femern uden paa denne Rejse at berøre Hertugdømmet Slesvig. Som Vitterlighedsvidner under denne Erklæring finder vi Vagtmesterløjtnant Otto Henrik Gerner og Kommandantskabs skriver S.B.Bechmann. Endelig d.24.s.M. foreligger der en allernøjeste Resolution om, at han d.7.Juli, altsaa akkurat paa Aarsdagen for sin Indsættelse, maa løstages, hvilket ogsaa skete den nævnte Dag Kl.10 1/4 F.³³⁾

Den sidste Statsfange i denne Periode er fhv. Bestyrer af Feltbageriet i Middelfart, pensioneret Sergent Lorentz Herdahl, der efter Højesteretsdom af 10.December 1855 indsattes d.11.Marts 1856 Kl.1 1/2 E. i Fæstningsarrest i Statsfængslet saalænge, indtil han til Arméens Intendantur betaler et Beløb af 1.426 Rdl.91 Sk. eller dør. Fra Herdahl foreligger der d.8.Juni 1856 følgende Skrivelse til Kommandanten:

"Da jeg i min nuværende Stilling som Gældsarrestant ikke ved mit hidtilværende Erhverv som Skriver ser mig i Stand til at Mangle paa Arbejde at sutinere mig, Kone og 2 Børn med mine faste Indtægter: 3 Mark daglig + 28 Sk. i Pension, som Følge af den ualmindelige Dyrtid paa alle Livets første Nødvendighedsartikler, saa tillader jeg mig herved allererbødigst at udbede Kommandantskabets godhedsfulde Tilladelse til:

1. enten udenfor min Arrestdør paa Gangens øverste Firkant, at opstille en lille kombineret Maskine til Pløkkeskæring, hvilken Maskine hverken ved dens Drift vil foraarsage Molest for Bygningen ligesaa lidt som Bulder eller Alarm, eller hemmende Passagen.

2. eller for saa vidt Gangen ej maa eller kan tilstedes mig, jeg da godhedsfuldt maatte tilstedes Afbenyttelsen af Loftet over min Arreststue."

Det ses ikke, hvor vidt Tilladelsen er bleven givet, men d.4.September foreligger der Resolution om, at han maa sættes paa fri Fod, hvilket sker d.14.s.M. Kl.5 E.³⁴⁾

Efterhaanden som Tiderne skred frem, begyndte det at tynde ud mellem Statsfangerne og Fæstningsarrestanterne, og allerede nu er der ret lange Perioder, hvor slet ingen saadanne findes indenfor Kastellet's Fængselsmure, saaledes f.Eks. i Tiden fra 14.September 1857 til 30.

Marts 1858, fra 14. August 1858 til 10. April 1859, fra 23. Maj til 7. November 1859, fra 19. December 1859 til 20. Januar 1860 og fra 4. Marts 1860 til 22. April 1863.

Forinden vi for nærværende Tidsrum gaar over til at tale om Kastesllets Slaver, skal der endnu kun fortælles lidt om de Forhold, under hvilke de til Fængselsvæsenet i sin Helhed knyttede to Embedsmænd, Vagtmesterløjtnanten og Lægen, virkede.

Indtil d. 1. Januar 1844 var Forholdet dette, at Vagtmesterløjtnanten, Major J.H. Linde, for Tilsynet med, og Justitsraad, Overlæge ved 1. Jægerkorps P.H. Hjorth for Soigneringen af samtlige Statsfanger og Fæstningsarrestanter, af den militære Fond havde modtaget et aarligt Honorar af henholdsvis 60 Rdl. og 100 Rdl., men d. 11. November 1843 blev det meddelt, at disse Honorarer fra 1. Januar 1844 fremtidig skulde uddrages af Sigt- og Sagfaldskassen, og da man samtidig var stærkt betænkt paa ganske at lade dem bortfalde eller beskære, men dog ikke ønskede at foretage nogen Ændring, saalænge de nuværende Indehavere beklædte Embederne, udbad man sig Indberetning om, naar Vakance indtraadte.³⁵⁾

For Tilsynet med Krudttaarnsslaverne synes der at have været udbetalt et særligt Honorar, thi da det, som det senere vil høres, i 1847 blev besluttet at flytte dem tilbage til Fængslet paa Christianshavn, indsender Læge Hjorth en Ansøgning om en Understøttelse, fordi han nu, efter i 30 Aar at have fungeret som Læge for dem, vil miste det dermed forbundne Honorar af 200 Rdl. Resultatet blev, at han fik Lov til ogsaa fremtidig at beholde Beløbet.³⁶⁾

Af en lignende Ansøgning fra Major Linde, der har været ansat i samme Aarrække og nu er 70 Aar, fremgaar det, at hans Honorar endog har været 400 Rdl.; ogsaa han faar Lov til at beholde sit.³⁷⁾

Paa Grund af Alder og Svagelighed entlediges Overlæge Hjorth i Naade d. 24. Februar 1849; ikke desto mindre anmoder Arméens Medicinstab

ham om vedblivende at fungere, og da han indvilliger heri, tilstaas³⁸⁾ der ham efter Ansøgning Tilladelse til at forblive boende i Kastellet.

I September s.A. synes det, at Vakance er indtraadt for begge Embeders Vedkommende, og Honoraret fastsættes nu til 60 Rdl. aarlig saavel for Vagtmesterløjtnanten som for Lægen for deres Tjeneste ved Statsfangerne, medens det for deres Tjeneste ved Slaverne sættes til 100 Rdl. Det første Honorar skal udbetales af Sigt- og Sagfaldskassen, det andet af Slavekassen.³⁹⁾

Den 5. Oktober 1853 ansættes Overlæge, Dr.med. Andreas Frederik Bremer, der dog forinden havde vikarieret fra Justitsraad Hjorth's Død d. 16. Juli s.A., som Læge;⁴⁰⁾ Bremer afgaar ved Døden i Juni 1857⁴¹⁾ og afløses d. 28. September s.A. af Overlæge Thiel Jacob Petersen.

I Aarene omkring 1841 fik Slaverne i Almindelighed en ivrig og varm Talsmand i Englænderinden Elizabeth Fry, der endog blev betegnet som "Fængslernes Engel". Hun var født 1780 og virkede hele sit Liv med filantropiske Formaal for Øje; særlig kastede hun sig over Omsorgen for de ulykkelige Fanger og søgte ved sine rige Lidler at lindre deres aandelige og legemlige Nød. Fra 1837 til 1843 foretog hun Rejser i Europa og Amerika for at gøre Propaganda for sine Synspunkter, og naaede saaledes ogsaa i 1841 til Danmark, hvor hun paa Hotel Royal holdt et Foredrag om Fangers Behandling, hvilket Foredrag blev en medvirkende Aarsag til, at der efterhaanden fandt en Forbedring Sted ogsaa af vore i den Retning endnu ret forældede Forhold. Hun fik Tilladelse til at aflægge Besøg i flere af de herværende Fængsler og indsendte paa Basis heraf et Andragende til Kongen angaaende adskillige Forbedringer. Det var ikke mindst den religiøse Side af Sagen, hun ønskede forbedret, og igennem de Erklæringer der i den Anledning indsendtes bl.a. fra Direktionen for Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset, hedder det, at udenfor den egentlige Gudstjeneste holder Præsten ogsaa Religionssamtaler med Fangerne en Gang hvert Kvartal, "kun for det lille Antal Fanger, der

er hensat i Kastelstaarnene, holdes der, paa Grund af dette Fængsels Fraliggenhed, sjeldnere Gudstjeneste, nemlig af Præsten kun en Gang og af Degnen to Gange i hvert Kvartal.⁴²⁾"

Idet vi efter denne almindelige Indledning gaar over til specielt at omtale Krudttaarnsslaverne, skal det først anføres, at Kastellets Kommandant, Oberstløjtnant Tyge Gregorius Høegh, i 1842 udtaler Ønsket om at faa dem fjernede fra Kastellet paa Grund af, at der af Hensyn til dem krævedes en saa stor Vagtstyrke, at det var nødvendigt at holde hele 3 Aargange indkaldt for at faa denne Tjeneste forsvarligt udført.⁴³⁾ Antallet af Slaver blev imidlertid tværtimod forøget saa betydeligt i 1845, at det yderligere blev nødvendigt at indkalde endnu 36 Mand for at besætte Posterne.⁴⁴⁾ Først i Slutningen af 1847 bliver der Tale om, at disse Fanger skal flyttes ud af Kastellet, hvorved Hovedvagtens daglige Styrke kunde formindskes med 6 Mand.⁴⁵⁾ Den 29. December s.A. var der endnu 17 Slaver, men paa Aarets sidste Dag blev Kastellet efter 30 Aars Forløb befriet for denne ubehagelige Indkvartering, der havde hvilet som en Mære over alle, og som særlig for Kommandanterne og hvem der ellers havde haft Ansvaret for dem, havde været en stadig Kilde til Sorger og Bekymringer. De 17 Slaver blev den nævnte Dag i 3 Hold ført fra Kastellet til Fængslet paa Christianshavn.

Kort før deres Afgang foreligger der d.11.Oktober følgende detaljerede Oplysninger om Forholdene ved deres Fængsel og de til dette knyttede Personer.

Om Justitssergent Jørgensen, om hvem vi tidligere har hørt Tale, erfarer vi, at han har 5 Rdl. ugentlig, samt at han faar Penge til Indkøb af 1 Favn Brænde og 300 Snese Tørv samt 1 reglementeret Uniformsfrakke. Foruden ham var der en Opsigtsbetjent Petersen, der fik 3 Rdl. 48 Sk. pr.Uge, Brænde og Tørv som ovenfor, 1 Uniformsfrakke samt pr. Dag 2 Pund Brød og $\frac{1}{2}$ Pot Øl. Disse 2 Personer havde i Fællesskab samtidig paataget sig det Hverv at passe Kastellets Lygter, for hvilket Ar-

bejde de hver fik 24 Sk. pr.Dag. Endelig var der to Arbejdsmænd, der skulde bære Vand, hente Middagsmaden og atter bringe de tomme Kar tilbage, hente Brød og om Aftenen føre Urintønderne ud og besørge Gaardens Fejning.

Slavernes Forplejning var i Ugens 4 Dage $5/4$ Pot Suppe og 8 Lod kogt Oksekød, 1 Dag $5/4$ Pot Ærter og 8 Lod kogt Flæsk og 2 Dage Vandgrød, hvortil kom pr.Dag $1\frac{1}{2}$ Pund Rugbrød og $\frac{1}{2}$ Pot Øl; pr.Uge 3 Lod Smør og pr.Maaned $\frac{1}{2}$ Pæl Salt. De blev sysselsat med Linned- og Uldspind, Værkplukning og Opplukning af Krølhaar.

Renovationen bortførtes for Straffeanstaltens Regning, medens Slaverne selv skulde holde Fængslets Indre rent. ⁴⁶⁾

Hermed ophører Omtalen af den Kategori af Slaver, som vi har betegnet som Krudttaarnsslaverne.

Om den anden Kategori - dem, der sad bag Kirken og som stod direkte under de militære Myndigheder - er der ikke stort at melde.

Saalænge Krudttaarnsslaverne havde siddet i Kastellet, havde Straffeanstalten paa Christianshavn skaffet alt indendørs Arbejde saavel til dem som til Slaverne bag Kirken, men da de første nu var rykket ud, blev det overladt til de militære Myndigheder selv at fremkomme med Forslag om Arbejde til de tilbageblevne; da et saadant Forslag ikke ses at være fremkommet, maa det antages, at Spørgsmaalet ikke har frembudt Vanskeligheder, hvad der ogsaa i December 1849 viser sig at være Tilfældet, idet Ingeniørkorpset skal lade indrette et Aflukke i Poternen (Udfaldsporten) mellem Kongens- og Dronningens Bastioner, hvor der kan opbevares gammelt Tovværk m.v., der modtages til Værkplukning af de i Kastellets Slavefængsel hensiddende Slaver. Samtidig erfarer vi, at Justitssergent Jørgensen stadig bor i Kastellet - der er en Tid endog Tale om, at Tovværket skal anbringes i hans Kvarter - og at der var 17 Slaver. ⁴⁷⁾

I September 1848 fremkom Stokhusinspektøren med et Forslag, der gik ud paa en Nedsættelse af Opsigtsbetjentenes Løn fra 72 Sk. til 56 Sk. pr.Dag; dette Forslag blev motiveret med, at Slavernes Forhold nu var saa godt, at Tilsynet med dem i høj Grad lettedes, og som en Mod-sætning til Betjentenes - som det synes iøvrigt ret naturlige - Ønsker om at bibeholde deres tidligere Løn, anføres det, at Slaverne efter eget Tilbud og til Fordel for Statskassen gennem Inspektøren, ^{havde} re-
nonceret paa det dem d.1.Juli d.A. tilkommende Par Ladersko. ⁴⁸⁾ Der for-lyder ganske vist intet bestemt om, at ogsaa Kastelsslaverne har delta-get i dette Offer for Fædrelandet under dettes vanskelige Forhold, men man har jo Lov til at tænke sig det, og i hvert Fald bør det noteres, at "Aanden fra 48" ogsaa satte sine Spor mellem de foragtede Slaver, hvad der vel kan anføres som Bevis for, at Tidernes mere humane Syns-punkter havde gjort deres Virkning.

Fra d.1.April 1851 afskaffedes endelig Slavestraffen, hvilket dog maa forstås saaledes, at ingen fra denne Dag blev idømt denne Straf, thi selvfølgelig kunde man ikke paa én Gang slippe samtlige Slaver fri, og baade i Stokhuset ved Østervold og i Arresthuset bag Kirken i Ka-stellet fandtes der endnu i en Aarrække Slaver.

For Aaret 1853 foreligger der et meget detailleret Regnskab over de i Kastelet hensiddende Slavers Overarbejdspenge. Af dette Regnskab nøjes vi med at uddrage de Slaver - ialt 12 - der havde siddet hele det paagældende Aar, og det viser sig da, at Overarbejdspengene for disses Vedkommende varierer mellem 5 Rdl.90 Sk. og - Intet; i Gennem-snit 2 Rdl.70 Sk. Af disse Penge kunde de faa udbetalt Smaabeløb fra 4 Sk. til 62 Sk. ved forskellige Lejligheder saasom Fastelavn, Paaske, Pinse, Altergang, Mikkels-, Mortens-, Jule- og Nytaarsaften; blev der Overskud, gik dette over paa det følgende Aar. For en enkelt begyndte Aaret med 22 Rdl.64 Sk. og endte med 26 Rdl.46 Sk., men dette var og-
⁴⁹⁾saa en sjelden hæderlig Undtagelse.

For Kastellets Vedkommende nedlagde Krigsministeriet d.16. August 1854 Forestilling om Ophævelse af det der indrettede Opbevaringssted for de værste Forbrydere, hvilket allerhøjest blev approberet d.19.s.M.⁵⁰⁾ og d.4.September s.A. blev det meddelt Kommandantskabet, at Slaveriet i Kastellet skulde henflyttes til Københavns Stokhus. Denne Flytning maa være foregaaet d.29.s.M., idet Skildvagten i Slaverigaarden fra denne Dag inddrages.⁵¹⁾ Der var da ialt 12 Slaver, der ved deres Afgang hver medførte: 1 Kjole, 1 Trøje, 1 Par Bukser, 2 Skjorter, 2 Par Strømper,⁵²⁾ 1 Par Tøfler, 1 Hue og 1 Halsbind.

Hermed ophørte ogsaa den anden Kategori af Slaver for Kastellets Vedkommende. I Stokhuset ved Østervold var der derimod endnu Slaver, hvis Antal dog efterhaanden formindskedes, thi medens der d.1.Januar 1851 havde været ialt 509, var Antallet d.4.September 1854 reduceret til 298,⁵³⁾ og naar vi derfor undtagelsesvis endnu vil komme til at høre om Slaver, er Talen om dem, der rekvireredes fra Stokhuset for med eller uden Tilsyn at udføre forskellige offentlige Arbejder. Om 2 saadanne Slaver hører vi, at de er bleven set siddende i et Skur i Hyller's Marketenderi, hvor de har ladet sig beværte med Punch og har været i Selskab med løsagtige Kvinder. Der indsendes Klage over dem, og Københavns Kommandant udtaler, at han finder det i høj Grad stødende og til stor Forargelse for forbigaaende at se domfældte Forbrydere tilbringe deres Tid paa en saadan Maade. Desværre fremgaar det af Sagen, at Major Linde i 5 Timer har disponeret over den Vicekorporal, der var sat til at have Tilsyn med dem.⁵⁴⁾

I Anledning af en Ansøgning i 1843 fra en Fyrbøder C.W.Wandrup om Tilladelse til at maatte anlægge en Badeanstalt paa det Stykke naturlige Strandbred som endnu indtil Anlægget af Frihavnen fandtes langs den gamle Strandpromenade mellem den militære Badeanstalt ud for Huth's Batteri og Beck's Badeanstalt, nedlægges der Protest herimod, fordi Slaverne paa dette Sted - hvor der forøvrigt ogsaa fandtes Svømmested

for Rytteriets Heste - gravede Sand, Grus, Sten og Ler, der anvendtes som Materiale dels til Kastellets Veje, dels til dets Bygninger. Ved Huth's Batteri, udenom hvilket der endnu ikke den Gang var bleven anlagt den senere saa bekendte Spadseresti som en Forlængelse af Langelinie, var der et Badested for Kastellets Garnison, hvis Af- og Paaklædning foregik i Læ af det mod Søen vendende Stenglacis, og her foretog ogsaa Slaverne deres Omklædning, naar de skulde ud for at bjerge Sand etc. eller atter kom op i deres vaade Klæder efter endt Arbejde.⁵⁵⁾

Slaverne havde ogsaa det Hverv at ledsage Voldskytten, naar han raserede Fæstningsterrænet for Hunde og andre Husdyr, idet de da skulde hjælpe til med enten at indfange dem eller bære de nedskudte bort. For hver indfanget Hund lønnedes de med 8 à 10 Sk. alt efter Hundens Størrelse. For hvert Finansaar findes der opført, hvor store Beløb, der var medgaaede hertil, og for Aarene 1854 og 1855 er de henholdsvis 110 Rd1.93 $\frac{3}{5}$ Sk. og 83 Rd1.91 $\frac{1}{5}$ Sk.⁵⁶⁾

Reduktionen af Slaveantallet mærkedes ret føleligt paa mange Omraader. Det var jo en saare billig Arbejdskraft, som naturligvis særlig de militære Myndigheder med Lethed kunde forskaffe sig, og som man kunde sætte til et hvilket som helst Arbejde, som ingen anden skøttede om at udføre; følger man saaledes de med Tiderne skiftende Vagtinstruktioner, vil man se, at Slaverne havde været selvskrevne til at holde Vagtlokalerne rene, et Arbejde der laa langt under en ærekær Soldats Værdighed; men efterhaanden som Tiderne skred frem, og Antallet af Slaver blev mindre og mindre, gaar dette Arbejde ganske af sig selv over paa Vagtmandskabet. Noget lignende kommer til Orde i Maj 1856, hvor det hedder, at Slaver, der besørgede Gadefejningen, hidtil med Kommandantskabets stiltiende Samtykke havde udbaaret Natskrinene fra de Familier, der benyttede saadanne; men, hedder det videre, da nu Slavernes Antal betydelig vil blive indskrænket, vil denne Assistance falde bort, hvorfor Beboerne i Tide maa sørge for en passende Ordning af dette For-

hold. Dette gav Anledning til stor Opstandelse, thi hvem i Alverden skulde man nu kunne lægge dette uhumske Arbejde, dette Slavearbejde over paa? Der indløb straks Ansøgninger om at faa indrettet private Kommoditeter, men Direktoratet for Kaserneøkonomien svarede, at den al-⁵⁷⁾deles ikke fandt sig beføjet til at foretage sig et saadant Skridt. Slaverne var i Tidens Løb blevet et uundværligt Led, en vigtig Faktor i hele det daglige Maskineri. En gammel Underofficer, der har meddelt nogle af sine Barndomserindringer fra Kastelet i Tiden omkring 1858-1860, skriver bl.a. følgende:

"Kommandantskabet havde nogle Slaver fra Stokhuset, der havde deres faste Arbejde at udføre; af disse mindes jeg gennem hele min Barndom særlig to: Fritz og Halte-Morten. Naar de havde udført deres Arbejde, saa man dem daglig gaa Byærinder for Underofficersfamilierne med en Kurv paa Armen og en Flødekop i Haanden." 58)

Sluttelig skal det fortælles, at Slavekirkegaarden blev nedlagt i 1857.

1861-1914.

Med Udløbet af Perioden 1841-1860 fik vi fulgt Slaverne til Vejs Ende, men ogsaa med Statsfangerne begyndte det, som vi alt har set, at tyndes ud, og den Tid er ikke fjern, hvor vi vil se den sidste af Kastelets Statsfanger forlade sit Fængsel. Tilbage bliver kun Fæstningsarrestanterne, men af disse er alt i det foregaaende kun medtaget de meget faa, der frembød et eller andet af Interesse, og der vil saa meget mindre være Grund til paa et Tidspunkt som dette at fremdrage flere, som det ikke er dette Værks Opgave at sætte mulig endnu levende Personer af vor Hær i Gabestokken, fordi de i et Øjeblik ungdømmelig Letsindighed er kommen paa Kant med den militære Straffelov og derfor har maattet bøde med en eller flere Maaneders Fæstningsarrest. Iøvrigt svandt ogsaa Fæstningsarrestanternes Antal efterhaanden mere og mere ind og kom tilsidst til at høre til Sjældenhederne.

Forinden vi gaar over til den sidste Rest af Statsfanger, skal der for sidste Gang og i al Korthed gøres rede for nogle herhenhørende Forhold.

Som det vil erindres havde det i sin Tid været ordnet saaledes, at den Godtgørelse, der tilkom Vagtmasterløjtnanten og Lægen for deres Tilsyn med og Soignering af Statsfangerne, kun blev udbetalt dem, naar der virkelig fandtes saadanne; senere gik man over til et fast aarligt Honorar, hvad enten der sad nogen eller ej; men d.25.December 1863 gik man atter tilbage til den første Ordning, dog at Godtgørelsen blev udbetalt for hele det paagældende Finansaar ud. Samtidig bør det maaske oplyses, at Sigt- og Sagesaldskassen i Henhold til Lov af 11.Februar s. Aar ikke længere stod i Forbindelse med Politikassen.¹⁾ Fra 1.Oktobre 1865 endelig blev Statsfængslet, Fæstningsarresterne og Arresterne over Norgesporten underlagt Kasernekommandantskabet.²⁾

Den 15.Oktobre 1864 indsattes Etatsraad, afskediget Kontorchef i Krigsministeriet, Christian Frederik Seegers i 2 Maaneders simpel Arrest i Statsfængslet "for at have modtaget Gaver i Penge og anden Fordel i Anledning af og med Hensyn til Udførelsen af de ham paahvilende Tjenesteforretninger." Han kom dog atter paa fri Fod d.19.November.³⁾

Suspenderet Toldforvalter i Frederikshavn, Kaptajn Frode Hjalmar Holstein er, naar vi regner med Indsættelsesdagen, d.7.Maj 1866, den næstsidste Statsfange i kronologisk Rækkefølge, men da hans Straffetid strakte sig længere end den sidst indsattes, blev han i Virkeligheden den, der afsluttede sine Ulykkesfællers uendelig lange Række. Han var dømt til 3 Aars Statsfængsel i 2.Grad og sad de 2 første Aar i den søndre, i det sidste Aar derimod i den nordre Fløj af Arresthuset, hvor han havde 2 Værelser. Han udholdt saaledes hele sin Straffetid, idet han blev løsladt netop paa 3-Aarsdagen for sin Indsættelse.⁴⁾

Den sidst indsatte Statsfange er derimod Johan Frederik Gradmann, der blev indsat d. 15. Maj 1866 i 2. Grad paa Livstid. Han sad i nordre Fløj. Paa Justitsministeriets Forestilling blev han løsladt d. 27. Juni 1867.⁵⁾

Allerede i de første Dage af Februar 1864 hører vi Tale om Krigsfanger. Der afgives Militærarbejdere til Assistance, og der fastsættes følgende Bestemmelser:

Der tilstaas daglig 1 Stabsofficer 1 Rdl. 32 Sk., 1 Kaptajn 1 Rdl., 1 Løjtnant 64 Sk., 1 Fændrik 48 Sk., 1 Underofficer 32 Sk. og 1 menig 20 Sk.; Officerer og Fændriker skal for deres Penge selv udrede alle Udgifter til Forplejning, Vask etc.; Måden kan de faa hos Marketenderne mod takstmæssig Betaling. Underofficerer og menige faa desuden a) $1\frac{1}{2}$ Pund Brød daglig in natura, b) 2 Skjorter, 2 Par Strømper, 1 Par Sko, 1 Par Benklæder, 1 Hue, 1 Trøje og 2 Halstørklæder, saafremt de maatte mangle disse Sager, c) Vask af 1 Skjorte og 1 Par Strømper ugentlig, d) Haarklipning og Barbering. Ved Afdrag skulde de betale for Middagsmæden, for Istandsættelse af Klædningsstykker og for Porto. De Lokaler, i hvilke de opholdt sig, blev opvarmede og forsynede med Inventar ved Kommandantskabets Foranstaltning. Officererne, der boede i de ledige Officerskvarterer, kunde mod Marsord færdes frit i Byen; Underofficerer og menige, af hvilke de sidste var indkvarteret i Lokalerne ovenover Marketenderiet i Nordre Magasinbygning, derimod kun 2 Timer daglig under Eskorte. Desuden var der sørget for passende Lekturer, og paa Samlingsstuerne forefandtes der Skak, Domino, Dam og Spillekort, ligesom der om Søndagene afholdtes Gudstjeneste, skiftevis katolsk og protestantisk. ⁶⁾

Der foreligger talrige Skrivelser om Ankomst og Afrejse af Krigsfanger. Fra en Komité i Berlin sendtes der Understøttelser til de tyske Fanger og beredvilligt blev de fordelt imellem dem.⁷⁾ Den 7. Februar stiller man sig velvilligt overfor dem med Hensyn til at erholde Penge⁸⁾ - 4 Sk. pr. Dag - i Stedet for Brød in natura.

Det mest interessante er dog nedenanførte Skrivelse af 11. Marts 1864, der som Bilag medfulgte en Skrivelse af 21. Marts fra Krigsministeriet til Kommandantskabet i Kastellet. Den lyder som følger:

"An die Kaiserlich Oesterreichischen und Königlich Preuszischen Kriegs-Gefangenen in Kopenhagen.

Ihr Oesterreicher und Preuszen, meine lieben Kammeraden, die Ihr ehrenvoll in Kriegs-Gefangenschaft gerathen seid - ich grüße Euch von Herzen und sende in dem Wunsche Euer hartes Loos in Etwas zu erleichtern beifolgende drei Hundert Thaler Preuszisch-Courant. Gedenkt des

22ten März!

Am 11ten März 1864.

Der Feldmarschall
Wrangel "

Den 6. Juli udveksledes der 140 tyske Fanger med et tilsvarende An-
tal danske, der blev indkvarteret i de af Tyskerne forladte Lokaler,
men samtidig indkom der stadig nye tyske Fanger. ¹⁰⁾
¹¹⁾

Den 18. Juli fandtes der endnu af Østerrigere: 1 Kadet og 3 menige;
de afgik d. 25. s. M. med Jernbanen til Korsør. I Henhold til Vaabenstil-
standsbetingelserne skulde alle politiske Fanger d. 21. August straks
sættes i Frihed. ¹²⁾

Stemningen overfor Krigsfangerne fra de 2 slesvigske Krige var ik-
ke den samme; i 1848-1850 var det jo desværre hovedsagelig vore egne
saa sørgeligt forvildede Landsmænd, danske Befalingsmænd og menige,
der havde svigtet deres Ed og Pligt, og de blev da ogsaa fra Befolkningens
Side mødt med al den Bitterhed og Vrede, som de ved deres Handle-
maade havde gjort sig fortjent til. I 1864 var Forholdet noget anderle-
des; vel var det vore Fjender, og vel kunde de gode Preussere lægge de-
res Overmod og Foragt for Dagen overfor alt, hvad der var dansk, men
til Gengæld fornægtede Østrigerne ikke deres livlige Temperament og
elskværdige Karakter, og naar de om Aftenen fra deres Kvarterer oven-
over Marketeriet, til Gitar, Fløjte eller andre Instrumenter, lod
deres Hjemlands smukke Sange lyde ud over Kirkepladsen, samlede der
sig altid her en taknemmelig Tilhørerskare, der livligt applauderede
deres Præstationer. ¹³⁾

Fæstningsarrestanterne var som Regel anbragt i Fortunstok Nr. 6, 2.
Etage; en enkelt, Sekondløjtnant W., opfører sig paa en saadan Maade,
at Kasernekommandantskabet maa klage over ham, hvorfor Souskommandan-
ten truer ham med, at hvis hans Forhold vedblivende giver Anledning
til Klager, vil han blive anbragt i Arresthuset for aflaaet Dør. ¹⁴⁾

Om Arrestforvarerne har vi hørt, at Niels Christensen Thostrup blev ansat som saadan d.17.Oktober 1856; Tiden for hans Afgang har ikke kunnet findes, men antagelig er han afgaaet d.5.Januar 1874, idet Sergent Oluf Leopold Theodor Bødtist Arnoldi af 1.Bataillon fra denne Dag fungerer og formentlig atter afgaar d.28.August s.A. samtidig med, at den nye Hovedvagt i Kastelet tages i Brug, hvorom senere.

Sagen var den, at den gamle Hovedvagt paa Kongens Nytorv ogsaa havde haft sin Række af Arrestforvarere; den sidste af disse var Oversergent Frederik Christian Gronemann, der rykkede med ud i Kastelet og saaledes blev den første, der var Arrestforvarer saavel ved Hovedvagten som ved Arresthuset bag Kirken. Gronemann, der var født d.10.August 1815 og havde været Soldat fra d.7.Maj 1827, stod som Oversergent ved 4.Linie-Infanteribataillon, da han d.1.April 1850 blev Arrestforvarer paa den gamle Hovedvagt; han blev kasseret d.7.Juni 1875 og som Følge deraf afskediget d.30.s.M.

Han afløstes af Sergent Hans Christian Ernst Storm af 17.Bataillon, der var født d.6.August 1820 og havde været Soldat (ved Livgarden) fra d.15.Juni 1843. Storm gik d.31.Juli 1879 atter tilbage til 17.Bataillon for at blive afskediget.

Den næste i Rækken var Sergent Christian Olsen, der stod ved 15. Bataillon, men samtidig med sin Ansættelse som Arrestforvarer blev sat i Nummer ved 31.Bataillon. Olsen, der var født d.24.Marts 1834, havde været Soldat fra d.30.Maj 1856 og havde deltaget i Krigen 1864, d.2.Februar ved Mysunde og d.17.Marts ved Røgebøl. Han afgik d.4.Juli 1887 for at overtage Pladsen som Inspektionsunderofficer ved Skydebanerne paa Amager, hvor han var til d.23.Marts 1894. Han blev senere Kustode ved Thorvaldsens Museum og afgik ved Døden i en Alder af nærværd 90 Aar.

Samtidig med Hærloven af 1880, ved hvilken Regiments-Inddelingen igen indførtes i Hæren, kom 1., 15. og 21.Bataillon som Liniebatailloner og 31.Bataillon som Forstærkningsbataillon - alle med Domicil i Kø-

stellet - til at udgøre 1.Regiment, og det blev da bestemt, at Arrestforvareren for Fremtiden altid skulde være en i Nummer ved en af 1.Regiments Batailloner staaende Underofficer. Olsen's Efterfølger blev Oversergent Johannes Sørensen, der var født d.5.Juni 1850 og havde været Soldat fra d.25.April 1873; han udfyldte Pladsen inutil d.19.September 1899, da han paa Grund af Alder og Svagelighed lod sig kassere.

Hans Afløser blev Oversergent Frederik Vilhelm Napoleon Due af 1. Bataillon, der dog først var fungerende fra 15.September til 6.Oktober 1899 og derefter ansattes fast fra d.7.Oktober. Due, der var født d.25.December 1851 og havde været Soldat fra d.25.April 1872, var et af de sjeldne Mennesker, om hvem man siger, at de næppe ejer en eneste Fjende; han var en elskelig Personlighed og en Pryd for den Stand, hvortil han hørte. Under hele sin praktiske Tjeneste havde han stadig staaet ved 1.Bataillon, og utallige er de Mennesker, der i disse mange Aar lærte ham at kende som en Mand, der var i Besiddelse af den Egenskab, ved en rolig og besindig Optræden at kunne vinde alle uden samtidig at behøve at slaa af paa Disciplinens Fordringer; ikke mindst viste dette sig i hans Stilling som Arrestforvarer. Han fratraadte d.25.Oktober 1910 for at overtage en anden Stilling under Københavns Kommandantskab.

Den sidste af dem, der skal nævnes her, er Oversergent Johan Frederik Andersen af 21.Bataillon. Andersen, der var født d.14.April 1867 og havde været Soldat fra 1888, fungerede i næsten 9 Maaneder før Due's Afgang, men blev saa d.25.Oktober 1910 fast ansat og beklædte Pladsen indtil d.7.Maj 1920.¹⁵⁾

Vi har saa godt som muligt søgt at følge Arrestforvarerne fra saa langt tilbage, som de er at finde og op til vore Dage, og næstes kan det ikke, at Tidens kulturelle Udvikling indenfor det Omraade, der her er behandlet, ikke mindst afspejler sig netop i Arrestforvarerens Stilling. Den Stand, han tilhørte, var i gamle Dage langt nede; dens Aresbegreber led intetsomhelst Skaar ved, at dens Indhavere foran Fronten

modtog sine Fugtel eller i broderlig Forening med Landskabet maatte ride Træhesten, ligge krumsluttet eller staa bundet til Pælen; denne Haarhudethed i Forbindelse med et passende Kvantum af Tidens Raahed og et fuldstændigt Ukendskab til Begrebet Medlidenhedsfølelse, gjorde ham fortrinlig egnet til at udfylde den Rolle som Despot-Barbar en miniature, som hans Stilling som Arrestforvarer den Gang udkrævede, idet han af et godt og tjenstvilligt Hjerte lod Straffene gaa videre til dem, han var sat til at bevogte.

Tiderne har imidlertid skiftet paa dette som paa saa mange andre Omraader, og selv om det 20.Aarhundredes militære Arrestforvarere ogsaa tilhører Underofficersstanden, er Typen dog nu en ganske anden. Formelt staaende under en Officers Kommando er han dog reelt den, i hvis Haand hele Tilsynet med og Behandlingen af Arrestanterne tillidsfuldt er lagt, og denne Haand tilhører nu Mand, der tilfulde kender deres Stillings Ansvar og Betydning i et moderne Samfund, og som strengt og samvittighedsfuldt, men dog med et Stæk af forstaaende Humanitet forstaar at dele Sol og Vind lige, saaledes at Reglementet kan ske Fyldt.

Med Statsfangerne ophørte Betegnelsen Arrestantoppasserne; efter den Tid betegnes Stillingen som Arrestantpasser. En af disse, afskedit Sergeant Koberg, overlades d.4.Juni 1872 et Værelse med Køkken i Sjællandsportens østre Portbygning, der tidligere i sin Helhed var bleven benyttet af I.Artilleribataillon.¹⁶⁾ Det var nu ikke mere menige eller Trænkuske, der kommanderedes til dette Hverv, men derimod en civil Person, der var fast ansat og havde sit Kammer i den nordligste Ende af Arresthuset.

Dette blev fra d.27.August 1872 omdannet til militære Arrester, hvorved Kasernekommandantskabets Ret til nogle Depotlokaler her bortfaldt, idet det til Gengæld fik tildelt det nordligste af Sjællandspor-

tens Taarne, der dog atter maatte afgives, da der her i 1874 skulde indrettes et Ur, efter hvilket den nye Hovedvagt skulde rette sig. I 1873 var det nemlig blevet besluttet at flytte Byens gamle Hovedvagt paa Kongens Nytorv ud i Kastellet, hvor den blev opført i den sydligste Del af den kommanderende Generals Have. Bygningen er ikke alene uskøn i sig selv, men dens Opførelse blev det første Attentat paa det Helhedsbillede, Kastellet indtil da havde forstaaet at bevare.

Hovedvagten kom til at rumme de nødvendige Vagtstuer til Vagtkommandøren (en Officer), til Næstkommanderende Nr.1 (en Underofficer) og Nr.2 (en Korporal, Underkorporal el.lign.) samt til Mandskabet og desuden et stort Forhørslokale med Vidneværelse, 2 Officersarrester, 1 Vagtarrest og 16 Arrester i 2 Etager. Endvidere fandtes et Kammer for en Arrestantpasser, idet der nu blev ansat to saadanne, som gensidig bistod hinanden paa Hovedvagten og i Arresthuset. Den nye Hovedvagt toges for første Gang i Brug d.28.August 1874 Kl.8 F; ¹⁷⁾ 9 Aar senere uvidedes den bagud med endnu 16 ¹⁸⁾ Arrester.

Naar Officersarresterne undtagelsesvis benyttedes til Officerer af Kaptajnsgraden, var der truffet den Bestemmelse, at en Kaptajn - Vagtinspektøren - skulde være Vagtkommandør.

Hvad der endnu er at fortælle er saare lidet, men for Fuldstændighedens Skyld bør det dog medtages, og vi skal da bl.a. berette om følgende lille i og for sig ret ubetydelige Episode, der for en Stund fører os tilbage til de gamle Dage.

Under 14.August 1883 foreligger der en Melding fra daværende Sergeant J.Daniel i hans Egenskab af Inspektionsunderofficer ved Brandvagten, stilet til Kasernekommandanten, hvori han indberetter om en Korporal J.C.F.Kjær, der den foregaaende Aften Kl.6½ af Politiet er bleven afleveret i Kasernevagten i en meget beskænket og ustyrlig Tilstand og derfor indsat i Arresten i det nordligste af Norgesportens Taarne.

Kort efter melder en civil Person^x til Vagtkommandøren, en Underkorporal, at han havde set en Soldat, der fra Skorstenen paa den nævnte Bygning havde ladet sig glide ned paa Volden, og det viste sig da ogsaa, at Kjør havde brudt den svære Laas fra de solide Jerndøre, der adskilte den aabne Kamin fra selve Arresten og derefter var krøbet op gennem Skorstenen. Underkorporalen og 2 Mand af Vagten satte straks efter Flytningen, der søgte at skjule sig mellem Træerne paa den ydre Voldskraaning, men da de gik offensivt tilværks, søgte han nedad og kastede sig, for at unddrage sig Anholdelsen, ud i Kastelsgraven, hvorfra det dog lykkedes dem at faa ham op igen og føre ham tilbage til Vagten. Udgifterne til den Molest, han havde forvoldt, beløb sig til 4 Kr.40 Øre, men d.31.s.M. meddelte Regimentet, at Korporalen var bleven degraderet til menig, og da han alt havde forbrudt hele sin Maanedslønning og d.3.Oktober vilde blive hjemsendt med Gæld til Statskassen, kunde det omtalte Beløb ikke betales.¹⁹⁾

Fra d.22.December 1886 blev det sydligste af de to Taarne omdannet til en Lilleput-Lejlighed paa 2 Værelser og Køkken for en ældre gift Underofficer og tilbage blev kun den i det nordre Taarn værende Arrest, der dog snart udspillede sin Rolle som saadan.²⁰⁾

Den 23.Januar 1885 bestemtes det, at der for Fremtiden i hver Enkeltcelle skulde forefindes et Eksempplar af det nye Testamente, 1 Salmebog og 1 Bønnebog.²¹⁾

Sluttelig skal det fortælles, at naar Underofficerer tidligere skulde indsættes i Arrest for at afsone en eller anden Straf, var Forholdet altid dette, at Indsættelsestiden faldt sammen med Landskabets, hvoraf atter fulgte, at de, opstillet paa Fløjen af dette, maatte gennemgaa den samme nødvendige, men ret pinlige personlige Visitation. Dette Forhold blev ved forstaaende Imødekommenhed fra Københavns Kommandantskabs Side ordnet i 1897 saaledes, at Indsættelses- og Løstafel-

sestiden for Underofficerer blev en anden end for Mandskabet.

Naar vi har ønsket at afslutte vor Skildring af Kastellet Frederikshavns Fængselshistorie med Aaret 1914, er det for det første af den simple Grund, at alt det, der før den Tid gav Stedet historisk Interesse - Statsfængslet og Slaveriet - forlængst er ophørt og for det andet, fordi det Tidsrum, der begrænses af de to Aarstal - 1664 og 1914 - netop udgør et Spand af 250 Aar. Den 28. Oktober 1664 rykkede den første militære Besætning - 2 Kompagnier af Livgarden og 2 Kompagnier af 2. Bataillon - ind og tog Kastellets Barakker i Besiddelse, og d. 28. Oktober 1914 vilde Kastellet derfor have kunnet fejre sit 250-Aars Jubilæum med ligesaa stor Ret som mangen af vore gamle militære Afdelinger, men Verdenskrigen havde alt da taget sin Begyndelse og udelukkede ved sin Alvor enhver Tanke om Fest; ikke et eneste Flag vajede paa denne Dag til Ære for den gamle Veteran.

Indtil Aaret 1873 henlaa Kastellet uoeskaaret som et imponerende og smukt Monument for den Tid af Danmarks Historie, som vi betegner som Enevælden, en Tid der vel, som enhver anden Tid, havde sine mørke Pletter, dem vi netop i det foregaaende har beskæftiget os med, men dog en Tid, der i Modsetning til vor maa betegnes som stor og straalende. Da man i 1873 gravede det første Spadestik med Opførelsen af Hovedvægten for Øje, tog Profanationen af dette Enevældens stolte og i sit Slags enestaaende Monument sin Begyndelse, og desværre traadte de følgende Aar trolig i det samme Spor. Tre af de smukke og karakteristiske Broer blev erstattede med poesiløse Dæmninger; hvor der var Haver og Græsolæner opførte man stilløse for ikke at sige grimme Bygninger, som man tilmed gav en saadan Højde og Størrelse, at de ganske kom til at dominere og ødelægge deres Omgivelser; Voldene skar man igennem for at anlægge en prosaisk Jernbane, ja, om det saa var paa Voldens - og hele

Københavns - allerskønneste Udsigtspunkt, rejste man der et Monument, der kun daarligt fortjener den Ære at staa som et Minde om en af Danmarks og særlig Hovedstadens stolteste Dage.

Trods alt er det dog ikke lykkedes at faa jaget hele Idyllen og Skønheden paa Flugt, og selv hvor dette er sket, sidder Historiens Muse og fortæller Slægt efter Slægt om det Liv, der i halvtredie Aarhundrede rørte sig her ude, og hvad enten hendes Fortællinger er sørgelige eller gladelige: Historie er og bliver det - Danmarks Historie - og intet dansk Menneske, der elsker sit Land og dets Historie, og som midt i Tidens Rastløshed giver sig Stunder til at tænke med Alvor tilbage paa de Tider, som svandt, vil kunne færdes i Kastelet uden med en Følelse af at sætte sine Fødder paa historisk Grund.

Kastelets Fængselshistorie samler sig jo hovedsagelig om Arresthuset bag Kirken, og lad være at Fortællingerne herfra hører til de allersørgeligste, saa gribes man dog gennem dem af en Følelse, der faar en til at blotte sit Hoved i Medfølelse for Mindet om dem, der her har lidt og stridt, indtil Døden kom til dem som en Befrielse. Men ogsaa her har desværre Profanationen sat sit Spor; allerede er en Del af de gamle historiske Arrester omdannede til Menighedshus for Kirken, andre af dem har man paatænkt indrettet som Præstebolig, og Resten - og blandt disse i hvert Fald Norcross', Struensee's og Dampe's Arrester - henligger i en højst utiltalende Tilstand. Her burde ryddes ud og renses, og her skulde vor Tids Mennesker gaa ind med blottet Hoved og glæde sig over, hvor meget bedre vi har det, selv naar vi kommer paa Kant med Samfundet og dets Love, end de, der har siddet her. Disse Rum skulde staa som et Museum, hvis Mure talte deres eget stille, sagtmødige Sprog til hver den, der vilde lytte efter.

Benyttede Kilder.

A. Trykte.

- Aarboeg for dansk Kulturhistorie. 1891.
Abrahams A.: Minder fra min Barndom og tidlige Ungdom.
Adressekontorets Efterretninger 1797.
"Almennyttige Samlinger" XVIII.
Andersen P.: Bidrag til Søartilleriets Historie.
Baden C.L.: Danmarks og Norges Konge Chr.VII's Regerings Aarboeg.
Bardenfleth F.L.: Stormen paa Stralsund.
Benzon P.L.: Kriminalhistorier. I.
Bering Liisberg H.C.: Kvinder i dansk Historie.
Bobé L.: Bidrag til Johannes Ewald's Levned (Tilskueren 1901).
 Interieur fra Fr.V's Hof.
 Johannes Ewald's Levnet og Meninger.
 Slægten Ahlefeldt's Historie. II.
Bondesen J.: En Forbryders Liv.
Brammer G.: Livgarden 1658-1908.
Broch P.: Historiske Efterretninger om Rosenborg.
Bruun, Camillo. : Gennem 100 Aar.
Bruun Carl.: København II og III.
Bussæus A.: Historisk Dagregister over den stormægtigste Monark Kong
 Fr. IV.
Christensen, Villads: København 1840-1857.
Clausen og Rist: Memoirer og Breve. II.III.IV.XXI.XXVII.XXXI og XLVI.
"Corsaren" 1842 og 1843.
Dampe J.J.: Fortælling om mit Fængsel.
Danmarks Riges Historie. IV og V.
Dansk biografisk Leksikon.
Danske Samlinger II-3.
Engelbrecht (Juel) Fr.: Gardehusarregimentets 150 Aars Jubilæum.
Erlund C.: Indberetninger til Chr.VI i Aaret 1740.
Fabricius K.: Griffenfeld.
Falkenskjold S.O.: Gamle Erindringer.
Fjelstrup A.: Statsfangeren Magnus Beringskjold.
Flamand L.J.: Fr.VI's Hof og hans Samtid.
Flood C.: Poul Juel.
Friedenreich: Kong Chr.V's Krigshistorie for Aarene 1675-1679.
Fyns Stifts-Adresse Avis og Avertissementstidende 15/1 1822.
"Før og Nu". 1916.
Galschiøt M.: Danmark i Skildringer og Billeder. I.
Garde H.G.: Efterretninger om den danske og norske Sæmagt 1700-1814. I
 og III.
Generalstaben: Den store nordiske Krigs Historie. IV.
Giessing H.P.: Griffenfeld.
 Struensee og Guldberg.
Hansen P.: Den danske Skueplads. I.
Hedegaard J.C.: Reskripter, Resolutioner og Kollegialbreve. I.III.IV.V.
 VII.VIII.IX.X.XI.XII og XIII.
Historiske Meddelelser om København. I-1.2.4.6 og 7. - II-1.
Historisk Tidsskrift. II-4. - III-4 og 6. - IV-1.2 og 4. - V-1. - VI-3
 og 5.
Hofman H.: Samlinger af publique og private Stiftelser, Foundationer og
 Gavebreve. VI og IX.
Holm E.: Danmark-Norges indre Historie under Enevælden 1660-1720. I.

- Holst Fr. og Larsen(Liliefalk)A.: Felttogene i vore første Frihedsaar.
Højer: Kong Fr.IV. II.
Høst J.K.: Struensee og hans Ministerium. II og III.
Illustreret Tidende. XXIII og XXX.
Jensen N.P.: Den første slesvigske Krig. 1848-1850.
Jørgensen A.D.: Peter Schmächer Griffenfeld. II.
Kjerulf H.: Reskripter, Resolutioner og Kollegialbreve.XIV.XV.XVII og
XX.
Kjær C.: Forbryderen Christian Kjær, hans Liv og Levned, nedskrevet af
ham selv i 1860.
Kloppenborg J.H.: En gammel Soldats Erindringer.
Koch L.: Kong Chr.VI's Historie.
Kollegialtidende 1821.
Kgl. Forordninger 1717.
Kristensen K.: Optegnelser angaaende det københavnske borgerlige Artillerikorps fra dets Oprettelse til nærværende Tid.
Loenbom: Den kgl. svenske Rigsraad og Feltmarskal Grev Magnus Stenbock's Levnedshistorie. III.
Maaløe L.: En Gren af Saabye-Slægten.
Malmström O.: Magnus Stenbock i Fangenskab.
Meddelelser fra Krigsarkiverne I og V.
Meidell F.: Militarismen i Danmark.
Militært Repertorium. II-5.
Mnemosyne II og III.
Molbeck C.: Uddrag af Biskop Jens Bircherods historisk-biografiske Dagbøger for Aarene 1658-1708.
Museum 1892. I,II og III. - 1895. 2.Halvaar.
Møller L.: Københavns nye Lejrkrans.
Nielsen O.: Københavns Diplomatarium. VIII.
Københavns Historie og Beskrivelse. III.V og VI.
Norrie, Gordon: Georg Heuermann.
"Nyeste Skilderi af København".VI.
Ny Kollegial-Tidende for Danmark. 1842 og 1846.
Nyrop C.: Københavns Tømmerlav.
Nyt Arkiv for Søværnet. II.
Politisk og fysisk Magazin. X.
Rahbek K.L.: Erindringer af mit Liv. I.
Rehder M.C.: Reskripter, Resolutioner og Kollegialbreve. XX.XXII.XXIII.
XXV og XXVI.
Reverdil E.S.F.: Struensee og Hoffet i København 1760-1772.
Riegels H.D.: Udkast til Fjerde Friederichs Historie. II.
Rist P.Fr.: Fra Støvlet-Tiden.
Rosenstand Goiske P.: Reskripter, Resolutioner og Kollegialbreve. I.II.
III og IV.
Rubin M.: Fr.VI's Tid 1814-1839.
Røder J.T.: Danmarks Krigs- og Politiske Historie 1807-1809. I.
Den danske Armé's Organisation.
Schorn W.: Da Voldene stod.
Sprinchorn C.K.S.: John Norcross.
Stilling V.: I.Bataillons Historie.
Storm A.V.: Kastelskirken 1704-1904.
Stuckenberg Fr.: Fængselsvæsenet i Danmark 1550-1741.
Suhm P.F.: Nye Samlinger til den danske Historie. II og III.
Sørøveren Norcross Levned og Trekker.
Thrige S.B.: Historiske Aarbøger 1878.
Tidemann N.: Optegnelser.
Tidsskrift for Kunstindustri 1886.
Tidsskrift for Søvæsen 1922.
Tychsen V.E.: Fortifikationsetaterne og Ingeniørkorpset 1684-1884.

- Vaupell O.: Den danske Hærs Historie til Nutiden og den norske Hærs Historie til 1814. I.
Rigskansler Grev Griffenfeld. II.
Vejviseren 1773.
Vestre Kirkegaard 1870-1920.
"Vort Forsvar" 1907.
Wittich K.: Struensee.
Wolff O.: Greve Peter Griffenfeld's Levned.
Journal for Politik, Natur og Menneskekundskab I, III og IV.

B. Utrykte.

I. 1. Bygningsdistrikt:

Diverse Tegninger etc.

II. Det kgl. Bibliotek:

Oberstløjtnant J.C.W. og Premierløjtnant K.Hirsch: Fortegnelser over danske og norske Officerer m.fl. fra 1648-1814.

III. Diverse.

Breve fra Oversergent Vilh. Dråby, Skolelærer Winther i Fuglsbølle og Sognepræst Preben Hansen, Longelse pr. Rudkøbing.
Kaptajn (Generalmajor) F.C.Krabbe's Optegnelser om Kastelet, nu optaget i Forfatterens haandskrevne Værk: "Notitser til Kastelets Historie" I-XIV. (Testamenteret til Det kgl. Bibliotek).
2.Livregiments Befalingsbog og Stambog 1822 (Hærens Arkiv).
Lundings efterladte Papirer ved Generalløjtnant Ellis Wolff (nu i Hærens Arkiv).
Schau H.: Dagbog fra et Arrestophold i Kastelet, meddelt af cand.juris E.F.G.Schau. (Fragment).

IV. 1. Generalkommando's Arkiv:

Ekstrakt 1855. (nu i Hærens Arkiv).

V. Ingeniørkorpsets historiske Kortsamling:

Diverse Kort, Tegninger etc.

VI. Kastelets Justitsarkiv. (Hærens Arkiv).

Bilag til Justitsprotokol 1743-1830 og 1848-56.
Genparter af Domme over Statsfanger 1816-53.

VII. Kastelets Kasernekommandantskabs Arkiv. (Hærens Arkiv).

Indkomne Skrivelser: 1856.72.74.83.85 og 86.
Udgaaede Skrivelser: 1872.

VIII. Kastelets Kommandantskabs Arkiv. (Hærens Arkiv).

Befalingsbog: 1808-15.1815-18.1818-21.1821-23.1823-27.1827-31.1838-43.
1851-53 og 1853-55.
Dagbog: 1842-44.
Genparter af Ugerapporter: 1837-43.
Hovedbog: 1852-53.

Indkomne Skrivelser: 1817-24.1824-27.1828-31.1832-38.1839-44.1845-49.
1850-53.1854-56 og 1863-65.
Kassebog: 1832-53.
Kgl.Resolutioner og Kollegialbreve: 1680-1735.1736-55.1756-84 og 1791-1815.
Kopibog over udgaaede Sager: 1851-56 og 1859-62.
Listebog: 1826-31.1852-55 og 1855-65.
Ordrebog: 1754-70.
Registratur og indgaaede Sager samt Korrespondancebog: 1808-15.1815-18.
1818-22.1822-25.1825-29 og 1829-31.
Registratur og indgaaede og udgaaede Sager: 1832-52.
Regnskabsbog: 1817-21.1822-24.1843-53 og 1854-55.
Slavesager: 1843-54.
Straffeprotokol, Fæstningsarrestanter (Arrestant-Journal) 1808-49 og 1850-1918).
Vedrørende Fæstnings-(Stats-)fanger: 1841-44.

IX. Københavns Kommandantskabs Arkiv. (Hærens Arkiv).

Breve fra forskellige Autoriteter: September 1759-Oktober 1763.
Breve fra Generalitets- og Kommissariats Kollegiet: 1770-1805.
Ekstrakter af kgl.Ordres og Kollegie-Skrivelser: 1778-91 og 1797-1838.
General-Krigsdirektoriets Skrivelser: November 1763-65.
Indkomne Sager: 1778-94 og 1856-60.
Kgl.Ordres, General-Kommissariatets og Rentekammerets Breve: 1742-57 og 1758-93.
Kgl.Ordres og Skrivelser fra Land-Etatens Kommissariat og Rentekammeret: 1708-13 og 1715-20.
Korrespondancebog: 1849-64.
Krigs-Kancelliets Breve: September 1758-Oktober 1763.
Land-Etatens General-Kommissariats Breve: Oktober 1758-Oktober 1763.
Sager mærkede "Til Fæstningspapirerne": 1703-90.
Skrevne Vægtinstruktioner fra 1.Halvdelen af det 19.Aarhundrede.
Stambog for Befalingsmænd.
Udgaaede Breve: 1777-1852.

X. Københavns Kommandantskabs Kontor.

Kaptajn (Oberstløjtnant) C.V.J.Smith: Kommandantskabs- og Garnisonsforhold i København i det 17.Aarhundrede.

XI. Raadstuearkivet:

Bruun Carl: Collectanea. I.VII og X.

-----oOo-----

Fodnoter.

I. Tiden 1664-1800.

1664-1680.

- 1) Militært Repertorium II-5-381. - O.Nielsen: København V-13.
- 2) Generalmajor F.C.Krabbes Optegnelser. Til Hovedparten af disse findes der desværre ingen Kilder anført. Optegnelserne findes nu optaget i Forfatterens haandskrevne Værk: "Notitser til Kastellet's Historie" Bind I-XIV.
- 3) 1.Bygningsdistrikts Arkiv.
- 4) Meidell: Militarismen i Danmark 54.
- 5) Historiske Meddelelser om København I-2-223.
- 6) Brammer: Livgården 175. - Oberstløjtnant J.C.W. og Premierløjtnant K.Hirsch: "Fortegnelse over danske og norske Officerer m.fl. fra 1648-1814"
- 7) Carl Bruun: København II-361.
- 8-10) Krabbe.
- 11) C.B.: Køb.II-229. - Danm.Riges Hist.IV. - Dansk biogr.Leks. - Danske Saml.2-III. - Fabricius: Griffenfeld. - Galschiøt: Danm.i Sk. og Bill.I. - Giessing: Griffenfeld. - A.D.Jørgensen: Peter Schumacher II. - Krabbe. - Molbeck: Bircherods Dægbøger. - Suhm: Nye Saml.t.d.danske Hist.III. - S.B.Thrige: Hist.Aarbøger 1878. - Vaupell: Griffenfeld. - Wolff: Griffenfeld.
- 12) D.biogr.Leks. - Danske Saml.II-3-55. - Friedenreich: Kong Chr.V's Krigshist.1675-79.I-148. - Vaupell: Griffenfeld II. - Wolff: Griffenfeld 322.
- 13) Journal for Politik, Natur og Menneskekundskab.I.III og IV. - Museum 1892-II. - S.V.Wiberg: Alm.d.Præstehist.III-555.

1681-1700.

- 1) Kgl.Res.og Kollbr.1688. (NB. Hvor der som her og i det følgende for utrykte Kilders Vedkommende intet er anført om, hvor disse er at finde, vil de være at søge i Kastellet's Kommandantskabsarkiv i Hærens Arkiv).
- 2) Kgl.Res.og Kollbr.1696.
- 3) D.biogr.Leks. - Hirsch.

1701-1720.

- 1-3) Kgl.Res.og Kollbr.1703.
- 4-5) - - - - - 1704.
- 6) O.N.: Køb.V-487.
- 7) - - - VI-208.
- 8-9) Københavns Kommandantskab: Kgl.Ordr.og Skr.fra Land-Etatens Kommiss.og Rentek.1710.
- 10) Krabbe.
- 11) C.B.: Collectanea I-547. - C.B.: Køb.II-464. - Bussæus: Hist.Dagreg.o.Kong Fr.IV.129. - Chr.Erlund: Indberetning til Chr.VI. - Generalst.: Den st.n.Krigs Hist.IV. - Hirsch. - Kgl.Res.og Kollbr. 1714.1715.1717.1718.1719.1720 og 1722. - Krabbe. - Køb's.Kmdtsk.: Kgl.Ordr.og Skr.fra Land-Etatens Kommiss.og Rentek.1715 og en Pakke Varia:"Fæstningspapirer". - Loenbom: Den kgl.sv.Rigsraad og Feltn.Br.M.Stenbock's Levned's Hist.III. - Malmström O.: Magnus Stenbock i Tøngensk. - Riegels: Udkast t.Fjerde Frederiks Hist.II. - Tidsskr.f.Kunstindustri 1886. - Vaupell: Dansk-Forske Hærs Hist. I

- 12) Hirsch. - Kgl.Res.og Kollbr.1715.1716.1717.1718.1719.1720 og
1722. - Kgl.Frd.1717 S.25. - Krabbe. - Suhm: Saml.t.d.danske Hist.
II-27.
- 13) Kgl.Res.og Kollbr.1715.
14-15) Krabbe.
- 16) Kgl.Res.og Kollbr.1717.
17) Køb.Dplm.VIII-432.
18) O.N.: Køb.VI-208.
19) Kgl.Res.og Kollbr.1717.
20) - - - - 1718.
- 21) Hirsch. - Kgl.Res.og Kollbr.1718. - Krabbe.
22) Kgl.Res.og Kollbr.1718.1719.
23) - - - - 1718.1719. - Norcross: Levnet og Trekker 129.
- 24-25) Kgl.Res.og Kollbr.1719.
26) Køb.Dplm.VIII-484.
27) Rosenstand Goiske I-338.
28) - - - I-339.

1721-1740.

- 1) Kgl.Res.og Kollbr.1721.
2) H.M.om Køb.I-7-434.
3) Kgl.Res.og Kollbr.1721.
4-7) Kgl.Res.og Kollbr.1722.
8) O.N.: Køb.VI-115.
9) Kgl.Res.og Kollbr 1722.
10) - - - - 1723.
11) - - - - 1722-23.
- 12) C.Flood: Povl Juel. - Gen.Kom.Koll.Kopb.o.Mem.og Erkl.1723 og
Krigskanc.kgl.udf.Skr.114 22/2 1723 og 235 22/3 1723, meddelt af
Kapt.Rockstroh. - Hirsch. - Hofman: Fundatssaml.IX-439. - E.Holm:
Danm.Norges Hist.I-286. - Kgl.Res.og Kollbr.1723. - Krabbe.
- 13) Kgl.Res.og Kollbr.1723.
14-15) Krabbe.
16) Kgl.Res.og Kollbr.1723.
17) R.G.I-400.
18-19) Kgl.Res.og Kollbr.1726.
20) Danm.Rises Hist.V-103. - D.biogr.L. - Kgl.Res.og Kollbr.1726.
21) Naar Norcross' Fængsel her er betegnet som "middelalderligt", er
dette for saa vidt ikke helt korrekt, som det viser sig, at der
endnu saa sent som i 1820 i Københavns Stokhus findes en Arrest,
der betegnes som "Fugleburet", og som endog paa denne Tid blev
"forbedret" ved, at Tremmeværket blev erstattet af et Jerngitter-
værk. (Ink.Ark.Nr.160: Indk.Br.fra Guvern.og Kmdtsk.i Køb.1809-36,
se 27/8 1820).
- 22) C.B.: Køb.II-546. - H.M.om Køb.I-2-242 og I-4-4. - E.Holm: Danm.
Norges Hist.I. - A.Højer: Kong Fr.IV.II. - Ink's.hist Kortsaml.II-
2-1. - L.Koch: Kong Chr.VI's Hist. - Kgl.Res.og Kollbr.1726.1727.
1734.1742 m.fl. - Krabbe. - Riegels: Udkast t.Fr.IV's.Hist.II. -
R.G.I-470. - C.K.S.Sprinchorn: John Norcross. - Sørøveren John Nor-
cross' Levnet og Trekker. - O.Wolff: J.f.Polit.etc.April 1815-8.
- 23) Kgl.Res.og Kollbr.1726.
24) R.G.I-462.
25) - - I-476.
26) - - I-485.
27) - - I-462.
28) Kgl.Res.og Kollbr.1727.
29) H.M.om Køb.I-6-90.
30-32) Kgl.Res.og Kollbr.1730.

- 33) Kgl.Res.og Kollbr.1733.
- 34) - - - - 1730.
- 35) - - - - 1731.1732 og 1734.
- 36) R.G. I-542.
- 37) Kgl.Res.og Kollbr.1732.
- 38) Hofman H: Fundatss.VI-III-679.
- 39) L.Koch: Kong Chr.VI's Hist.93.
- 40) R.G. I-546.
- 41) Kgl.Res.og Kollbr.1733.
- 42) - - 9 - 1736.
- 43) - - - - 1730.
- 44) D.biogr.L. - Garde:Sømagtens Hist.1700-1814. - Kgl.Res.og Kollbr. 1736. - L.Koch:Kong Chr.VI's Hist.232. - Krabbe. - Mnemosyne II-215 og III-CCC II.
- 45) D.biogr.L. - Danm.Riges Hist.V-177. - Kgl.Res.og Kollbr.1737. - L.Koch:Kong Chr.VI's Hist.170.
- 46) Hist.Tidsskr.VI-3-690.
- 47) Stuckenbergs:Fængselsv.i Danm.44.
- 48) - - - - 181.
- 49) Køb's Kmdtsk.:Kgl.Ord.og Skr.23/2 1742 og 17/1750.Bilag til 5/6 1742.
- 50) L.Koch:Kong Chr.VI's Hist.97.
- 51) H.T. VI-3-674.
- 52) Kgl.Res.og Kollbr.1740.
- 53) R.G. I-772.
- 54) Kgl.Res.og Kollbr.1740.

1741-1760.

- 1) Kgl.Res.og Kollbr.1744.
- 2) Hirsch.
- 3) Køb's Kmdtsk.:Kgl.Ord.og Skr.1741.
- 4) R.G. I-856.
- 5) - - II-27.
- 6) Krabbe.
- 7) L.Bobé: Interieur fra Kong Fr.V's Hof.22. - L.Bobé:Slægten Ahlefeldt's Hist.II-48. - Hirsch. - H.T.III-4-251.
- 8) Kgl.Res.og Kollbr.1757 m.fl.
- 9) Hofman:Fundatss.IX-441.
- 10) Carl Bruun:Køb.III-130. - Kgl.Res.og Kollbr.21/8 1750.
- 11) Disse Kældere eksisterer endnu (1925).
- 12) Køb's Kmdtsk.:Kgl.Ord.Gen.Kom.og Rentek's.Br.ad 23/1 1754.
- 13) Kgl.Res.og Kollbr.1751.1754 og 1758.
- 14) - - - - 1752.1753 og 1754.
- 15) C.B.:Køb.II-100.
- 16) Ordrebog 1754.
- 17) Kgl.Res.og Kollbr.1754.
- 18) Krabbe.
- 19) Ingk's hist.Korts.II-2-1.
- 20) Kgl.Res.og Kollbr.1755.
- 21) - - - - 1755 og 1756. - Hirsch.
- 22) - - - - 1756.
- 23) 9 - - - - 1757. - Hirsch.
- 24) - - - - 1757 og 1758. - Hirsch.
- 25) - - - - 1758. - Køb's Kmdtsk.: Br.fra forsk.Autoriteter 1758. - O.A.Overland:Ill.Norges Hist.V-2-1302.2.Podnote. - Vestre Kirkegaard 1870-1920.46.
- 26-27) Kgl.Res.og Kollbr.1758.
- 28) Køb's Kmdtsk.:Kgl.Ord.,Gen.Kom.og Rentek's Br.1760.

- 33) Køb's Kmdtsk.:Kgl.Ordre.Gen.Kom.og Rentek's Br.1763.
- 34) R.G. III-53.
- 35) - - III-393.

1761-1780.

- 1) R.G. II-240.
- 2) - - III-104.
- 3) Hirsch.
- 4) Gordon Morrie:Georg Heuermann 56.
- 5) Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.2/5 og Indk.Sager 4/5 1778.
- 6) R.G. III-442.
- 7) - - III-98 og 104.
- 8) Kgl.Res.og Kollbr.1764.
- 9) R.G. III-287.
- 10) - - III-328.
- 11) - - III-110.
- 12) Krabbe.
- 13) P.Bjerge:Aarboeg f.d.Kulturhist.306 ("Jens Lange og hans Bønder").
- 14) Køb's Kmdtsk.:Br.fra Gen.og Kom.Koll.3/12 1778.
- 15) Hedegaard I-249.
- 16) Garde:Dansk-norske Sømagt III-435. - H.T. III-4-314. - Kgl.Res. Kollbr.1765.
- 17) Formentlig en Broder til den bekendte Seneca Otto Falkenskjold og ikke, som af Hirsch antaget, denne selv.(Se Charlotte Biehls Breve)
- 18) L.Bobé:Interieur fra Kong Fr.V's Tid.106. - P.Hansen:Den danske Skuepl.I-229. - Hirsch. - H.T. III-4-279. - Kgl.Res.og Kollbr. 1765. - Krabbe. - Køb's Kmdtsk.:Gen.Kr.Direkt's Skr.1765. - Lunding:Efterladte Papirer. - R.G. III-200.
- 19) Kgl.Res.og Kollbr.1766.
- 20) Ordrebog 1768. - Hirsch.
- 21) - 1769.
- 22) - 1770.
- 23) Baden:Danm's og Norges Konge Chr.VII's Reg's Hist.Aarboeg.113. - Bering Liisberg:Kvinder i dansk Hist.144. - C.B.:Collectanea VII-263. - C.B.:Køb.III-400. - Clausen og Rist:Mem.og Br.XXI-6 og 25 og XXVII-58. - Falkenskjold:Gamle Erindringer 72.92 og 99. - Aug. Fjelstrup:Statsfangen Lagnus Beringsskjold 25. - H.P.Giessing: Struensee og Guldberg 68.117.123 og 127. (NB.Naar der i denne Bog S.68 tales baade om Griffenfeld's og Stenbock's Fængsel i Forbindelse med Struensee's i Arresthuset bag Kirken, beror dette selvfølgelig paa, at Forf.har været uvidende om Tidspunktet for Opførelsen af dette Arresthus). - H.M.om Køb.I-1-162. - H.T.II-4-728. III-4-438.III-6-499 og IV-2-718. - J.K.Høst:Struensee og hans Min. II-553.559.604.607.611 og III-256. - Kgl.Frd.1772-15. - Korrespbg. 23/3 1814. - K.L.Rahbek:Erindringer af mit Liv I-95. - Reverdil: Struensee 301.326.328.330. - P.Fr.Rist:Fra Støvlet-Tiden 262. - Vaupell:Dansk-norske H.Hist.II-185. - Vejviser 1773-7. - Wittich: Struensee 136.
- 24) C.B.: Collectanea VII-263. - C.B.: Køb.III-400. - Falkenskjold:Gamle Erindringer 106.110 og 112.
- 25) C.B.:Collectanea VII-263. - J.K.Høst:Struensee og hans Min.III-569.
- 26) C.B.:Collectanea VII-263. - J.K.Høst:Struensee og hans Lin.II-370. 553 og III-241.
- 27) Baden:Danm's-Norges Konge Chr.VII's Reg's Aarboeg 107. - V.Stilling: 1.Batl's Hist.64.
- 28) C.B.:Collectanea VII-263. - Hirsch. - J.K.Høst:Struensee og hans Min.II-551.
- 29) D.biogr.L. - Danm's Riges Hist.V-366. - Hirsch. - H.T. IV-2-740. -

- J.K.Høst:Struensee og hans Min.II-553 og 570.
30) Køb's Kmdtsk.:Br.fra Gen.og Kom.Koll.1774 og 1775.
31) Hirsch. - H.T.:III-4-464. - Køb's.Kmdtsk.:Ekstr.af kgl.Ordr.og
Kollbr.etc.1778. - Kgl.Res.og Kollbr.1779.
32) Kgl.Res.og Kollbr.1778 og 1781.
33) - - - - 1780.

1781-1800.

- 1) Kgl.Res.og Kollbr.1781.
2) C.B.:Køb.III-627. - D.biogr.L. - Aug.Fjelstrup:Statsfanøen Magnus
Beringskjold. - H.P.Giessing:Struensee og Guldberg. - H.T.IV-1.
116.271.274 og 281 og V-1.284 og 305. - Kgl.Res.og Kollbr.6/4 og
5/10 1782. - Køb's Kmdtsk.:Br.fra Gen.og Kom.Koll.16/3 1782.
3) Kgl.Res.og Kollbr.1781 og 1783.
4) Den indre Skraaning af Kongens Bastion laa oprindeligt meget tætte-
re paa Arrestbygningen.
5) Køb's Kmdtsk.:Skr.fra Gen.og Kom.Koll.1782.
6) Hirsch.
7) L.Bobé:Johannes Ewalds Levnet og Meninger 266. - L.Bobé:Bidrag til
Johannes Ewalds Levned (Tilskueren 1901.240). - Kgl.Res.og Kollbr.
1783.
8) Kgl.Res.og Kollbr.1782.
9) - - - - 1782 og 1783. - Hirsch. - Krabbe.
10) C.B.:Køb.III-561. - Museum 1892 III-319.
11) Kgl.Res.og Kollbr.1784.
12) Bilag til Justitsprotokol 1793.1797.1798.1799 og 1800. - D.biogr.L.
- Kgl.Res.og Kollbr.1793.
13) En Bøde af 3 Mark Sølv var i dansk og norsk Lov en Straf for Åres-
fornærmelser; med Straffen var forbundet Tab af Åre.Ophævet 1866.
14) D.biogr.L. - Kgl.Res.og Kollbr.1794.1795 og 1797.
15) Clausen og Rist:Mem.og Br.IV-123.
16) Kgl.Res.og Kollbr.1794.
17) Hirsch. - Køb's Kmdtsk.:Br.fra Gen.og Kom.Koll.1788.
18) Hirsch. -
19) Bilag til Justitspr.1792 og 1794 samt Kgl.Res.og Kollbr.2/4.11/6.
27/8.12/11 1791 og 25/1 og 22/2 1794. - C.B.:Collectanea X-256. -
H.M.om Køb.II-1-193. - H.T.IV-4-329. - Ill.Tid.XXX-268. - Køb's
Kmdtsk.:Br.fra Gen.Kom.Koll.3/4 1789 og 25/11 1790 samt Udø.Br.
4/4 1789. - Nyt Ark.f.Søv.II-2-285. - G.V.J.Smith:Haandskr.paa
Køb's Kmdtsk's Kontor.
20-21) Køb's Kmdtsk.:Br.fra Gen.og Kom.Koll.1789.
22) - - - :1 Pakke Varia "Fæstningspapirer."
23) R.G. IV-412.
24) Hirsch. - Nic.Tidemann:Optegnelser 46.
25) -
26) T.Andersen:Bidrag t.Søart's.Hist.65.
27) R.G. IV-596.
28) - - IV-552.
29) Lunding:Efterladte Papirer.
30) Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.1793.
31) R.G. IV.624.
32) - - IV-816.
33) - - IV-642.
34) - - IV-693.
35) Hirsch. - Kgl.Res.og Kollbr.31/5 1794.
36) Kgl.Res.og Kollbr.19/7 1794.
37) Fra 1795-1814 var 1 Lark dansk Kurant lig c.53,33 Skilling.
38) C.B.:Køb.III-851. - Clausen og Rist:Mem.og Br.III-15 og 19. - En-

- gelbrecht (Juel):Husrgmths'Hist.32. - Kgl.Res.og Kollbr.Aug.1794.
- Nyrop:Køb's Tømmerlav 169.
- 39) Køb's Kmdtsk.:Br.fra Gen.og Kom.Koll.1795.
40) Hirsch. - Kgl.Res.og Koll.Br.4/2 1797.
41) Adressekontorets Efterretninger Nr.301/1797. - Hirsch. - Kgl.Res.
og Kollbr.1797. - Politisk og fysisk Magazin X-156.
42) Kgl.Res.og Kollbr.1799.
43) Køb's Kmdtsk.:Br.fra Gen.og Kom.Koll.1800. - Kgl.Res.og Kollbr.
1800.

II. Tiden 1801-1914.

1801-1820.

- 1) Clausen og Rist:Mem.og Br.II-81.Fodnote. - Hirsch. - Kgl.Res.og
Kollbr.30/5.19/6.10/7.4/8 og 27/8 1801.
2) Kgl.Res.og Kollbr.1801.
3) - - - - 1803.1804 og 1806. - Nyeste Skilderie af Køben-
havn VI-869.
4) Clausen og Rist:Mem.og Br.III-77. - Hirsch. - Kgl.Res.og Kollbr.
1801. - Medd.fra Krigsark.I-256.
5-7) Hirsch.
8) Hedegaard I-220.
9) - I-243.
10) Vort Forsvar 695/1907.
11) Møller:Køb's nye Lejrkrans.
12) Kgl.Res.og Kollbr.1807.
13) Ræder:Danm's Krigs-og polit.Hist.I-349.
14) Arrestant-Journal 1808-1849.
15) Kgl.Res.og Kollbr.24/3 og 13/4 1808. - Registr.og indg.Sager samt
Korrespb.1/4 1808.
16) Arrest.-Journ.1808-49. - Hirsch. - Ræder:Danm's Krigs-og polit.
Hist.I-467. - Tychsen:Fortifikationsetaterne 47.
17-18) Arrest.-Journ.1808-49.
19) - - - - Bardenfleth:Stormen paa Stralsund 114.
- Kgl.Res.og Kollbr.1808.
20) Arrest.-Journ.1808-49. - Kgl.Res.og Kollbr.1808.
21) - - - - Camillo Bruun:Gennem 100 Aar.106-63. -
Korrespbr.1809. - Kristensen:Oplysninger ang.d.borg.Art.113.
22) Arrest.-Journ.1808-49.
23) - - - - Hirsch. - Krabbe.
24) Hedegaard.III-616.
25) - V-396.
26-27) - 1819.50.
28) - 1820.165.
29) Registr.og indg.Sager samt Korrespb.1811.
30) Befalingsb.1814.
31) Hedegaard IV-298.
32) - V-201.
33) Voldskytten var en dertil kommanderet menig, der afløstes med visse
Mellemlum.
34) Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.6/8 1813.
35) Registr.og indg.Sager samt Korrespb.26/1 1811 og 30/1 1813.
36) Befalingsb.1820. - Bilag t.Justitspr.1792. - Regnskb.1817 og 1820.
37) - 1825.
38) Befalingsb.1813.
39) - 13/11 1813.
40) Registr.og indg.Sager samt Korrespb.1811.
41) Arrest.-Journ.1808-49. - Hirsch.

- 42) Bilag t. Justitspr. 1811.
43) Birch sad fængslet fra 1820-29.
44) Arrest.-Journ. 1808-49. - Befalingsb. 12/9 1825. - Bilag t. Justitspr. 1811. - Clausen og Rist: Mem. og Br. III-148 og Fodnote. - Flamand: Fr. VI's Hof. 398. - Giessing: Kong Fr. VI's Reg's Hist. 352. - Indk. Skr. 30/6 1830, 18/9 1832, 6/3 og 26/8 1834. - Kgl. Res. og Kollbr. 8/9 1815. - Registr. og udg. Sager samt Korrespb. 31/3 1812, 30/1 1813, 6/1 1814, Sept. 1816 og Jan. 1817. - Medd. fra Krigsark. V-200. - Regnskb. 1817 og 1826. - Registr. og indg. og udg. Sager 4/8 1834.
45) Arrest.-Journ. 1808-49.
46) Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 1816 og 1817.
47) Hedegaard V-59.
48) Arrest.-Journ. 1808-49. - Bilag t. Justitspr. 1814.
49) - - - - - Clausen og Rist: Mem. og Br. III-204.
50) - - - - - III-244. -
V. Stilling: 1. Batl's Hist. 127.
51) P. Andersen: Bidrag t. Søart's Hist. 117. - Befalingsb. 10/1 og 2/10 1818. - P. L. Benzon: Criminalhist. I-3.46 o. f. - Hedegaard 1817.79. - H. M. om Køb. I-2-383. - Indk. Skr. 30/10 1817 og 24/1 1818. - Køb's Kmdtsk.: Skrevne Vagtinstr. fra 1. Halvdel af det 19. Aarh. 29/10 og 10/12 1817. - Museum 1892 III-1. - J. Clausen: En dansk Soldats og Statsfanges Erindringer. - Regnskb. 8/11 1817. - M. Rubin: Fr. VI's Tid. 299.
52) Arrest.-Journ. 24/6 1817 og 3/7 1829. - Genpart af Domme over Statsfanger 16/11 1829. - Indk. Skr. 3/6, 8/8 og 8/12 1829.
53) Arrest.-Journ. 1808-49. - Genpart af Domme over Statsf. 18/12 1818. - Indk. Skr. 21/3 og 30/12 1818 samt 17/2 1821 og 5/1 1822. - Regnskb. 1819 og 1821.
54) Arrest.-Journ. 1808-49.
55) - - - - - Genpart af Domme over Statsf. 1819.
56) - - - - - D. biogr. L. - Indk. Skr. 28/4, 18/5, 18/12 og 30/12 1820 samt 2/6 1829.
57) Regnskb. 1818.
58) Krabbe.
59) Hedegaard VIII-101. - Indk. Skr. 24/10 1820.
60) Regnskb. 1819.

1821-1840.

- 1-2) Befalingsb. 1823.
3) - 2/10 1824, 29/9 1825, 10/5 og 2/10 1826.
4) - 1825.
5) Hedegaard XIII-173.
6) Genparter af Domme over Statsf. 1816-55.
7) Befalingsb. 1830.
8) Bijournal. 1837.
9) Registr. og indg. og udg. Sager. 1839.
10) Indk. Skr. 1840.
11) Regnskb. 1823. - Listeb. 1831. - Indk. Skr. 1837.
12) Hedegaard IX-40. - Indk. Skr. 24/2 1821. - Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 6/4 1821.
13) Hedegaard IX-152.
14) Regnskb. 24/8 1823. - Indk. Skr. 13/7 1837.
15) Kjerulf XVII-190.
16) Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 3/1 1827.
17) Hedegaard XII-16.
18) - XII-19.
19) - XII-21.
20) Befalingsb. 15/11 1825.

- 21) Befalingsb. 2/3 1831.
- 22) Indk. Skr. 8/5 1832.
- 23) Clausen og Rist. Mem, og Br. XXXI-133.
- 24) Ræder: Den danske Armés Organisation 51.
- 25) Indk. Skr. 13/6 1837.
- 26) Krabbe.
- 27) Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 1824.
- 28) L. Rubin: Fr. VI's Tid 301.
- 29) Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 1830.
- 30-32) - - - - - 1831.
- 33) Indk. Skr. 31/3 1833.
- 34) J. Clausen: En dansk Soldats og Statsfanges Erindringer.
- 35) C. Kjer: Forbryderen Christian Kjer.
- 36) I. Bondesen: En Forbryders Liv. -
- 37) Meddelt af Sognepræst Preben Hansen, Longelse pr. Rudkøbing.
- 38) Meddelt af Lærer Winther i Fuglsbølle.
- 39) Instruktion for Hovedvægten 1833.
- 40) Regnskabsbog 8/10 1823.
- 41) Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 8/12 1824.
- 42) Indk. Skr. 13/3 1829.
- 43) Hedegaard XI-20.
- 44) Hovedvægtens Journal 17/1 1833.
- 45) I Faussebraien mellem Grevens- og Prinsessens Bastioner.
- 46) Befalingsb. 19/4 1821. - Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 20/12 1830.
- 47) Indk. Skr. 24/1 1827.
- 48) - - 16/2 1827.
- 49) - - 16/7 1838.
- 50) Bijournal 15/8 1834.
- 51) Indk. Skr. 23/4 1836.
- 52) Hovedv's Journ. 29/1 1838. - Indk. Skr. 28/3 1837 og 15/2 1838. - Arrest.-Journ. 14/6 1837.
- 53) Befalingsb. 11/5 1830.
- 54) Hedegaard X-182.
- 55) Altsaa ikke, som anført i min Afhandling: "Kastellet Frederikshavn som Fængsel" i H. M. om Køb. I-2-257: i Stuen (1. Etage).
- 56) Arrest.-Journ. 1808-49. - Befalingsb. 6/9 1824. - Clausen og Rist: Mem. og Br. III-260. - Dampé: Fortælling om mit Fængsel. - D. biogr. L. - Genp. af Domme over Statsf. 1821. - Giessing: Kong Fr. VI's Reg. II-217. - "Før og Nu": 15/2 1916. - H. T. VI-5-559 o. f. - Hovedv's Journ. 18/8. 11/9 1831. - Indk. Skr. 16/10 1832. - J. J. Johansen: Dr. J. J. Dampé. - Krabbe. - Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 29/9 1821 og 7/11 1832. - M. Rubin: Fr. VI's Tid 308.
- 57) Befalingsb. 7/1 1822. - Fyns Stifts-Adresse-Avis og Avertissements-tidende f. 15/1 1822. - Indk. Skr. 31/12 1821 og 8/1 1822. - 2. Livræmtes Stamb. og Befalingsb. 1822.
- 58) Arrest.-Journ. 1808-49. - Genp. af Domme over Statsf. 1824. - Hovedv's Journ. 5/10 1828. - Indk. Skr. 5/3. 6/3. 1/4 og 5/10 1828 samt 19/1. 17/7 1830 og 18/1 1831. - Køb's Amts s. Birke Skiftepr. S. 28. - Maa-løe: En Gren af Saabye-Slægten 13. - Registr. og indg. Sager samt Korrespb. 10/2 1829. - Regnsk. 1824.
- 59) Arrest.-Journ. 1808-49. - D. biogr. L. - Hirsch. - Indk. Skri. 11/1 1826. 20/2. 24/4. 9/5 og 3/11 1827.
- 60) D. biogr. L.
- 61) Arrest.-Journ. 1808-49. - Befalingsb. 1/11 1828. - Hirsch. - Hovedv's Journ. 6/9 1828. - Indk. Skr. 28/11 1826.
- 62) Arrest.-Journ. 1808-49. - Genp. af Domme over Statsf. 1827.
- 63) - - - - - Bilag t. Justitspr. 1743-1830. - D. biogr. L. - Genp. af Domme over Statsf. 1816-55. - Indk. Skr. 11/5 1829. - Reg.

- og indg.Sager samt Korrespb. 10/2 1829.
- 64) Arrest.-Journ.1808-49.20/11 1829 og 28/4 1842. - Clausen og Rist: Mem.og Br.XXXI-150. - D.biogr.L. - Genp.af Domme over Statsf.1816-55. - Hirsch. - Hovedv's Journ.9/4 1832 og 12/1 1840. - Indk.Skr. 16/11 1833.9/1 1838 og 11/1 1840. - Registr.og indg.og udg.Sager 1/1 og 7/5 1840 samt 8/1 1841. - Ugerapporter 7/12 1839.
- 65) Arrest.-Journ.1808-49. - Clausen og Rist:Mem.og Br.III-245. - Genp af Domme over Statsf.1816-55. - Indk.Skr.5/10 1832. - Registr.og indg.og udg.Sager 5/10 1832. - Registr.og indg.Sager samt Korrespb.10/8 1831.
- 66) Arrest.-Journ.1808-49. - Genp.af Domme over Statsf.1816-55. - Indk. Skr.12/11 1844 samt 16/2 og 14/4 1853. - Kopib.23/2 1853.
- 67) Arrest.-Journ.1808-49. - Genp.af Domme over Statsf.1816-55. - Indk. Skr.12/11 1844 og 16/3 1854. - Kopib.7/3 1853 og 20/5 1854.
- 68) Befalingsb.24/11 1826. - Sjællands Ravelinsvagt var i en Bygning, der laa lige overfor Smedelinien's sydlige Indgang, omtr.hvor "Valkyrien" nu er rejst.
- 69) Registr.og indg.Sager samt Korrespb.1828.
- 70) Befalingsb.13/9 1828.4/5.13/5 1830 og 19/3 1831. - Hedegaard XIII-18. - Hovedv's Instr.fra 1837 § 5. - Hovedv's Journ.7/5.13/6 og 11/7 1830 samt 4/5 1831. - Indk.Skr.16/1 1830. - Kjerulf XIV-56. - Registr.og indg.Sager samt Korrespb.18/12 1829. - En lignende Arrest, der kaldtes "Bullestalden", fandtes endnu i 70-erne i forrige Aarhundrede ved Vagten paa Kronborg. Meddelt af Ob.P.Fr.Rist.
- 71) Hedegaard XIII-4 og 24.
- 72) Indk.Skr.30/8 1834.

1841-1860.

- 1) Registr.og indg.og udg.Sager 8/1 1841.
- 2) Kjerulf XIX-179.
- 3) Indk.Skr.25/5 1841.
- 4) Fæstningsfanger 25/1 1843. - Rehder XX-107.
- 5) Rehder XXII-143.
- 6) Bijournal.
- 7) Kopib.11/9 1854.
- 8) Regnskabsb.31/3 1855.
- 9) Indk.Skr.26/5 1856.
- 10) Rehder XXVI-174.
- 11) Køb's Kmdtsk.:Indk.Sager 1/11 1856.
- 12) - - - 2/7 1856.
- 13) Meddelt af Oversgt.Vilh.Drøby.
- 14) Hovedb.1852. - Hovedv's Journ.8/5 1841. - Indk.Skr.30/8 1852. - Kasseb.1843. - Kopib.11/7 1852.5/3 og 10/12 1856 samt 7/8 1860. - Krabbe. - Køb's Kmdtsk.:Korrespb.11/10 1856 og 19/12 1858. - Listeb.1859. - Regnskb.1852.
- 15) Dagb.1/2 1842. - Indk.Skr.5/2 1851. - Listeb.1852. - Registr.og indg. og udg.Sager 10/3 1849.
- 16) Indk.Skr.15/5 1856.
- 17) Arrest.-Journ.1808-49. - Genp.af Domme over Statsf.1816-55. - Indk. Skr.15/8 1843.16/3 1854 og 14/6 1855. - Kopib.7/3 1853 og 1/1 1856. - Statsf.27/1 1846.
- 18) Arrest.-Journ.1808-49. - Befalingsb.26/11 1842. - Clausen og Rist: Mem.og Br.XXXI. - D.biogr.L. - Genp.af Domme over Statsf.1816-55. - Korrespb.28/11 1842. - Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.30/11 1842. - Ugerapport.6/6 1842.
- 19) Arrest.-Journ.1808-49. - Bijourn.18/11.17/12 og 22/12 1842. - P. Broch:Efterr.om Rosenborg 147. - "Corsaren" 9/12 1842.27/1 og 10/2 1843. - Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.13/11.3/12 1842 og 10/3 1846.

- 20) Arrest.-Journ.1808-49.24/1 1843 og 21/12 1854. - Befalingsb.19/6 1852 og 15/4 1853. - Bilag t. Justitspr.1848-56. - Genp.af Domme over Statsf.1816-55. - Indk.Skr.1/2 1843.12/6 1849.4/10 1850 og 18/6 1852. - Kopib.1/9 1851.7/3 1853 og 21/12 1854. - Registr.og indg.og udg.Sager 19/12 1845.10/7 og 6/10 1850. - Køb's Kmdtsk.: Udg.Br.12/6 1847 og 24/4 1848. - Rehder XX-107.
- 21) Arrest.-Journ.1808-49. - Statsfanger 8/2 1845.
- 22) - - - - Bauditz:Livserindringer 89.
- 23) Arrest.-Journ.1808-49. - Genp.af Domme over Statsf.1816-55. - Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.8/10 1846. - Registr.og indg.og udg.Sager 13/10 1848.
- 24) A.Abrahams:Fra min Barndom og tidlige Ungdom 53. - Arrest.-Journ. 1808-49. - E.S.:Ill.Tid.XXIII-614. - Genp.af Domme over Statsf. 1816-55. - R.Hammer:Fra Orlogsbriggen "Ørnen"s Toft etc.1845-46 (Tidsskr.f.Søv.1922). - Indk.Skr.25/6 1850. - Museum 1895.2.Halv- aar 211. - Ny Collegial-Tidende Nr.27 af 27/6 1846. - Politidirekt Indg.og udg.Skr.12/2.30/5.28/7.4/10 1846.7/1 og 30/11 1850 (Lands- ark.) - Registr.og ind- og udg.Sager 14/10 1846.13/1 1847.25/1 og 1/7 1850. - Schorn:Da Voldene stod 85. - O.Vaupell:De gamle Stats- fængsler i Kast.Ill.Tid.XXIII-597.
- 25) Arrest.-Journ.1808-49. - Genp.af Domme over Statsf.1816-55. - Indk. Skr.3/8 1848. - J.H.Kloppenborg:En gammel Soldats Erindringer 261. - Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.1/7 og 9/7 1848. - A.V.Storm:Kastelskirken 1704-1904.
- 26) Arrest.-Journ.1808-49. - Regnskb.1849.
- 27) - - - 1849 o.f. - Indk.Skr.26/9 1850 og 19/2 1851.
- 28) Rehder XXII-127.
- 29) Arrest.-Journ.1849 o.f. - H.Schau:Dagbog, meddelt af cand.juris E.F.G.Schau. - Clausen og Rist:Mem.og Br.XLVI.
- 30) Arrest.-Journ.1849 o.f. - Indk.Skr.22/4 og 15/5 1850.
- 31) Arrest.-Journ.1849 o.f. - Indk.Skr.19/9 1853. - Kopib.Nov.og 21/12 1853.
- 32) Arrest.-Journ.1849 o.f. - Indk.Skr.16/7.18/7 og 19/9 1855 samt 14/1 1856. - Kopib.8/3 1856.
- 33) Arrest.-Journ.1849 o.f. - 1.Gen.Kom:Ekstr.Nr.839.872.1434 og 1677/ 1855. - Fr.Holst og A.Larsen:Felttogene.122. - Indk.Skr.20/7.27/9. 28/9 og 7/11 1855 samt 7/6 1856. - N.P.Jensen:Den første slesv. Krig 142. - Kopib.19/7 og 25/10 1855. - Listeb.1855-56.
- 34) Arrest.-Journ.1849 o.f. - Indk.Skr.9/6 1856. - Listeb.1857.
- 35) Rehder XX-348.
- 36) Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.23/9 1847.
- 37) Registr.og indg.og udg.Sager 11/10 1847.
- 38) Indk.Skr.24/2.25/2 og 13/3 1849.
- 39) - - 11/9 1849. - Rehder XXIII-306.
- 40) - - 5/10 1853.
- 41) Køb's Kmdtsk.:Indk.Sager 28/9 1857.
- 42) Villads Christensen:Køb.1840-57.222. - A.Levin:Nogle Bidrag t.Hotel Royal's Hist.i H.M.om Køb.II-1-198. - Ny Collegial-Tidende Nr.36 af 30/7 1842.
- 43) Køb's Kmdtsk.:Udg.Br.16/7 1842.
- 44) - - - - 27/2 1845.
- 45) Bijournal 31/12 1847. - Rehder XXII-233.
- 46) Registr.og indg.og udg.Sager 11/10 1847.
- 47) Rehder XXIII-3 og 427. - Registr.og indg.og udg.Sager 18/12 1849.
- 48) - XX-252.
- 49) Slavesager 1853.
- 50) Rehder XXV-242.
- 51) Befalingsb.29/9 1854.
- 52) Slavesager 30/9 1854. - Arrest.-Journ.30/9 1854.

- 53) Rehder XXV-256.
- 54) Indk.Skr.6/6 1841.
- 55) Krabbe.
- 56) Regnsk.1854 og 1855.
- 57) Kaskmdtsk.: Indk.Skr.10/5 1856.
- 58) Meddelt af Oversgt.Vilh.Dræby.

1861-1914.

- 1) Indk.Skr.25/12 1863. - Love og Bestemmelser for Hæren 1863.223.
- 2) Listeb.1865.
- 3) Arrest.-Journ.1849 o.f. - Indk.Skr.Nr.213-220 og 15/10 1864.
- 4) - - - - - Køb's Kmdtsk.J.Nr.131/1866.
- 5) - - - - - - - - - 179/1866 og 321/1867.
- 6) Indk.Skr.11/2 1864.
- 7) - - 5/2 1864.
- 8) - - 7/2 1864.
- 9) Wilhelm I's Fødselsdag.
- 10) Indk.Skr.5/7 1864.
- 11) - - 6/7 1864.
- 12) - - 21/8 1864.
- 13) Mundtlige Meddelelser fra Krigsraad Højrup o.fl.a. ældre Beboere i Kæstellet.
- 14) Arrest.-Journ.1849 o.f. - Kaskmdtsk.Udg.Skr.2/4 og Indg.Skr.4/4 1872.
- 15) Køb's Kmdtsk.: Stambog f. Befalingsmænd.
- 16) Kaskmdtsk.: Indk.Skr.4/6 1872.
- 17) - - - 28/8 1874.
- 18) Meddelt af Ingeniørkorpset.
- 19) Kaskmdtsk.: Indk.Skr.14/8 og 31/8 1883.
- 20) - - - 22/12 1884.
- 21) - - - 23/1 1885.
- 22) J.Krøjer og J.Hinge: Den danske Underofficer 319.

-----oOo-----

Navne- og Sagregister.A.

Aarburg D.S.Slave.43.
 d'Aarwangen L.R.M.Baron, schw.Ob.
 213.
 Aboe Th.Løjtnt.106.
 Abraham Maj.2.
 Adolphine 203.204.
 Adum.Neger.235.
 Ahlefeldt B.Kapt.Kmj.83.
 Ahlefeldt M.E.Frk.Hofdame.84.
 Ahrenfeldt H.C.F.Seklt.117.
 Albedyhl G.sv.Min.136.138.
 Alføen N.Prlt.15.
 Alversleben A.F.W.Off.165.
 Amtjørn J.Mester.2.
 Andersen J.Medhj.v.Krudttaarns-
 verne.180.
 Andersen J.F.Osøgt.Arrestfv.258.
 Andersen L.Rgmsfeltsk.99.
 Arbejde i Jern ved Hjulbøren (i
 Skubkarren).13-17.35.36.41.
 43-45.50.70.71.75.81.82.119.
 138.143.149.155.
 Archel P.R.M.Seklt.50.
 Arenfeldt A.C.Seklt.183.
 Arntz M.Løjtnt.170.
 Arnoldi O.L.T.B.Sgt.Arrestfv.257.
 Arnoldt H.J.Ob.32.
 Arrestant-Journal.158.160.181.219.
 232.
 Arrestantoppassere.130.133.139.145.
 159.160.170.186-88.204.213.224.
 225.259.
 Arrestantpassere.259.260.
 Arrestere.2.4.22.32.38.44.45.47.51.
 52.56.58.62.64.65.69.78.89-92.
 106.121.125.133.143.159.175.
 179.185.188.194.202.210.214.
 217-19.221.222.239.240.242.244.
 254.259-61.
 Arrestforvareren.16.36.51.67.132.
 139.159-61.169.173.176.186.187.
 202-4.210.214.222-24.231.256-
 59.
 Arrestforvarerens Bolig.51.169.
 Arresthuset.1.18.22.44.50.56.61.62.
 65.69.72.89-91.94.127.143.170.
 184.185.188.210.212.218.219.
 221.222.237.242.250.254.256.
 257.259.260.
 Arresthusvægten.64.65.102.160.
 Artilleristokken.6.22.91.
 d'Aubert J.Ob.Generalkrigskommis-
 sær.207.
 Axelsen J.C.Præst.238.

B.

Baden G.L.Dr.jur.208.
 Bageriet.18.72.141.157.169.
 Bang Dr.121.
 Bang O.L.Justitiarius.111.
 Bauditz W.G.O.Seklt.234.
 Beaumont.Falskmøntner.155.
 Bechmann S.B.Sgt.Arrestfv.223.245.
 Beck C.F.Prlt.106.Ob.164.
 Becker.Marketender.30.
 Been J.Smedesv.15.
 Benstrup K.N.Kmdkapt.76.
 Benstøderiet.167.169.
 Benzeltjerna L.sv.Søoff.135.
 Berger C.J.Læge.Prof.106.112.
 Beringskjold M.Kmh.105.119.
 Beringskjold Th.120.
 Bestenbøstel A.Ob.27.32.33.37.40.
 Bielefeldt C.F.Genm.161.162.
 Bille S.A.Oblt.3.7.
 Birch C.Konferensraad og Frue f.
 Rottbøll.176.184.185.
 Blache.norsk Præst.97.
 Bleichen.cand.jur.238.
 Boeck C.C.Auditor.151.
 Bonar J.P.Genm.20-22.26.27.31.32.
 Borg.Tjener hos Stenbock.28.
 Brabrand M.Porcellænshandler.130.
 132.134.
 Brachel W.J.W.F.Kapt.Branddirektør.
 241.
 Brandorph P.Pakhusforvalter.Kollek-
 tør.117.
 Brandt E.Greve.105.109.110.
 Brandvagt (se Kasernevagt).
 Bremen F.C.Prlt.104.
 Bremer A.F.Overlæge.Dr.med.247.
 Brock.Frk.55.
 Broerne.75.148.
 Bruun J.J.Oblt.Toldkasserer og
 Frue.176.211.220.
 Brændehuset.3.
 Brændehusvægten.3.
 Brøndene.6.75.
 Buchwaldt J.Overlæge.Dr.med.34.
 Bugge C.C.A.Madam.Best.af Bageriet.
 141.
 Bülow B.Ob.7.
 Bülow F.L.E.Baron.Staldmester.106.
 Bülow P.M.Genm.223.224.

C.

Carlowitz M.C.Seklt.93.
 Carstensen E.Ob.Guvernør.235.

Christian Lysestøber. Slave. 195.
Christiansdatter A.M. 73.
Christophersen C. Stokmester. 37.
Clausen P. Bonde. 17.
Constabel J. Slave. 16.
Cormailon C.D. Genm. 18.
Cortsen M. Portnerske v. Reg. 183.
Coyet G.W. Friherre sv. Genm. 46.

D.

Dampe J.J. Dr. phil. 200. 214.
Daniel J. Sæt. 261.
Danneskjold-Laurvigen C.C. Greve.
Adm. 103.
Danneskjold-Løvndal C.V. Prlt. 156.
Danneskjold-Samsøe F.C. Greve. Gene-
raladmt. 77. 79.
Deichmann J. stud. theol. 183.
Detharding. Kapt. 84.
Dinkla (Dinlage) J.H. Løjtn. 89.
Dirckinck-Holmfeld F.E.R.M. Kaptlt.
243.
Dronningens Bastion. 178. 179. 194.
Due F.V.M. Osæt. Arrestfv. 258.
Duncan H.D. Hofkasserer. Justitsraad
og Frue. 215. 220. 230.

E.

Eickstedt H.H. Ob. 106.
Eisel C.E. Landmand. 238.
Eksercerhus G1. 167.
Elefantstokken. 189. 208. 212. 219. 221.
232. 233. 240. 244.
Erlund C. Postinspektør. 20. 22. 46.
Ernst J.B. Politimester. 41. 43.
Esplanaden. 167.
Ewald E. Prlt. Jægtj. 128.

F.

Falkenberg. Løjtn. 150.
Falkenskjold A. Ritm. 128.
Falkenskjold S.O. Ob. 106. 114.
Falkenskjold W. Kapt. 103.
Faxø. Madam. Larketenderske. 182.
Feignet F.E. Seklt. 103.
Feignet J. Genm. 104.
Fircks M.E. Genm. 134. Genlt. 137. 139.
148. 150. 216.
Fleischer E. Præst. 6.
Flemmer E. Student. 227.
Flindt J. Th. Politimester. Statsraad.
146. 147.
Fodnoter. 268.
Folckersam F.V. Ob. 73. 78.
Forstrøm A. Slave. 168.
Fortunstokken. 256.

Franck. Sæt. Arrestfv. 173. 176. 186.
187.
Franck A. Ob. 46-48.
Francois. Løjtn. 165.
Frederiksen M.J. Slave. 180. 193. 198.
Frick C.L. Løjtn. 17.
Friis P. Skipper. 39. 55.
Fris J. Griffenfeld's Kammertj. 5.
Fritz. Slave. 253.
Frohreich. Fændrik. 165.
Fry E. Mistres. Filantrop. 247.
Furst J. Slave. 68.
Fæstningsarbejde. 14. 17. 82. 116. 155.
169.
Fæstningsarrest. 103. 128. 135. 143.
151-53. 156-58. 164. 165. 181. 183.
207. 209. 212. 215. 217. 225. 226.
230. 234. 238. 239. 241. 245. 253.
254.
Fæstningsarrestanter. 103. 159. 160.
200. 209. 212. 219. 230. 245. 246.
256.

G.

Garde H.G. Kmd. 241.
Gedde H.C. Genm. 161. 162.
Geistler G.W.N. Oblt. 43.
Generalstokken. 3. 6. 20.
Gerner O.H. Vægtmt. 245.
Gersdorff N.M. Baron. Genlt. 144.
Gersdorff W.L.R. Oblt. 181.
Gierdrum M. Prlt. Vægtmt. 131. 133.
145.
Giøvdad J.F. cand. jur. 234.
Gradmann J.F. Statsfange. 255.
Grambow H.J. Frk. 117.
Grevens Bastion. 178. 193.
Griffenfeld P. Statsmand. 3. 11-13.
Gronemann F.C. Osæt. Arrestfv. 257.
Grubbe T. Kapt. 15.
Grøpper G.H. Krijsraad. 118.
Gude H. Genm. 106. 116.
Guldberg O.H. Kabinetsminister. 105.
120.
Gyldenløve U.F. Genfeltmarskal. 9.
Gyldensparre A. Statsraad. 4. 9.
Gyllich Th. Spion. 238.
Güntelberg C.C.H.F. Konsumtionsbetj.
Kammerass. og Frue f. Kretschmer.
220. 226.
Gørtz G.H. Friherre. 55.
Gähler P.E. (se Side 285)
H.
Hafften J. Oblt. 2.
Hagen. Løjtn. 150.
Hahn S. Proviantkommisær. 31.
Hallander A. Tømrermester. 146.

Hals C.N.Slave.36.
 Halte-Morten.Slave.253.
 Hammond F.Kancelliraad.95.
 Hansen H.Præst.33.
 Hansen J.Bondekarl.15.
 Hansen J.A.Slave.191.
 Hansen L.Legatstifter.85.
 Hansen O.Kontreadmiral.106.115.
 Hansen R.Bonde.49.
 Hansen R.Sognefoged.53.
 Harbou N.Ob.23.
 Haxthausen C.A.Genm.137.
 Hee J.Provst.111.
 Hein D.Musketer.42.
 Hein L.F.A.Stkapt.157.
 Heinsohn E.Ob.23.
 Helt J.Proviantforv.15.
 Henrettelser.6.8.73.97.110.205.
 Henriksen L.Magister.6.
 Herdahl L.Sgt.Best.af et Feltmag.
 245.
 Hesselberg H.J.H.Oblt.106.116.
 Heuermann G.Prof.med.99.
 Hirschfeldt A.W.C.Kvartermest.104.
 Hitziger C.L.Fændrik.48.
 Hjort P.Præst.238.
 Hjorth P.H.Rgmtkirurg.173.175.176.
 197.199.214.232.Overlæge.Ju-
 stitsraad.246.247.
 Hoben L.L.Genm.106.
 Hoffmann.preuss.Uoff.236.
 Hohendorff C.R.Kapt.89.
 Hohorst B.Kapt.93.
 Holck F.V.C.Greve.110.
 Holm H.Kancelliraad.130.134.
 Holst J.K.Kapt.102.
 Holstein F.H.Kapt.Toldfv.254.
 Holten C.L.Oblt.120.
 Hommel C.E.A.karakt.Kapt.153.
 Homøe L.P.Slave.192.
 Hoppe J.H.C.Gehejmefinansraad.Ge-
 neralkommisær.186.209.
 Horsche C.Musketer.45.
 Hovedvagten (Byens, i Kastellet).
 195.257.259.260.
 Hovedvagten (Byens, paa Kongens Ky-
 torv).56.103.153.177.260.
 Hovedvagten (Kastellets).44.62.69.
 92.159.160.179.181.187.198.199.
 204.205.217.220-22.248.260.
 Hoven R.Genm.9.
 Huitfeldt H.Ob.23.
 Huth's Batteri.67.251.252.
 Hviid N.Provst.80.
 Hübertz P.Maj.Larketender.9.
 Hyller J.H.Sgt.Arrestfv.169.186.
 251.
 Hægh T.G.Oblt.248.
 Høne J.C.borg.Artillerist.165.

Hørbye L.P.Falskmøntner.97.
 Hørling .sv.Maj.46.

I.

Ibsen C.Mester.2.
 Inventar.31.38.48.61.143.181.218-
 21.231.
 Ipsen H.Præst.223.242.

J.

Jacobsen L.Kapt.2.
 Jacobsen M.F.Sekt.129.
 Jans.Skibsfører.237.
 Jelstrup H.Kapt.156.
 Jensen B.Stokmester.16.
 Jensen K.Musketer.17.
 Jensen L.Frk.206.
 Jensen O.Slave.16.
 Jensen S.Rytterbonde.53.
 Jess F.Prlt.Insurgent.239.
 Jessen J.F.W.By-og Herredsfoged.
 Kancelliraad.220.224.230.
 Johansen.Justitsuoff.224.
 Johansen H.Guldsmedesv.35.
 Juel P.Amtmand.46.
 Junghansen,Krigskommisær.33.
 Justitsprotokol.42.
 Justitssergenter.72.83.86.87.92.
 100.190.200.223.248.249.
 Justitsunderofficerer.167.224.
 Jøder.1.36.90.165.209.
 Jørgen.Natmand.7.
 Jørgensen.Justitsart.223.248.249.
 Jørgensen H.C.Smedemester.201.204.

K.

Kahlden H.D.Løjtn.76.
 Kalckreuth G.S.Kapt.94.
 "Kantorens Gang".22.
 Kaptajnvagtmesteren (Vagtmester-
 løjtnanten).8.61.67.71.74.75.
 102.130.131.139.145.159-61.174.
 182.185.188.220.245-47.254.
 Karantænehuset.140.
 Kasernevagt (Brandvagt).222.
 Ketelsen A.Falskmøntner.155.
 Kielmannsegg J.A.Kielmann,holst-
 gott.Præsident.10.
 Kilder.trykte.264.utrykte.266.
 Kirckhoff J.H.Laj.148.164.
 Kirken.6.22.33.47.49.51.52.64.168.
 198.226.242.
 Kirkepladsen.6.56.189.205.
 Kjær C.L.Slave.193.
 Kjær J.C.F.Korporal.261.
 Kleinmeyer.Slave.198.

Klenow J.C.Ob.40.46.
Kloppenborg J.H.Uoff.238.
Klumpen C.Slave.15.
Knoblauch F.W.Oblt.2.
Knudsen L.Bonde.97.
Koberg.afsk.Sgt.Arrestantpasser.
259.
Koch C.Præst.125.
Kock.Uoff.132.
Kommandantboligen.3.5.6.20.107.
147-49.162.163.195.
Kommandanten.1.3.5.7.8.18.20.26.
31-38.40.44.46.49.58.61-63.69.
71.78.80.83.85.86.95.97.106.
107.111.120.123.125.129.131-34.
139.141.143.145.147-51.155.156.
160.162-64.167.175.177.180.184.
187.188.190.192.196-98.202-5.
207-210.213.220.222-24.244.245.
248.
Kongens Bastion.52.57.221.
"Konstabelhuset".44.
Kopp R.Student.227.
Kornbeck J.J.Skipper.165.
Koss.Løjtnt.116.
Koster.holl.Skipper.165.
Kragelund.Madam.39.
Krause.Slave.192.
Krenchel H.E.Kaptlt.236.
Kretschmer F.Organist.226.
Kretz.Hververlt.57.
Krigsfanger (1677).3.
Krigsfanger (1710).18.
Krigsfanger (1807 o. f.).157.161.
165.166.
Krigsfanger (1848-50).238.239.
Krigsfanger (1864).255.256.
Krogh J.Opsynsmand v.Krudttaarns-
slaverne.180.
Krohne J.7.F.Friherre.116.
Krojet F.Tambur.166.
Krudttaarnene i Dronningens-og Gre-
vens bastioner.178-80.190.193.
194.198.199.220.246.248.249.
Krumslutning.218.221.
Køller-Banner G.L.Ob.106.

L.

Lange H.D.V.Kapt.156.
Lange J.Godsejer.101.
Langelinie.3.52.140.212.252.
Larsen A.Slave.195.
Larsen C.P.Slave.195.
Larsen H.Gaardsdreng.43.
Larsen R.Slave.195.
Larsen S.Bonde.101.
Lassenius J.Præst.12.
Latriner.52.

Laue.Overj.Arrestfv.186.
Leesen A.F.Proprietær.Justitsraad.
243.
Leistmann J.A.Prlt.82.
Lewenhaupt M.C.Greve.sv.Maj.213.
Liebenberg J.C.Amtsfv.216.220.231.
Lillebeck J.Hofbæger.40.
Linde J.H.Kapt.Vagtmlt.174.182.185,
Kaptvgtm.220.Maj.246.251.
Lok H.Bonde.101.
Lorentz D.C.Genm.180.182.184.202.
204.214.
"Lottes Gang".199.
Lund H.A.W.Kaptlt.242.
Lunding H.C.Ob.244.
Lybecker O.H.Kasserer.234.
Lücke A.Prokurator.33.
Lücke M.Prokurator.34.
Lühe A.A.Ob.37.
Lünebur H.N.Tobaksspindersv.53.
Lysholm.Sgt.233.
Lüttichau C.D.Genm.94.
Lüttichau C.E.Frk.94.
Læger.99.246.247.

M.

Maas.Guide.174.
Mads Hollænder.Slave.195.
Majus C.Seklt.166.
Marck F.Musketer.124.
Marcus A.Dr.jur.238.
Marketenderierne.2.89.174.189.251.
Marketenderne.2.9.30.149.175.176.
180.182.186.189.199.231.255.
Martens J.Skriver.43.
Materialgaarden.88.
Maul M.Maj.15.
Mecklenborg.sv.Kapt.161.
Medhjælper v.Krudttaarnsslaverne.
180.
Meyer G.H.Løjtnt.142.
Michaelsen.Løjtnt.92.
Michelsen S.Slavegevaldiger.Ju-
stitssgt.72.100.
Moltke F.H.Stiftamtmand, fhv.Stats-
min.211.
Moritz D.Opsynsmand v.Krudttaarns-
slaverne.180.
Morten Skovfoged, fhv.Slave.191.
Mortensen.Slave.192.
Mortensen P.Renovationskusk.82.
Munterloh P.A.Prlt.166.
Müller.Gehejmekrisraad.38.
Münter B.Dr.theol.Præst.108-10.
Mæhl A.Medhjælper v.Krudttaarns-
slaverne.180.
Møller H.A.Amtsfv.Kammerraad.116.
Mørch A.J.Slave.73.

N.

Neergaard J.W. Overkrigs kommissær.
170.
"Negerkongen og hans Minister". 235.
Nissen N. Slave. 197.
Norcross J.N. Kapt. Fribytter. 39. 54.
73. 91. 92.
Norden J. Oblt. 50.
Nordre Magasinbygning. 1. 2. 18. 128.
255.
Norgesporten. 1. 9. 44. 92. 110. 140. 170.
199. 222. 254. 260. 261.
Norges Favelin. 52.
Numsen F. Genm. 135.
Nyerup R. Prof. Regensprovst. 183.

O.

O'Brien W. eng. Koffardikapt. 136. 138.
140.
Oertz F.L.C. Prlt. 151.
Officerers Indsættelse i Arrest.
102. 143.
Officersarrester. 220. 221. 260.
Olsen C. Spt. Arrestfv. 257.
Olsen O. Bonde. 17.
Olufsen (Olsen) F. Kusk. 41.
Oppassere (se Arrestantoppassere)
Opvartere (se Arrestantoppassere)
Opsynsmanden v. Krudttaarnsslaverne.
179. 180. 198. 248. 250.

P.

Paludan F.A. Kmd kapt. 241.
Paschen J.C. Seklt. 166.
Pauernfeind W.E. Genm. 86. 144.
Paulsen L. Korporal. 40.
Pedersen C. Generalfiskal. 5.
Peter d. Store. 27.
Petermann M. Murermester. 127.
Petersen. Opsigtsbetj. v. Krudttaarns-
slaverne. 248.
Petersen C. Præst. 238.
Petersen C. Slave. 191.
Petersen J.H. Præst. 211.
Petersen J.T. Præst. 238.
Petersen T.J. Overlæge. 247.
Peymann H.E. Oblt. 127. Ob. 134. 150.
Genm. 161. 162.
Pflueg B.L. Underkonduktør. 94.
Pinnebergs Reduit. 52.
Plat C.F. Glode du. Ob. 175. 195. 204.
Platen H.C. Generalkrigskommissær.
30. 38.
Platen H.J.L. Greve af Hallermund.
Oblt. 164.
Portslutter. 170. 186-88.

Pouel J. eng. Gesandt. 11.
Priebst C.M.J. Præst. 97.
Prinsens Bastion. 166. 171.
Prinsessens Bastion. 57. 127. 205.
Profossen. 72. 92. 142. 190.
Proviantforvalteren (Proviantkom-
missæren). 5. 15. 31. 49. 71.
Præsteboligen. 47.
Præsten. 47. 97. 125. 211. 223. 242.
Prætorius D. Kapt. 54.
Pullich D.W. Prlt. 170.

R.

Raasch C.E.T. Seklt. 209.
Rantzau-Ascheberg S.K. Greve. Gene-
ral. 105.
Rantzau C.D. Greve. 53.
Rantzau V.A. Greve. 53.
Raphael L. Lodehandler. 209.
Rasch C. Politimester. 18.
Retterstedet. 6. 7. 73.
Revenfeldt D. Overkrigssekretær. 70.
Robers A. Rentekammerskriver. 43.
Roepstorff C.D. Seklt. 104.
Rohden V.W. Prlt. 130.
Rose K.P. Skuespiller. 103.
Rose M.M. Skuespillerinde. 103.
Rosenberg G.E. Bygmester. 127.
Rosenstand E.H. Rømtskvartermester
208.
Ruse H. Genm. 1.
Rønne D.G.L. Off. 165.
Rørbye J.H. Kapellan. 147.

S.

Sabah-Akim. Neger. 235.
Schack H. General. 1.
Schack H.C. Genadjt. 5. 7. 8. 14.
Schau H. Seklt. 239.
Scheel H.H. Genm. 69-72. 78.
Schepelern C.A. Genm. 223.
Schønning H. Prlt. 166.
Schlepppegrell V.F.A. Prlt. 142.
Schmeerfeldt B.V. sv. Kornet. 171. 176.
184. 214.
Schmidt F. Drejersv. 238.
Schow G. Borgmester. 238.
Schreiber J. Maj. 129.
Schrøder A.J. Præstesøn. 40.
Schubert P.G. Sgt. Arrestfv. 187. 188.
222.
Schulenburg G.L. Genm. 178.
Schultz G.C. Ob. 9.
Schultz Ph. Kaptlt. 154.
Schäffer K.K. Kancellist. 45.
Schönfeld H.C. Genlt. 25.

- Seegers C.F. Kontorchef i Krigsmin.
Etatsraad. 254.
Seerberg. Slave. 195.
Sehested F.V. Ob. 101.
Sehested K.T. 101.
Seyer A.G. Prlt. 142.
Sheilds Th. Traktor. 136. 138. 140.
Simensen N. Proviantfv. 5.
Simonsen R. Slave. 195.
Sindsyge Officerer. 89.
Sjællands- (Konge-) porten. 3. 67. 91.
194. 205. 259.
Sjællands Ravelin. 52. 185.
Sjællands Ravelinsvagt. 205. 217. 221.
Skarpretteren. 7. 99.
Skeel K. Gehejmeraad. 5.
Skildvagter. 33. 64. 102. 121. 124. 163.
179. 188. 194. 197. 251.
Skovsgaard O. Slave. 195.
Slavefogden. 74.
Slavefængslet. 51. 249.
Slavegevaldigeren. 72. 100. 101. 127.
157. 167.
Slavekassen. 99. 100. 116. 144. 157. 189.
247.
Slaver. 14. 36. 43. 49. 51. 52. 56. 58. 62.
64. 65. 67. 69-75. 80-86. 89. 91. 92.
97-101. 126. 127. 130. 139-41. 144.
145. 157. 159. 167-69. 178. 185. 188-
93. 197-200. 220. 246-53.
Slavernes Kirkegaard. 169. 253.
Slavevagten. 64. 65. 88.
Smedelinien. 212. 241.
Smedien. 75.
Sommer J.C.B. Byfoged, Jüstitsraad
og Frue. 230. 240.
Spidberg J. Skibspræst. 33.
Spierling D. Overkirurg. 99.
Splittorff J. Etatsraad og Frue f.
Fischer. 206. 210. 212.
Sponneck G.W.H. Greve. Genlt. 48.
Späth J.J. Ob. 135.
Statsfanger. 3. 10. 11. 30. 56. 90. 102.
107. 135. 143. 145. 159. 169. 176.
183. 185. 200. 212. 215. 216. 235.
240. 242. 245-47. 253-55. 259.
Statsfængslet. 51. 102. 106. 158-60.
164. 166. 169. 176. 206. 207. 215.
219-21. 234. 239. 241-43. 245. 254.
Staudinger A. Korporal. Arrestfv. 132.
139. 169. 186.
Stenbock M. Greve. sv. Genfeltmarskal.
19. 30. 32. 38. 47.
Stjernestokken. 4. 223.
Stokhuset. 12. 18. 44. 65. 66. 69. 83.
Stokhusvagten. 18.
Stokkeknægten. 62. 66. 98. 100. 141.
Stokmesteren. 16. 36. 51. 61-65. 67. 72.
Storm H.C.E. Sgt. Arrestfv. 257.
Strandpromenaden. 233. 251.
Struensee C.A. Jüstitsraad. 106. 113.
Struensee C.C. Løjtn. 106. 113.
Struensee J.F. Greve. Kabinettsmin.
105. 110. 120.
Strøm P.J. Lusketer. 123.
"Studenterarresten". 185. 217.
Støcken G.C. Genm. 62.
Støttrup A.J. Guldsmedesv. 79.
Støttrup L.J. Remmesnidersv. 79.
Støttrup M.L. Student. 79.
Støttrup N.J. Student. 79.
Suckow C.H. Ob. 164.
"Sukkenes Gang". 218.
Sundblad A.A. Fabrikbest. 95.
Sunde H.R. Vagtm. Auditør. 130. 145.
Sundt C.U. Ob. 177.
Svanestokken. 219.
Sørensen C. Feltkasserer. 44. 45.
Sørensen J. Osøgt. Arrestfv. 258.
- T.
- Tauffe L. Købmand. 136.
Thinen C.C. Oblt. 170.
Thorsøe. Korporal. Guide. 183.
Thostrup N.C. Korpskr. Arrestfv. 224.
256.
Toldbodbatteriet. 3.
Toll J.C. sv. Genm. 136.
Tommerup K. Præst. 49.
Tordenskjold P. Admiral. 39. 55.
Tott L.N. Bonde. 17.
Tømmerstriken. 145.
- U.
- Udfaldsportene. 52. 67. 249.
Uldall F. Højesteretssagf. 108. 109.
Unna M. Assistentshusb. 90.
Underofficerers Indsættelse i Ar-
rest. 262.
Ussu-Akim. Neger. 235.
- V.
- Vagtarrester. 260.
Vagtmesterløjtnanten (se Kaptajn-
vagtmesteren).
Vand- og Brødstraf. 18. 40. 43. 44. 69.
71. 72. 99. 218. 221. 226.
Vangeled H. Bonde. 101.
Varetagtsarrester. 144. 217. 221. 222.
Vind I.R. Seklt. 126.
Voigt J.M. Oblt. 164.
Voldskytten. 169. 252.

W.

Wandrup G.W.Fyrbøder.251.
Wedel J.135.
Wedel Jarlsberg C.G.F.Baron.Prlt.
177.
Weitzmann S.L.Prlt.153.
Wendt J.C.W.Løge.Prof.218.
Westengaard E.Proviantfv.49.
Westerholdt N.Stkapt.154.
Westermann M.N.Administrator.Ju-
stitsraad.177.
Wickmann J.G.Organist.30.
Wilhelm af Hessen.Landgreve, Gene-
ral.227.
Willebrandt J.C.Etatsraad.106.
Wilster Anna.15.
Wilster D.Løjtnt.i Fl.15.
Wilster Dorotea.15.
Wilster P.J.Ob.37.38.

Winther H.Tømrersv.146.149.
Wiwet F.W.Generalfiskal.Justits-
raad.108.
Worm C.V.Biskop.29.
Worm J.Magister.11.
Wrangel F.H.E.Greve.preuss.General-
feltmarskal.255.
Wulff P.L.Overauditør.96.
Würtzen C.G.Maj.164.
Würtzen C.H.Overkrijskommissær.141.
148.

Z.

Zeuthen M.Amstfv.Kammerraad.116.
Zülow P.C.Fændrik.93.

Ø.

Østrup C.S.Amstfv.116.

Gähler P.E.Genlt.og Frue f.Ahlefeldt.106.113.

-----oOo-----